

Wojewódzka i Miejska
Biblioteka Publiczna
im. Cypriana Norwida
w Zielonej Górze

**Zielonogórskie Studia
Bibliotekoznawcze**
Zeszyt 13-14

Zielona Góra 2021-2022

Zielonogórskie Studia
Bibliotekoznawcze
Zeszyt 13-14

**Zielonogórskie Studia
Bibliotekoznawcze
Zeszyt 13-14**

POD REDAKCJĄ
Przemysława Bartkowiaka
Anny Urbaniak

Zielona Góra 2021-2022

RADA NAUKOWA

Andrzej Buck (Zielona Góra)
Małgorzata Czerwińska (Zielona Góra)
Jerzy Jarowiecki (Kraków)
Bożena Koredczuk (Wrocław)
Przemysław Słowiński (Gorzów Wlkp.)

KOMITET REDAKCYJNY

Andrzej Buck (redaktor naczelny)
Przemysław Bartkowiak (zastępca redaktora naczelnego)
Joanna Wawryk (sekretarz, redaktor językowy)
Paweł Karp (redaktor tematyczny)
Przemysław Szczuciński (redaktor statystyczny)

TŁUMACZENIE STRESZCZEŃ

Agnieszka Ginko-Humphries

RECENZENCI

prof. dr hab. Wiesław Babik (Kraków), dr hab. Jarosław Bąbka, prof. UZ (Zielona Góra),
prof. dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Kielce),
dr hab. Małgorzata Czerwińska, prof. UZ (Zielona Góra),
dr hab. Bernadetta Darska, prof. UWM (Olsztyn),
dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska, prof. UMK (Toruń),
dr hab. Aneta Firlej-Buzon, prof. UWr (Wrocław),
prof. dr hab. Maryla Hopfinger-Amsterdamska (Warszawa),
dr hab. Bogdan Idzikowski, prof. UZ (Zielona Góra), prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki (Kraków),
prof. dr hab. Bożena Koredczuk (Wrocław), prof. dr hab. Jan Malicki (Katowice),
prof. dr hab. Tomasz Mielczarek (Kielce), prof. dr hab. Krzysztof Migoń (Wrocław),
dr hab. Grzegorz Nieć, prof. UP (Kraków), [prof. dr hab. Marek Ordylowski] (Wrocław),
dr hab. Jadwiga Sadowska (Warszawa), prof. dr hab. Joanna Papużyńska (Warszawa),
prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk (Kraków), dr hab. Franciszek Pilarczyk (Zielona Góra),
prof. dr hab. Elżbieta Skorupska-Raczyńska (Gorzów Wielkopolski),
prof. dr hab. Bogumiła Staniów (Wrocław), dr hab. Magdalena Steciąg, prof. UZ (Zielona Góra),
dr hab. Krzysztof Wasilewski, prof. PK (Koszalin),
prof. dr hab. Grażyna Wrona (Kraków), prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert (Warszawa),
prof. dr hab. Anna Żbikowska-Migoń (Wrocław)

Pismo recenzowane

Lista recenzentów dostępna na stronie zsb.norwid.net.pl

Na stronie internetowej rocznika znajdują się zasady recenzowania i przyjmowania do druku
oraz instrukcja wydawnicza dla Autorów

Wersja drukowana ma charakter pierwotny i na jej podstawie powstaje wersja cyfrowa
w Zielonogórskiej Bibliotece Cyfrowej

© WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze
Zielona Góra 2021-2022

WYDAWCA

Pro Libris – Wydawnictwo WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze
al. Wojska Polskiego 9, 65-077 Zielona Góra

ISBN 978-83-64393-48-8

ISSN 2299-3363

SKŁAD

Danuta Morawska

DRUK

GRAF MEDIA

Spis treści

Przemysław Bartkowiak, Wprowadzenie 7

Potencjał informacyjny regionalnych zbiorów i baz danych – narzędzia i metody ich wykorzystania

Anna Urbaniak

Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1945-2021. Realizacje, wyzwania, problemy 15

Bożena Lech-Jabłońska

Bibliografia Lubelszczyzny – ogólna bibliografia regionalna. 23

Monika Kozłowska

Bibliografia regionalna województwa kujawsko-pomorskiego
opracowywana w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej – Książnicy
Kopernikańskiej w Toruniu – dokonania, przemiany, dzień dzisiejszy 41

Zdzisław Gębołyś

Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* 51

Beata Kania

Tempora mutantur... Regionalizm na przykładzie Regio-źródeł – cyfrowej bazy
informacyjnej Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej. 83

Anna Broda, Katarzyna Kulig

Bibliografie specjalne Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej –
Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. 93

Grzegorz Grzenkowicz, Leszek Selin

Bibliografie i inne projekty Działu Regionalnego Wojewódzkiej i Miejskiej
Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku 103

Agnieszka Urbaniak

Dokumenty Życia Społecznego z kolekcji Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki
Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – wyzwania i potencjały . . . 127

Danuta Maria Sroka

Baltycka Biblioteka Cyfrowa (BBC) – informacja regionalna w sieci 145

Varia

Maja Wojciechowska

Umiejętności w zakresie kształtowania strategii personalnej
oraz realizowania polityki kadrowej jako kluczowe wyznaczniki
identyfikujące kandydata na stanowisko dyrektora biblioteki 167

Noty o autorach 185

Table of Contents

Przemysław Bartkowiak, Introduction	7
Information potential of regional collections and databases – tools and methods for their usage	
Anna Urbaniak <i>Bibliography of the Lubusz Region 1945-2021.</i> Realizations, challenges and problems.	15
Bożena Lech-Jabłońska <i>The Bibliography of the Lublin Region – a general regional bibliography</i>	23
Monika Kozłowska Regional bibliography of the Kuyavian-Pomeranian Region compiled in the Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń – achievements, transformations and present day	41
Zdzisław Gębołyś Informational potential of the Bibliography of the History of Silesia	51
Beata Kania Tempora mutantur... Regionalism on the example of Regio-sources – digital information base of Książnica Beskidzka in Bielsko-Biała (The Beskidy Library in Bielsko-Biała).	83
Anna Broda, Katarzyna Kulig Special bibliographies of the Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń	93
Grzegorz Grzenkowicz, Leszek Selin Bibliographies and other projects of the Regional Department of the Joseph Conrad Korzeniowski Regional and City Public Library in Gdańsk	103
Agnieszka Urbaniak Documents of Social Life from the Collection of the Cyprian Norwid Regional and City Public Library in Zielona Góra – Challenges and Potentials	127
Danuta Maria Sroka Baltic Digital Library (BBC) – regional information on the web	145
Varia	
Maja Wojciechowska Skills in developing personnel strategy and implementing personnel policy as key determinants identifying a candidate for the position of the library director	167
Notes about the authors.	185

Wprowadzenie

Termin „bibliografia regionalna” bibliografowie rozpatrują w różnych kontekstach. Przy definiowaniu go wskazywany jest aspekt przestrzenny, obszarowy, którego ten rodzaj spisu bibliograficznego dotyczy. W 1919 roku Jan Muszkowski – jako pierwszy w Polsce – zaproponował dla tego typu bibliografii określenie „bibliografia dzielnicowa”¹. Tak natomiast wprowadzenie do obiegu terminu „bibliografia regionalna” opisuje Jadwiga Sadowska:

termin „bibliografia regionalna” został wprowadzony do polskiego piśmiennictwa przez Adama Łysakowskiego, który w latach 20. XX w. zainicjował w Polsce tworzenie bieżącej bibliografii regionalnej. W 1927 r. w „Dzienniku Wileńskim” zaczęto publikować „Urzędową Bibliografię Regionalną” (podmiotową), obejmującą książki, czasopisma i dokumenty życia społecznego, które ukazywały się na terenie województw: wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego i białostockiego. Helena Hleb-Koszańska podkreślała rolę bibliografii regionalnej (przedmiotowej) jako źródła informacji o regionie oraz czynnika budzącego lokalny patriotyzm i poczucie wspólnej przynależności do narodu². Podobnie określiła zadania przedmiotowych bibliografii regionalnych Anna Żbikowska-Migoniowa, stwierdzając, że służą one celom: naukowemu, ideowo-politycznym, patriotycznym (duma z „małej ojczyzny”), wieloaspektowej informacji o regionie³. Odmianą bibliografii regionalnej jest bibliografia lokalna, której zasięg terytorialny ograniczony jest do miejscowości (miejsca) oraz bibliografia krajoznawcza, której zasięg odnosi się do terytorium kraju (praktycznie jednak również do części świata i kontynentów), ale tylko w sensie przedmiotowym (piśmiennictwo o kraju, narodzie, kontynencie)⁴.

¹ M. Przybysz, *Działalność Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej na rzecz popularyzacji wiedzy o regionie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2018, nr 3 (30), s. 86.

² H. Hleb-Koszańska, *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość*, [w:] *Druka Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, Warszawa, 20 czerwca 1966 r. Referaty i dyskusja, Warszawa 1967, s. 24-25.

³ A. Żbikowska-Migoniowa, *Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia”*, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r., Warszawa 1999, s. 14.

⁴ J. Sadowska, *Polska Bibliografia Regionalna z perspektywy półwiecza. Koncepcje i realia*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 4, s. 450.

Do tej pory ukazało się kilkanaście publikacji dotyczących różnych aspektów szeroko pojętej bibliografii regionalnej⁵.

⁵ Wybrane przykłady opracowań dotyczących bibliografii regionalnej: *Bibliografia historii Śląska w perspektywie historycznej i metodologicznej*, pod red. M. Pawlak i K. Sanojcy, Wrocław 2016, „Śląski. Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 1-214; *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995; L. Biliński, *Bibliografie regionalne. Stan za ostatnie 15 lat [1980-1995]*, [w:] *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 7-9 czerwca 1995 r.*, Warszawa 1996, s. 148-159; L. Biliński, *Postęp czy regres w opracowaniu i wydawaniu bibliografii regionalnej*, [w:] *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy, 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995, s. 28-52; B. Eychler, *Aktualny stan prac i problemy bieżących bibliografii regionalnych ze szczególnym uwzględnieniem bibliografii regionalnych Ziemi Zachodnich i Północnych*, [w:] *Materiały z III konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych*, Warszawa, 11 grudnia 1967 r., Warszawa 1968, s. 5-24; B. Eychler, *Problematyka bibliografii regionalnej Ziemi Zachodnich*, „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1960, t. 6, nr 5, s. 211-250; C.Z. Gałczyńska, *O nową koncepcję bibliografii regionalnej w Polsce*, [w:] *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 5-7 czerwca 1978 r. Referaty i dyskusja*, Warszawa 1980, s. 148-182; C.Z. Gałczyńska, *Polskie bibliografie terytorialne od projektu w roku 1978 do rzeczywistości roku 1995*, [w:] *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 7-9 czerwca 1995 r.*, Warszawa 1996, s. 167-180; A. Gawroński, M. Dynkowski, „Elektroniczne” bibliografie regionalne – nowa jakość?, [w:] *Wokół bibliotek i bibliotekarstwa. Księga Jubileuszowa dedykowana Janowi Wołoszowi*, Warszawa 2005, s. 92-103; H. Hleb-Koszańska, *Aktualny stan bibliografii w Polsce oraz postulaty na przyszłość*, [w:] *Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 20 czerwca 1966 r. Referaty i dyskusja*, Warszawa 1967, s. 24-33; K. Kasprzyk, *Bibliografia regionalna. Organizacja prac bibliograficznych w wojewódzkich ośrodkach bibliograficznych*, Cz. 1, „Bibliotekarz” 2015, nr 3, s. 11-20; K. Kasprzyk, *Bibliografia regionalna. Organizacja prac bibliograficznych w wojewódzkich ośrodkach bibliograficznych*, Cz. 2, „Bibliotekarz” 2015, nr 4, s. 9-13; *Materiały z III konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych*, Warszawa, 11 grudnia 1967 r., Warszawa 1968; *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, wyd. 2, pod red. H. Hleb-Koszańskiej, M. Dembowskiej, H. Sawoniaka, Warszawa 1963; *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia”*, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r., Warszawa 1999; *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa – 19 lutego 1956 r. Materiały*, Warszawa 1956; M. Przybysz, *Bibliografia regionalna w Polsce – technologia opracowywania*, [w:] *Praktyczne aspekty automatyzacji bibliotek publicznych. Materiały z VII konferencji pt. „Automatyzacja bibliotek publicznych”*, Warszawa, 22-24 listopada 2006 r., Warszawa 2007, s. 151-159; M. Przybysz, *Działalność Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej na rzecz popularyzacji wiedzy o regionie*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2018, nr 3 (30), s. 85-95; J. Sadowska, *Bibliografia regionalna w warunkach automatyzacji*, [w:] *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995, s. 21-27; J. Sadowska, *Bibliografia regionalna wobec zmian technologiczno-organizacyjnych w ostatnim piętnastolecu [1990-2005]*, „Notes Biblioteczny” 2006, nr 2, s. 39-46; J. Sadowska, *Polska Bibliografia Regionalna z perspektywy półwiecza. Koncepcje i realia*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 4, s. 450-465; E. Stefańczyk, *Bibliografie regionalne. Informacja o pracach Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia”*, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r., Warszawa 1999, s. 24-28; E. Stefańczyk, *Problemy automatyzacji bibliografii regionalnych*, [w:] *Jak automatyzujemy biblioteki publiczne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja bibliotek publicznych”* Warszawa/Miedzeszyn, 6-8 listopada 2000 r., Warszawa 2001, s. 62-69; *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 5-7 czerwca 1978 r. Referaty i dyskusja*, Warszawa 1980; S. Wesołowska, *Bibliografie regionalne w Internecie*, [w:] *Nowe technologie w bibliotekach publicznych. Materiały z VIII ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja bibliotek publicznych”*, Warszawa, 26-28 listopada 2008 r., Warszawa 2009, s. 112-121; J. Wołosz, *Dlaczego bibliografia regionalna?*, [w:] *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy, 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995, s. 13-20; A. Żbikowska-Migoń, *Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. „Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia”*, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r., Warszawa 1999, s. 7-17.

W prezentowanym tomie „Zielonogórskich Studiów Bibliotekoznawczych” przedstawiono teoretyczno-praktyczną problematykę związaną z potencjałem informacyjnym regionalnych zbiorów oraz baz danych. Najwięcej miejsca w tomie zajęła tematyka dotycząca bibliografii regionalnych tworzonych przez różne biblioteki.

Zasadniczy zręb zróżnicowanego materiału podzielono na dwie części. W pierwszej, zatytułowanej *Potencjał informacyjny regionalnych zbiorów i baz danych – narzędzia i metody ich wykorzystania*, znalazły się artykuły pracowników z różnych krajowych bibliotek oraz badaczy zajmujących się naukowo badaniami nad bibliografiami regionalnymi. Część tę otwiera artykuł Anny Urbaniak z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze, zatytułowany „*Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1945-2021*”. *Realizacje, wyzwania problemy*. Tekst zawiera charakterystykę zasobu *Bibliografia Ziemi Lubuskiej*. Autorka zwraca także uwagę na problemy i wyzwania związane z aktualizacją i scalaniem zbioru do postaci jednorodnej bazy elektronicznej, opracowywanej według najnowszych standardów katalogowania w Formacie MARC 21.

Z kolei Bożena Lech-Jabłońska z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie w artykule „*Bibliografia Lubelszczyzny*” – *ogólna bibliografia regionalna* omawia historię, jak również aktualny stan prac nad powyższą bazą. Oprócz założeń metodycznych autorka opisuje także ewolucję form jej opracowania: od tradycyjnych kartotek bibliograficznych przez drukowane tomy, bazy elektroniczne po wspólne środowisko katalogowe w ramach projektu e-usługa OMNIS.

Kolejną bibliografię charakteryzuje Monika Kozłowska z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu w opracowaniu zatytułowanym *Bibliografia regionalna województwa kujawsko-pomorskiego opracowywana w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu – dokonania, przemiany, dzień dzisiejszy*.

Dr hab. Zdzisław Gęboły z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w artykule *Potencjał informacyjny „Bibliografii Historii Śląska”* omawia zarówno aspekt historyczny, przedstawiając początki i rozwój śląskich bibliografii historycznych, jak i współczesne zasady tworzenia *Bibliografii Historii Śląska* – ze wskazaniem na pozytywne praktyki oraz pewne jej mankamenty.

W opracowaniu *Tempora mutantur... Regionalizm na przykładzie Regio-źródeł – cyfrowej bazy informacyjnej Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej* Beata Kania przedstawia praktyczną oraz techniczną stronę informacyjno-wyszukiwawczej bazy danych Regio-źródła. Zarysowuje działalność biblioteki w kontekście promowania regionalizmu, uwzględniając obszar tzw. humanizmu regionalnego. Wyjaśnia nazwę Regio-źródła oraz omawia zawartość bazy na przykładach dokumentów życia społecznego, gromadzonych w Książnicy Beskidzkiej. Przedstawia zasady funkcjonowania bazy, jej możliwości i przeznaczenie. Tłumaczy mechanizm wyszukiwania informacji oraz zasadność archiwizowania druków ulotnych.

Nadmienia o innych autorskich bazach, stworzonych i opracowywanych przez Książnicę Beskidzką.

Dwie specjalne bibliografie tworzone przez pracowników Działu Informacyjno-Bibliograficzny Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu opisują w swoim artykule Anna Broda i Katarzyna Kulig, reprezentujące tę właśnie Bibliotekę. Przedstawiają one *Bibliografię Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu* i *Bibliografię pracowników Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej*. Obie bibliografie – jedna przedmiotowa, druga podmiotowa – stać się mają kompletną bazą danych istniejących materiałów powiązanych z biblioteką, służąc zarówno badaczom dziejów tej instytucji, jak i użytkownikom zainteresowanym historią toruńskiej książnicy.

Grzegorz Grzenkowicz i dr Leszek Selin z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku podjęli zaś temat: *Bibliografie i inne projekty Działu Regionalnego Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku*.

Dwa ostatnie artykuły zaprezentowane w tej części nie dotyczą bibliografii regionalnych, ale znajdują się w obrębie refleksji nad potencjałem informacyjnym regionalnych zbiorów i baz danych. W pierwszym z nich – *Dokumenty Życia Społecznego z kolekcji Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – wyzwania i potencjały* – Agnieszka Urbaniak z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze opisuje przedmiotową kolekcję z uwzględnieniem jej cech formalnych oraz wynikającą z regionalnych odniesień specyfikę. Autorka zwraca uwagę na wyzwania wiążące się z biblioteczną obecnością Dokumentów Życia Społecznego w zbiorach zielonogórskiej Biblioteki.

Ostatnim materiałem w tej części jest tekst Danuty Marii Sroki z Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku, pt. *Baltycka Biblioteka Cyfrowa (BBC) – informacja regionalna w sieci*. Autorka opisuje w nim narzędzia i metody związane z tworzeniem i upowszechnianiem informacji regionalnej na podstawie przedstawionej w tytule biblioteki cyfrowej. Wskazana zostaje użyteczność BBC w kontekście wyszukiwania informacji, podjęto też próbę zdefiniowania biblioteki cyfrowej jako regionalnego repozytorium cyfrowego, które jest używane jedynie, gdy istnieje odpowiedni mechanizm organizacji i przeszukiwania jego zasobów.

W drugiej części – *Varia* – umieszczony został jeden artykuł, którego autorką jest dr hab. Maja Wojciechowska, prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Podjęła ona w swoim tekście pod tytułem *Umiejętności w zakresie kształtowania strategii personalnej oraz realizowania polityki kadrowej jako kluczowe wyznaczniki identyfikujące kandydata na stanowisko dyrektora biblioteki* zagadnienie kształtowania strategii personalnej oraz realizowania polityki kadrowej jako kompetencji istotnej dla osób aspirujących na stanowisko dyrektora biblioteki.

Zebrane teksty nie tworzą kompleksowej i wyczerpującej monografii. Służyć mogą zarówno jako uzupełnienie dotychczasowego stanu badań, jak i inspiracja do dalszych badań nad przedstawioną problematyką.

Przemysław Bartkowiak

**Potencjał informacyjny
regionalnych zbiorów i baz danych –
narzędzia i metody ich wykorzystania**

Anna Urbaniak

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze
ORCID: 0000-0001-8845-4039

Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1945-2021. **Realizacje, wyzwania, problemy**

Na przełomie września i października 2021 r. w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze miała miejsce ogólnopolska konferencja bibliograficzna pod nazwą *Potencjał informacyjny regionalnych zbiorów i baz danych – narzędzia i metody ich wykorzystania*. Wśród wielu tematów zaprezentowano także profil *Bibliografii Ziemi Lubuskiej* (zwanej dalej BZL), tworzonej w zielonogórskiej książnicy. Oprócz ogólnej charakterystyki związanej z zakresem terytorialnym i chronologicznym bibliografii, referat oscylował wokół najważniejszych problemów związanych z procesami implementacji i aktualizacji już istniejących zasobów do standardów aktualnie obowiązujących w bibliotekarstwie światowym.

Bibliografia Ziemi Lubuskiej jest bibliografią przedmiotową i gromadzi piśmiennictwo dotyczące regionu zwanego umownie Ziemią Lubuską, która ma szerokie i często odmienne znaczenia, także w zależności od okresów historycznych¹. Obejmuje wydawnictwa zwarte i ciągłe, zarówno publikacje naukowe, jak i artykuły prasowe, a także fragmenty większych całości o regionie. Poza tym uwzględnia dokumenty kartograficzne, elektroniczne i mikrofilmy.

Bibliografia Ziemi Lubuskiej obejmuje terytorium całej Ziemi Lubuskiej, wyznaczone przez zmieniające się w czasie granice administracyjne tego regionu. Od 1945 do 1950 r. tereny Ziemi Lubuskiej wchodziły w skład województwa poznańskiego i wrocławskiego, następnie w latach 1950-1975 było to województwo zielonogórskie, w kolejnych latach 1975-1998 w skład Ziemi Lubuskiej weszły jednocześnie tereny samorządów województwa gorzowskiego i zielonogórskiego, aby w 1999 r. stać się województwem lubuskim. Zmieniające się wielokrotnie granice administracyjne tego obszaru w znacznym stopniu utrudniają kwalifikowanie piśmiennictwa dotyczącego poszczególnych miejscowości do Ziemi Lubuskiej i tym samym ujmowaniu go w zasobach BZL. W takich właśnie wypadkach stosuje się „umowność” terminu Ziemia Lubuska, do której w przeszłości należały miejscowości takie jak np. Głogów, Zbąszyń czy Barlinek, dziś znajdujące się poza gra-

¹ J. Spors, *Przynależność administracyjna ziem nad środkową Odrą i dolną Wartą (ziemi cedyńskiej, kinieckiej i kostrzyńskiej) w XII i I. połowie XIII w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1986, t. 41, nr 1, s. 28.

nicami województwa lubuskiego. Obecnie nazwa Ziemia Lubuska jest stosowana najczęściej jako synonim województwa lubuskiego i w tym znaczeniu została w 1998 r. rozpropagowana z inicjatywy Stowarzyszenia na Rzecz Promocji i Powołania Województwa Lubuskiego². Omawiany obszar, najbardziej czytelny dla współczesnego odbiorcy jako „region lubuski”, utożsamiany zasadniczo z województwem, mieszczącym się w wyznaczonych granicach administracyjnych, jest w taki sposób ujmowany przez twórców BZL. Zasadniczym kryterium stosowanym w selekcji geograficznej i doborze materiałów do umieszczenia w elektronicznej bazie jest data wydania dzieła katalogowanego. Przykładowo: książka dotycząca Zbąszynia, wydana w 1979 r. znajdzie się w BZL, ponieważ w latach 1975-1998 miasto należało do województwa zielonogórskiego, z kolei podobna, a nawet ta sama książka, ale wydana po 1999 r. już nie znajdzie się w elektronicznej bazie bibliografii omawianego regionu. Jest to dość sztywny i zasadniczy podział, jednak pewne kryterium doboru trzeba było wybrać i jest nim właśnie data wydania dokumentu katalogowanego w kontekście granic administracyjnych.

Warto nadmienić, iż zakres terytorialny BZL pokrywa się częściowo z *Lubuską Bibliografią Regionalną* (zwaną dalej LBR), która jest tworzona przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim. Obie biblioteki – zielonogórska i gorzowska – dzielą województwo lubuskie między siebie, nie jest to jednak podział równy w znaczeniu terytorialnym. Książnica zielonogórska tworzy swoją bazę w oparciu o cały obszar Lubuskiego, natomiast biblioteka gorzowska zasadniczo o północną jego część. Początkowo uwzględniała publikacje dotyczące dawnego województwa gorzowskiego, obecnie powiatów: gorzowskiego, międzyrzeckiego, strzelecko-drezdeneckiego, sulęcińskiego, ślubickiego oraz historycznego terenu Nowej Marchii wraz z Ziemią Torzymską i pograniczem lubusko-pomorsko-wielkopolskim³.

Zasób bibliograficzny, jakim dysponuje Dział Informacji Regionalnej i Bibliograficznej Biblioteki Norwida, występuje w trzech zasadniczych postaciach: tradycyjnym katalogu kartkowym, zestawieniach bibliograficznych drukowanych i maszynopisach oraz Elektronicznej Bazie Danych (BZL), tworzonej w systemie bibliotecznym PROLIB w dostępie internetowym. Lata 1996-2005 ukazały się dodatkowo na nośnikach elektronicznych CD-R.

Oprócz niejednorodnej postaci zasobu bibliograficznego, dodatkowym utrudnieniem w ujednolicaniu bazy jest różnorodny sposób jej opracowania na przestrzeni czasu. Część zasobu opracowana jest tylko w oparciu o słowa kluczowe i wewnętrzną klasyfikację lokalną, kolejna część podobnie, ale już z zastosowaniem formatu MARC 21, natomiast od 2018 r. *Bibliografia Ziemi Lubuskiej* two-

² R.G. Makarowicz, *Stowarzyszenie na rzecz Promocji i Powołania Województwa Lubuskiego*, [w:] *Ziemia Lubuska. Studia nad tożsamością regionu*, red. A. Toczewski, Zielona Góra 2004, s. 19-20.

³ Dostęp: https://opac.wimbp.gorzow.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo2_infobibl.p?ID1=EPKILLMQMGNF EOLLKHGEDCBICQOL&ln=pl [odczyt: 3 września 2022].

rzona jest w oparciu o Deskryptory Biblioteki Narodowej (zwane dalej DBN) i format MARC 21. Ostatni sposób opracowania zasobu jest tym, do którego dąży się w procesie implementacji i konwersji starszych wersji.

Tradycyjny katalog kartkowy obejmuje zasoby z lat 1945-1984, z czego do bazy online wprowadzono te z lat 1984-1989 (format MARC 21, klasyfikacja lokalna – bez DBN). Do wprowadzenia pozostało 39 lat, czyli około 50 tysięcy rekordów bibliograficznych. Karty katalogowe ułożone są według kilkunastu ogólnych dziedzin życia.

Maszynopisy i publikacje drukowane to niewielka część zasobu, niewprowadzona dotąd do bazy elektronicznej, obejmująca lata 1960, 1977-1981. Ich układ oparty jest (podobnie jak w katalogu kartkowym) na kilkunastu ogólnych dziedzinach życia. Maszynopisy obejmują lata 1980-1981, publikacje drukowane to lata 1960, 1977-1979⁴.

Baza elektroniczna w systemie bibliotecznym PROLIB z dostępem online jest największą częścią całego zasobu *Bibliografii Ziemi Lubuskiej* i obejmuje lata 1985-2022 (144 214 rekordów)⁵, przy czym sposób jej opracowania nie jest wciąż jednorodny. Aktualnie jest to baza tworzona w formacie MARC 21, który jest nową wersją PROWEB-a w systemie Promax, czyli publicznego katalogu bibliograficznego, umożliwiającego przeszukiwanie, prezentację oraz gromadzenie zestawień bibliograficznych (np. uczelnianych, regionalnych, tematycznych), dotyczy to rekordów z lat 1985-2003. Dzięki wprowadzeniu formatu MARC 21 w 2003 r. otrzymaliśmy nowoczesne mechanizmy nawigacji na stronach, możliwość odesłania do bazy katalogowej i egzemplarzy biblioteki, generowania raportów bibliograficznych z poziomu przeglądarki oraz wiele innych funkcjonalności spójnych z przeglądarką OPAC [www](http://www.wimbp.gorzow.pl)⁶. W 2019 r. zmiana wyszukiwarki katalogowej na fasetową INTEGRO utrudniła przeszukiwanie zasobu, który nie jest opracowany za pomocą DBN, jednak po aktualizacji starszych rekordów pozwoli w przyszłości na wiele innych funkcjonalności, niezbędnych w dobie katalogowania za pomocą DBN oraz wyszukiwarek opartych na fasetach, funkcjonujących już coraz częściej w bibliotekach na całym świecie.

Poniżej wymieniono główne zasady opracowania i udostępniania poszczególnych części składowych zasobu *Bibliografii Ziemi Lubuskiej* oraz ich cechy charakterystyczne, sprzyjające bądź też utrudniające procesy implementacji, konwersji czy aktualizacji całego zasobu do formy jednorodnej bazy danych.

⁴ *Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1960*, oprac. G. Chmielewski, Zielona Góra 1966; *Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1977*, oprac. G. Chmielewski, Zielona Góra 1984; *Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1978*, red. G. Chmielewski, Zielona Góra 1987; *Bibliografia Ziemi Lubuskiej 1979*, oprac. G. Chmielewski, Zielona Góra 1990.

⁵ Stan na: 31 grudnia 2021 r.

⁶ Dostęp: https://opac.wimbp.zgora.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo2_el.p?jezyk=pl&pozycja=12001&idb=2&bibm21=1&ids=3765636 [odczyt: 23 marca 2022].

Katalog kartkowy:

- Opracowanie za pomocą wewnętrznej klasyfikacji lokalnej, która jest jedynym przedmiotowym kryterium wyszukiwawczym;
- Karty ułożone w porządku alfabetycznym, w obrębie każdej dziedziny (nazwisko autora lub tytuł źródła – w przypadku tekstów anonimowych);
- Implementacja zasobu odbywa się na podstawie opisu bibliograficznego z karty, bez oparcia o tekst źródłowy, co pozwala skrócić czas pracy, powodując jednocześnie znaczny stopień uogólnienia rekordu;
- Trudność dodatkową stanowi często kwestia czytelności pisma odręcznego podczas wprowadzania rekordu do bazy elektronicznej.

Maszynopisy:

- Opracowanie za pomocą wewnętrznej klasyfikacji lokalnej, która jest jedynym przedmiotowym kryterium wyszukiwawczym;
- Zaburzony porządek alfabetyczny w obrębie dziedziny;
- Brak spisu rzeczy (artykułów zawartych w bibliografii z danego rocznika);
- Implementacja zasobu odbywa się na podstawie opisu bibliograficznego z karty maszynopisu, bez oparcia o tekst źródłowy, co pozwala skrócić czas pracy, powodując jednocześnie znaczny stopień uogólnienia rekordu.

Publikacje drukowane:

- Opracowanie oparte na wewnętrznej klasyfikacji regionalnej, która wraz z indeksami jest podstawowym przedmiotowym kryterium wyszukiwawczym;
- Zaburzony porządek alfabetyczny w obrębie dziedziny;
- Implementacja zasobu odbywa się na podstawie opisu bibliograficznego ze strony, bez oparcia o tekst źródłowy, co pozwala skrócić czas pracy, powodując jednocześnie znaczny stopień uogólnienia rekordu.

Elektroniczna Baza Danych (BZL):

- Lata 1985-2017 opracowane w bazie PROWEB i MARC 21 w oparciu o wewnętrzną Klasyfikację Regionalną i Słowa Kluczowe (lata 1990-2003 w systemie PROWEB, od 2003 r. format MARC 21);
- W wyniku konwersji zasobu w 2003 r. do systemu PROLIB, wszystkie rekordy z lat 1990-2003 utraciły dodatkowo pola formalne 100 (autor dzieła);
- Lata 2018-2022 to zasób opracowywany w formacie MARC 21 w oparciu o DBN.

W procesie scalania tak niejednorodnego zasobu, jakim zazwyczaj jest bibliografia z wieloletnią tradycją, nie sposób uniknąć problemów z tym związanych. Nie inaczej jest w wypadku bibliografii regionalnej tworzonej w zielonogórskiej

księżnicy. Najważniejszym problemem, przed którym staje zespół bibliografów, jest przede wszystkim kilka różnych sposobów opracowania *Bibliografii Ziemi Lubuskiej*. Część zbioru opiera się na lokalnej klasyfikacji i słowach kluczowych (bez żadnych haseł przedmiotowych). Szczątkowa forma opisu bibliograficznego na kartach katalogowych nie sprzyja precyzyjnemu opracowaniu zasobu lub znacznie rozciąga go w czasie poprzez konieczność sięgnięcia do źródła. Bez tego wprowadzony rekord byłby bezwartościowy. Wprowadzenie formatu MARC 21, mimo że znacznie rozszerzyło możliwości wyszukiwawcze, nawigację i inne funkcjonalności, równocześnie znacznie wydłużyło pracę bibliografów nad katalogowaniem. Biorąc pod uwagę samą bazę elektroniczną oraz możliwość sprowadzenia jej do jednolitej formy, największym problemem są różne formaty opracowania zbioru, który trzeba ręcznie zaktualizować, a jest to liczba około 130 tysięcy rekordów bibliograficznych oraz około 50 tysięcy w formie kart katalogowych. Bez tego procesu przeszukiwanie zasobu przez jakąkolwiek wyszukiwarkę fasetową (Integro, Omnis) nie będzie skuteczne. Fakt ten obrazuje, jak wielką koniecznością staje się podjęcie wyzwania implementacji bazy *Bibliografia Ziemi Lubuskiej*, aby była ona w pełni skutecznym i kompletnym narzędziem informacyjnym w kontekście regionu. Kolejnym aspektem, nad którym należy się poważnie zastanowić, jest nowa inicjatywa Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze, polegająca na trwającym procesie wdrażania zintegrowanego systemu zarządzania zbiorami biblioteki ALMA. Wyzwanie, przed jakim staje zespół bibliograficzny instytucji, polega na wypracowaniu sposobu implementacji całego zasobu w sposób, który pozwoli uniknąć większych strat w rekordach najstarszych, nieopartych na formacie MARC 21 i DBN podczas konwersji całego zasobu do nowego systemu bibliotecznego.

Wysiłki bibliografów działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze mają na celu zaoferowanie użytkownikowi jak najbardziej funkcjonalnego i przyjaznego dla niego narzędzia informacyjnego (zwłaszcza cyfrowego). Według koncepcji NAI (Nauki o Architekturze Informacji) jest nim takie środowisko, które bierze pod uwagę przede wszystkim: zachowania informacyjne użytkownika (wyszukiwanie, nawigacja, wykorzystanie informacji), potrzeby, interakcje, wrażenia. To także łatwość w przemieszczaniu się w przestrzeni informacyjnej oraz świadomość bibliotek, w jakim stopniu struktura informacji wpływa na zrozumienie przez użytkownika przekazanej treści⁷.

Niejednorodność udostępniania i opracowania zasobu powoduje, że praca zespołu bibliograficznego w dążeniu do kompletności i ujednolicenia całej bazy do kształtu obecnie obowiązujących standardów musi odbywać się wielokierunkowo. W celu usprawnienia całego procesu zespół bibliotekarzy Działu Informacji

⁷ S. Skórka, *Nauka o architekturze informacji: koncepcja dyscypliny naukowej*, „Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne” 2021, nr 1 (117), s. 11.

Regionalnej i Bibliograficznej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze wyznaczył sobie trzy główne kierunki tej pracy. Pierwszym z nich jest systematyczne wprowadzanie do bazy elektronicznej opisów bibliograficznych z tradycyjnych kart katalogowych poprzedzone ich szybką archiwizacją w formie zdigitalizowanej i stworzeniem kartoteki elektronicznej z możliwością przeszukiwania za pomocą określonych kryteriów. Digitalizacja zasobu pozwoliłaby na pełniejsze wykorzystanie poprzez możliwość udostępniania go użytkownikom w formie elektronicznej, do czasu pełnej implementacji z bazą online. Kolejnym punktem jest aktualizacja starszych rekordów do formatu MARC 21 oraz uzupełnienie ich o DBN według najnowszych przepisów katalogowania Biblioteki Narodowej. Proces ten pozwoliłby na skuteczne przeszukiwanie zasobu przez wyszukiwarki fasetowe. Trzecim kierunkiem, który już został zapoczątkowany w praktyce, jest podjęcie współpracy z innymi bibliotekami powiatowymi i gminnymi w ramach tworzenia elektronicznej bazy BZL⁸. Pozwoliłoby to na odciążenie pracowników w pracy nad bieżącymi tytułami regionalnymi i skupienie się nad procesami implementacji całej *Bibliografii Ziemi Lubuskiej*.

⁸ Porozumienie w sprawie współpracy przy tworzeniu bazy Bibliografia Ziemi Lubuskiej, zawarte w dniu 30.06.2021 pomiędzy: Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze [...] a Biblioteką Publiczną Miasta i Gminy we Wschowie [...].

Bibliography of the Lubusz Region 1945-2021. Realizations, challenges and problems

Abstract

The article aims to characterize the resources of the Bibliography of the Lubusz Region, created by the bibliographic team of the Regional and Bibliographic Information Department of the Cyprian Norwid Regional and City Public Library in Zielona Góra. It focuses on the problems and challenges connected with updating and merging the collection into a homogenous electronic database, developed according to the latest cataloguing standards in the MARC 21 format.

Key words: databases, regional bibliography, National Library Descriptors, format, subject headings, implementation, card catalogue, cataloguing, local classification, conversion, MARC 21, bibliographic description, development, bibliographic record, Lubusz Land.

Bożena Lech-Jabłońska
Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie
ORCID: 0009-0004-1957-8395

Bibliografia Lubelszczyzny – ogólna bibliografia regionalna

Bibliografie regionalne w Polsce pojawiły się pod koniec XVIII w.¹ Tworzono je również w XIX i początkach XX w., ale dynamicznie zaczęły rozwijać się dopiero po II wojnie światowej. Na I Naradzie Bibliografów, zorganizowanej w 1956 r., postulowano konieczność „zorganizowania prac nad bibliografią regionalną w skali kraju”². Kwestie bibliografii regionalnej były poruszane wielokrotnie na kolejnych konferencjach bibliograficznych³. Wielokrotnie też, już od początku XX w., podejmowano zagadnienie terminologii i próbowano formułować definicje: bibliografia regionalna, bibliografia terytorialna, bibliografia lokalna. W niniejszym artykule będziemy posługiwać się terminem „bibliografia regionalna”, zgodnie z codzienną praktyką bibliograficzną⁴.

¹ *Bibliografia. Metodyka i organizacja*, pod red. Z. Żmigrodzkiego, Warszawa 2000, s. 284.

² *Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 19 lutego 1956*, do dr. przygot. M. Lenartowicz, Warszawa 1956.

³ *Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 5-7 czerwiec 1978 r.*, Warszawa 1978; *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy, 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995; *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa 1996*; *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r.*, Warszawa 1999; *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 11-13 czerwca 2003. Referaty i dyskusja*, Warszawa 2004.

⁴ *Bibliografia. Metodyka...*, s. 297; A. Zbikowska-Migoń, *Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne*, Warszawa 1999, s. 8-11; *Norma PN-89-/N-01225 Rodzaje i części składowe bibliografii*, Warszawa 1989 definiuje bibliografię terytorialną jako „bibliografię specjalną o zakresie ograniczonym do spraw związanych z terytorium mniejszym niż państwo”; natomiast bibliografia regionalna to „bibliografia ogólna o zasięgu terytorialnym obejmującym obszar większy niż państwo, który ze względu na swoje cechy geograficzne, językowe, gospodarcze lub polityczne uznawany jest za region”. Jednak powszechnie termin bibliografia regionalna jest używany w tym pierwszym znaczeniu. Potwierdzają to wystąpienia konferencyjne, a także publikowane bibliografie poszczególnych województw, powiatów. *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 2002 stara się usystematyzować te kwestie: „bibliografia regionalna – bibliografia specjalna o zasięgu terytorialnym bibliografii, obejmującym obszar mniejszy niż państwo, który ze względu na cechy geograficzne, kulturowe, gospodarcze, administracyjne tradycyjnie uznawany jest za region. [...] W piśmiennictwie obcojęzycznym termin »region« bywa używany w innym znaczeniu niż w tradycji polskiej, mianowicie w odniesieniu do grupy państw, które ze względu na cechy geograficzne, językowe, gospodarcze lub polityczne są powiązane ze sobą i uznawane za region. Wówczas przez bibliografię regionalną rozumie się bibliografię ogólną o zasięgu terytorialnym bibliografii obejmującym obszar większy niż państwo [...]”.

Ustawowo do prac nad bibliografią regionalną zobowiązano wojewódzkie biblioteki publiczne, a od 1999 r. również biblioteki powiatowe⁵. Niezaprzeczalnie biblioteki publiczne, z uwagi na ich położenie wewnątrz lokalnych społeczności, są najbardziej właściwe do dokumentowania regionalnej aktywności. Należy przypomnieć, że istotną rolę w rozwoju bibliografii regionalnych w Polsce odegrała Grupa Robocza, a następnie Zespół ds. Bibliografii Regionalnej, działający do chwili obecnej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich⁶. Do zadań tych gremiów należało: inspirowanie prac nad nowymi bibliografiami regionalnymi, organizowanie współpracy bibliotek i stworzenie płaszczyzny do wymiany doświadczeń.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiona historia i aktualny stan prac nad *Bibliografią Lubelszczyzny*.

Bibliografia Lubelszczyzny – początki

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie⁷ włączyła się w ogólnopolską inicjatywę opracowywania bibliografii regionalnej w 1963 r.⁸ Doceniano znaczenie bibliografii regionalnej jako ważnego elementu regionalnego warsztatu informacyjnego, uznawano jej rolę w zachowaniu i ochronie dziedzictwa kulturowego regionu, dokładano starań, by realizowała cele wskazane przez autorytety⁹. Ważność bibliografii regionalnej potwierdza fakt, że rejestruje wiele dokumentów, które nigdy nie będą odnotowane w żadnej innej bibliografii. W odniesieniu do tych dokumentów jest bibliografią prymarną i dzięki temu

⁵ Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, „Dziennik Ustaw” 1946, nr 26, poz. 163; Ustawa o bibliotekach z dnia 9 kwietnia 1968 r., „Dziennik Ustaw” 1968, nr 12, poz. 63; Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (z późn. zm.), „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85, poz. 539.

⁶ Grupa Robocza, powołana 5 października 1978 r., działała przez ponad dziesięć lat. Reaktywowana, pod nazwą Zespół ds. Bibliografii Regionalnej przy ZG SBP, 16 września 1994 r. na konferencji w Puławach, zob.: *Bibliografie regionalne...*, s. 8, 55-56; B. Lech-Jabłońska, *Bibliografia regionalna w kręgu zainteresowania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Wkład lubelskich bibliotekarzy-bibliografów w prace zespołów ds. bibliografii regionalnej (terytorialnej)*, [w:] *Aktywni i kreatywni: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich na Lubelszczyźnie*, Lublin 2018, s. 225-237.

⁷ Nazwa biblioteki zmieniała się w okresie powojennym kilkakrotnie. Na przemian była to: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie oraz Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. W niniejszym artykule, dla uproszczenia, będzie używana nazwa obecnie obowiązująca: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie.

⁸ T. Zabielska, *Współdziałanie bibliotek wojewódzkich w opracowaniu „Bibliografii Lubelszczyzny”*, [w:] *Bibliografie regionalne...*, s. 53-54.

⁹ O celach bibliografii regionalnej dyskutowano wielokrotnie i określano je na nowo. Przykładowo według Anny Żbikowskiej-Migoń bibliografia regionalna ma służyć czterem celom: „naukowe – budowanie warsztatu dla własnych i cudzych badań naukowych; ideowo-politycznym – potwierdzanie nowej rzeczywistości politycznej, realizowanie programu przebudowy świadomości politycznej mieszkańców miasta – regionu – państwa; patriotycznym – spontaniczna manifestacja uczucia więzi i dumy z własnej »małej ojczyzny«; doraźnoinformacyjnym – zaspokajanie potrzeb bieżącej, aktualnej, wieloaspektowej informacji o regionie” również tej informacji, która szybko traci na znaczeniu. Zob. A. Żbikowska-Migoń, *Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne*, Warszawa 1999.

stanowi uzupełnienie bibliografii narodowej. Odzwierciedla dorobek umysłowy, kulturalny regionu, dokumentuje różne przejawy lokalnej aktywności.

Tworzeniem bibliografii zajął się Dział Informacyjno-Bibliograficzny, który od początku lat pięćdziesiątych XX w. organizował regionalny warsztat informacyjny, w tym katalog zbiorów regionalnych – Katalog Lubliniana¹⁰ oraz prowadził regionalną działalność informacyjną dla potrzeb województwa lubelskiego. W następnych okresach zadanie to przejmowały komórki organizacyjne wyodrębnione w kolejnych reorganizacjach struktury Biblioteki¹¹. W kartotekach kartkowych gromadzono retrospektywne materiały bibliograficzne od 1944 r. oraz spisywano aktualnie ukazujące się dokumenty. Zdecydowano, że pierwszy tom będzie obejmował okres 20 powojennych lat, drugi będzie kumulacją sześciu lat, natomiast kolejne tomy kumulacjami pięcioletnimi. Materiały gromadzono w kartotekach kartkowych i systematycznie uzupełniano, korzystając z własnych zbiorów, zbiorów bibliotek naukowych Lublina, Biblioteki Narodowej, a także materiałów nadesłanych, w ramach współpracy, przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Chełmie oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Zamościu (w latach 1976-1995). *Bibliografia Lubelszczyzny* jest opracowywana zespołowo. W ciągu pięćdziesięciu ośmiu lat jej tworzenia i publikowania w zespole redakcyjnym pracowało trzydzieści osób – pracowników Biblioteki, a ponadto szkoleniowo uczestniczyli w tym procesie stażyści. Zespół opracowujący stanowiły osoby, które pracami bibliograficznymi zajmowały się przez wiele lat swojego zawodowego życia, a także takie, które zetknęły się z tą pracą tylko okresowo (np. przy opracowywaniu jednego tomu) oraz takie, które pracowały nad ostateczną redakcją i przygotowaniem kartotek do druku, wreszcie te, które stały się twórcami bibliografii w formie elektronicznej. W pracach bibliograficznych uczestniczyli: Zofia Albigowska, Wiesława Baszyńska, Wanda Bielak, Zdzisław Bieleń, Ewa Chagowska, Anna Czajkowska, Nina Dąbrowska, Tomasz Dąbrowski, Irena Dziok-Strelnik, Lidia Głębińska, Lucyna Grybel-Niedokos, Irena Harhalowa, Waldemar Jakson, Waldemar Kawecki, Justyna Kasperczuk, Bożena Lech-Jabłońska, Katarzyna Majcher, Małgorzata Marczyk (z d. Kosmala), Zofia Marczyńska, Agnieszka Prymak-Sawic, Edyta Rysztak-Skorupa, Irena Sa-

¹⁰ J. Golec, *Warsztat informacji o Lubelszczyźnie w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego*, „Bibliotekarz Lubelski” 2009, R. 52, s. 97-98.

¹¹ Było to zadanie Działu Informacyjno-Bibliograficznego (od 1 stycznia 1953 r.) i wyodrębnionej w jego ramach Pracowni Bibliografii Regionalnej (od 1987 r.); Działu Informacji, Bibliografii i Udostępniania z wyodrębnionym Oddziałem Bibliografii Regionalnej (od 1995 r.); Działu Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie (od 2003 r.). Zob. M. Gawarecka, *Biblioteka im. H. Łopacińskiego jako regionalny ośrodek biblioteczny Lubelszczyzny*, „Przegląd Biblioteczny” 1957, z. 4, s. 345-349; W. Baszyńska, *Dział Informacyjno-Bibliograficzny Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie*, „Bibliotekarz Lubelski” 1985, R. 30, s. 30-31; M. Marczyk, *Dział Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie oraz bibliografia regionalna w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie w latach 1953-2006: praca dyplomowa*, Lublin 2006, s. 27-33 [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP w Lublinie, sygn. RL 311].

molej, Jan Sieg, Aneta Skórska, Jan Smolarz, Joanna Staniewska, Grażyna Stępień, Józef Wiktorowicz, Dorota Wójcik, Teresa Zabielska¹².

Założenia metodyczne

Bibliografia Lubelszczyzny jest bibliografią regionalną o charakterze ogólnym i według pierwotnych założeń miała rejestrować powojenną produkcję wydawniczą. Założenia metodyczne oparto na podręcznikach wydanych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w.¹³ Założenia te podano w przedmowie do pierwszego tomu rejestrującego piśmiennictwo pierwszych dwudziestu powojennych lat¹⁴. Zmiany sygnalizowano w przedmowach do kolejnych tomów. Tom za lata 1944-1964 podzielono na dwie części, co było podyktowane dużą liczbą zgromadzonych materiałów bibliograficznych – tak wówczas oceniano. Pierwsza część zawierała piśmiennictwo ogólne (bibliografie, czasopisma, publikacje dotyczące miejscowości i biogramy osób) oraz z zakresu nauk humanistycznych (historia, etnografia, kultura, nauka, oświata, literatura, sztuka, bibliotekarstwo). W części drugiej zgromadzono publikacje z zakresu demografii, gospodarki, socjologii, religii i wojskowości. Każdy następny tom wydawano w jednym woluminie.

Bibliografia Lubelszczyzny jest bibliografią przedmiotową, ale w niektórych podziałach utrzymano cechy podmiotowości. Przykładowo, w poddziale *Czasopisma* są rejestrowane wszystkie czasopisma publikowane w regionie, niezależnie od poruszanej tematyki, a w poddziale *Teatr* – recenzje każdej sztuki wystawianej w regionalnych teatrach. Tematycznie *Bibliografia Lubelszczyzny* rejestruje piśmiennictwo dotyczące regionu, każdej dziedziny życia i wszelkich przejawów aktywności lokalnych społeczności. Zakres terytorialny bibliografii wymaga wyjaśnienia. Tytułowa Lubelszczyzna jest rozumiana jako terytorium województwa lubelskiego w jego granicach administracyjnych, po wprowadzeniu w 1975 r. reformy administracyjnej dzielącej Polskę na 49 województw – terytorium czterech województw: białkopodlaskiego, chełmskiego, lubelskiego, zamojskiego, również w granicach administracyjnych. Po kolejnej reformie, od 1999 r. jest to ponownie obszar „dużego” województwa lubelskiego.

Bibliografia Lubelszczyzny rejestruje dokumenty niezależnie od języka ich publikacji. Również nie ogranicza zasięgu autorskiego – odnotowuje publikacje napisane o regionie przez wszystkich autorów, niezależnie od ich narodowości, miejsca pochodzenia i zamieszkania. Szczególnie są traktowane utwory literackie twórców ludowych. W bibliografii odnotowuje się wszystkie napisane przez nich wiersze, opowiadania, podania, legendy. Uznaje się, że powstały one pod wpły-

wem miejscowych tradycji, wierzeń i mówią o tej ziemi, nawet gdy w treści nie zaznaczono wyraźnie nazw miejscowości czy obiektów położonych w regionie.

Chronologicznie rejestruje produkcję wydawniczą od 1944 r. Zasięg chronologiczny każdego tomu jest określony w jego tytulaturze. Nie stosuje selekcji wydawniczo-formalnej, uwzględnia wszystkie jednostki bibliograficzne: wydawnictwa zwarte (opisywane jako całość, prace zbiorowe z adnotacją zawartościową, fragmenty bibliograficzne), wydawnictwa ciągłe (dzienniki, czasopisma, regionalne i lokalne, kalendarze, informatory), artykuły (artykuły z czasopism, pojedyncze referaty z prac zbiorowych), dokumenty kartograficzne (atlasy, samoistne wydawnictwa mapy i plany), ważniejsze dokumenty życia społecznego (m.in. foldery, programy imprez). Stosuje selekcję merytoryczną, wartościującą, która sankcjonuje kwalifikowanie materiałów o dużej wartości informacyjnej, dostarczających konkretną informację. Drukowane tomy *Bibliografii Lubelszczyzny* uwzględniały tylko dokumenty wydane w Polsce.

Bibliografia Lubelszczyzny jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców. Jej użytkownikami są pracownicy naukowcy, regionaliści, pracownicy administracji, gospodarki, instytucji kultury, mediów i oświaty, studenci, uczniowie szkół średnich. Żeby zaspokoić oczekiwania wszystkich grup, kwalifikuje się do bibliografii różnorodne materiały, od opracowań naukowych i popularnonaukowych przez referaty, uchwały, obwieszczenia, zarządzenia, biografie, pamiątniki i wspomnienia, wywiady, sprawozdania, recenzje książek oraz spektakli teatralnych po polemiki i uzupełnienia, a niekiedy również reportaże, przemówienia i listy.

W *Bibliografii Lubelszczyzny* dokumenty są opisywane w drugim stopniu szczegółowości, z zastosowaniem rejestracyjnego opisu bibliograficznego. W razie potrzeby do opisu bibliograficznego są wprowadzane adnotacje wyjaśniające. Opisy prac zbiorowych i materiałów konferencyjnych są dopełniane adnotacjami zawartościowymi, w których wylicza się tytuły i nazwy autorów wszystkich artykułów dotyczących regionu. Opisy bibliograficzne są opracowywane na podstawie aktualnie obowiązujących, polskich norm bibliograficznych, uwzględniających międzynarodowe standardy.

Materiały bibliograficzne zgromadzone w *Bibliografii Lubelszczyzny* są uporządkowane w zrubie głównym w układzie systematycznym, w którym działy i poddziały są ze sobą logicznie powiązane. Układ oparto na „Ramowym schemacie klasyfikacyjnym bibliografii regionalnej przedmiotowej”, który opracowano w ramach działań koordynacyjnych dotyczących bibliografii regionalnej i opublikowano w 1963 r.¹⁵ W tomie za lata 1944-1964 wprowadzono podział na dziewięć działów w części pierwszej i jedenaście działów w części drugiej. Wszystkie następne kumulacje ułożono według pełnego, zalecanego schematu, który składa się z 16 działów głównych. Każdy dział dzieli się na poddziały niższych stopni o coraz węższym zakresie treściowym. Poddziały odzwierciedlają specyfikę re-

¹² *Bibliografia Lubelszczyzny*, Lublin 1967-2009; *Sprawozdania Działu Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie za lata 2010-2021* [wydruki komputerowe w posiadaniu WBP].

¹³ M. Dembowska, *Rodzaje bibliografii*, Warszawa 1953; *Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej*, Warszawa 1960; *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, red. H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska, H. Sawoniak, Warszawa 1963.

¹⁴ *Bibliografia Lubelszczyzny 1944-1964*, cz. 1, red. W. Baszyńska, I. Harhalowa, Lublin 1967, s. 7-9.

¹⁵ *Metodyka bibliograficzna...*, s. 307-312.

gionu, a ich struktura zależy od tematyki i liczby zgromadzonych materiałów bibliograficznych. Zmiany zachodzące w życiu społecznym, politycznym, gospodarczym i naukowym regionu spowodowały, że w poszczególnych tomach wprowadzano modyfikacje w schemacie na poziomie poddziałów. Struktura działów VI (poświęconego zagadnieniom gospodarczym) oraz VII (poświęconego współczesnym zagadnieniom społecznym i politycznym) najczęściej podlegała weryfikacji. Z kolei dział XV (Zagadnienia wyznaniowe) w latach powojennych zawierał niewielką liczbę opisów bibliograficznych i dlatego nie posiadał poddziałów. Od 2000 r. struktura działu została rozbudowana i odzwierciedla spektrum zagadnień religijnych obecnych na Lubelszczyźnie (*Kościół rzymsko-katolicki, Prawosławie, Inne religie chrześcijańskie, Sekty*). Największe zmiany w schemacie wprowadzono właśnie w roczniku 2000, co było spowodowane nie tylko zmianami w różnych sferach życia regionu, ale także koniecznością dostosowania schematu do wymogów bibliotecznego programu komputerowego, w którym zamierzano opracowywać bibliografię regionalną. Zmiany schematu przedyskutowano z bibliografami z Chełmskiej Biblioteki Publicznej, Miejskiej Biblioteki Publicznej w Białej Podlaskiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Zamościu (obecnie Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego).

Opisy bibliograficzne w poszczególnych poddziałach są szeregowane alfabetycznie według nazw autorów i tytułów pozycji bezautorskich. W celu osiągnięcia niezbędnej sprawności informacyjnej bibliografii, w niektórych poddziałach wyodrębniono poddziały nienumerowane, których nazwy wyróżniono drukiem rozstrzelonym. Poddziały te stanowią pierwszy stopień szeregowania. W ich obrębie obowiązuje szeregowanie alfabetyczne. Ten sposób szeregowania zastosowano w takich poddziałach, jak: *Poszczególne okręgi i miejscowości, Życiorysy. Przyczynki do życiorysów, Rezerwaty, Przemysł rolno-spożywczy, Praca kulturalno-oświatowa, Architektura. Zabytki architektoniczne, Czasopiśmiennictwo*.

Dla każdego dokumentu kwalifikowanego do bibliografii jest sporządzana charakterystyka rzeczowa – przydział do właściwego działu (działów) i poddziału (poddziałów). Dokumenty wielotematyczne oraz dokumenty przedstawiające zagadnienia wieloaspektowo otrzymują przydział wielokrotny (oprócz pełnego opisu bibliograficznego w innych działach znajdują się opisy skrócone publikacji). Ułatwieniem dla użytkowników jest system odsyłaczy: odsyłacze międzydziałowe, odsyłacze uzupełniające numerowe. Przeszukiwanie bibliografii usprawnia spis treści oraz indeksy: alfabetyczny (obejmuje nazwy autorów, współpracowników, redaktorów, tytuły dzieł bezautorskich i wydawnictw ciągłych) oraz przedmiotowy (zawiera hasła przedmiotowe, nazwy osobowe, geograficzne, nazwy instytucji i organizacji).

W formie drukowanej ukazało się 10 tomów (w 11 woluminach) *Bibliografii Lubelszczyzny*, w których zarejestrowano dokumenty tematycznie dotyczące re-

gionu opublikowane w latach 1944-2000¹⁶. Łącznie we wszystkich tomach zamieszczono opisy bibliograficzne 73 699 pozycji¹⁷.

***Bibliografia Lubelszczyzny* w dobie elektronicznych baz bibliograficznych**

Od stycznia 2000 r. do 25 sierpnia 2019 r. *Bibliografia Lubelszczyzny* była prowadzona w formie elektronicznej bazy danych, w programie MAK¹⁸, dostępnej online. Składała się z kilku baz. Bazy bieżącej bibliografii o nazwie Region obejmowały lata 2000-2004 (format MARC BN), 2005-2017 (format MARC 21), 2018 – sierpień 2019 (format MARC 21 – z zastosowaniem DBN i RDA). Wraz z zastosowaniem w pracach bibliograficznych automatyzacji, zrezygnowano z dotychczasowego indeksu przedmiotowego. Odtąd charakterystyka treściowa dokumentów była sporządzana na podstawie Słownika Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej¹⁹. Czytelnicy mogą dokonywać poszukiwań rzeczowych w bazach przez dwa indeksy: indeks przedmiotowy (pełne, rozwinięte hasła przedmiotowe) oraz indeks prezentujący w jednym ciągu tematy i określniki. Od 1 marca 2018 r., zgodnie z zaleceniami Biblioteki Narodowej, w opracowaniu rzeczowym zaczęto stosować Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN) oraz stosować wybrane zasady Resource Description and Access (RDA)²⁰.

We wszystkich bazach nie zrezygnowano z klasyfikowania materiałów według schematu bibliografii regionalnej. Symbole schematu zapisywano w rekordach bibliograficznych w odpowiednich polach, dzięki czemu było możliwe wygene-

¹⁶ *Bibliografia Lubelszczyzny 1944-1964*, cz. 1, op. cit.; *Bibliografia Lubelszczyzny 1944-1964*, cz. 2, red. W. Baszyńska, Lublin 1974; *Bibliografia Lubelszczyzny 1965-1970*, red. W. Baszyńska, Lublin 1982; *Bibliografia Lubelszczyzny 1971-1975*, red. W. Baszyńska, Lublin 1994; *Bibliografia Lubelszczyzny 1976-1980*, red. T. Zabielska, B. Lech-Jabłońska, Lublin 2004; *Bibliografia Lubelszczyzny 1981-1985*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2006; *Bibliografia Lubelszczyzny 1986-1990*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2007; *Bibliografia Lubelszczyzny 1991-1995*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2009; *Bibliografia Lubelszczyzny 1996-1997*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2009; *Bibliografia Lubelszczyzny 2000*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2005. Opisy bibliograficzne brakujących dokumentów do rocznika za 2000 r. nadesłały biblioteki powiatowe: w Białej Podlaskiej, Chełmie, Janowie Lubelskim, Łukowie, Łęcznej, Opolu Lubelskim i Zamościu.

¹⁷ B. Lech-Jabłońska, *Bibliografia Lubelszczyzny jako źródło wiedzy o regionie – tradycje, osiągnięcia, kierunki rozwoju*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą*, 2, Kielce 2011, s. 168.

¹⁸ Zastosowano postanowienia instrukcji: B. Bartoszewicz-Fabiańska, J. Słowik, P. Boczkowski, J. Swianiewicz, *Adaptacja formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej*, Warszawa 1999 (dla bazy z lat 2000-2004, prowadzonej w formacie MARC BN); B. Bartoszewicz-Fabiańska, M. Janowska, K. Janczewski, J. Słowik, *Adaptacja formatu MARC 21 dla bibliografii regionalnej*, Warszawa 2003 (dla bazy 2005–, prowadzonej w formacie MARC 21).

¹⁹ B. Lech-Jabłońska, *Zastosowanie Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej w Bibliografii Lubelszczyzny. Założenia i refleksje*, [w:] *Opracowanie rzeczowe. Praca zbiorowa*, Warszawa 2006, s. 82-88.

²⁰ B. Lech-Jabłońska, *Bibliografia regionalna wobec oczekiwań użytkowników i zmieniającej się rzeczywistości. Na przykładzie Bibliografii Lubelszczyzny*, [w:] *Bibliografie specjalne. Rozwój i otwartość*, Warszawa 2018, s. 107.

rowanie wprost z systemu bibliografii w wersji drukowanej. W ten sposób został przygotowany do druku tom *Bibliografii Lubelszczyzny* za rok 2000²¹.

Jako kolejna baza bibliografii regionalnej w 2011 r. powstała retrospektywna bibliografia okresu przedwojennego *Bibliografia Lubelszczyzny 1801-1944*²². Metodycznie jest zbliżona do założeń bibliografii bieżącej. A więc jest to bibliografia przedmiotowa ogólna, uwzględnia wszystkie dziedziny życia regionu, dokumentuje aktywność społeczeństwa w sferze kultury, gospodarki, nauki i szkolnictwa, polityki, religii, wojskowości, sztuki, zagadnień społecznych. Zasięgiem chronologicznym obejmuje okres zaborów, I wojny światowej, odzyskania niepodległości, dwudziestolecia międzywojennego oraz II wojny światowej. Zdecydowano, że selekcja materiałów nie będzie ostra ze względu na niezbyt bogate zasoby wydawnicze oraz znaczenie historyczne tych okresów w dziejach Polski i regionu.

W zamyśle *Bibliografia Lubelszczyzny 1801-1944* stanowi uzupełnienie omówionych powyżej członów bibliografii regionalnej Lubelszczyzny. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie wydała *Bibliografię starych druków lubelskich 1630-1800*²³ autorstwa wieloletniej pracownicy Ireny Dziok-Strelnik. Bibliografia ta jest zaliczana „do najważniejszych osiągnięć w dziedzinie bibliografii retrospektywnej...”²⁴. Wspomniane powyżej drukowane tomy *Bibliografii Lubelszczyzny* rejestrują dokumenty opublikowane w latach 1944-2000. Od 2000 r. bieżąca bibliografia regionalna jest prowadzona w formie elektronicznej. Zatem po opracowaniu *Bibliografii Lubelszczyzny 1801-1944* (wymaga to czasu, nakładów finansowych i osobowych) całość dorobku wydawniczego dotyczącego Lubelszczyzny będzie zarejestrowana w bibliografiach regionalnych.

Lubliniana zagraniczne

Odrębną kwestią wartą zauważenia jest miejsce lublinianów zagranicznych w *Bibliografii Lubelszczyzny*. Zgodnie z przyjętymi założeniami pozostawały one poza rejestracją bibliograficzną do 2004 r. Do *Bibliografii Lubelszczyzny* wyjątkowo włączano te dokumenty, które miały dwa lub więcej miejsc wydania, w tym jedno krajowe. W 2005 r. rozpoczęto prace nad *Kartoteką lublinianów zagranicznych*. Jest to kartoteka przedmiotowa w tradycyjnej, kartkowej formie. Rejestruje dokumenty treściowo dotyczące Lubelszczyzny, a opublikowane poza granicami Polski. W kartotece zgromadzono 509 opisów bibliograficznych. Od 2012 r. kartoteka przyjęła formę bazy elektronicznej w programie MAK. Jednakże już w październiku 2013 r. zdecydowano, że lubliniana zagraniczne zostaną włączo-

²¹ *Bibliografia Lubelszczyzny 2000...*

²² B. Lech-Jabłońska, A. Prymak-Sawic, *Rola retrospektywnej bibliografii regionalnej w zachowaniu dziedzictwa kulturowego regionu. (Na przykładzie Bibliografii Lubelszczyzny 1801-1944)*, [w:] *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka: praca zbiorowa*, pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 77-88.

²³ I. Dziok-Strelnik, *Bibliografia starych druków lubelskich 1630-1800*, Lublin 1997.

²⁴ A. Matczuk, *Rozwój bibliografii Ziemi Lubelskiej*, [w:] *Lublin a książka. Materiały z konferencji naukowej Lublin – Pszczela Wola, 6-7 listopada 2002 r.*, Lublin 2004, s. 554.

ne do *Bibliografii Lubelszczyzny*²⁵. Takie rozwiązanie było podyktowane wygodą czytelników. Lubliniana zagraniczne są w bazach specjalnie zaznaczane, aby mogły być łatwo wyszukiwane. Z analizy kartoteki wynika, że poza granicami Polski ukazuje się sporo publikacji na „lubelskie” tematy. Zarejestrowane dokumenty zostały wydane w takich krajach, jak: Anglia, Argentyna, Czechy, Francja, Holandia, Izrael, Kanada, Rosja, Ukraina, Stany Zjednoczone, Węgry, Włochy. Opublikowano je nie tylko po polsku, ale także w języku angielskim, czeskim, jidysz, niemieckim, rosyjskim, słowackim, ukraińskim, węgierskim, włoskim. Zarejestrowane dokumenty to książki, artykuły z czasopism, referaty z prac zbiorowych, wiersze publikowane w antologiach, a także fragmenty bibliograficzne. Opisy z kartkowej części *Kartoteki lublinianów zagranicznych* są sukcesywnie wprowadzane do bazy bibliografii regionalnej. Po 2000 r. odnotowano wzrost liczby użytkowników, poszukujących publikacji zagranicznych. Jest to wskazówka i potwierdzenie, że decyzja o rejestrowaniu publikacji regionalnych wydawanych poza granicami kraju jest słuszna.

Bibliografia Lubelszczyzny w e-usługa OMNIS

Kolejna znacząca zmiana w organizacji prac nad *Bibliografią Lubelszczyzny* nastąpiła 26 sierpnia 2019 r. Było to efektem przystąpienia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie do projektu e-usługa OMNIS²⁶. Jednym z elementów projektu jest wspólne środowisko katalogowe, prowadzone w zintegrowanym systemie bibliotecznym ALMA. Zawierają się w nim katalogi biblioteczne i bibliografie regionalne, tworzone przez biblioteki partnerskie. Jest to na gruncie polskim novum, które rodziło jednak wiele pytań, wymagało wypracowania nowych postanowień metodycznych. Katalog biblioteki i bibliografia są podobne, ale nie tożsame. Bibliografia stwierdza istnienie dokumentu niezależnie od miejsca jego przechowywania, katalog lokalizuje go w miejscu magazynowania i informuje o dostępności konkretnego egzemplarza. Zaletą nowego systemu jest to, że zamiast kilku baz bibliografii regionalnej jest jedna, do której przeniesiono materiały bibliograficzne z lat 1801-1944 oraz bieżące od 2005 r. Migracja nie była stuprocentowa. System przeniósł tylko unikalne rekordy, pomijając te, które byłyby we wspólnej bazie dubletami. Aby dołączyć je do *Bibliografii Lubelszczyzny*, należy edytować rekordy we wspólnej bazie, dodać siglum bibliografii, powiązać ze strefą własnej instytucji, ewentualnie uzupełnić opis rzeczowy lub formalny. Poza konwersją znalazły się też opisy prac zbiorowych i materiałów pokonferencyjnych, w których istotną częścią była adnotacja zawartościowa. Według zasad,

²⁵ *Sprawozdanie z realizacji planu pracy Dział Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie na 2013 rok*, k. [3] [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP].

²⁶ *Biblioteka Narodowa i Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie podpisały porozumienie o współpracy*. Dostęp: <https://wbp.lublin.pl/index.php/2018/09/06/biblioteka-narodowa-i-wojewodzka-biblioteka-publiczna-im-hieronima-lopacinskiego-w-lublinie-podpisaly-porozumienie-o-wspolpracy/> [odczyt: 16 grudnia 2021]; J. Franke, *OMNIS albo pytania bez odpowiedzi*, „Przegląd Biblioteczny” 2021, R. 89, z. 3, s. 397.

obowiązujących we wspólnej bazie²⁷, tego typu publikacje powinny być opisane jako całość, a dodatkowo artykuły w nich zawarte winny otrzymać własne opisy bibliograficzne, powiązane z opisem dokumentu macierzystego. Podobnie należy opisywać fragmenty bibliograficzne, które dotychczas w bibliografii regionalnej były opisywane w inny sposób. Radykalnie zmienił się opis recenzji – wcześniej jako dokument towarzyszący recenzowanej publikacji – obecnie jako artykuł z adnotacją, informującą czego recenzja dotyczy. Prace nad uporządkowaniem zaistniałego stanu rzeczy powinny być przeprowadzone w możliwie krótkim czasie ze względu na kompletność i sprawność informacyjną bibliografii. Nie będzie to jednak łatwe, ponieważ czynności te dotyczą ok. 12 500 rekordów bibliograficznych.

Z założenia zrezygnowano z migracji bazy za lata 2000-2004. Powodem był format – rekordy są opracowane w formacie MARC BN i wcześniejsze próby konwersji na format MARC 21 nie przyniosły pozytywnych rezultatów. Trwają prace, by tę część *Bibliografii Lubelszczyzny* opracować na nowo. Dzieje się to dwutorowo. Z jednej strony istniejące we wspólnej bazie rekordy, które opisują lublinian, wiąże się z bibliografią. W wielu przypadkach w rekordach trzeba dokonać uzupełnień (np. dodać deskryptory geograficzne, adnotację wyjaśniającą). Jest to jednak mniej czasochłonne niż stworzenie nowego rekordu bibliograficznego. Natomiast nowe opisy są sporządzane dla artykułów opublikowanych w regionalnych i lokalnych czasopismach, artykułów z prac zbiorowych, dokumentów życia społecznego, fragmentów bibliograficznych. Od września 2019 r. do końca listopada 2021 r. w ten sposób przeprowadzono konwersję ok. 1800 rekordów bibliograficznych. W bazie pozostało jeszcze ok. 16.000 rekordów.

Funkcjonowanie we wspólnym środowisku katalogowym jest wyzwaniem. Należało nauczyć się posługiwania nowym programem komputerowym, wdrożyć nową organizację pracy i nowe ustalenia metodyczne. Wspólne katalogowanie upraszcza opracowywanie bieżącej bibliografii. Opisy druków zwartych, zawartość czasopism naukowych, społeczno-kulturalnych, tygodników i wybranych dzienników jest opracowywana przez biblioteki uczestniczące w projekcie e-usługa OMNIS oraz tworzące *Wspólną bazę artykułów z gazet i tygodników polskich* (tzw. baza Prasa). Te opisy wystarczy „skopiować”, czyli powiązać z *Bibliografią Lubelszczyzny* i strefą własnej biblioteki. W 2020 r. w ten sposób wpłynęło do *Bibliografii Lubelszczyzny* 3042 rekordy co stanowi 39,67%²⁸ wszystkich opracowanych rekordów bibliograficznych. Pojawił się natomiast nowy obowiązek – sporządzenie kartotek wzorcowych Deskryptorów BN, niezbędnych do opracowania wprowadzanych rekordów bibliograficznych. Kartoteki wzorcowe są standardem we współczesnych systemach bibliotecznych. W programie MAK, w którym tworzone *Bibliografię Lubelszczyzny* w latach 2000-2019, nie

²⁷ Nowe przepisy katalogowania są zamieszczone na stronie Biblioteki Narodowej. Zob. *Przepisy katalogowania*, dostęp: <https://przepisy.bn.org.pl/> [odczyt: 16 grudnia 2021].

²⁸ *Sprawozdanie z realizacji planu pracy. Dział Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie na styczeń/grudzień 2020 rok*, k. 1 [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP].

obowiązywały. Liczba kartotek wzorcowych wykonywanych przez bibliografów WBP w Lublinie, przynajmniej w początkowej fazie pracy w Almie, była duża: w 2020 r. wynosiła 1983²⁹. Są to najczęściej deskryptory geograficzne, korporatywne oraz osobowe, dotyczące regionalnych tematów. W nowej sytuacji zrezygnowano z zamieszczania z rekordach bibliograficznych symboli klasyfikacji według schematu bibliografii regionalnej. Deskryptory BN są jedynym językiem informacyjno-wyszukiwawczym używanym do charakterystyki treściowej dokumentów.

Bibliografia regionalna a użytkownicy

Bibliografia regionalna, jako pośrednie źródło informacji, jest praktycznym narzędziem do regionalistycznych badań, rozwiązywania kwerend, poszukiwania informacji. Z bibliotekarskiego doświadczenia wynika, że wśród użytkowników wiedza o istnieniu takiego źródła informacji jest umiarkowana. Kwestia popularyzowania bibliografii regionalnej jest permanentnie poddawana dyskusjom w różnych gremiach. Bezsprorna jest potrzeba pokazywania praktycznych aspektów narzędzia jakim jest bibliografia regionalna. W epoce przedkomputerowej te bibliografie regionalne, które miały postać tradycyjnych kartotek bibliograficznych, były dostępne tylko w macierzystej bibliotece. Wydane w formie drukowanej, były udostępniane w bibliotekach regionu, w bibliotekach naukowych w kraju, a niekiedy również trafiały do zbiorów bibliotek zagranicznych. Poszczególne tomy *Bibliografii Lubelszczyzny* znajdują się w zbiorach kilkudziesięciu bibliotek w Polsce, w Bibliotece Kongresu USA i innych³⁰. Dzięki nowym technologiom w XXI w. drukowane bibliografie regionalne poddano digitalizacji i udostępniono w bibliotekach cyfrowych. Tak się stało również z *Bibliografią Lubelszczyzny* – jej 10 tomów (w 11 woluminach) udostępniono w formie zdigitalizowanej w witrynie Biblioteka Cyfrowa WBP w Lublinie³¹.

Automatyzacja procesów bibliotecznych spowodowała, że bibliografie regionalne również zamieniły formę tradycyjną na elektroniczną. W początkowym stadium baza *Bibliografii Lubelszczyzny* (za lata 2000-2004) była dostępna tylko offline w siedzibie Biblioteki. Kolejnym etapem było jej udostępnienie online na stronie www, dzięki możliwościom dostarczonym przez MAK-a www. Nastąpiło to we wrześniu 2002 r. Powstające z biegiem lat kolejne bazy upubliczniano online sukcesywnie – ostatnią za lata 1801-1944 w październiku 2012 r.³²

²⁹ *Ibidem*, k. 2.

³⁰ Zob. *Katalog Karo*, dostęp: https://karo.umk.pl/K_3.02/Exec/z2w_f_d.php?cache=1&kl=24519-1639557822 [odczyt: 11 grudnia 2021]; *Catalog Library of Congress*, dostęp: <https://catalog.loc.gov/vwebv/searchBasic> [odczyt: 11 grudnia 2021]; *WorldCat*, dostęp: https://www.worldcat.org/search?qt=worldcat_org_all&q=Bibliografia+Lubelszczyzny [odczyt: 11 grudnia 2021].

³¹ *Bibliografia Lubelszczyzny*, dostęp: <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/publication?id=88&from=&dirids=1&tab=1&lp=5&Ql=> [odczyt: 11 grudnia 2021].

³² Patrz: *Sprawozdanie z realizacji planu pracy. Dział Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie z lat 2002-2012* [wydruki komputerowe w posiadaniu WBP].

Wraz z elektronicznym opracowaniem bibliografii regionalnych nasiliły się dyskusje poświęcone problemom popularyzacji rezultatów pracy bibliografów, prezentacji bibliografii użytkownikom, a co za tym idzie – zwiększenia ich wykorzystania. Naradzano się w tych kwestiach na Spotkaniach Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej. W 2010 r. powołano zespół roboczy ds. ujednolicenia nazewnictwa w bazach bibliografii regionalnej. Na Spotkaniach w 2011 i 2012 r. prezentowano rezultaty pracy zespołu³³. Wskazywano na potrzebę wprowadzenia jednolitego, zrozumiałego dla użytkownika, nazewnictwa, ograniczenie kryteriów wyszukiwawczych, kumulację materiałów w jednej do trzech baz, uproszczenie ścieżek dostępu i opracowanie informacji dla czytelnika przedstawiających zasady korzystania z bazy bibliograficznej. Zespół opracował wzorzec, który podawał przykładowe sformułowania do zastosowania w materiale informacyjnym na temat bazy bibliografii. Zgłaszano też propozycje stosowania w bazach bibliograficznych linków do katalogów bibliotek, bibliotek cyfrowych czy bibliografii dostępnych w postaci PDF. Zarówno teoretycy, jak i praktycy byli zgodni, że trzeba dolożyć starań, aby bibliografia regionalna była prosta w obsłudze i łatwo dostępna dla czytelników. WBP w Lublinie postarała się o dostosowanie, w miarę możliwości, do wypracowanego wzorca. Bazy *Bibliografii Lubelszczyzny* były widoczne na pierwszym ekranie strony domowej, liczba indeksów i ich nazwy ujednolicono we wszystkich bazach, opracowano tekst informacyjny o bazach i sposobach korzystania z nich. Było oczywiste, że należało wprowadzić te zmiany, ponieważ prezentacja bibliografii regionalnych w internecie to bardzo ważna sprawa. Dodatkową formą popularyzacji bibliografii regionalnej stał się projekt Lubelska Biblioteka Wirtualna (LBW), którego uczestnikiem była m.in. Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Projekt był realizowany w latach 2010-2015 i przewidywał utworzenie regionalnej biblioteki cyfrowej. Uczestniczyło w nim osiem instytucji partnerskich z Lublina i Zamościa. Ze zbiorów WBP w ramach projektu zdigitalizowano 860 tysięcy stron (80 tysięcy stron – starodruki, 580 tysięcy stron – druki z XIX i z początku XX w., 200 tysięcy stron – czasopisma). W większości były to dokumenty regionalne. Wszystkie zasoby LBW można przeszukiwać jednocześnie poprzez platformę wyszukiwawczą wspólną dla wszystkich partnerów projektu, która umożliwia przeszukiwanie zasobów cyfrowych i katalogów uczestniczących bibliotek, a także bazy *Bibliografii Lubelszczyzny* i *Bibliografii Zamojszczyzny*. Oficjalne uruchomienie LBW nastąpiło 19 maja 2015 r. Okres trwałości projektu zakończył się w 2020 r.

³³ Protokół XXVII Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy ZG SBP „Dostępność bibliografii regionalnych w Internecie”, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach, 5-6 października 2010 r.; Protokół XXIX Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy ZG SBP, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, 5-6 października 2011 r.; Protokół Ogólnopolska Konferencja „Bibliografia regionalna w komunikacji publicznej” – XXX Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, 18-19 października 2012 r. [wydruki komputerowe w posiadaniu WBP w Lublinie].

Rezultaty pozostały i są dostępne dla użytkowników, co oznacza, że nadal poprzez LBW czytelnicy trafiają do zasobów bibliografii regionalnej³⁴.

Kolejną zmianą w prezentacji i udostępnianiu *Bibliografii Lubelszczyzny* czytelnikom jest projekt e-usługa OMNIS. Niewątpliwie tworzenie bibliografii regionalnej we wspólnej bazie i jej prezentacja poprzez wspólną wyszukiwarkę z katalogiem biblioteki jest swego rodzaju rewolucją. Z punktu widzenia użytkownika jest to rozwiązanie wygodne. Użytkownik potrzebuje uzyskać informację i ją otrzymuje. Nie jest dla niego ważne, czy zdobył ją z katalogu bibliotecznego, bibliografii, czy jeszcze innego źródła. W wyszukiwarce PRIMO zaoferowano użytkownikom różne opcje poszukiwań³⁵: Katalog WBP Lublin; Bibliografia Lubelszczyzny; Połączone katalogi (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. W. Gombrowicza w Kielcach, Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu). Wyszukiwanie publikacji regionalnych można prowadzić, korzystając z każdej opcji.

Minusem jest to, że trudno ocenić stopień wykorzystania bibliografii regionalnej. Stała się ona częścią wielkiej bazy. Trudno tu o dane statystyczne, mogące wyraźnie określić liczbę korzystających z bibliografii regionalnej. A jak wiadomo, liczby najlepiej trafiają do wyobraźni i są pomocne w uzyskaniu aprobaty ze strony organizatorów i decydentów.

Zamierzenia, plany na przyszłość

- Uporządkowanie stanu po migracji materiałów z programu MAK do ALMY;
- Konwersja materiałów z bazy *Bibliografii Lubelszczyzny 2000-2004*;
- Włączenie do rejestracji bibliograficznej większej liczby czasopism lokalnych;
- Zintensyfikowanie prac nad retrospektywną *Bibliografią Lubelszczyzny 1801-1944*, dążenie do opublikowania w formie tradycyjnego kodeksu.

Wykonanie tych prac jest niezbędne dla kompletności informacji zawartej w *Bibliografii Lubelszczyzny* i jej sprawności informacyjnej.

Podsumowanie

Bibliografia Lubelszczyzny jest częścią ogólnopolskiego systemu bibliografii regionalnych, które pełnią funkcję uzupełniającą w odniesieniu do narodowych wykazów piśmiennictwa. Jak wspomniano powyżej, we wszystkich drukowanych tomach *Bibliografii Lubelszczyzny* zarejestrowano 73 699 publikacji, w bazach komputerowych blisko 72 tysiące – razem bibliografia drukowana oraz elek-

³⁴ *Lubelska Biblioteka Wirtualna*, dostęp: 15.12.2021 http://lbw.lublin.eu/primo_library/libweb/action/search.do?mode=Basic&vid=48LBW_ALL_VIEW&tab=default_tab& [odczyt: 11 grudnia 2021].

³⁵ *Katalog WBP Lublin*, dostęp: https://bn-mpl.primo.exlibrisgroup.com/discovery/search?vid=48OMNIS_MPL:48OMNIS_MPL&lang=pl [odczyt: 16 grudnia 2021].

troniczna informuje o blisko 146 tysiącach dokumentów. *Bibliografia Lubelszczyzny* obrazuje wszystkie sfery życia regionu, dokumentuje przemiany zachodzące w życiu społecznym, politycznym, gospodarczym, kulturalnym i naukowym, zachowuje dla następnych pokoleń informacje o dorobku regionu i jego miejscu w kraju. Stanowi podstawowe źródło informacji o regionie dla użytkowników różnych kategorii. Jest wykorzystywana w dydaktyce uniwersyteckiej, w badaniach naukowych, a także zaspokaja potrzeby informacyjne regionalistów, hobbystów i osób uczących się. Mimo kolejnych zmian administracyjnych, obszar objęty rejestracją bibliograficzną nigdy nie był drastycznie ograniczony (np. w latach 1975-1998 nie ograniczono bibliografii do terytorium „małego” województwa lubelskiego), a więc terytorialnie jest to bibliografia dość rozległa. Opracowujący *Bibliografię Lubelszczyzny* starali się i nadal starają się, aby spełniała cele stawiane przed bibliografią regionalną, a także aby nadążała za zmianami otaczającego świata i rozwojem bibliotekarskich standardów. Na podkreślenie zasługuje fakt, że *Bibliografia Lubelszczyzny* jest narzędziem promocji województwa lubelskiego i dokumentowania jego dziedzictwa kulturowego.

Bibliografia

- Bartoszewicz-Fabiańska B., Janowska M., Janczewski K., Słowik J., *Adaptacja formatu MARC 21 dla bibliografii regionalnej*, Warszawa 2003.
- Bartoszewicz-Fabiańska B., Słowik J., Boczkowski P., Swianiewicz J., *Adaptacja formatu MARC BN dla potrzeb bibliografii regionalnej*, Warszawa 1999.
- Baszyńska W., *Dział Informacyjno-Bibliograficzny Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie*, „Bibliotekarz Lubelski” 1985, R. 30, s. 30-33.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1944-1964*, cz. I, red. W. Baszyńska, I. Harhalowa, Lublin 1967.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1944-1964*, cz. II, red. W. Baszyńska, Lublin 1974.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1965-1970*, red. W. Baszyńska, Lublin 1982.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1971-1975*, red. W. Baszyńska, Lublin 1994.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1976-1980*, red. T. Zabielska, B. Lech-Jabłońska, Lublin 2004.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1981-1985*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2006.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1986-1990*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2007.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1991-1995*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2009.
- Bibliografia Lubelszczyzny 1996-1997*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2009.

- Bibliografia Lubelszczyzny 2000*, red. B. Lech-Jabłońska, Lublin 2005.
- Bibliografia. Metodyka i organizacja*, pod red. Z. Żmigrodzkiego, Warszawa 2000.
- Bibliografia. Poradnik metodyki bibliograficznej*, Warszawa 1960.
- Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji, Puławy, 15-16 września 1994 r.*, Warszawa 1995.
- Biblioteka Narodowa i Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie podpisały porozumienie o współpracy*, dostęp: <https://wbp.lublin.pl/index.php/2018/09/06/biblioteka-narodowa-i-wojewodzka-biblioteka-publiczna-im-hieronima-lopacinskiego-w-lublinie-podpisały-porozumienie-o-wspolpracy/> [odczyt: 16 grudnia 2021]
- Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*, Warszawa 1996
- Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, „Dziennik Ustaw” 1946, nr 26, poz. 163.
- Dembowska M., *Rodzaje bibliografii*, Warszawa 1953.
- Dziok-Strelnik I., *Bibliografia starych druków lubelskich 1630-1800*, Lublin 1997.
- Franke J., *OMNIS albo pytania bez odpowiedzi*, „Przegląd Biblioteczny” 2021, R. 89, z. 3, s. 385-422.
- Gawarecka M., *Biblioteka im. H. Łopacińskiego jako regionalny ośrodek biblioteczny Lubelszczyzny*, „Przegląd Biblioteczny” 1957, z. 4, s. 345-349.
- Golec J., *Warsztat informacji o Lubelszczyźnie w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego*, „Bibliotekarz Lubelski” 2009, R. 52, s. 93-105.
- Lech-Jabłońska B., *Bibliografia Lubelszczyzny jako źródło wiedzy o regionie – tradycje, osiągnięcia, kierunki rozwoju*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą*, II, Kielce 2011, s. 165-171.
- Lech-Jabłońska B., *Bibliografia regionalna w kręgu zainteresowania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Wkład lubelskich bibliotekarzy-bibliografów w prace zespołów ds. bibliografii regionalnej (terytorialnej)*, [w:] *Aktywni i kreatywni: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich na Lubelszczyźnie*, Lublin 2018, s. 225-237.
- Lech-Jabłońska B., *Bibliografia regionalna wobec oczekiwań użytkowników i zmieniającej się rzeczywistości. Na przykładzie Bibliografii Lubelszczyzny*, [w:] *Bibliografie specjalne. Rozwój i otwartość*, Warszawa 2018, s. 103-119.
- Lech-Jabłońska B., *Zastosowanie Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej w Bibliografii Lubelszczyzny. Założenia i refleksje*, [w:] *Opracowanie rzeczowe*, praca zbiorowa, Warszawa 2006, s. 82-88.
- Lech-Jabłońska B., Prymak-Sawic A., *Rola retrospektywnej bibliografii regionalnej w zachowaniu dziedzictwa kulturowego regionu. (Na przykładzie Bibliogra-*

fii Lubelszczyzny 1801-1944), [w:] *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka, praca zbiorowa*, Warszawa 2016, s. 77-88.

Marczyk M., *Dział Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie oraz bibliografia regionalna w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie w latach 1953-2006*, praca dyplomowa, Lublin 2006, s. 27-33 [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP w Lublinie].

Matczuk A., *Rozwój bibliografii Ziemi Lubelskiej*, [w:] *Lublin a książka. Materiały z konferencji naukowej Lublin – Pszczela Wola, 6-7 listopada 2002 r.*, Lublin 2004, s. 531-557

Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych, red. H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska, H. Sawoniak, Warszawa 1963.

Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne. Materiały z ogólnopolskiej konferencji nt. Automatyzacja serwisów bibliograficznych. Bibliografie regionalne, bibliografia narodowa. Stan prac i zamierzenia, Warszawa, 2-4 grudnia 1998 r., Warszawa 1999.

Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 19 lutego 1956, do dr. przygot. Maria Lenartowicz, Warszawa 1956.

Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 11-13 czerwca 2003. *Referaty i dyskusja*, Warszawa 2004.

Protokół Ogólnopolska Konferencja „Bibliografia regionalna w komunikacji publicznej” – XXX Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, 18-19 października 2012 r. [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP w Lublinie].

Protokół XXIX Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy ZG SBP, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, 5-6 października 2011 r. [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP w Lublinie].

Protokół XXVII Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy ZG SBP „Dostępność bibliografii regionalnych w Internecie”, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach, 5-6 października 2010 r. [wydruk komputerowy w posiadaniu WBP w Lublinie].

Przepisy katalogowania, dostęp: <https://przepisy.bn.org.pl/> [odczyt: 16 grudnia 2021].

Sprawozdania Działu Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie za lata 2002-2021 [wydruki komputerowe w posiadaniu WBP].

Trzecia Ogólnokrajowa Narada Bibliografów, Warszawa, 5-7 czerwiec 1978 r., Warszawa 1978.

Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (z późn. zm.), „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85, poz. 539.

Ustawa o bibliotekach z dnia 9 kwietnia 1968 r., „Dziennik Ustaw” 1968, nr 12, poz. 63.

Zabielska T., *Współdziałanie bibliotek wojewódzkich w opracowaniu „Bibliografii Lubelszczyzny”*, [w:] *Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski. Materiały z konferencji*, Puławy, 15-16 września 1994 r., Warszawa 1995, s. 53-60.

Żbikowska-Migoń A., *Bibliografia regionalna – tradycje i perspektywy*, [w:] *Narodowe i regionalne serwisy bibliograficzne*, Warszawa 1999, s. 7-17.

The Bibliography of the Lublin Region – a general regional bibliography

Abstract

The article presents the history and current state of work on the Bibliography of the Lublin Region, which began in 1963. The bibliography is compiled and published by the Hieronim Łopaciński Regional Public Library in Lublin. Methodological assumptions of the bibliography are discussed and the evolution of its compilation forms is presented: from traditional bibliographic files through printed volumes, electronic databases to a common catalogue environment within the OMNIS e-service project. Ways of popularizing the results of bibliographers' work and presenting bibliographies to users are indicated: thematic files in the main library, paper codes in various libraries, online visible databases and digital libraries. The article presents the importance of regional bibliography in documenting the changes taking place in social, political, economic, cultural and scientific life and in preserving information on the achievements of the region and its place in the country for future generations. The merits of preserving the cultural heritage and promoting the region are highlighted. Tasks for the future are also listed determining the development and qualitative level of the Bibliography of the Lublin Region.

Key words: Regional bibliography, public libraries, the Lublin Land, bibliographic methodology, Hieronim Łopaciński Regional Public Library in Lublin, Lubelskie Region

Monika Kozłowska

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu

Bibliografia regionalna województwa kujawsko-pomorskiego opracowywana w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu – dokonania, przemiany, dzień dzisiejszy

Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego jest jedną z kilkunastu bibliografii regionalnych tworzonych na mocy Ustawy o bibliotekach i pełniących rolę uzupełniającą dla bibliografii narodowej¹. Systematycznie rejestruje zawartość prasy lokalnej, stając się nieocenionym źródłem informacji o regionie i utrwalając tematyczne peryferia, które nie miałyby szansy znaleźć się w żadnej innej bibliografii. W województwie kujawsko-pomorskim funkcjonują dwie biblioteki wojewódzkie: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. dr. Witolda Belzy w Bydgoszczy (WiMBP w Bydgoszczy) i Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu (WBP-KK w Toruniu), które podzieliły się pracami bibliograficznymi. Celem artykułu jest prezentacja tej części bibliografii, za którą odpowiada WBP-KK w Toruniu. Obejmuje ona swoim zasięgiem materiały z jedenastu powiatów: aleksandrowskiego, brodnickiego, chełmińskiego, golubsko-dobrzyńskiego, grudziądzkiego, lipnowskiego, radziejowskiego, rypińskiego, toruńskiego, wąbrzeskiego i włocławskiego.

Książnica Kopernikańska podejmowała na przestrzeni wielu lat różnicowane działania służące celom regionalno-bibliograficznym, tworząc między innymi kartoteki regionalne, które ułatwiały codzienną pracę informacyjną. W latach 80. XX wieku zainicjowano przy Ośrodku Informacyjno-Bibliograficznym prace nad retrospektywną i bieżącą bibliografią regionalną, nigdy jednak nie przerodziło się to w stałą praktykę zawodową, przez co Książnica nie wypracowała bogatych tradycji bibliograficznych². Sytuacja uległa zdecydowanej zmianie w 1995 r., gdy w Pracowni Regionalnej, wchodzącej w skład Ośrodka, rozpoczęto prace bibliograficzne, polegające na tworzeniu kartoteki tematycznej i zbieraniu materiału bibliograficznego, dotyczącego nieistniejącego już województwa toruńskiego,

¹ Ustawa z dnia 27 VI 1997 r. *O bibliotekach*, „Dziennik Ustaw” 2019, poz. 1479, art. 20.

² A. Tujakowski, *Książnica Miejska im. M. Kopernika w Toruniu. Informator*, Toruń 1983, s. 50.

przeznaczonego dla szerokiego kręgu odbiorców o różnych zainteresowaniach. Działanie ówczesnych władz WBP-KK było odpowiedzią na wyraźny wzrost zainteresowania tematyką lokalną wśród uczniów toruńskich szkół, studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK), pracowników naukowych oraz regionalistów-pasjonatów. Jednocześnie prace te miały stanowić uzupełnienie dla *Bibliografii Pomorza Wschodniego i Zachodniego*, tworzonej pod redakcją Urszuli Zaborskiej z Pracowni Pomoroznawczej UMK, która rejestrowała wyłącznie materiały o charakterze naukowym. Bibliografia regionalna województwa toruńskiego miała więc wypełnić dużą lukę informacyjną, opierając się głównie na materiałach szeroko dostępnych i popularnych, a zadania tego podjęły się Maria Bogulicz i Bożena Wilamowska. Efekty pracy dwuosobowej sekcji były imponujące: w ciągu kilku lat opracowano kartoteki kartkowe z materiałem bibliograficznym za lata 1995-1998. Wiosną 1998 r. podjęto decyzję o częściowej automatyzacji pracy bibliografek i rozpoczęto tworzenie bazy komputerowej, do której wprowadzono kartotekę za rok 1995 i 1996. Jednocześnie nadal gromadzono bieżący materiał bibliograficzny w sposób tradycyjny. W kolejnych latach kontynuowano te prace, wydając na płytach CD poszczególne roczniki bibliografii oraz wprowadzając opisy z kartotek za pomocą systemu MAK do baz komputerowych³. W 1998 r., w wyniku zmiany struktury organizacyjnej Biblioteki, dotychczasowy Ośrodek Informacyjno-Bibliograficzny przekształcił się w Dział Informacyjno-Bibliograficzny, utrzymano jednak wcześniejszy podział na Sekcję Informacji i Pracownię Regionalną.

Duży wpływ na zmianę sposobu pracy sekcji miała reforma administracyjna kraju wprowadzona w styczniu 1999 r. Po utworzeniu województwa kujawsko-pomorskiego, które podzieliło najważniejsze urzędy pomiędzy dwa największe ośrodki regionu – Bydgoszcz i Toruń – i jednocześnie zdecydowało o utrzymaniu dwóch bibliotek wojewódzkich w tych miastach, konieczne było podjęcie działań umożliwiających dalsze prowadzenie prac bibliograficznych w obu placówkach. W wyniku rozmów dyrektorów tych instytucji podjęto decyzję o wspólnym tworzeniu bibliografii regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego. WiMBP w Bydgoszczy zajęła się opracowaniem materiałów z terenu ośmiu powiatów (obszar dawnego województwa bydgoskiego), Książnica Kopernikańska przejęła regiony, które przed reformą administracyjną tworzyły województwa włocławskie i toruńskie. Podział ten obowiązuje do dnia dzisiejszego.

W 1999 r. Pracownię Regionalną przekształcono w Sekcję Bibliografii Regionalnej, zmianie uległ również skład osobowy działu – do Bożeny Wilamowskiej dołączyły Joanna Matczak i Anna Karczeńska, a Maria Bogulicz przeszła na emeryturę⁴. Od 2000 r. regularnie opracowywano kolejne roczniki bibliografii w programie MAK, początkowo w dostosowanym do potrzeb bibliografii regio-

³ *Bibliografia regionalna województwa toruńskiego za lata 1995-1996* [dokument elektroniczny], oprac. M. Bogulicz i B. Wilamowska, Toruń 2000, 1 dysk optyczny (CD-ROM).

⁴ *Sprawozdanie z wykonania planu pracy w 1999 r. w Sekcji Bibliografii Regionalnej*.

nalnej formacie MARC BN, a od roku 2005 w obowiązującym do dzisiaj formacie MARC 21. Dzięki konsekwentnej i regularnej pracy udało się opracować i ujednolicić materiał bibliograficzny za lata 1999-2004⁵. Jednocześnie prowadzono intensywną współpracę z powiatowymi bibliotekami samorządowymi w zakresie szkoleń oraz pomocy w tworzeniu lokalnych bibliografii i baz danych dokumentujących piśmiennictwo regionalne. Pod koniec 2007 r. nastąpiły w sekcji zmiany personalne, a roczniki 2003 i 2004 są ostatnimi bazami opracowanymi w tym składzie osobowym⁶. Od roku 2008 widać wyraźne opóźnienie w bieżącej pracy bibliograficznej. Miało na to wpływ kilka czynników: przede wszystkim nowi pracownicy, którzy od podstaw budowali własny warsztat pracy, oraz zmiana formatu MARC, która wymusiła konieczność melioracji w obrębie rozpoczętych roczników bibliografii. Z czasem tempo prac wyrównało się, a kolejne roczniki powstawały już regularnie. Od 2010 r. bibliografia regionalna jest opracowywana w systemie komputerowym ProLib, a od października 2017 r. przy jej opracowywaniu rzeczowym stosowane są Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN). Bieżącej pracy sprzyja również stabilna sytuacja etatowa. Obecnie w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym bibliografią regionalną zajmują się trzy osoby: Anna Broda, Katarzyna Kulig i Monika Kozłowska. Oprócz prac bibliograficznych pracowniczki angażują się w szereg innych działań zawodowych: bieżącą obsługę informacyjną czytelników, realizację kwerend, dyżury w Czytelnii Informatarium, różnorodne działania kulturalno-edukacyjne, opracowanie Wspólnej Bazy Artykułów z Gazet i Tygodników pod kierownictwem Biblioteki Narodowej, organizację cyklicznego Wojewódzkiego Konkursu Literackiego, moderację wypożyczalni beletrystyki regionalnej „Żółty Regal”. Biorą także regularny udział w ogólnopolskich konferencjach i spotkaniach organizowanych przez Zespół do Spraw Bibliografii Regionalnej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (ZG SBP).

Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego jest bibliografią regionalną przedmiotową i rejestruje materiały dotyczące subregionu toruńsko-włocławskiego. Pod względem treści ma zakres nieograniczony i uwzględnia wszystkie dziedziny, które pozwalają na wszechstronną charakterystykę życia regionu. Obejmuje piśmiennictwo dotyczące nauki, sztuki i lokalnej historii, życia kulturalnego, wyznaniowego, gospodarczego, społecznego oraz sportowego, zagadnień politycznych, demograficznych, geograficznych i ochrony środowiska. Z uwagi na bogate spectrum tematyczne zasięg bibliografii wyznaczony przez formę wydawniczą jest również szeroki. Rejestrowane są dokumenty różnych kategorii: wydawnictwa zwarte i ich fragmenty, artykuły z czasopism ogólnopolskich, regional-

⁵ *Bibliografia regionalna województwa toruńskiego za lata 1995-1996 i kujawsko-pomorskiego za lata 1999-2003* [dokument elektroniczny], oprac. B. Wilamowska i J. Matczak, Toruń 2007, 1 dysk optyczny (CD-ROM).

⁶ Rozpoczęło to okres długotrwałych zmian kadrowych w Sekcji. Do zespołu dołączały kolejno: Sławomira Pawłowska (2007-2008), Monika Kozłowska (od 2008), Danuta Marchlewicz (2008-2009), Katarzyna Kulig (od 2010), Katarzyna Tomkowiak (2010-2017), Anna Broda (od 2017).

nych i lokalnych (wydawanych na poziomie gmin i powiatów) oraz z prac zbiorowych, zestawienia bibliograficzne, katalogi wystaw, dokumenty życia społecznego (DŹS), czasopisma jako całość ukazujące się w regionie. Pomija się natomiast dokumenty kartograficzne, elektroniczne, audiowizualne i ikonograficzne, nuty, materiały rękopiśmienne oraz niepublikowane prace doktorskie, magisterskie, dyplomowe i rozprawy habilitacyjne naukowców z regionu. Większość opisów sporządzana jest z autopsji – pod tym względem bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego jest bibliografią prymarną. W przypadku trudności z dotarciem do publikacji (Książnica nie posiada egzemplarza regionalnego), opisy przejmowane są z innych źródeł – baz Biblioteki Narodowej, bibliografii specjalnych, materiałów nadesłanych z bibliotek powiatowych i gminnych – i w tym zakresie jest bibliografią pochodną.

Pod względem formalnym zasięgi bibliografii są ograniczone: zasięg językowy wyłącznie do języka polskiego, a zasięg terytorialny wyznaczony przez miejsce wydania opracowywanych dokumentów do terytorium Polski. Natomiast zasięg chronologiczny określony jest przez daty wydania materiałów rejestrowanych w bibliografii i ogranicza się do bieżącego roku sprawozdawczego, jednak stosowane są uzupełnienia w obrębie tzw. zamkniętych roczników (lata 2005-2017).

Bibliografia regionalna jest bibliografią selekcyjną, gdyż, mimo ambitnych założeń w kwestii dążenia do kompletności, po kilku latach szczegółowego opracowywania materiałów uznano, że kwerenda obejmująca kilkaset tytułów czasopism (często skrajnie specjalistycznych i fachowych oraz trudno dostępnych) stała się niemożliwa i zaostrzono selekcję merytoryczną. Podjęto decyzję o pomijaniu piśmiennictwa o charakterze interwencyjnym, reportaży społecznych i felietonów, drobnych artykułów i wzmianek zawierających nieistotne informacje z życia codziennego. Niezmiennie głównym kryterium doboru materiału jest wysoka wartość informacyjna – artykuły skromnych rozmiarów, ale cenne tematycznie, odnotowywane są w bibliografii z zastosowaniem deskryptora „Notatka prasowa”.

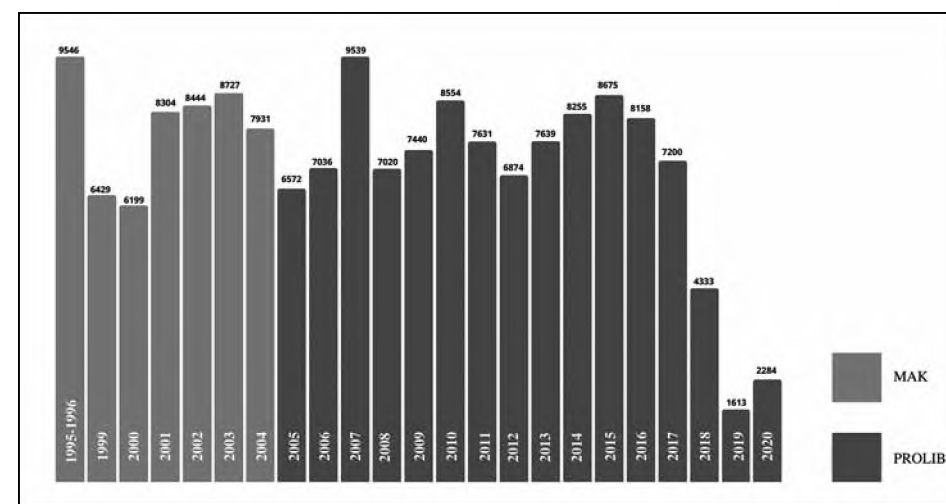
Każdy dokument wprowadzany do bazy jest opracowywany pod względem formalnym i rzeczowym, a opisy bibliograficzne sporządzane są według obowiązującej normy bibliograficznej. Od lutego 2018 r., zgodnie z zaleceniami Biblioteki Narodowej (BN), stosowane są zasady opisu bibliograficznego nawiązujące do amerykańskiego standardu katalogowania Resource Description and Access (RDA). W związku z tym, że opracowanie rzeczowe dokumentów jest zawsze czynnością subiektywną i indywidualną, utrzymano obowiązującą od 1995 r. praktykę, według której każdy rocznik bibliografii opracowywany jest przez jedną osobę. Zapobiega to niekonsekwencji w stosowaniu DBN w obrębie danego rocznika i od początku do końca zależy od przeprowadzającego ją bibliotekarza, jego ogólnej orientacji i znajomości zagadnienia, doświadczenia zawodowego oraz indywidualnego spojrzenia na treść dokumentu.

Bibliografia regionalna WBP-KK nigdy nie była wydawana drukiem, jednak przy jej opracowywaniu stosowano schemat klasyfikacyjny, który systematyzował

układ materiału w obrębie 16 działów głównych i był wykorzystywany jako dodatkowe kryterium wyszukiwawcze. Został on oparty na *Ramowym schemacie klasyfikacyjnym bibliografii regionalnej przedmiotowej* opublikowanym po raz pierwszy w 1963 r.⁷ Na przestrzeni lat klasyfikację modyfikowano, dostosowując ją do bieżących zagadnień oraz specyfiki regionu – usuwano zbędne poddziały i dodawano nowe – jednak nie udało się do końca zlikwidować jej hermetycznego charakteru. Po wprowadzeniu w 2017 r. DBN uznano, że funkcję dotychczasowego schematu klasyfikacyjnego przejęły deskryptory ujęciowe i zrezygnowano ze stosowania klasyfikacji. Była to decyzja niełatwa, a obawy potęgował fakt, że zakres tematyczny deskryptorów ujęciowych również wydaje się niewystarczający. Uznano jednak, że to one w przyszłości będą miały podstawowe znaczenie wyszukiwawcze.

Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego obejmuje 24 roczniki bibliografii, zawierające łącznie 164 403 rekordy bibliograficzne⁸. Materiał za lata 1995-1996 oraz 1999-2004 został opracowany w programie MAK i liczy 55 580 opisów, natomiast w systemie Prolib opracowano 108 823 opisy bibliograficzne zgromadzone w obrębie 16 roczników i obejmujące lata 2005-2020 (zob. wykres 1).

Wykres 1. Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego (stan na 31 grudnia 2021)



Opracowanie własne

Prace bibliograficzne w systemie MAK prowadzone były w latach 1998-2010. Każdy rocznik stanowił osobną bazę, z własnymi indeksami wyszukiwawczymi. Początkowy etap komputeryzacji i automatyzacji pracy obejmował wprowadza-

⁷ B. Eychler, *Bibliografia regionalna i lokalna*, [w:] *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*, red. H. Chleb-Koszańska, M. Dembowska, H. Sawoniak, Warszawa 1963, s. 307-310.

⁸ Wszystkie dane statystyczne podane są według stanu na 31 grudnia 2021.

dzanie do baz materiałów za lata 1995-1996 zgromadzonych wcześniej na fiszkach. Wszystko odbywało się kosztem bieżących roczników bibliografii, które nadal gromadzono w sposób tradycyjny. W związku z nawarstwieniem zaległości, po zakończeniu prac nad wyżej wymienionymi rocznikami podjęto decyzję o rozpoczęciu opracowywania rocznika 1999 i kolejnych, z pominięciem zebranego wcześniej na fiszkach materiału za lata 1997-1998. Okazało się to złą praktyką i już nigdy nie zostało zastosowane ponownie, gdyż raz pominięty materiał, z uwagi na nieustającą bieżącą pracę, okazał się niemożliwy do nadrobienia i plany opracowania retrospektywnego nie zostały zrealizowane. Jednocześnie, by zwiększyć odbiór bibliografii, rozpoczęto jej publikację w formie elektronicznej na płytach CD. W sumie w przedziale czasowym 2000-2007 wydano w ten sposób cały opracowany do tej pory materiał bibliograficzny. Początkowo każdy rocznik publikowany był na osobnej płycie, z czasem przy wielkim nakładzie pracy Bożeny Wilamowskiej materiał scalono, wydając go zbiorczo. W ramach współpracy z WiMBP w Bydgoszczy udało się również opublikować jedną płytę CD z materiałem za rok 1999. Jest to jedyny rocznik bibliografii regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego, scalający pracę obu bibliotek wojewódzkich⁹.

Bazy bibliograficzne za lata 1995-1996 oraz 1999-2004, opracowane w formacie MARC BN przez poprzedni zespół bibliografek, traktowane są jako zamknięta całość i obecnie nie są w żaden sposób uzupełniane oraz modyfikowane. Osiem pełnych roczników jest dostępnych online w module MAKWWW, jednak z uwagi na umieszczenie baz na serwerze wewnętrznym Książnicy, przeglądanie tego materiału możliwe jest wyłącznie na stanowiskach komputerowych w budynku WBP-KK. To nie jedyna bariera dla potencjalnych odbiorców: również zastosowany przy opracowaniu baz Język Hasel Przedmiotowych BN (JHP BN) jest uciążliwością dla czytelników, a obecnie stosowane DBN będą jeszcze te trudności z biegiem czasu pogłębiać.

Regularne opracowywanie bibliografii w systemie ProLib rozpoczęto w październiku 2010 r. W tym czasie w programie MAK znajdowało się około 9000 opisów za lata 2005 i 2006. W związku z tym, że zostały one sporządzone w innym niż poprzednie roczniki formacie – MARC 21 – podjęto decyzję o konwersji opisów do nowego systemu, by w przyszłości uniknąć zaburzeń w chronologii. Wymagało to sporo pracy (konwersja polegała na ręcznym przepisaniu wszystkich opisów i ich ponownym opracowaniu formalnym i rzeczowym), ale dodatkową motywacją były doświadczenia poprzedniczek, że raz porzucony materiał ma niewielkie szanse, by doczekać się retrospektywnego opracowania. Jednocześnie rozpoczęto prace nad zbudowaniem od podstaw Lokalnej Kartoteki Hasel Wzorcowych (LKH), co wiązało się z masową „produkcją” hasel formalnych i przedmiotowych o charakterze lokalnym, przeznaczonych na użytek bibliografii regio-

nalnej. Systematyczna praca trzyosobowego zespołu, stabilnego kadrowo i merytorycznie, zaczęła przynosić bardzo dobre efekty, urozmaicane od czasu do czasu zmianami wymagającymi niezbędnych i dodatkowych szkoleń oraz wdrażania nowych zasad opracowywania materiałów (na przestrzeni wielu lat i zmian największym „wstrząsem” było wprowadzenie pod koniec 2017 r. DBN, na szczęście dla bibliografii i bibliografek sytuacja z każdym kolejnym rokiem stabilizuje się). W tej chwili pracą bieżącą objęte są roczniki 2018, 2019 i 2020, a roczny przyrost nowych opisów bibliograficznych od lat utrzymuje się na satysfakcjonująco wysokim średnim poziomie 9600 rekordów (zob. tabela 1).

Tabela 1. Statystyka porównawcza prac bibliograficznych prowadzonych w latach 2010-2021

Rok	Wpływ roczny opisów bibliograficznych	Modyfikacje istniejących opisów	Hasła formalne	Hasła przedmiotowe / deskryptory
2010	4827	12184	63	695
2011	9394	6331	771	4189
2012	11330	4124	964	4507
2013	11436	5854	1590	5220
2014	12094	41722	1002	5462
2015	12916	11050	1507	6725
2016	10031	9210	788	4948
2017	10233	9047	692	4805
2018	6776	6698	368	2026
2019	7535	7107	484	1738
2020	10095	9204	839	1755
2021	8736	11184	388	1626

Opracowanie własne

Najliczniejszą grupę opracowywanych materiałów stanowią artykuły z gazet i czasopism o charakterze ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym (ponad 101 tys. rekordów). Stałą rejestracją objęte są artykuły z ponad 100 wydawnictw ciągłych, ale regularna kwerenda często przekracza 300 tytułów. W początkach opracowywania bibliografii korzystano głównie z księgozbioru biblioteki, a materiały z poziomu powiatów i gmin uzupełniano dzięki współpracy z bibliotekami powiatowymi. W tej chwili poszukiwania znacznie wykraczają poza zbiory WBP-KK, a wiele tytułów udostępnianych jest online, z czego skwapliwie korzystamy (m. in. wykupujemy dostęp do e-wydań czasopism w bazie Prasa24, która rejestruje wszystkie lokalne mutacje gazet). W przypadku periodyków fachowych i specja-

⁹ *Bibliografia regionalna województwa kujawsko-pomorskiego za rok 1999* [dokument elektroniczny], oprac. H. Gajdulewicz, M. Kielkowska, K. Łobocka, B. Wilamowska i J. Matczak, Bydgoszcz-Toruń 2001, 1 dysk optyczny (CD-ROM).

listycznych dostęp do nich umożliwiają repozytoria oraz akademickie platformy czasopism naukowych. Drugą, dużo mniej liczną, grupę stanowią wydawnictwa zwarte i ich fragmenty, jest ich prawie 6000. W dalszej kolejności DŻS (ponad 1000 jednostek) i czasopisma jako całość ukazujące się w regionie (485 tytułów).

Rocznik 2015 bibliografii był pierwszym, w którym zastosowano najnowsze zasady opracowania (DBN, RDA). Niestety w momencie wprowadzenia zmian liczył ponad 4000 opisów sporządzonych z wykorzystaniem JHP BN i część z nich nadal czeka na ujednolicenie. Roczniki od 2016 są już w pełni opracowane na zasadach deskryptorów, tempo prac wyrównało się, a stosowanie nowych wytycznych w codziennej praktyce zawodowej oceniane jest przez zespół pozytywnie. W dalszym ciągu przeważająca część materiału za lata 2005-2014 jest opracowana według starych zasad (stosunkiem 29 588 do 79 060 opisów), a jego melioracja opiera się głównie na działaniach z poziomu LKHW, więc nie można mówić tutaj o świadomej i prowadzonej systematycznie konwersji. Wszystkie uzupełnienia wprowadzane do tzw. zamkniętych roczników bibliografii opracowywane są zgodnie z nowymi metodami opracowania rzeczowego.

Cały materiał bibliograficzny opracowany w systemie Prolib jest udostępniany online za pomocą modułu OPACWWW (<http://integro.książnica.torun.pl/>), a opisy bibliograficzne są widoczne dla czytelników praktycznie zaraz po zaakceptowaniu przez katalogującego. Bazę można przeszukiwać za pomocą kilku indeksów wyszukiwawczych, stosowanych pojedynczo bądź razem (maksymalnie do czterech kryteriów) oraz według typu dokumentu: artykułu, książki, czasopisma czy DŻS. Od lipca 2021 r. istnieje możliwość przeszukiwania bibliografii poprzez nakładkę na katalog główny biblioteki Integro (zakładka Zasoby cyfrowe/Bibliografie i dalej ograniczenie za pomocą fasety „Podbaza” do wyniku „Bibliografia woj. kujawsko-pomorskiego (region toruńsko-włocławski)”). Do dyspozycji czytelników są następujące fasety: rok wydania, temat, autor, typ dokumentu, język. Należy podkreślić, że opisy prezentowane w katalogu Integro mają uproszczoną formę i każdorazowo odsyłają poszukującego do modułu OPACWWW (klawisz „Przejdź do źródła”).

Bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego jest owocem systematycznej pracy kilku zespołów bibliografek i dużym osiągnięciem merytorycznym WBP-KK w Toruniu, prowadzonym nieprzerwanie od 1995 r. Proponuje swoim użytkownikom dostęp do kompetentnie opracowanego materiału, który w szerokim zakresie odzwierciedla dorobek umysłowy i kulturalny regionu oraz przyczynia się do jego promocji. Pracownicy Sekcji od początku jej istnienia pracują zgodnie z aktualnymi tendencjami rozwoju bibliografii regionalnej, kładą duży nacisk na systematyczną poprawę sprawności informacyjnej bazy oraz szukają nowych dróg unowocześniania prac bibliograficznych. Jednocześnie nie zapominają o stale zmieniających się potrzebach użytkowników i na bieżąco starają się reagować na ich oczekiwania. Pracy było, jest i będzie bardzo dużo, ale miło wiedzieć, że nadal stawia ona kolejne wyzwania i stwarza perspektywę rozwoju zawodowego. Pozosta-

je życzyć sobie, by w przyszłości bibliografia województwa kujawsko-pomorskiego była najbardziej intuicyjnym wyborem w obszarze poszukiwań regionalnych.

Regional bibliography of the Kuyavian-Pomeranian Region compiled in the Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń – achievements, transformations and present day

Abstract

Regional bibliography of the Kuyavian-Pomeranian Region, compiled since 1995 by the Provincial Public Library - the Copernicus Library in Toruń registers literature concerning the Toruń-Włocławek region, which consists of the following districts: Aleksandrowski, Brodnicki, Chełmiński, Golubsko-dobrzyński, Grudziądzki, Lipnowski, Radziejowski, Rypiński, Toruński, Wąbrzeski and Włocławski District. The bibliographic database should be described as a regional subject-related bibliography, containing some elements of author's bibliography. The scope of the bibliography is comprehensive, covering literature on science, art and history of the region, cultural, economic and social life, demographic and geographical issues, and environmental protection. The bibliographic material covers the years 1995-1996 and 1999-2020 and is continuously updated in the Prolib system, using the National Library Descriptors. The bibliography, which is made available online in the MAKWWW module, OPACWWW and the INTEGRO catalogue, serves the dissemination of knowledge about the region, meets the diverse educational and information needs of a wide spectrum of recipients, and is the fruit of 26 years of systematic work by several teams of bibliographers.

Key words: regional bibliography, the Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń, public libraries, the Kuyavian-Pomeranian Region, Toruń (the Kuyavian-Pomeranian Region).

Zdzisław Gębołyś
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0001-6322-478X

Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska*

Wstęp

Tradycje *Bibliografii Historii Śląska* sięgają początku wieku XX. Na rozwój śląskich bibliografii historycznych miały bezwzględnie wpływ dzieje polityczne Śląska, a zwłaszcza podział regionu w XVIII w. pomiędzy dwa organizmy państwowe, Prusy i Austrię, a następnie po I wojnie światowej pomiędzy trzy państwa, w obrębie których znalazły się śląskie ziemie (Niemcy, Polska, Czechosłowacja). Miano pioniera dokumentacji bibliograficznej dziejów Śląska należy do Józefa Londzina (J. Londzin: *Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do 1904*, Cieszyn 1906)¹. Mniej więcej w tym samym czasie rozpoczęła się rejestracja piśmiennictwa historycznego dotyczącego Śląska przez bibliografów niemieckich (Heinrich Nentwig: *Literatur der Landes- und Volkskunde der Provinz Schlesien* [Bd 1.] *umfassend die Jahre 1900-1903*; Bd 2: *1904-1906*, hrsg. von H. Nentwig, Breslau 1904-1907) i austriackich (Ernst Gerber, Franciszek Popiolek: [*Literatur auf Österreichisch-Schlesien und die benachbarten Teile von Preussen-Schlesien bezüglich*]. *Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesien* Jg. 1 – Jg. 12/13. 1905/6-1917/18 Ernst Gerber, Franciszek Popiolek)². Najpóźniej zajęli się tworzeniem śląskich bibliografii historycznych Czesi (Jaroslav Ludvik Mikolaš: *Seznam českého písmennictví v Slezsku od r. 1848 až 1918*, „Moravsko-slezský sborník” Roč. 1 1918/1919, 24, s. 79-84 J.)³.

Największe zasługi dla regularnej rejestracji piśmiennictwa śląskiego, przynajmniej w pierwszym etapie rozwoju, położyli jednak bibliografowie niemieccy. Pod auspicjami Historische Kommission für Schlesien od 1927 do 1944 r. zostało opracowanych siedem tomów bibliografii śląskiej, w tym dwa to stricte historyczne bibliografie (Bd. 1: Viktor Loewe: *Bibliographie der Schlesischen Geschichte*, Breslau 1927; Bd. 2: Ernst Boehlich: *Bibliographie der Schlesischen*

¹ Zob. Z. Gębołyś, *Śląskie bibliografie terytorialne na przełomie XX i XXI wieku – między tradycją a nowoczesnością (od kartotek zagadnieniowych do bibliotek cyfrowych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 21-38.

² Z. Gębołyś, *Cieszyńskie bibliografie terytorialne od końca wieku XIX do początku wieku XXI*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2017, t. 11, s. 357-381.

³ Z. Gębołyś, *Śląska bibliografia terytorialna w Czechosłowacji i Republice Czeskiej*, „Bibliotheca Nostra” 2018, nr 1, s. 92-113.

Vor- und Frühgeschichte, Breslau 1929)⁴. Po zakończeniu II wojny światowej śląska bibliografia historyczna nabrała kształtu regularności, nadal będąc, m.in. z przyczyn politycznych, prowadzona oddzielnie przez kraje (państwa) gospodarzy i spadkobierców duchowych Śląska (Polska, Niemcy, Czechy). W powojennych Niemczech bibliografią śląską zajmował się jeden człowiek, Herbert Rister. W gościnnych murach Instytutu Herdera w Marburgu przygotował i wydał drukiem 21 tomów *Schlesische Bibliographie* pod auspicjami Historische Kommission für Schlesien⁵. Śmierć H. Ristera w 1993 r. definitywnie przerwała to dzieło⁶. W Uniwersytecie Wrocławskim polską *Bibliografię Historii Śląska* wydawał w latach 1954-1960 zespół profesora Karola Maleczyńskiego, zaczynając od 1945 r., a doprowadzając jej zasięg chronologiczny przedmiotowy do 1958 r.⁷ Równolegle od 1961 r. bieżące piśmiennictwo historyczne dotyczące Śląska było publikowane w „Śląskim Kwartalniku Historycznym Sobótka”. Lata 1961-1964 przygotował Jerzy Pabisz, lata 1966-1975 – Romuald Gelles⁸. W Czechach przewodnictwo w tworzeniu śląskiej bibliografii historycznej należało do Archiwum Ziemskiego w Opawie (Zemsky archiv). Bibliografie czeskie swym zasięgiem obejmowały kraj północnomorawski, łączący w sobie Śląsk czeski oraz północną część Moraw. Bibliografia czeska powstawała w formie bibliografii retrospektywnej, a swym zakresem obejmowała literaturę historyczno-krajoznawczą. W latach 1968-2008 zostało wydanych ogółem kilkanaście tomów, obejmujących roczniki 1945-2005⁹.

Przełom przyniósł dopiero rok 1991, w którym doszło do połączenia wysiłków tych krajów i rozpoczęcia wspólnych prac nad przygotowaniem kolejnych tomów bieżącej bibliografii historii Śląska. Ich owocem są wydawane od 1995 r. „dwujęzyczne” (polsko-czeskie), a od 1997 r. kolejne „trójjęzyczne”, a raczej firmowane najpierw przez dwa, następnie przez trzy państwa, tomy *Bibliografii Historii Śląska*.

Stan badań

Bibliografia Historii Śląska w nowym, międzynarodowym formacie, w wersji drukowanej i elektronicznej, funkcjonuje już w przestrzeni naukowej i informacyj-

nej ponad 30 lat. Jak dotąd BHŚ nie stała się, poza wspomnianymi wyżej recenzjami i cząstkowymi opracowaniami, przedmiotem całościowej oceny. Na temat bibliografii Historii Śląska opublikowanych zostało na przestrzeni minionych 30 lat kilka recenzji, kilkanaście artykułów. Pierwsza recenzja została opublikowana w 1993 r., ostatnia – w 2014 r. Zdecydowana większość z nich ma charakter informacyjny, sygnałny i rzadko wychodzi z warstwy opisowej w choćby próbę analizy i oceny Bibliografii. Na tym tle wyróżniają się recenzje Agnieszki Bajor i Wojciecha Mrozowicza¹⁰. Artykuły poświęcone *Bibliografii Historii Śląska* wychodzą przede wszystkim ze środowiska jej redaktorów i współpracowników¹¹. Największe dotąd i najbardziej wszechstronne omówienie i ocenę *Bibliografii Historii Śląska* przyniósł „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, który w numerze 3/2016 zamieścił 13 artykułów na jej temat, będących pokłosiem międzynarodowego sympozjum w 2016 r. w Krobielowicach koło Kątów Wrocławskich¹², którego celem było podsumowanie 25-letniego trudu zespołu BHŚ na polu rejestracji śląskoznawczego dorobku historycznego. Treścią artykułów były m.in. bilans dotychczasowej pracy nad BHŚ (Małgorzata Pawlak, Karol Sanojca)¹³, indeksowanie w BHŚ (Robert Heś)¹⁴, periodyzacja w BHŚ (Przemysław Kulesza)¹⁵, rzut historyczny na śląskie bibliografie historyczne (M. Pawlak)¹⁶ oraz śląskie bibliografie terytorialne (Zdzisław Gębołyś)¹⁷.

Do podstawowych wyznaczników ewaluacyjnych właściwie każdej bibliografii należą dwa elementy: sprawność informacyjna i wartość informacyjna. W nich należy szukać odpowiedzi na pytania o przydatność i użyteczność BHŚ. Spróbujemy zatem odpowiedzieć, jaki jest faktyczny potencjał BHŚ, oraz czy i w jakim zakresie BHŚ poprzez swój potencjał, czyli zasoby i infrastrukturę wyszukiwawczą, stanowi istotne źródło informacji, w zasadzie bezkonkurencyjne, z uwagi na brak porównywalnego źródła, o choćby zbliżonym zakresie i zasięgu. Z drugiej strony niemniej ciekawe, choć nie będziemy się tym zajmować, byłoby porównanie BHŚ z innymi historycznymi bibliografiami regionalnymi o profilu ogólnym lub specjalnym¹⁸.

Pomocą w weryfikacji wartości BHŚ będzie określenie jej sprawności i wartości informacyjnej. Sprawność informacyjna widziana będzie poprzez te komponenty bibliografii, które umożliwiają użytkownikowi łatwe, szybkie i niezawod-

⁴ M. Pawlak, K. Sanojca, Karol Maleczyński i Herbert Rister – twórcy dwóch powojennych bibliografii historii Śląska, [w:] *Bibliografii@. Historia, teoria, praktyka*, praca zbiorowa pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 49-57.

⁵ A. Bajor, *Polskie ziemie odzyskane w pracach bibliograficznych Herberta Ristera (1908-1993)*, [w:] *Lektury pokoleniowe i ponadpokoleniowe. Z zagadnień recepcji*, red. A. Łakomy-Chłosta, Katowice 2012, s. 55-67.

⁶ *Schlesische Bibliographie. Im Auftrage der Historischen Kommission für Schlesien*, Bearb. von H. Rister, 1928-1985, Marburg 1961-1989.

⁷ Zob. Wykaz opublikowanych dotychczas *Bibliografii Historii Śląska*, [w:] *Bibliografia historii Śląska*, red. K. Sanojca, R. Köhler, Wrocław 1997, s. XXXI-XXXII.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury Severomoravského kraje za léta 1945-1955; pomůcka pro vlastivědnou práci*, sestavili E. Demcikova a I. Stratil, Opava 1968; *Bibliografie historicko-vlastivědné literatury severní Moravy a Slezska za léta 2001-2005 pomůcka pro vlastivědnou práci*, Zprac. J. Indrova, Opava 2008.

¹⁰ Zob. Wykaz dotąd opublikowanych recenzji w załączniku.

¹¹ Zob. Wykaz dotąd opublikowanych artykułów w załączniku.

¹² „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, R. 71, nr 3.

¹³ M. Pawlak, K. Sanojca, *Bibliografia Śląska w perspektywie historycznej i metodologicznej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 5-11.

¹⁴ R. Heś, *Kilka uwag na temat indeksowania zagadnień historii wojskowości w Bibliografii Historii Śląska*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 101-106.

¹⁵ P. Kulesza, *Problemy periodyzacji w Bibliografii Historii Śląska na tle innych wybranych bibliografii regionalnych i ogólnopolskich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 111-120.

¹⁶ M. Pawlak, K. Sanojca, *Bibliografia Śląska w perspektywie historycznej...*, s. 5-11.

¹⁷ Z. Gębołyś, *Śląskie bibliografie terytorialne na przełomie XX i XXI wieku...*, s. 21-38.

¹⁸ A. Matczuk, *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych i regionalnych*, Lublin 1994.

ne dotarcie do odpowiednich dla niego pozycji bibliograficznych (układ; indeksy; opis bibliograficzny; kształt edytorski). Wartość informacyjną postaramy się przedstawić na podstawie analizy kryteriów treściowych i formalnych doboru materiału bibliograficznego. Podstawą ewaluacji będzie wersja drukowana i elektroniczna BHŚ, a w przypadku wersji elektronicznej – jej stan z połowy stycznia 2022 r.

Organizacja prac nad bieżącą *Bibliografią Historii Śląska*

Droga do umiędzynarodowienia BHŚ, tj. do powołania trójstronnego, polsko-czesko-niemieckiego Zespołu bibliograficznego, którego celem jest tworzenie bibliografii, nie była wprawdzie prosta i bezproblemowa, ale też była o tyle łatwiejsza, iż szlaki do niej zostały już dawno przetarte poprzez dążenie bibliografów niemieckich, polskich, austriackich i czeskich do ujmowania w swoich bibliografiach nie tylko piśmiennictwa w swoim języku.

Po kilkunastu latach przerwy we Wrocławiu podjęto na nowo pracę nad bibliografią historii Śląska, dzięki powołaniu do życia Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych (CBSiB) w 1991 r.¹⁹ Umożliwiło to z jednej strony koordynację dotąd rozproszonych prac bibliograficznych, a z drugiej strony ich umiejscowienie „pod jednym dachem”. Zapewne ułatwiło to też nawiązanie współpracy z ośrodkami zagranicznymi i zachęcenie ich do współpracy w zakresie wspólnego tworzenia BHŚ. W 1992 r. zawarte zostało porozumienie w tej sprawie z Archiwum Ziemskim w Opawie. W 1994 r. została zawarta formalna umowa z Instytutem Herdera w sprawie współtworzenia i współfinansowania BHŚ. Czeski zespół jest reprezentowany przez Śleszsky ustav Muzeum ziemskiego w Opawie. Od tego momentu, możemy uznać, aż do dnia dzisiejszego ma miejsce nieprzerwana współpraca trójstronna, aczkolwiek od 2018 r. formalnie odstąpił od niej Instytut Herdera. Jej efektami są wersje drukowane (pierwszy tom: 1994) oraz bibliograficzna baza danych (1995 r.). Współpracy tej nie przerwały, choć w jakimś stopniu skomplikowały, turbulencje organizacyjne po stronie polskiej, czeskiej i niemieckiej. Polskiej stronie udało się je ominąć w miarę płynnie, po likwidacji Centrum (2006 r.) i przejęciu jego zadań w zakresie tworzenia i wydawania BHŚ przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego. W 2008 r. pieczę nad tworzeniem BHŚ, a właściwie nad całą logistyką, łącznie z pozyskiwaniem grantów, przejęła Pracownia Bibliografii Historii Śląska, będąca częścią składową wspomnianego Instytutu. Nie uległy w zasadzie zmianie od chwili nawiązania współpracy jej kluczowe elementy i założenia. W myśl porozumienia każda ze stron odpowiada za rejestrację materiału bibliograficznego (produkcji wydawniczej) z obszaru kraju, który reprezentuje. Odpowiednio Polska – za dzieła wydawane w Polsce, Czechy – za czeską produkcję wydawniczą i wreszcie Niemcy – za prace śląskoznawcze wydawane w Niemczech.

Współpraca z SZM odbywa się „bezgotówkowo” – a czeskim wkładem jest kwerenda wykonywana przez pracowników SZM (Lubomir Bajger, Alena Volna). Współpraca z IH w zakresie kwerendy jest realizowana na wzór Opawy, a wkład finansowy strony niemieckiej polegał na utrzymywaniu i prowadzeniu własnych baz (Allegro, Hebis) oraz pokrywaniu kosztów części nakładu roczników drukowanych (každorazowo ok. 140-160 egzemplarzy). Z wydawania drukiem *Bibliografii* Niemcy wycofali się w 2018 r. Współpraca ze stroną czeską trwa bez zmian do dziś. Od 2012 r. po stronie polskiej prace finansowane są w ramach projektów Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, wcześniej przez CBSiB.

Niemniej istotną kwestią jest podział rzeczowy prac, w szczególności podmiotowy, przedmiotowy i językowy. Narodowy (państwowy) „parasol” obejmuje Śląsk w granicach terytorialnych każdego z państw, uczestników projektu. Zespół polski zajmuje się rejestracją publikacji dotyczących dziejów Śląska polskiego, głównie w języku polskim. Zespół czeski odpowiada za zbieranie i rejestrację silesiaków wydanych na terenie czeskiego Śląska (Śląsk Cieszyński; Śląsk Opawski; Śląsk Hulczyński; powiat Bruntal). Strona niemiecka rejestruje produkcję wydawniczą niemieckojęzyczną wydaną na terenie całych Niemiec ze szczególnym uwzględnieniem niewielkiego fragmentu Śląska (Górne Łużyce) pozostającego do dziś w granicach Niemiec. Dodatkowo IH rejestruje wszystko, co jest wydawane w Europie Zachodniej, Afryce, Ameryce i Azji. Poszczególne roczniki opracowywały osoby wymienione na kartach tytułowych wersji drukowanych. Mimo dużej stabilności zespołu w ciągu tych kilku już dziesięcioleci skład ten ulegał pewnym zmianom (niektórzy zmarli – Ewa Wyglenda, Lubomir Bajger; inni zrezygnowali z udziału w projekcie, m.in. Kai Struve, Wiebke Rohrer, Patryk Malicki, Artur Hare).

Największy zespół bibliograficzny wnosi do projektu strona polska, co jest konsekwencją faktu, iż od 1945 r. zdecydowana większość terytorium Śląska należy do Polski. Polski zespół bibliograficzny liczy aktualnie 10 osób, aczkolwiek jego wielkość ulegała w ciągu minionych lat zmianom. Tworzą go pracownicy Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, w tym nauczyciele akademicki, bibliotekarze, doktoranci IH UW (Małgorzata Pawlak, Karol Sanojca, Beata Nowak, Iwona Mrozowicz, Marcin Zubel, Paweł Lachowicz), dalej pracownicy Muzeum Narodowego we Wrocławiu (Robert Heś, Przemysław Kulesza) oraz przedstawiciele z terenu Górnego Śląska (Barbara Pytlos, Zdzisław Gębołyś, Elżbieta Warżagolis, Katarzyna Fietz). Jako zasadę organizacyjną przyjęto podział prac na subregiony Śląska: Dolny Śląsk; Śląsk Opolski; Śląsk Cieszyński; Śląsk Górny; Polska. Większe jednostki geograficzne, jak Dolny i Górny Śląsk, Polska zostały dodatkowo podzielone pomiędzy pracowników według kryteriów formalnych: książki i czasopisma, czego skutkiem jest również odrębny przydział personalny prac. Śląsk Cieszyński i Opolski w całości, każdy region oddzielnie, każdy opracowywany przez inną osobę. Śląsk Opolski opracowuje E. Warżagolis, natomiast Śląsk Cieszyński – M. Pawlak. Prace zespołu czeskiego znajdują się w rękach

¹⁹ M. Pawlak, K. Sanojca, *Bibliografia Śląska w perspektywie historycznej...*, s. 5-11.

kach jednej osoby. Wcześniej był nią Lubomir Bajger, obecnie jest Alena Volny. Rejestracją śląskich germaników zajmuje się obecnie Peter Garbers.

Bibliografia Historii Śląska w aktualnej postaci to bibliografia specjalna, dziedzinowa, rejestracyjna, bieżąca, selektywna, prymarna, naukowa, międzynarodowa i przedmiotowa. Nim przejdziemy do następnej części, tj. charakterystyki zasobów BHS oraz jej metodyki, słów kilka o jej cechach ujętych w tej zwięzłej, ogólnej charakterystyce. BHS swoim zakresem obejmuje historię w bardzo szerokim ujęciu. Bibliografia rejestruje dokumenty na bieżąco, co każe nam zaliczać ją do grupy bibliografii bieżących. Ograniczeniom podlegają również ramy terytorialne w ujęciu przedmiotowym, wedle których o uznaniu tekstu za śląski decyduje jego osadzenie na Śląsku w trwałych, choć zmieniających się granicach. Ograniczeniom podlegają również cechy formalno-wydawnicze i formalno-piśmiennicze rejestrowanych dokumentów. Nie podlega natomiast żadnym ograniczeniom chronologia przedmiotowa (ujmowane są wszystkie publikacje ze wszystkich odinków czasowych), język rejestrowanych dokumentów, tzn. nominalnie w grę wchodzi wszystkie języki świata, naturalne i sztuczne. Nie ma znaczenia, gdzie publikacja została wydana (zasięg terytorialny przedmiotowy), kto jest jej autorem (zasięg autorski), pod warunkiem że dzieło reprezentuje sobą wartość naukową.

Zasoby

Miarą znaczenia BHS jest dotychczasowy dorobek. Składa się nań zarówno wersja drukowana, jak i wersja elektroniczna. W ciągu minionych 30 lat polsko-czesko-niemieckiej współpracy zostały wydane 23 tomy bibliografii (35 roczników), przy czym pierwsze cztery tomy zostały wydane w formie zbiorczych bibliografii retrospektywnych, obejmujących lata 1976-1992. Łączna objętość dotychczas wydanych tomów bibliografii liczy ok. 9600 stron (597 arkuszy wydawniczych, a zarejestrowanych w nich zostało prawie 89 tys. pozycji bibliograficznych, czyli 3862 na tom oraz 2538 na rok). Wersja elektroniczna, wyprzedzająca wersję „papierową”, liczy ok. 116 000 rekordów. Program komputerowy firmy Sokrates Elektronik, zastosowany do rejestracji BHS, od 1994 r. umożliwia nam dzięki swojej bazodanowej strukturze, bliższą charakterystykę BHS, zarówno formalną, jak i rzeczową. W latach 1994-2006 dane bibliograficzne były wpisywane we Wrocławiu na podstawie przesłanych przez uczestników Zespołu wypełnionych formularzy zawierających opisy bibliograficzne przeglądanych książek i czasopism. Od 2007 r. dane do programu są wpisywane zdalnie, bezpośrednio przez każdego z bibliografów, następnie są weryfikowane przez zespół redakcyjny BHS, a po wyborze i zatwierdzeniu, trafiają do wersji drukowanej *Bibliografii* – zob. tabela 1.

Tabela 1. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja drukowana. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska*

Rocznik	Objętość	Liczba pozycji bibliograficznych
1976-80	428	7990
1981-85	372	8159
1986-87	314	4470
1988-89	271	4965
1990-91	157	2138
1992	157	3786
1993	192	2169
1994	263	2299
1995	390	3150
1996	417	3191
1997	504	3843
1998	497	3573
2002	562	3294
2003	609	4275
2005	462	3184
2006	378	4016
2008	463	3378
2010	484	3477
2011	484	3539
2012	503	3463
2013	494	3274
2014	484	3412
2015	527	3789
Razem	9545	88834

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska* 1976-2015

Chronologia

Ogląd chronologiczny zasobu BHS pokazuje wprawdzie ilość rekordów w danym roku, ale też nie należy wyciągać na tej podstawie zbyt daleko idących wniosków, w szczególności w kwestii określenia zainteresowania daną tematyką wśród badaczy. Bibliografia, co najwyżej, pokazuje pewne tendencje. Taką podstawę daje natomiast spojrzenie (analiza) zasobu BHS poprzez inne cechy formalne: region; język; forma wydawnicza i piśmiennicza; autorzy tekstów; autorzy opisów itd. – zob. tabela 2.

Tabela 2. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według chronologii przedmiotowej (stan na 15 stycznia 2022)

Rok	Liczba rekordów
1976	0
1977	1
1978	0
1979	0
1980	2
1981	1
1982	2
1983	5
1984	14
1985	20
1986	38
1987	59
1988	106
1989	192
1990	1989
1991	1927
1992	2323
1993	2345
1994	2468
1995	2669
1996	2443
1997	2885
1998	2821
1999	4226
2000	2353
2001	1541
2002	3285
2003	3760
2004	3321
2005	3204
2006	3666
2007	4868
2008	5783

2009	6528
2010	5581
2011	5841
2012	6141
2013	5737
2014	5780
2015	6380
2016	5428
2017	4131

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska 1976-2015*

Terytorium

W ujęciu terytorialnym uwidacznia się dominacja Górnego Śląska nad pozostałymi częściami tej krainy, w szczególności nad Dolnym Śląskiem, i to niezależnie od tego, czy traktujemy ten region, jako organiczną całość: Silesia Superioris, czy też w podziale na subregiony: Śląsk Opolski; Śląsk Cieszyński; Górny Śląsk. Dominacja piśmiennictwa polskiego nad drugim w rankingu językowym piśmiennictwem niemieckim i trzecim – czeskim wynika z realnej siły (znaczenia) polskiego Śląska, jego największej części, co przekłada się na wielkość produkcji wydawniczej – zob. tabela 3.

Tabela 3. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według zasięgu terytorialnego przedmiotowego (stan na 15 stycznia 2022)

Rok	Liczba rekordów
Górny Śląsk	8400
Śląsk Cieszyński	3557
Dolny Śląsk	2858
Śląsk Opolski	1555
Śląsk Czeski	412
Śląsk Opawski	102
Bruntal	0
Śląsk Hulczyński	45
Łużyce Górne	1207

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska 1976-2015*

Forma wydawnicza i piśmiennicza

BHŚ ogranicza się do rejestrowania książek i czasopism (wydawnictw ciągłych), pomijając inne formy wydawnicze, np. wydawnictwa kartograficzne. Liczby są w tym względzie wymownym świadectwem: ponad 22 tysięcy książek oraz po-

nad 6500 zarejestrowanych czasopism. O zasobności BHŚ, a poniekąd o jej realnym znaczeniu decyduje rejestracja zawartości czasopism i prac zbiorowych. W badanym momencie jest to blisko 90 tysięcy rekordów, w tym artykuły, publikacje i recenzje – zob. tabela 4.

Tabela 4. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według formy wydawniczej i piśmienniczej (stan na 15 stycznia 2022)

Rok	Liczba rekordów
Forma wydawnicza	
Dzieła jednotomowe	22617
Dzieła wielotomowe	93
Serie wydawnicze	224
Wydawnictwa ciągłe	6519
Forma piśmiennicza	
Artykuły	42 397
Publikacje	35 422
Recenzje	5411

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska* 1976-2015

Ciekawe wnioski płyną również z analizy języka publikacji zamieszczonych w BHŚ. Uderzająca jest w tym względzie dominacja publikacji w języku polskim nad pozostałymi językami. Z drugiej strony sugerowałibyśmy ostrożność w formułowaniu prawidłowości czy tendencji, zwłaszcza w odniesieniu do obecności w *Bibliografii* języków nacji oddalonych od Śląska, związanych ze Śląskiem dość luźno – zob. tabela 5.

Tabela 5. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według języka publikacji (stan na 15 stycznia 2022)

Język publikacji	Liczba rekordów
Język polski	80156
Język niemiecki	26067
Język czeski	9294
Język łużycki	308
Język angielski	13431
Język francuski	544
Język rosyjski	344
Język hiszpański	16
Inne	254

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska* 1976-2015

Charakterystyka rzeczowa

Bibliografia Historii Śląska, przynajmniej potencjalnie, swym zakresem obejmuje uniwersum wiedzy, o ile dana publikacja ma charakter naukowy, jej zasięg chronologiczny przekracza cztery lata i dotyczy oczywiście dziejów Śląska. W praktyce BHŚ koncentruje się na literaturze historycznej, w tym na źródłach i opracowaniach. Widzimy to wyraźnie, biorąc za podstawę charakterystyki schemat klasyfikacyjny. Nie wnikając w działy niższego rzędu, zauważamy dominację pięciu działów głównych: 11 – Historia kultury; 13 – Historia regionów i miejscowości; 12 – Historia osób; 06 – Część chronologiczna; 09 – Historia społeczna i gospodarcza. Pokazną ilość prac mieści w sobie również dział 10 – Historia religii i kościołów (37389) – zob. tabela 6.

Tabela 6. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – działy główne *Bibliografii* (stan: 15 stycznia 2022)

Dział główny	Liczba rekordów
01 Ogólne	7945
02 Środowisko przyrodnicze	530
03 Źródła	2670
04 Nauki pomocnicze historii	4167
05 Pradzieje/Archeologia	2857
06 Część chronologiczna	17846
07 Historia polityczna	7560
08 Ludność	4567
09 Historia gospodarcza i społeczna	14127
10 Historia religii i kościołów	9807
11 Historia kultury	37589
12 Historia rodzin i osób	18046
13 Historia regionów i miejscowości	24625

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska* 1976-2015

W charakterystyce formalnej BHŚ pragniemy też zwrócić uwagę na wkład do jej tworzenia poszczególnych członków Zespołu. Liczba rekordów opracowana przez każdego z nich ma m.in. swe źródło w wieloletnim, często nieprzerwanym udziale w pracach nad BHŚ. Skład i wielkość Zespołu ulegały zmianom w ciągu minionych dziesięcioleci. Generalnie jednak wartością Zespołu, co przekłada się na jakość prac bibliograficznych, jest jego stabilność. Dotyczy to zarówno redaktorów BHŚ (Karol Sanojca, Małgorzata Pawlak, Peter Garbers), jak również samego zespołu bibliograficznego. Widać to najbardziej w efektach pracy członków Zespołu, wyrażonych w liczbie wprowadzonych do BHŚ rekordów/pozycji bibliograficznych – zob. tabela 7.

Tabela 7. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według autora rekordów do *Bibliografii* (stan na 15 stycznia 2022)

Autor opisu	Liczba rekordów
Nowak Beata	15959
Gębołyś Zdzisław	13690
Sanojca Karol	12313
Varzagolis Elżbieta	9615
Pytlos Barbara	9334
Harc Artur	8007
Mrozowicz Iwona	6596
Volna Alena	6103
Pawlak Małgorzata	4796
Lachowicz Paweł	4496
Kulesza Przemysław	3277
Wyglenda Ewa	2525
Bajger Lubomir	1603
Rusnok Anna	1518
Sanojca Jakub	1193
Pańko Grażyna	1089
Zubel Marcin	903
Garbers Peter	639
Jaworski Tomasz	611
Malicki Patryk	301
Köhler Reinhold	27

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska 1976-2015*

Potencjał wyszukiwawczy

Po krótkim historycznym objaśnieniu i charakterystyce zasobów BHŚ, najwyższa pora przejść do omówienia jej potencjału, czyli tkwiących w *Bibliografii* możliwości, wynikających z jej zawartości, architektury i metodyki. Tu pragniemy skierować uwagę na dwa elementy: sprawność informacyjną oraz wartość informacyjną, jako te, które przesadzają/decydują o szybkim dotarciu użytkownika do relewantnej informacji.

Sprawność informacji

Sprawność informacyjna to metoda bibliografii, która zapewnia łatwe, szybkie i niezawodne dotarcie do odpowiednich, z punktu widzenia użytkownika, publikacji, znajdujących się w danej bibliografii. Jak dotąd niewielu badaczy zechcia-

ło się zająć tą problematyką. Do tych nielicznych wyjątkowo należą Henryk Sawoniak²⁰ i Artur Znajomski²¹, przy czym ograniczyli się oni tylko do sprawności informacyjnej. Jak się wydaje, jednym z powodów może być tak zasięg, jak i zakres analizy materiału bibliograficznego, tudzież brak odpowiednich narzędzi. Gwoli sprawiedliwości zniechęcać mogła w dobie „papierowej” bibliografii konieczność mozolnego wertowania badanej bibliografii, strona po stronie. Obecnie ta dolegliwość ustąpiła wraz z tworzeniem zautomatyzowanych baz danych, które umożliwiają łatwe i szybkie, niemal natychmiastowe, wyniki wyszukiwania. Sprawność informacyjna obejmować może następujące obszary: 1. układ zasadniczy bibliografii; 2. indeksy; 3. opis bibliograficzny; 4. metody wyszukiwania; 5. edytorską kompozycję bibliografii (numeracja pozycji; pozycje zbiorowe; żywa pagina; inne).

Układ bibliografii

Układ BHŚ zaliczymy do układu rzeczowego, a dokładniej do kategorii układów działowych. Szkielet układu bibliografii tworzy 13 działów głównych. Większość działów, stosownie do potrzeb i zawartości, została rozbudowana. Systematyka ogranicza się do pierwszego stopnia podziału. W działach 08, 06, 11 występuje drugi stopień podziału: 08.01; 06.01; 11.01. Tylko w dziale 10 występuje trzeci stopień podziału. Klarowny i naturalny podział wewnętrzny nie powinien sprawić użytkownikowi (wymagalby osobnych badań) problemów w orientacji w kolejności (następstwie) działów głównych oraz w strukturze pojedynczych działów. Uwaga ta dotyczy również najniższego stopnia podziału, czyli szeregowania pozycji bibliograficznych. W dziale 11, niezależnie od stopnia podziału, występuje szeregowanie alfabetyczne według autora publikacji, a jeśli jego brak, według pierwszego wyrazu tytułu. Tylko w działach 12 i 13 przyjęto odmienne zasady. W dziale 12 pozycje bibliograficzne są uszeregowane w obrębie nazwisk osób, których dotyczą publikacje. W dziale 13 pozycje bibliograficzne są uszeregowane natomiast według nazw miejscowości omawianych w publikacji.

²⁰ H. Sawoniak, *Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (do 1918 r.)*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, nr 1-4, s. 155-174.

²¹ A. Znajomski, *Sprawność informacyjna bibliografii lokalnych wydanych w Polsce w latach 1945-1989*, [w:] A. Dymmel, S.D. Kotula, A. Znajomski, *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2015, s. 101-168.

Zrzut 1. Dział 12 w *Bibliografii Historii Śląska*

12 Familien- und Personengeschichte – Historia rodzin i osób – Dějiny rodin a osob	
Hryniewicz Krzysztof (1623-1674) <i>Janina, professor philosophiae in W. Fukuola - Janina und Philosoph, Professor in W. Fukuola</i>	2884. Przytułski, Andrzej. Karl Ilgner, slawny Elektroingenieur z Nysy – Karl Ilgner, berühmter Elektroingenieur aus Nisse // W. Czym bytaby Opolszczyzna bez nich? Część 2 – Was wäre das Oppelan Land ohne sie? Zweiter Teil / red. Andrzej Engelbert Mł. – Opole [2012], s. 106-111, fot. Jakub Wójcik polskim i niemieckim – Polnische und deutsche Teil.
2890. Darowski, Roman. Krzysztof Hryniewicz SJ (1623-1674). Professor filozofii we Wrocławiu [Janina Krzysztof Hryniewicz (1623-1674). Professor der Philosophie in Breslau] // W. Fukuola we Wrocławiu. Dążeń, postacie, problemy T. 1 [Philosophie in Breslau. Geschichte, Gestalten, Probleme Bd. 1] / red. Leon Miodowski. – Wrocław 2013, s. 59-62.	Jadwiga = Hedevigis = Hedwig, duc. Siles., s. (ca 1174-1243)
Hupka Herbert (1915-2006) <i>Polityk i samant, dzielnik: Zmierzch i jego świat i Złoty Wypłatek - Aus Schichten stammender deutscher Politiker und Journalist</i>	2885. Alvir, Robert E. The Modern Lives of a Medieval Saint. The Cult of St. Hedwig in Twentieth-Century Germany. In: German Studies Review 36, 2013, Issue 1, p. 1-20.
2888. Schulz, Eberhard Günter. Dr. Herbert Hupka zum Gedächtnis. In: Leipziger Beiträge. Die trauernden zu Ehrenwerten und Persönlichkeiten / Eberhard Günter Schulz / Hrsg. Viola Pflanz, Ulrich Schandewitz. – Wittenburg 2012, s. 202-204. <i>Wittsburg w. / Zeitschrift der Schlesischen Kulturgemeinschaft 41, 2006, 198-199</i>	2886. Arszczuk, Stanisław. Duchowość św. Jadwigi Śląskiej [Spiritualität von Hedwig von Andechs] // W. Śladami Henryka Pobożnego i królowej Anny [Auf den Spuren von Heinrich dem Frommen und Anna von Böhmen] / red. Stanisław Andrzej Potycz. – Legnica 2013, s.

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*

Indeksy

Indeks to niezbędny komponent każdej bibliografii ułatwiający jej przeszukiwanie oraz dotarcie do pożądanej literatury. Nie inaczej jest w BHS. W wersji drukowanej występują cztery indeksy: autorów, osób, geograficzny i rzeczowy. Indeks rzeczowy posiada trzy formy językowe: polską, niemiecką i czeską. W pozostałych indeksach występują w jednym szeregu hasła trójjęzyczne. Hasła indeksowe uszeregowane są w porządku alfabetycznym nazw i odsyłają do pozycji bibliograficznych poprzez numery. Hasła indeksowe w indeksie autorskim, jeżeli to niezbędne, zaopatrzone są dodatkowo w skróty funkcji, pełnionych przez autora: red.; wyd.; tłum. itd. W indeksie osób dodatkowo przy nazwiskach zostały dodane dopowiedzenia, określające funkcję danej osoby oraz daty urodzenia i śmierci (fakultatywnie działalności).

Zrzut 2. Indeks autorów w *Bibliografii Historii Śląska*

Autorenregister – Indeks autorów – Autorský rejstřík	
Barciszewski Jan 2713	Bellmann Günter Rec./Rez. 2096
Barecki Zbigniew 1268	Bělohradský René 1723
Baretkowski Matthias 293	Belzyt Leszek C. 719, 876 1066, Red./Hrsg./
Bareziak Arkadiusz 1444	Vyd. 289, 861, 876, 1023, 1175, 1253,
Barniak Joanna 651	1496, 2453, 2456
Barnstone Deborah Ascher 1674, 2343, 2529;	Beldzikowski Ryszard 841
Red./Hrsg./Vyd. 2343	Benecke Lydia 2746
Baron Justyna 597	Benecke Mark 2746
Bartela Krystyna 412	Benthem Jaap van 2208
Bartkowiak Przemysław 897, 1989; Red./Hrsg./	Beran Zdeněk 731
Vyd. 245, 1989, 1998, 2013–2014, 2017,	Berend Elzbieta 1688, Red./Hrsg./Vyd. 239,
2022, 2027–2029, 2032–2033, 2044,	1112, 1123, 1133–1135, 1140, 1688,
2048, 2051, 2071, 2079, 2164	1692, 1695, 1700, 1706, 1714, 1721
Bartosch Julian 2698	Bereszyski Zbigniew 817
Bartoszek Helena 2625	Bereta Katarzyna 2119, 2732
Bartoszewicz Iwona 1939; Red./Hrsg./Vyd.	Bergbauer Knut 1081
225, 1469, 2172, 2761	Bergmann Jan 359

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*Zrzut 3. Indeks osób w *Bibliografii Historii Śląska*

Personenregister – Indeks osób – Osobní rejstřík	
1266) 2852	Hupka Herbert (1915–2006) 1416, 2881
Heinrich II. (IV), dux Sag. (ca 1291–1342) 735	Huwer Józef (1895–1941) 2882
Heimko z Głubczyc (-1357) 2844	Hüpsch Stanisław (1892–1985) 2883
Heisig Norbert (1933–) 209, 1007, 1899, 2141,	
2150, 2835, 2845, 2846, 3026	Ilgner Karl (1862–1921) 2884
Helena von Kurzbach (ca. 1545–1583) 2143	Iwaniów Adolf (1910–1990) 2638
Heller, fam. 2658	
Henckel von Donnersmarck, fam. 2659	Jadwiga, duc. Siles., s. (ca 1174–1243) 745,
Hendrik Gerhard (1559–1615) 2847	1677, 2145, 2275, 2885, 2886, 2887
Henelius Nicolaus (1582–1656) 2848	Jagiellonowie, fam. 1013
Henryk I Brodary, dux Siles. (1167/1174–1238)	Jakub Starszy Apostoł, s. (?–ca 40) 1543
1187, 2459	Jan III Sobieski, rex Polon. (1629–1696) 440,
Henryk II Pobożny, dux Siles. (ca 1191–1241)	968
266, 743, 1546, 2448, 2667, 2668, 2669,	Jan Długosz (1415–1480) 742
2692, 2702, 2849, 2850, 2851, 2886	Jan Frankenstein (ca 1376–1446) 2889
Henryk III Biały, dux Siles. (1227/1230–1266)	Jan Kapistran, s. (1386–1456) 1084
2852	Jan Łuksemburski, rex Boem. (1296–1346)
Henryk IV, dux Sag. (ca 1291–1342) 735	2460
Hermansdorfer Mariusz (1940–) 2284	Jan Nepomucen, s. (1340–1393) 2278, 2282,
Hermansdorfer, fam. 2284	2305

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*

Hasła indeksowe w indeksie geograficznym wyposażone są w stosowne dopowiedzenia, określające bliżej daną jednostkę terytorialną, np. ziemia, powiat, województwo. W indeksie tym, oprócz nazw topograficznych, występują też nazwy fizjograficzne (góry; jeziora; rzeki itp.). W przypadku nazw topograficznych większych miejscowości, obok ich nazw pełnych, występują nazwy cząstkowe, tj. nazwy dzielnic, np. Katowice-Nikiszowiec.

Zrzut 4. Indeks geograficzny w *Bibliografii Historii Śląska*

Personenregister – Indeks osób – Osobní rejstřík	
2368, 2435, 2438–2439, 2445, 2468, 2511,	Gniwoszyc/Opała 681
2617, 2627, 2629, 2686, 2710–2712, 2725,	Godula == Ruda Śląska-Godula
2784, 2905, 2913, 2937, 2990, 3036, 3063,	Godullahütte == Ruda-Godullahütte
3123, 3142, 3176, 3196–3197	Gogolin/Krapkowice = Gogolin/Krapitz 1098
Gleiwitz (Bistum) 1507, 1538, 1604, 2549	Golasowice/Paszczyca 1637
Gleiwitz (Kreis) 1580	Goldberg 1052, 1174, 1219, 1382, 1498, 2085
Gleiwitz Land 1252, 2246	Goleszów/Cieszyń 79–80, 389, 791, 807, 2657
Gleiwitz-Laband 1223	Goleszów/Cieszyń, gmina 2628, 3177
Gleiwitz-Schachowitz 2581	Golasowice/Plaß 1637
Gleiwitz-Schönwald 2098	Golleschau/Toschan 79–80, 389, 791, 807, 2657
Głiwice 136, 213–214, 247, 461, 556, 588, 716–	Golleschau/Toschan (Gemeinde) 2628, 3177
717, 756, 803, 1087, 1100, 1114, 1119,	Gorschtz/Loslan (Dekanat) = Gorzyce/
1212, 1223–1224, 1226, 1243–1245,	Wodzisław Śląski, dekanat 2641
1248, 1259, 1404, 1441, 1508, 1540, 1580,	Gostęcin/Kędzierzyn-Kozle 2096
1645–1646, 1778–1779, 1822, 1884, 2016,	Goy/Ohlau 597
2023, 2056, 2080, 2125–2126, 2347–2348,	Gollmarhain/Ohlau == Goy/Ohlau
2368, 2435, 2438–2439, 2445, 2468, 2511,	Gorlitz 220–221, 223, 234, 316, 435, 447, 541–
2617, 2627, 2629, 2686, 2710–2712, 2725,	542, 548, 708, 805, 825, 869, 894, 1028,
2784, 2905, 2913, 2937, 2990, 3036, 3063,	1051, 1078–1079, 1082, 1096, 1103, 1106,
3123, 3142, 3176, 3196–3197	1293, 1333, 1656, 1668, 2042, 2075, 2201,
Głiwice, diecezja 1507, 1538, 1604, 2549	2236, 2344, 2442, 2483, 2485, 2499, 2502,
Głiwice, powiat 1580	2546, 2624, 2726–2730, 3272
Głiwice, ziemia 1252, 2246	Góra Świątek Anny/Świątko Opolskie 1569,
Głiwice-Czechowice 2581	1622, 2153–2154, 2513, 2601, 2608, 3201
Głiwice-Labędy 1223	Gorki Wielkie/Cieszyń 1415, 1439, 2365, 2495
Głiwice-Szywałd 2098	Gorny Śląsk 14, 198, 201, 219, 226–227, 242,
Głogau 215, 354, 482, 505, 544, 656, 719, 989,	244, 253, 265, 267, 270, 274, 287, 301,
1086, 1093, 1102, 1175, 1329, 1352, 1398,	303–304, 307, 309–310, 315, 338, 377,
1476, 1528, 1654, 2060, 2196, 2208, 2220,	381, 384, 394, 418, 428, 433, 445, 483,

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*

Najszerzą gamę hasel spotykamy w indeksie rzeczowym. Obok nazw ogólnych (bibliotekarze) wyszczególnione są nazwy jednostkowe (bardzo rzadko). Hasła rzeczowe pod względem formalnym przyjmują zazwyczaj postać hasel prostych i rozwiniętych (dwu- i trzyczęściowych). Przy niektórych powtarzających się hasłach dodane zostały dopowiedzenia, określające narodowość, np. polityka informacyjna polska, kierunek lub podtyp, np. sport, piłka nożna.

Zrzut 5. Indeks rzeczowy w *Bibliografii Historii Śląska*

Indeks rzeczowy	
architektura kolejowa => dworce kolejowe	astronomowie 1981, 2888
architektura krajobrazu 15, 1308, 2423, 2447, 2507, 3195, 3206	asymulacja 1113
architektura ludowa => architektura wiejska	atlas 553, 555
architektura miejska 276, 450, 556, 779, 1238, 1246, 1257, 1262-1263, 1268, 1683, 1736, 2296, 2342, 2344, 2347, 2352-2353, 2356-2358, 2361, 2369, 2372, 2375-2376, 2378, 2385, 2387, 2389, 2391-2393, 2396, 2401-2402, 2409, 2414-2415, 2422, 2428, 2435-2436, 2438-2439, 2442, 2444-2446, 2453, 2455-2456, 2470, 2472, 2474, 2478, 2481, 2483, 2485, 2487, 2491, 2493-2494, 2503, 2505, 2508, 2510, 2515, 2594, 2686, 2725, 2777, 2905, 2913, 2990, 3036, 3063, 3112, 3123	augustianie, kanonicy regularni => zakony, augustianie, kanonicy regularni
	autobiografie 463, 2836
	autocitoni 1030
	autonomia Śląska (1921-1939) 263, 774-775, 777, 783, 856, 860, 925, 933, 1829, 2707, 3118, 3149
	bankowość 380, 1312, 1316-1317, 2929
	barok 2162, 2221, 2300, 2306, 2311, 2417, 2479, 2558
	beginki i begardzi 1525
	beletrystyka => literatura piękna

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*

Zabiegiem praktykowanym we wszystkich indeksach jest tworzenie odsyłaczy, kierujących od wersji odrzuconej do wersji przyjętej. Wersja elektroniczna dostępna w internecie dysponuje siedmioma indeksami, w tym: indeksem słów kluczowych w wersji polskiej, czeskiej i niemieckiej, indeksem osobowym, indeksem nazw własnych oraz indeksem autorskim i tytułowym. Dodatkowo zawartość *Bibliografii* można przeszukiwać według tytułów i autora oraz roku druku. Pozostałe indeksy odznaczają się trójjęzycznością, ujmując w jednym szeregu hasła w języku polskim, czeskim i niemieckim.

Wyszukiwanie

Indeksy w wersji drukowanej stanowią istotne, a właściwie podstawowe, narzędzie wyszukiwawcze. W wersji elektronicznej BHS standardowo obowiązują dwie strategie wyszukiwawcze: prosta i złożona. Strategia prosta polega na wyszukiwaniu pozycji bibliograficznych według jednego kryterium, formalnego lub rzeczowego. Wyszukiwanie złożone pozwala tworzyć zapytanie wyszukiwawcze przy pomocy co najmniej dwóch kryteriów połączonych ze sobą operatorami Boole'a w wersji słownej: and, not, or.

Opis bibliograficzny

Pozycje bibliograficzne sporządzane są według obowiązujących norm opisu bibliograficznego, odpowiednio dla książki, dla czasopisma oraz dla artykułu w czasopiśmie i w pracy zbiorowej. W BHS zasadniczo możemy wyróżnić trzy głów-

ne typy jednostek bibliograficznych: 1. wydawnictwo samodzielne pod względem wydawniczym i piśmienniczym: książka i czasopismo; 2. dokumenty niesamodzielne pod względem wydawniczym, a samodzielne pod względem piśmienniczym (artykuły w czasopismach i w pracach zbiorowych, recenzje). Odpowiednio do nich są tworzone opisy bibliograficzne, które mają charakter przede wszystkim rejestracyjny, gdzieśkolwiek wzbogacone o adnotację wyjaśniającą, w przypadku tytułów niemieckojęzycznych podawane w tłumaczeniu na język polski.

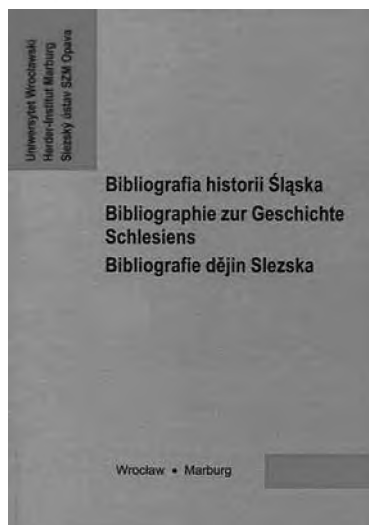
Zrzut 6. Opis bibliograficzny w *Bibliografii Historii Śląska*

10 Religions- und Kirchengeschichte – Historia religii i kościołów – Náboženské a církevní dějiny	
ken] / red. Božena Urbanek. - Warszawa 2013, s. 59-71, il. Dot. takté Śląska. - Betr. auch Schlesien.	ke im piastischen Liegnitz]. - Legnica 2013, ss. 76, il.
1622. Polanko, Atanazy Piotr. Franciszkanie na Górze św. Anny w czasie drugiej wojny światowej [Franziskaner in Sankt Annaberg während des Zweiten Weltkriegs]. - Wrocław 2013, ss. 207, il.	1628. Repertorium Konwentu Bonifratrów w Cieszynie z 1724 roku [Verzeichnis des Konvents der Barmherzigen Brüder vom hl. Johannes von Gott in Teschen im Jahr 1724] / oprac. Maksymilian Kuśka, Józef Marecki ; tłum. Przemysław Stanko. - Cieszyn 2010, ss. 159. <i>Monumenta Historica Fratrum Misericordiarum Tassinensis</i> ; 1. Rec.: Derwich, Marek // <i>Hereditas Monasteriorum</i> 2013, vol. 2, s. 414-415.
1623. Prokešová, Miriam / Kowalski, Piotr Marek: Kostel sv. Františka a Viktora v proměnách času [Die Kirche des Hl. Franziskus und Viktor im Wandel der Zeit]. - Ostrava 2013, 122 s.	1629. Rogowska, Barbara: Polityka polskich władz komunistycznych wobec Kościoła rzymskokatolickiego [The policy of the communist authorities toward the Roman Catholic Church]. - Wrocław 2013, ss. 606; Res. en 597-598. <i>Acta Universitatis Wratislaviensis</i> ; 3571. Dot. w dużej części Dolnego Śląska. - Betr. zum größeren Teil Niederschlesien.
1624. „Pruskie kasaty klasztorne na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Polsce i Europie”. Międzynarodowa konferencja naukowa, Wrocław, 18-21 listopada 2010 = „The Prussian dissolution of monasteries in Silesia against a background of secularization processes in Poland and Europe”. International scientific conference, Wrocław, 18-21 November 2010 / red. Marek Derwich, Marek L. Wójcik. - Wrocław 2010, ss. 242, il. Tekst w języku polskim i angielskim. Zawiera streszczenia referatów. - Poinischer und englischer Text. Enthält Zusammenfassungen der Referate. Rec.: Stawiarski, Bartłomiej // <i>Hereditas Monasteriorum</i> 2013, vol. 2, s. 306	1630. Roubic, Antonín / Müller, Karel: Inventáře kostelů na Javorníku z roku 1804. III. Fara Vlčice [Die Kircheninventare im Jauerniger Ländchen aus dem Jahr 1804. III. Die Pfarrei Wildschütz] // In: <i>Jesenicko. Vlastivědný sborník</i> 14, 2013, s. 5-11.
	1631. Schenková, Marie: Poutní tradice na

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska*

Kształt edytorski

Edytorski kształt BHS zwykle się rozpatrywać, oceniając całość bibliografii i jej poszczególne składniki w kategoriach estetycznych. Dotyczy to zwłaszcza okładek, jak też rodzaju, kroju i wielkości czcionek zastosowanych w bibliografii. BHS, poza pierwszymi tomami wznowionego po latach wydawnictwa, odznacza się jednolitą szatą graficzną, w tym wyróżniającą się okładką, ale również wyróżnikami graficznymi, jak tytulatura, spis treści, strony przedtytułowe, nazwy części bibliografii, nazwy działów bibliografii, nagłówki oraz żywa pagina. Są one złożone większą czcionką od tej zastosowanej w zrubie głównym *Bibliografii* (kapitałką) i oddzielone od pozostałych części odpowiednim odstępem.

Zrzut 6. Okładka *Bibliografii Historii Śląska*

Jak się wydaje, choć nie jest to czynnik przesądzający o sprawności informacyjnej, to niewątpliwie ma na nią wpływ, ułatwiając przeglądanie bibliografii oraz odnajdywanie poszukiwanych tekstów. Sporym udogodnieniem jest niewątpliwie poprzedzanie haseł osobowych w dziale 12.03 nazwami osobowymi w formie nagłówków, pod którymi zgrupowane są publikacje na temat tej osoby. Podobne rozwiązanie zostało zastosowane w dziale 13.03 Miejscowości. Tu jako nagłówek występuje nazwa miejscowości, a pod nią publikacje jej dotyczące. Redaktorzy BHS oszczędnie, z rozmysłem, operują krojem czcionki.

W publikacji dominuje antykwa w odniesieniu do wszystkich elementów kompozycji *Bibliografii*, tj. spis treści, wykaz skrótów, wykaz wykorzystanych periodyków, indeksy oraz sam zrab główny, prezentujące materiał bibliograficzny danego rocznika. Pismo pochyle, czyli kursywa, jest stosowane do adnotacji i odsyłaczy, także do dat biograficznych. Dotyczą one wyrazów typowych występujących w opisie bibliograficznym, np. red., wyd., s. itd. Konsekwentnie, zgodnie z wykazem skrótów, stosowane są w BHS skróty. Nie zostały zredukowane do inicjałów imiona autorów podawanych w opisie bibliograficznym, co miało sens, skoro zostały one rozwinięte w indeksach i w wykazie skrótów.

Wartość informacyjna *Bibliografii Historii Śląska*

Trudno nie zgodzić się z poglądem H. Sawoniaka²², iż o wartości informacyjnej bibliografii decyduje przede wszystkim dobór materiału i tym większą wartość informacyjną posiada bibliografia, im bardziej dąży do kompletności. Dodajmy, że BHS dąży do kompletności jako bibliografia selektywna w ściśle określonych

granicach. Z wartością informacyjną łączy się niewątpliwie wartość naukowa bibliografii. Dobór materiału bibliograficznego jest zawsze wypadkową pomiędzy założeniami bibliografii a dostępem do materiałów, które pragniemy zarejestrować oraz oceną wartości publikacji. W charakterystyce wartości informacyjnej BHS skupimy się na kryteriach formalnych i treściowych, które de facto decydują o zawartości *Bibliografii*.

Kryteria formalne

Forma wydawnicza

W pierwszej kolejności kierujemy naszą uwagę na formę wydawniczą rejestrowanych dokumentów. BHS rejestruje dwa główne typy dokumentów, tj. wydawnictwa zwarte i wydawnictwa ciągłe. Od niedawna w związku z upowszechnieniem się dokumentów elektronicznych zaczęto ewidencjonować również te dokumenty, zarówno dostępne jako jednostki fizyczne zapisane na różnorodnych nośnikach, np. CD, DVD, jak też źródła internetowe. Poza nawiasem, czyli *Bibliografią*, znajdują się przede wszystkim dokumenty niepublikowane, w tym materiały powielane, rękopisy oraz tak zwana szara literatura²³. Świadomie, choć może to budzić wątpliwości, z pola widzenia BHS wyłączono zdecydowaną większość dokumentów zaliczanych do grupy zbiorów specjalnych (kartografia; muzykalia, grafika; dokumenty życia społecznego; dokumenty audiowizualne), nawet jeśli mają związek z regionem i przedstawiają region w ujęciu historycznym, nawet jeśli wartość informacyjna oraz naukowa danego dokumentu jest nie do podważenia. Jak się wydaje, choć to rozwiązanie typowe, nie da się go obronić w dzisiejszym świecie przenikania się form wydawniczych, a także coraz większego upowszechnienia i korzystania w nauce z dokumentów nieksiążkowych.

Forma piśmiennicza

Forma piśmiennicza dokumentów w zasadzie nie ma większego wpływu na dobór dokumentów do *Bibliografii*, tzn. nie decyduje o odrzuceniu danego dokumentu. Wyjątkiem są drobne teksty o niewielkiej wartości naukowej, zwykle o charakterze czysto informacyjnym, np. sygnały o nowych publikacjach, wzmianki o osobach, o wydarzeniach itd. Specjalnie traktowane są w *Bibliografii* recenzje, powiązane z publikacjami, do których się odnoszą. Są one rejestrowane właściwie bez wyjątku, i niezależnie od tego, czy informują tylko o nich, czy też podejmują się ich krytycznej oceny – zob. tabela 8.

²³ Terminem „szara literatura” określa się dokumenty niedostępne tradycyjnymi drogami dystrybucji księgarskiej, nieobjęte rejestracją bibliograficzną i nieistniejące w spisach ani w powszechnie dostępnych bazach literatury; na ogół bardzo trudne do zlokalizowania i zdobycia.

²² H. Sawoniak, *Sprawność informacyjna bibliografii polskich...*, s. 155-174.

Tabela 8. *Bibliografia Historii Śląska*. Wersja elektroniczna. Potencjał informacyjny *Bibliografii Historii Śląska* – według oceny publikacji (stan na 15 stycznia 2022).

Ocena	Liczba rekordów
1	64881
2	16998
3	21864
4	407

Źródło: *Bibliografia Historii Śląska 1976-2015*

Zasięg terytorialny

Pośród kryteriów formalnych specjalnego znaczenia nabiera terytorium oraz w przypadku bibliografii historycznych – ściśle z nim związana chronologia. Skomplikowane i złożone dzieje Śląska nie ułatwiają bynajmniej realizacji tego zadania, jeśli w dodatku pragnie się uwzględnić odmienne spojrzenie na śląskie dzieje państw historycznych i aktualnych gospodarzy tego regionu, Polskę, Niemcy i Czechy, Austrię. W rezultacie dyskusji zwyciężyła koncepcja maksymalistyczna, uwzględniająca postulaty wszystkich uczestników Zespołu. Przyjęto rozwiązanie, że w BHŚ są rejestrowane dokumenty dotyczące całego Śląska, niezależnie od przynależności politycznej i administracyjnej. Dlatego też rejestrowane są w BHŚ publikacje o tych ziemiach i miejscowościach, które czasowo należały do Śląska, np. ziemi oświęcimskiej i ziemi siewierskiej, pograniczu wielkopolsko-śląskiemu, a które powróciły w pewnym sensie do „Macierzy”, tj. odpowiednio do Małopolski i Wielkopolski. Nawet, jeżeli do dziś utrzymują się pomiędzy nimi silne związki gospodarcze i społeczne ze Śląskiem, to „programowo” pomijane są w *Bibliografii*. Czynniki chronologiczne ma w tym względzie niebagatelne znaczenie, gdyż w zasadzie przesądza o tym, czy publikacja o danej miejscowości będzie zarejestrowana w BHŚ, czy też nie. Dobrym przykładem może być Oświęcim, który należał do Śląska od czasów Bolesława Krzywoustego do 1457 (1564) r., a który ponownie znalazł się w granicach Śląska w latach 1939-1945. Ze zrozumiałych względów reguła ta nie dotyczy prac o charakterze monograficznym oraz przekraczających zarówno dolną, jak i górną granicę.

O wartości informacyjnej i naukowej BHŚ decydują nieograniczone ramy terytorialne, chronologiczne i językowe, zwłaszcza w odniesieniu do miejsca, czasu i języka rejestrowanych dokumentów. Bibliografia jest otwarta na każdą publikację, gdziekolwiek byłaby wydana, w jakimkolwiek języku, przez kogokolwiek, i przez jakiekolwiek wydawnictwo, byleby spełniała przyjęte wyżej formalne i treściowe założenia. Pięcioletnia granica chronologiczna w ujęciu historycznym ma znaczenie tylko w przypadku prac o charakterze socjologicznym, demograficznym i politologicznym. Takie prace nie są wykazywane zarówno w wersji drukowanej, jak elektronicznej BHŚ, ale zarazem zamieszczane są w zasobie elektronicznym. Trudno rozstrzygnąć definitywnie pytanie, kto to jest „śląski” autor, czy na przy-

kład jest nim przybysz związany ze Śląskiem „na dobre i na złe” od wielu lat albo osoba urodzona na Śląsku, która wyjechała stąd w bardzo młodym wieku. BHŚ, nie uciekając się od jednoznacznej odpowiedzi na te i podobne pytania, wybrała podejście rozszerzające, uwzględniające także osoby ze Śląska, urodzone na Śląsku, tam też zdobywające edukację, ale większą część życia, z różnych powodów, spędzające poza Śląskiem. Z podobnych względów nie podlegają automatycznej selekcji dzieła firmowane przez instytucje sprawcze i wydawnicze, wydające dzieła śląskoznawcze, nawet jeżeli ich staż, zasługi, a nawet poziom edytorski, a także naukowy, budzą poważne wątpliwości.

BHŚ, będąc bibliografią historyczną, szczególną wagę przykładła do prac źródłowych i źródłoznawczych, rejestrując je w osobnym dziale. BHŚ hołduje starym, dobrym zasadom, każąc bibliografowi stać ponad podziałami politycznymi, religijnymi oraz ideologicznymi i nie eliminować ich z bibliografii lub przesądzać *a priori* o ich usunięciu wydawnictw przedstawiających dane zagadnienie z któregoś z podanych punktów widzenia, często w sposób jednostronny, a nawet tendencyjny. Nie podlegają one selekcji w imię przekonania, że rolą bibliografa jest dostarczać wiedzę, a nie ograniczać do niej dostęp, nawet do tych publikacji, których warsztat redaktorski i edytorski czasami stoi na dość niskim poziomie – zob. tabela 9.

Tabela 9. *Bibliografia Historii Śląska*. Kryteria formalne

Kryterium formalne doboru/selekcji w wersji drukowanej i elektronicznej	Uwzględniane	Całkowicie usuwane	Częściowo usuwane
Objętość	nie	nie	5 stron
Materiał powielany	nie	tak	nie
Szara literatura	nie	tak	tak
Książki	tak	nie	nie
Zbiory specjalne (kartografia; muzykalia; graficzne grafika; dokumenty życia społecznego; rękopisy)	nie	tak	tak
Wydawnictwa ciągłe	tak	nie	o częstotliwości mniejszej niż miesięcznik; ale uwzględniane są wyd. nieregularne; istotny wyróżnik ISSN, ale także bez ISSN
Dokumenty życia społecznego	nie	tak	tak
Dokumenty internetowe	tak	nie	w wyborze
Dokumenty elektroniczne	tak	nie	w wyborze

Forma piśmiennicza (nekrologi; notatki; indeksy; drobne teksty; sygnały o publikacjach)	nie	nie	tak, pod warunkiem wartości naukowej
Sprawozdania i recenzje	tak	nie, ale	nie (tak, jeżeli są to bardzo krótkie notki)
Terytorium (podmiotowe ujęcie, tj. wydane na Śląsku, ale Śląska nie dotyczą)	tak	nie	nie
Terytorium (przedmiotowe ujęcie)	tak	nie	zmieniające się granice historyczne Śląska
Chronologia przedmiotowa	tak	nie	nie
Chronologia podmiotowa	tak	tak	tak, jeżeli nie będą dotyczyć Śląska
Autorzy	tak	nie	tak
Proweniencja	tak	nie	nie
Język	tak	nie	nie
Źródła	tak	nie	nie

Opracowanie własne

Kryteria rzeczowe

Wiedza

Bibliografia Historii Śląska jest z założenia bibliografią dziedzinową. Historia, tj. dziedzina wiedzy oraz dyscyplina naukowa, zajmuje centralne miejsce w *Bibliografii*. Do tego dochodzi kontekst, czyli region, który określa ramy terytorialne rejestrowanych tekstów. Historia w BHS koncentruje się ze zrozumiałych względów na jądrze swojej dyscypliny, czyli źródłach i opracowaniach przynoszących teksty na temat działalności człowieka w przeszłości od momentu wynalezienia pisma. W istocie rzeczy rozumienie historii w *Bibliografii* wykracza daleko poza tradycyjne, zgoła klasyczne definicje. W bibliografii historia jest reprezentowana przez historię społeczną, polityczną, gospodarczą, terytorialną i personalną. W bibliografii rejestrowane są dokumenty dotyczące dziejów ludności, kultury i oświaty. Swoje miejsce ma również historia regionów i miejscowości. W BHS znajduje miejsce również prehistoria, archeologia i antropologia, a nawet historia naturalna. Ważną częścią BHS są publikacje zaliczane do nauk pomocniczych historii, czyli dyplomatyka, genealogia i in. Tak naprawdę BHS wykracza daleko poza ramy tradycyjnej nauki historii i rejestruje również piśmiennictwo z innych dziedzin wiedzy, w tym z nauk humanistycznych, nauk społecznych, a nawet z nauk matematyczno-przyrodniczych i stosowanych, o ile zawierają informacje historyczne – zob. tabela 10.

Tabela 10. *Bibliografia Historii Śląska*. Kryteria treściowe

Kryterium treściowe selekcji	Uwzględniane	Usuwane	Częściowo usuwane
Literatura piękna	nie	tak	w wyborze, jeżeli dotyczą Śląska, o większej wartości
Środowisko naturalne; demografia; politologia; socjologia	nie, ale wszystkie te materiały uwzględniamy; tak, ale tylko jeśli mają kontekst historyczny	tak	tak
Teksty techniczne; rolnicze, inne	tak	nie	te, które ograniczają się tylko do warstwy technicznej, np. wyliczenia; charakterystyka, metodyka itd., tylko te, które nie mają kontekstu historycznego
Nienaukowy charakter	nie	tak	tak
Ocena 1	tak	nie	nie
Ocena 2	tak	nie	tylko do bazy internetowej
3	tak	nie	tylko do bazy internetowej
4	tak	nie	tylko do bazy internetowej

Opracowanie własne

Selekcja

Zdecydowanie łatwiej niż określić, co wchodzi w zakres rzeczowy BHS, jest wyszczególnienie, jakich dziedzin nauki i sztuki bądź techniki BHS nie obejmuje. Poza *Bibliografią* znajduje się zasadniczo literatura piękna, aczkolwiek sporadycznie rejestrowane są teksty literackie i paraliterackie osadzone w przestrzeni kulturowej i terytorialnej Śląska. Nie uwzględnia się w BHS również tekstów technicznych, rolniczych oraz medycznych, jeżeli ograniczają się do warstwy przedmiotowej i nie mają kontekstu historyczno-terytorialnego. Selekcji podlegają natomiast teksty dotyczące środowiska naturalnego, demografii, politologii i socjologii. Tu o rejestracji w BHS decyduje ujęcie historyczne. BHS jest z założenia bibliografią selektywną, tzn. nie dąży do kompletności i stara się dokonywać wyboru dokumentów do *Bibliografii*. Selekcja jest dokonywana na podstawie kryteriów formalnych i treściowych. Członkowie Zespołu w trakcie przeglądania publikacji określają wartość danej pracy, przyznając każdej z nich ocenę, mierzoną od 1 do 4 punktów. Prace oceniane na 1 i 2 trafiają do wersji drukowanej BHS. Prace, które otrzymują notę 3, zwykle nie dostają się do wersji drukowanej, pozostając w bazie danych. W żadnym wypadku nie trafiają do BHS prace ocenione na „4”, również pozostając w bazie danych. Zgodnie z przyjętą metodyką każda rejestrowana pozycja jest klasyfikowana w skali 1-4, w której im wyższa liczba, tym mniejsza wartość dokumentu.

Zakończenie (wnioski i postulaty)

Bibliografia Historii Śląska, tak jej wersja drukowana, jak i elektroniczna, to wydawnictwa ze wszech miar ważne dla nauki powszechnej, ale również dla nauki polskiej, czeskiej i niemieckiej. Wartością samą w sobie jest jej nieprzerwane od blisko 30 lat tworzenie i wydawanie, w dodatku w układzie międzynarodowym, co wymaga nie tylko uzgodnienia spraw organizacyjnych i finansowych, ale może przede wszystkim merytorycznych związanych z określeniem założeń formalnych i treściowych *Bibliografii*. Przeprowadzona analiza *Bibliografii*, w szczególności materiału w niej zgromadzonego, dowiodła, że w BHS tkwi ogromny potencjał informacyjny, dający się wyrazić w liczbie pozycji bibliograficznych/rekordów, w kompozycji *Bibliografii* (układ), w stosowanych narzędziach wyszukiwawczych. Niemniej ważną kwestią jest sprawność informacyjna BHS. Dowiodła tego bezwzględnie analiza całej *Bibliografii*, jak też jej poszczególnych elementów. W obecnym kształcie BHS umożliwia użytkownikowi dotarcie do poszukiwanych publikacji na różne sposoby (układ; indeksy; opis bibliograficzny; numeracja pozycji; pozycje zbiorowe; kształt edytorski). Można mieć pewne zastrzeżenia w odniesieniu do metodyki opracowania niektórych indeksów, zwłaszcza do indeksu rzeczowego, powielającego w dużym stopniu, a nie uzupełniającego zrab główny. Szczególnie widoczny jest w tym indeksie brak nazw własnych. W zasadzie za poprawny należy uznać opis bibliograficzny i układ *Bibliografii*, jak również zasady szeregowania wewnętrznego. Nie budzi również większych zastrzeżeń kształt edytorski BHS, jako przyczyniający się do podniesienia sprawności i wartości informacyjnej BHS.

W ocenie wartości informacyjnej BHS trudno pominąć tkwiącą w niej pewną ambiwalentność. Z jednej strony *Bibliografia* przedstawia sobą wyjątkowo wysoką wartość informacyjną, czego dowodem jest jej zawartość, ale również obecność BHS w Polsce i na świecie w bibliotekach. Z drugiej strony, trudno nie zauważyć pewnych niedostatków, których źródłem jest, jak się wydaje, niedostateczne określenie założeń formalnych i treściowych BHS. Właściwie można nawet mówić o braku takiego dokumentu. Informacje na ten temat są rozrzucone po wielu dokumentach. W zasadzie nie budzą wątpliwości kryteria geograficzne, chronologiczne i językowe. Nie można tego już jednak powiedzieć o kryterium formy piśmienniczej czy wydawniczej. Każdy wytrawny badacz jest w stanie je „wyłowić” i zapytać np., dlaczego pomija się atlasy i mapy, albo dlaczego uwzględnia się kalendarze książkowe, a nie uwzględnia dwutygodników lokalnych. Szczególne wątpliwości w doborze dotyczą literatury wydawanej przez historyków amatorów, lokalnych i regionalnych, których prace często odbiegają poziomem od tego, którego byśmy oczekiwali od tekstu naukowego, czy nawet popularnonaukowego. Wątpliwości pojawiają się również w ocenie kryteriów treściowych. Dlaczego np. jest pomijana literatura piękna o Śląsku? Dlaczego nie są rejestrowane śląskie muzykalnia, śląskie filmy, śląskie audycje radiowe? Dostrzegalne są również luki w doborze literatury dotyczącej niektórych fragmentów Śląska Czeskiego:

powiat Bruntal; Śląsk Huleczyński. Jak się wydaje, zarówno Redaktorzy, jak i cały Zespół nie powiedzieli jeszcze ostatniego słowa w tym względzie, a BHS przejdzie jeszcze niejedną metamorfozę, zwiększającą jej sprawność i wartość informacyjną. Warto byłoby zapytać o te kwestie użytkowników BHS, ale to już temat na osobny artykuł, wymagający uprzednio przeprowadzonej ankiety.

Bibliografia załącznikowa

Bajor A., *Polskie ziemie odzyskane w pracach bibliograficznych Herberta Risterra (1908-1993)*, [w:] *Lektury pokoleniowe i ponadpokoleniowe. Z zagadnień recepcji*, red. A. Łakomy-Chłosta, Katowice 2012, s. 55-67.

Gębołyś Z., *Śląska bibliografia terytorialna w Czechosłowacji i Republice Czeskiej*, „Bibliotheca Nostra” 2018, nr 1, s. 92-113.

Gębołyś Z., *Śląskie bibliografie terytorialne na przełomie XX i XXI wieku – między tradycją a nowoczesnością (od kartotek zagadnieniowych do bibliotek cyfrowych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 21-38.

Gębołyś Z., *Cieszyńskie bibliografie terytorialne od końca wieku XIX do początku wieku XXI*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2017, t. 11, s. 333-357.

Gruca A., *Silesiaka w Bibliografii Historii Polskiej. Przyczynek do relacji między bibliografią historyczną ogólną a regionalną*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 63-69.

Heś R., *Kilka uwag na temat indeksowania zagadnień historii wojskowości w Bibliografii Historii Śląska*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 101-106.

Janus E., *Schlesien als Problem der österreichischen Historiographie und Bibliografie*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 45-62.

Kulesza P., *Problemy periodyzacji w Bibliografii Historii Śląska na tle innych wybranych bibliografii regionalnych i ogólnopolskich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 111-120.

Mateczuk A., *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych i regionalnych*, Lublin 1994.

Mrozowicz W., *Historiografia śląska – perspektywa bibliograficzna*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 85-90.

Pawlak M., Sanojca K., *Problemy strukturalizacji zasobu śląskiej bibliografii historycznej*, „Bibliotheca Nostra” 2018, nr 1, s. 114-126.

Pawlak M., Sanojca K., *„Przelamując fale” – międzynarodowa polsko-czesko-niemiecka „Bibliografia Historii Śląska”. Dwadzieścia lat w tworzeniu wspólnego wydawnictwa i warsztatu informatycznego*, [w:] *Bibliografi@. Źródła – stan-*

dardy – zasoby, praca zbiorowa pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 133-142.

Pawlak M., Sanojca K., *Ewolucja architektury treści polskiej i niemieckiej serii bibliografii Historii Śląska*, [w:] *Bibliografie specjalne: rozwój i otwartość*, red. nauk. B. Włodarczyk, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2018, s. 77-81.

Pawlak M., Sanojca K., *Karol Maleczyński i Herbert Rister – twórcy dwóch powojennych bibliografii historii Śląska*, [w:] *Bibliografi@. Źródła – standardy – zasoby*, praca zbiorowa pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 49-57.

Pawlak M., Sanojca K., *Bibliografia Śląska w perspektywie historycznej i metodologicznej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 5-11.

Pytlos B., *Literatura śląska – zakres i struktura pojęcia w przestrzeni bibliograficznej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 91-99.

Sadowska J., *Polska bibliografia regionalna. Z perspektywy półwiecza. Koncepcje i realia*, „Przegląd Biblioteczny” 2011 nr 4, s. 449-465.

Sanojca K., *Bibliografia Historii Śląska – Bibliografie Dějin Slezska – Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bilans ćwierćwiecza*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 23-30.

Sawoniak H., *Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (do 1918 r.)*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, nr 1-4, s. 155-174.

Woźniak-Kasperek J., *Problemy współpracy narzędzi wyszukiwawczych bibliografii specjalnych z uniwersalnymi systemami organizacji wiedzy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 39-43.

Znajomski A., *Sprawność informacyjna bibliografii lokalnych wydanych w Polsce w latach 1945-1989*, [w:] A. Dymmel, S.D. Kotula, A. Znajomski, *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2015, s. 101-168.

Informational potential of the Bibliography of the History of Silesia

Abstract

The tradition of creating a historical bibliography in Silesia, covering the entire territory of this region, dates back to the 19th century. In the twentieth century, these activities intensified. They were led by three main nations: Polish, German and Czech. They ran along this track almost until the end of the 20th century. However, it was only at the end of this millennium that national efforts were combined and a joint scientific and publishing initiative was established, registering Silesian historical writings. The article, after a short historical introduction, presenting the beginnings and development of Silesian historical bibliographies, describes the resources of the Bibliography, including the printed part and the bibliographic database. The main attention was paid to the assessment of the efficiency and information value of the Bibliography of Silesian History as those factors that determine access to the Bibliography and its use in scientific work. In terms of information efficiency, attention was paid to the layout of the bibliography; indexes; search methods; bibliographic description and editorial structure. The information value was assessed through the formal and content criteria used in the Bibliography. The conclusions drawn from the analysis make the Bibliography positively assessed from both points of view. At the same time, some shortcomings were indicated which, although they do not lower the value and information efficiency, will weaken it to some extent. We mean, in particular, the subject index, which is flawed from the point of view of the bibliographic methodology, and the criteria for the selection of bibliographic material are not precisely specified.

Key words: Bibliography of the History of Silesia, 1976-2015, information efficiency, informative value, resources.

ANEKS

Wykaz recenzji

Abmeier H.L., „Oberschlesisches Jahrbuch” 2004, Bd. 20, s. 189-190. *Bibliografia historii Śląska 1995*.

Bajor A., „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2004, nr 1, s. 220-226. *Bibliografia historii Śląska 1996*.

J.Ž. [Žemlička Josef], „Český časopis historický” 1993, č. 2, s. 326. *Bibliografia Historii Śląska 1981-1985*.

Kessler W., „Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentationsstellen der Ost-, Ostmittel- und Südosteuropaforschung: Mitteilungen” 1999, Bd. 19, H. 2/3 (1999), s. 18-19 *Bibliografia historii Śląska 1994*.

Kubiček J., „Vlastivědný věstník moravský” 1992, č. 4, s. 524. *Bibliografia Historii Śląska 1981-1985*.

Mainka, P.J., „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 2001, Bd. 50, s. 306. *Bibliografia historii Śląska 1995*.

Mrozowicz W., „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2013, nr 3, s. 157-161. *Bibliografia historii Śląska 2003*.

Neubach, H., „Das historisch-politische Buch” 2001, Bd. 49, s. 121. *Bibliografia historii Śląska 1995*.

Neubach, H., „Schlesien heute” 2001, Bd. 4, H. 3, s. XXX. *Bibliografia historii Śląska 1995*.

Skoczowski J., Bibliograficzny cymes, „Zwrot” 1993, nr 3, s. 68. *Bibliografia Historii Śląska 1981-1985*.

Suchodolska J., „Pamiętnik Cieszyński” 1994, t. 9, s. 169-170. *Bibliografia Historii Śląska 1988-1989*.

Warząchowska B., „Bibliotekarz” 2014, nr 1, s. 33-35. *Bibliografia historii Śląska 2003*.

Wykaz artykułów o BHŚ

Garbers P., *Bibliographische Herausforderungen: Standardisierung und Kooperationen*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 31-37.

Gębołyś Z., *Bibliografia Historii Śląska*, „Przegląd Biblioteczny” 2009, nr 1, s. 162-163.

Gruca A., *Silesiaka w Bibliografii Historii Polskiej. Przyczynek do relacji między bibliografią historyczną ogólną a regionalną*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 63-69.

Heś R., *Kilka uwag na temat indeksowania zagadnień historii wojskowości w Bibliografii Historii Śląska*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 101-106.

Janus E., *Schlesien als Problem der österreichischen Historiographie und Bibliographie*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 45-62.

Kulesza P., *Problemy periodyzacji w Bibliografii Historii Śląska na tle innych wybranych bibliografii regionalnych i ogólnopolskich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 111-120.

Mrozowicz W., „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2013, nr 3, s. 157-161.

Mrozowicz W., *Historiografia śląska – perspektywa bibliograficzna*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 85-90.

Pawlak M., Sanojca K., *Problemy strukturalizacji zasobu śląskiej bibliografii historycznej*, „Bibliotheca Nostra” 2018, nr 1, s. 114-126.

Pawlak M., Sanojca K., „Przelamując fale” – międzynarodowa polsko-czesko-niemiecka „Bibliografia Historii Śląska”. Dwadzieścia lat w tworzeniu wspólnego wydawnictwa i warsztatu informatycznego, [w:] *Bibliografi@. Źródła – standardy – zasoby*, praca zbiorowa pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 133-142.

Pawlak M., Sanojca K., *Ewolucja architektury treści polskiej i niemieckiej serii bibliografii Historii Śląska*, [w:] *Bibliografie specjalne: rozwój i otwartość*, red. naukowa B. Włodarczyk, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2018, s. 77-81.

Pawlak M., Sanojca K., *Karol Maleczyński i Herbert Rister – twórcy dwóch powojennych bibliografii historii Śląska*, [w:] *Bibliografi@. Źródła – standardy – zasoby*, praca zbiorowa pod red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 49-57.

Pawlak M., Sanojca K., *Bibliografia Śląska w perspektywie historycznej i metodologicznej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 5-11.

Pytlos B., *Literatura śląska – zakres i struktura pojęcia w przestrzeni bibliograficznej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 91-99.

Sanojca K., *Bibliografia Historii Śląska – Bibliografie Dějin Slezska – Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bilans ćwierćwiecza*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 23-30.

Stragierowicz B., *Bibliografia Historii Śląska w warsztacie historyka sztuki (komunikat)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 107-109.

Woźniak-Kasperek J., *Problemy współpracy narzędzi wyszukiwawczych bibliografii specjalnych z uniwersalnymi systemami organizacji wiedzy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, nr 3, s. 39-43.

Wykaz bibliografii

Bibliografia historii Śląska za lata 1976-1980, oprac. R. Gelles, H. Kuldo, J. Pabisz, G. Pańko; red. G. Pańko, Wrocław 1994, ss. XIX, 391.

Bibliografia historii Śląska za lata 1981-1985. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens für die Jahre 1981-1985, red. i oprac. G. Pańko; oprac. H. Kuldo, K. Sanojca, D. Sokolowska, Wrocław 1991, ss. XXVI, 346.

Bibliografia historii Śląska za lata 1986-1987. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens für die Jahre 1986-1987, oprac. G. Pańko, K. Sanojca, H. Kuldo, D. Sokolowska; red. G. Pańko, Wrocław 1993 (1994), ss. XXIII, 302.

Bibliografia historii Śląska za lata 1988-1989. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens für die Jahre 1988-1989, oprac. G. Pańko, K. Sanojca, D. Sokolowska; red. K. Sanojca, Wrocław 1993, ss. XXV, 246.

Bibliografia historii Śląska 1990-1991. Bibliografie dějin Slezska 1990-1991, red. K. Sanojca; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, M. Pawlak, G. Pańko, K. Sanojca, Wrocław; Opave 2000, ss. XXXI, 266.

Bibliografia historii Śląska za rok 1992. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens für das Jahr 1992, red. K. Sanojca; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, A. Harc, T. Jaworski, M. Pawlak, A. Rusnok, K. Sanojca, E. Wyglenda, Wrocław 1995(1996), ss. XXVII, 130.

Bibliografia historii Śląska 1993. Bibliografie dějin Slezska 1993, red., oprac. K. Sanojca; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, A. Harc, T. Jaworski, M. Pawlak, A. Rusnok, E. Wyglenda, Wrocław; Opava 1999, ss. XXX, 162.

Bibliografia historii Śląska za rok 1994. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 1994. Bibliografie dějin Slezska, red. R. Köhler, K. Sanojca; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, A. Harc, T. Jaworski, M. Pawlak, A. Rusnok, K. Sanojca, E. Wyglenda, Wrocław; Marburg 1997, ss. XLI, 224.

Bibliografia historii Śląska 1995. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 1995. Bibliografie dějin Slezska 1995, red. K. Sanojca, K. Struve; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, A. Harc, T. Jaworski, M. Pawlak, K. Sanojca, A. Rusnok, R. Köhler, E. Wyglenda, Wrocław, Marburg, 2000, ss. L, 340.

Bibliografia historii Śląska za rok 1996. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens für das Jahr 1996. Bibliografie dějin Slezska 1996, red. K. Sanojca, K. Struve; oprac. L. Bajger, Z. Gębołyś, A. Harc, T. Jaworski, M. Pawlak, K. Sanojca, K. Struve, A. Volná, E. Wyglenda, Wrocław 2002, ss. LVII, 366.

Bibliografia historii Śląska 1997. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bibliografie dějin Slezska, red., oprac. J. C. Behrends, K. Sanojca; oprac. Z. Gębołyś, A. Harc, M. Pawlak, A. Volná, E. Wyglenda, Wrocław; Marburg 2004, ss. XLIX, 455.

Bibliografia historii Śląska 1998. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 1998. Bibliografie dějin Slezska 1998, red. M. Pawlak, W. Rohrer; oprac. Z. Gębołyś, E. Janus, P. Kulesza, K. Sanojca, A. Volná, M. Pawlak, W. Rohrer, Wrocław, Marburg 2008, ss. LI, 446.

Bibliografia historii Śląska 2002. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2002. Bibliografie dějin Slezska 2002, red., oprac. W. Rohrer, K. Sanojca; oprac. Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, M. Pawlak, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław, Marburg 2007, ss. L, 512.

Bibliografia historii Śląska 2003. Bibliografie dějin Slezska 2003. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2003, red. P. Garbers, K. Sanojca; oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Malicki, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, W. Rohrer, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław 2012, ss. XLIX, 560.

Bibliografia historii Śląska 2005. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2005. Bibliografie dějin Slezska 2005, red., oprac. W. Rohrer, K. Sanojca; oprac. Z. Gębołyś, A. Harc, E. Janus, P. Kulesza, B. Nowak, M. Pawlak, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław, Marburg 2007, ss. XLII, 419.

Bibliografia historii Śląska 2006. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2006. Bibliografie dějin Slezska 2006, red. K. Hierasimowicz, K. Sanojca; oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, K. Hierasimowicz, E. Janus, P. Kulesza, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, W. Rohrer, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław 2009, ss. XLVI, 530.

Bibliografia historii Śląska. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bibliografie dějin Slezska 2008, oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś [et al.]; red. P. Garbers, K. Sanojca, Wrocław; Opava 2020, ss. XXXI, 397 [3].

Bibliografia historii Śląska 2010. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2010. Bibliografie dějin Slezska 2010, red. P. Garbers, K. Sanojca; oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, I. Mrozowicz, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław 2013, ss. XXXVIII, 446.

Bibliografia historii Śląska 2011. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2011. Bibliografie dějin Slezska 2011, red. P. Garbers, K. Sanojca; oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, I. Mrozowicz, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis, Wrocław 2014, ss. XL, 444.

Bibliografia historii Śląska 2012. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2012. Bibliografie dějin Slezska 2012, oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, I. Mrozowicz, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis; red. P. Garbers, K. Sanojca, Wrocław; Marburg; Opava 2015, ss. XL, 463.

Bibliografia historii Śląska 2013. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens 2013. Bibliografie dějin Slezska, oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, I. Mrozowicz, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis; red. P. Garbers, K. Sanojca, Wrocław; Marburg; Opava 2016, ss. XLIII, 451.

Bibliografia historii Śląska. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bibliografie dějin Slezska 2014, oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, A. Harc, R. Heś, E. Janus, P. Kulesza, I. Mrozowicz, B. Nowak, M. Pawlak, B. Pytlos, K. Sanojca, A. Volná, E. Warżagolis; red. P. Garbers, K. Sanojca, Wrocław, Opava 2019, ss. XXXVI, 406 [3].

Bibliografia historii Śląska. Bibliographie zur Geschichte Schlesiens. Bibliografie dějin Slezska 2015, oprac. P. Garbers, Z. Gębołyś, R. Heś, E. Janus [et al.]; red. P. Garbers, M. Pawlak, K. Sanojca, Wrocław; Opava 2021, ss. XXXVI, 460.

Beata Kania
Zespół Szkolno-Przedszkolny w Mazańcowicach

Tempora mutantur... **Regionalizm na przykładzie Regio-źródeł** **– cyfrowej bazy informacyjnej Książnicy Beskidzkiej** **w Bielsku-Białej**

Współczesne biblioteki stoją przed trudnym zadaniem pokazania się od strony wielowymiarowych działań, zarówno kontynuując dawne tradycje czytelnicze, jak również inicjując nowe formy informacji, archiwizacji i tworzenia zasobów sieciowych, ułatwiających dostęp do wiedzy oraz promujących czytelnictwo. By sprostać dzisiejszym oczekiwaniom, biblioteki starają się przyjąć określony profil własnych możliwości i usług, jakie mogą zaproponować czytelnikom i użytkownikom. Ich działalność zwykle określają: tradycja, zależności administracyjne, dynamizacja życia kulturalnego środowiska oraz zaangażowanie ludzi tworzących i współtworzących daną instytucję.

Ilustracja 1. Książnica Beskidzka



Źródło: zbiory Książnicy Beskidzkiej, fot. Wiesław Kucharski

Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej od lat łączy tradycję kultury czytelniczej z innowacyjnymi metodami pracy, wyznaczając nowe standardy funkcjonowania i linię inspiracji dla poszukiwaczy wiedzy, rzetelnej informacji, dobrej książki oraz rozwijania indywidualnych pasji wszystkich użytkowników. Jest przykładem samorządowej instytucji kultury; największą biblioteką publiczną na południu województwa śląskiego, pełniącą funkcję biblioteki powiatowej, której organizatorem zostało miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała. W swojej strukturze prócz gmachu głównego zarządza 17 filiami bibliotecznymi i sześcioma punktami bibliotecznymi. Czytelnikom i użytkownikom proponuje bezpłatny dostęp do różnorodnych typów zbiorów, możliwość korzystania z informacji bibliograficznej oraz informacyjno-wyszukiwawczych regionalnych baz danych. Realizuje programy, projekty i akcje czytelnicze, jest animatorem kultury i działalności wystawienniczej. Inicjuje spotkania z grupami twórców, artystów, ludzi zaangażowanych i związanych z różnymi dziedzinami wiedzy, współpracuje z bibliotekami partnerskimi, instytucjami i ośrodkami kultury. Wdraża nowoczesne metody pracy z czytelnikiem dziecięcym, dorosłym, jak i tym o szczególnych potrzebach.

Od kiedy technologie komputerowe i informacyjne stały się wyznacznikiem zmian w obszarach życia społecznego i kulturalnego, Książnica Beskidzka wyodrębniła w swojej działalności nowe obszary metodologicznej pracy z czytelnikiem. Stworzyła własne narzędzia służące rozwijaniu cyfrowych obszarów dostępu do zasobów informacji. Przyjęła, że będzie to kierunek, którego nazwę można by określić jako „humanizm regionalny”.

Jest to pojęcie sztucznie i dotąd nieużywane, wyraża jednak ideę połączenia filozofii humanizmu z zawężeniem do konkretnego obszaru zainteresowań i poszukiwań, mianowicie regionu, zdefiniowanego poprzez zakres prac bibliograficznych.

Najnowsza historia myśli ludzkiej nieubłaganie przypomina, że samo pojęcie humanizmu w ostatnich latach staje się coraz mniej praktyczne, zarówno w odniesieniu do uniwersalizmu wartości, kanonów, jak i zasięgu oddziaływania i wpływu. Dotychczas rozumiany jako metoda interpretacji, dążył do poznania, uogólnienia i uporządkowania materiału poznawczego, angażując historię, filozofię, filologię i inne dyscypliny naukowe. Obecnie humanizm coraz częściej interpretowany jest jako pojęcie względne, przejawiające problematykę subiektywnego podejścia i interpretacji.

Wzrasta za to zainteresowanie regionalizmem, rozumianym jako bogactwo historyczne, społeczne i kulturowe, które kształtuje świadomość i lokalną pamięć wspólnoty ludzi z określonego geograficznie miejsca. W ostatnich latach obserwujemy inicjatywy i działania na rzecz promowania i zachowania małych środowisk, ich historii, tradycji, dorobku twórczego oraz krajobrazu ziemi rodzinnej. Animowanie działań w tym obszarze kształtuje nowy sposób percepcji i hierarchizacji, dlatego można pokusić się o twierdzenie, że poszczególne podmioty coraz częściej starają się przyciągać odbiorców z najbliższych środowisk i małych społeczności lokalnych. Zauważanie specyfiki kulturowej społeczności, a co za

tym idzie odniesienie do profilowania zbiorów, proponowanie określonych usług z zakresu uczestnictwa w kulturze i śledzenie zaangażowania uczestników może być początkiem budowania kapitału czytelniczego. Można powiedzieć, że humanizm regionalny oparty jest na myśleniu wyrażającym troskę o rozwój człowieka z naciskiem na wiedzę z zakresu historii, tradycji i kultury konkretnego obszaru, stanowiącego przestrzeń danej wspólnoty. To także świadomość regionalna, której winniśmy zapewnić ochronę, pamięć i ciągłość.

Książnica Beskidzka od lat 70. XX w. podejmuje aktywne działania na rzecz popularyzacji regionalizmu, proponując czytelnikom i użytkownikom biblioteki stworzone i opracowane narzędzia informacji. Wstępnie związane były z działalnością skupioną wokół bibliografii regionalnej, którą zapoczątkowała Weronika Ćwiertnia. Rejestrowała ona materiały dotyczące miast Bielska i Białej od początku XIX w. do 1963 r.¹ Systematycznie prowadzone prace w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i Zbiorów Regionalnych z biegiem czasu rozszerzyły się do gromadzenia, opracowania i popularyzowania regionalnych materiałów bibliotecznych, obejmujących obszar Bielska-Białej oraz regionu, rozumianego jako byłe województwo bielskie, a od 1999 r. poszerzone o gminy Czechowice-Dziedzice i Bestwina². Z biegiem lat technologie informacyjne i stopniowe wdrażanie ułatwień technicznych i rozwiązań metodologicznych wyznaczyły bibliotekom nowe kierunki rozwoju, zwłaszcza te dotyczące gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji.

Rozwinięto także obszary tzw. zachowań informacyjnych i edukacji informacyjnej, w których metody dobierania i porządkowania danych mają odzwierciedlenie w jakościowym docieraniu do źródła informacji. Dlatego też, idąc z duchem czasu, Książnica Beskidzka postanowiła stworzyć bazę Regio-źródła. To baza informacyjno-wyszukiwawcza powstała w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i Zbiorów Regionalnych, której autorami byli starszy kustosz Teresa Dziemińska (kierownik ww. działu) i mgr inż. Paweł Wantola (kierownik Działu Informatyki).

W nawiązaniu do samej nazwy Regio-źródła można odgadnąć, że jej podstawą są materiały źródłowe, dla których baza została zaprojektowana. Należą do nich dokumenty życia społecznego (dżs-y), w tym wycinki prasowe o tematyce regionalnej, obejmującej wszystkie dziedziny przewidziane w opracowanym przez Dział schemacie klasyfikacji, opartym na wykazie działów bibliografii regionalnej. Materiały uwzględniane w Regio-źródłach przechodzą przez procesy selekcji, skanowania i opracowania, w wyniku czego powstaje cyfrowa możliwość bezpośredniego dostępu do zasobów nieksiążkowych biblioteki.

¹ Zob. O. Czarnecka, *Bielska bibliografia regionalna: stan opracowania*, „Kwartalnik Metodyczny” 1981, nr 3/4, s. 79.

² 1 stycznia 1999 r. w wyniku podziału administracyjnego kraju zlikwidowano województwo bielskie, a gminy przyłączono do nowo utworzonych jednostek. Ustawa o trójstopniowym podziale terytorialnym państwa z dn. 24 lipca 1998 r. – zob. „Dziennik Ustaw” 1998, nr 96, poz. 603.

Inspiracja i potrzeba stworzenia wersji cyfrowej bazy łączy się z koniecznością archiwizowania i ochrony materiałów bibliotecznych, ich porządkowania oraz chęcią łatwiejszego dotarcia do konkretnych źródeł poprzez wyszukiwanie.

Cechą Regio-źródeł jest wiarygodność upowszechnianych i przekazywanych treści, a także potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa danych, w tym przypadku rozumianych jako poszanowanie wymogów prawa autorskiego i majątkowego. Dlatego też dostęp do bazy możliwy jest dzięki specjalnie przygotowanemu stanowisku komputerowemu, które znajduje się w gmachu głównym Książnicy Beskidzkiej. W założeniu wyklucza się dostęp do bazy poprzez sieć internetową oraz możliwość jakiegokolwiek modelowania jej przez użytkownika w celu potwierdzenia zgodności lub formułowania własnych opinii czy obserwacji.

Obecnie baza Regio-źródła zawiera około 3000 zeskanowanych i opracowanych dokumentów źródłowych (dźs-ów i wycinków prasowych) i jest ciągle uzupełniana. W ostatnich latach rzeczywistość dyktuje nam pogląd, zresztą słuszny, iż dokumenty skanowane są równorzędne w stosunku do ich pierwotnej formy materialnej, zarówno pod względem wartości naukowej, jak i zawodowej. Dlatego też w odpowiedzi na zmiany uwarunkowań informacyjnych i kulturowych należy traktować je jako współlistniejące. W tym wypadku odwzorowanie cyfrowe nie tylko zabezpiecza oryginał dokumentu przed zniszczeniem, ale także ułatwia dostęp i wyszukiwanie informacji źródłowych.

Dokumenty życia społecznego i wycinki prasowe są gromadzone w Książnicy Beskidzkiej od 1976 r. Ich różnorodność pod względem formy i treści, a także ciągły przyrost i potrzeba porządkowania niejako wymusiły na bibliotece stworzenie nowych narzędzi oraz rozwiązań w formie cyfrowej. Spośród dźs-ów, które liczą w zbiorach Książnicy Beskidzkiej około 5000 jednostek (nie uwzględniając wycinków prasowych), wiele z nich ma charakter unikatowy. Do jednych z najstarszych można zaliczyć *Sprawozdanie z czynności wydziału Czytelni ludowej w Cieszynie za rok 1892* lub *Statut Towarzystwa rolniczego dla Księstwa Cieszyńskiego w Cieszynie* (1897). Inne tworzą niepowtarzalne kolekcje, jak choćby te dotyczące historii i działalności Książnicy Beskidzkiej, NSZZ Solidarność Regionu Podbeskidzie (II obieg), OSP na Podbeskidziu (dar Władysława Skoczylasa [1931-2018], autora publikacji i artykułów oraz zasłużonego działacza OSP i gminy Kozy). Biblioteka posiada także zbiory ekslibrisów, pochodzących m.in. z kolekcji Józefa Golca i Danuty Simoni (niektóre z nich przedstawiają ekslibrisy w formie koronki). Rozległe pole badawcze dla historyków i pasjonatów zapewniają dźs-y związane z wybitnymi postaciami regionu: św. Janem Pawłem II, św. Józefem Bilczewskim, Adamem Skarbińskim, wpisującym się w historię lotnictwa na Podbeskidziu. Na wyróżnienie zasługują materiały związane z Marią Sarnicką (1908-1990) i Józefem Szczerbą (1933-2013), dyrektorami biblioteki w Bielsku-Białej. Należą do nich dokumenty osobiste (m.in. świadectwa szkolne, legitymacje, dyplomy), medale i odznaczenia. Najnowsza kolekcja tematycznych

dźs-ów prezentuje materiały (w tym rękopisy) dotyczące działalności bpa Pawła Anweilera (1950-), teologa ewangelickiego, poety i działacza ekumenicznego³.

Ponadto w bibliotece są regionalne pocztówki, czarno-białe fotogramy Bielska i Białej, zdjęcia, a także kolekcja kartek świątecznych nadsyłanych przez instytucje naszego regionu i osoby publiczne. Ciekawym dokumentem wydają się być kroniki pamiątkowe z wpisami i adnotacjami niezwykłych gości (pisarzy, podróżników, artystów), którzy odwiedzili Książnicę Beskidzką.

W bibliotecznych zbiorach znajdują się także dokumenty związane z ludźmi pełnymi pasji i zaangażowania. Są to rękopisy: *Kronika miasta Białej wraz z byłą gminą Lipnik*, która jest rodzajem osobistych wspomnień autora, oraz zbiór wierszy *Bez makijażu* Małgorzaty Żebrowskiej⁴.

Niektóre dokumenty życia społecznego mają charakter przestrzenny. Są to przeważnie pamiątki z pobliskich miejscowości turystycznych, znaczki pocztowe, koperty okolicznościowe, nalepki, breloczki, a także oryginalne stroje górali z beskidzkiej Trójwsi i elementy stroju kibica Towarzystwa Sportowego Podbeskidzie Bielsko-Biała. Wśród nich można też odnaleźć prawdziwe osobliwości, jak np. pochodzące z czasów II wojny światowej pudeleczek na lekarstwa dokumentujące historię miejskiej Apteki pod Orłem⁵.

Dokumenty życia społecznego o charakterze historycznym uzupełniają zbiory, wyróżniając się na tle innych materiałów. Dzięki temu, że trafiają do biblioteki, zyskuje ona rangę miejsca przypominającego miniaturowe regionalne muzeum.

Wszystkie dźs-y stanowią cenne uzupełnienie zbiorów, a przede wszystkim historii i obrazu regionu. Często pokazywane grupom uczniów, wykorzystywane w czasie zajęć bibliotecznych i tematycznych obecnie zaistniały w nowej przestrzeni informacyjnej. Książnica Beskidzka przyjęła zasadę skanowania bądź fotografowania wszystkich materiałów, które mają istotne znaczenia dla miasta i regionu, w przekonaniu, że są egzemplarzami reprezentacyjnymi, a ich charakter sprawia, że mogą szybko zniknąć z obiegu i przestaną być ogólnodostępne.

Drugim rozległym obszarem bazy są wycinki prasowe. To nieustannie przyrastający otwarty zbiór treści, informacji i danych, który umieszczony i uporządkowany w Regio-źródłach ułatwia poszukiwania, zarówno bibliotekarzom, jak i czytelnikom. Wielotysięczne wycinki pochodzą z czasopism ogólnopolskich i lokalnych, są dobierane według klucza potrzeb czytelnika, przydatności, a także prawa do świadomego decydowania o wartości zawartych w nich informacji. Uwzględnia się również materiały z wychwyconymi błędami historycznymi lub rzeczowymi, pomyłkami i nieścisłościami, o czym informuje się (prostuje) w opisie bibliograficznym.

³ Dokumenty przechowywane są w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i Zbiorów Regionalnych Książnicy Beskidzkiej, brak sygnatury.

⁴ Małgorzata Żebrowska związana jest z Bielskiem-Białą (dzielnica Komorowice).

⁵ Dokumenty przechowywane są w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym i Zbiorów Regionalnych Książnicy Beskidzkiej, sygn. IX_SluZdr_t1.

Ilustracja 2. Baza Regio-źródło



Źródło: baza wewnętrzna Książnicy Beskidzkiej

Regio-źródła to baza o charakterze poznawczym, badawczym, edukacyjnym i kulturowym. Jej interface jest przejrzysty z wyraźnie zaznaczonymi polami. W górnej części wydzielono zakładki porządkujące typy gromadzonych dokumentów: *wycinki prasowe*, *dokumenty wizualne*, *druki ulotne*, *katalogi i foldery*, *regionalia przestrzenne*, które umożliwiają zawężenie wyszukiwania. W centralnej części znajduje się pole przeznaczone do wyszukiwania prostego. System akceptuje przeszukiwanie po następujących wyrażeniach: tytułach dokumentów, autorach, a także słowach kluczowych lub frazach, które zostały zaindeksowane w formie hasel tematycznych. Stanowią one odpowiedź dla użytkowników oraz nawiązanie do tradycyjnych indeksów. Prowadzone i aktualizowane tworzą kartoteki wzorcowe deskryptorów, które odpowiednio zmodyfikowane wyrażają profil regionalny biblioteki: nazw osobowych, geograficznych, organizacji i instytucji, nazw pospolitych, a także tytułów dzieł (w sumie 16 306 hasel, stan na 30 czerwca 2021 r.). Wśród terminów można znaleźć np. motywy literackie, legendarne, kulturowe (motyw burzy, tańca, wędrówki). Słowniki ułatwiają wyszukiwanie, jednocześnie gwarantując możliwość łączenia zagadnień i uporządkowanie odrębnych źródeł. Metoda ich tworzenia opiera się na kryteriach przedmiotowym oraz regionalnym i dąży do opisanie zawartości treściowej artykułu za pomocą stworzonych deskryptorów regionalnych, np. taroki, sopki, szczawiny, terminów, pochodzących z języka naturalnego, np. betlemy, bebok, brucelik, bućalki. Spowodowane jest to chęcią uproszczenia języka dostosowanego do możliwości ogółu odbiorców. Od właściwego doboru słów zależy użyteczność i możliwości wykorzystania bazy. To tworzenie jednostkowych informacji na temat całościowego obrazu miasta, okolicznych miejscowości, ludzi z nimi związanych oraz różnych dziedzin życia społecznego, historycznego i kulturalnego. Stosowanie się do szczegółowości odwzorowywania hasel decyduje o trafności doboru materiałów, generowanej przez system. Po wpisaniu słowa kluczowego jednocześnie przeszukiwane są wszystkie rekordy bazodanowe. Istnieje także możliwość wpisania dwóch lub trzech słów kluczowych metodą ciągu wyrazów. Wówczas system wybierze te rekordy, w których zastosowano wszystkie wyszukiwane słowa. Następnie pojawia się lista opisów bibliograficznych, zaopatrzonych w kategorie, a każdy z nich zawiera dokument źródłowy w formie PDF-u.

Ilustracja 3. Baza Regio-źródło

Lp.	Sygnatura	Opis	
1	V1_t1_w19	KIEREŚ Małgorzata: Bogactwo osobowości: rozmowa z [...], etnografem / Małgorzata Kiereś; rozm. Krzysztof Marciniuk // GZC. – 1993. nr 51/52. s. 10-11 Osobowości materialnej i duchowej kultury ludowej w Beskidzie Śląskim (pt. w Wisie) [wycinki prasowe]	Wyświetl Trafność 100%
2	V2_LiLud_t1_w1	BAK Stanisław: O kilku wątkach w baśniach i legendach na Górnym Śląsku / Stanisław Bak. – Tekst art. zawiera przykładowe opowiadania. – Liczne inf. bibliogr. w przypisach // Lit. Lud. – 1958. nr 2/3. s. 9-19 Z treści: O Wieszysku [Łaziska Dolne]; O Kopcu [Kochłowice]; O jednym muzykantach, O utopieku [Zawada]; O Skarbniku [Katowice Ligota]; Diabeł we młynie [Mokre]; Baba odbiera krowom mleko [Katowice Ligota]; [Kiedy Pan Jezus; Omontowice]; O zaklętej królowie [Łaziska Dolne]; O Piśtulce [Katowice Ligota] Dotyczy m.in.: grodzisk w Starym Bielsku i Międzywiesiu; upiórów i utopców ze Śląska Cieszyńskiego (Biedowice Dolne, Gródek, Nydek, Wisła); postaci Skarbnika; ukrytych skarbów; diabłów, czarownic i czarowników (Gródek, Krzyżanowice, Nydek, Wisła) oraz legend o świętych, aniołach (Pan Jezus i św. Piotr); zaklętych księżniczek, obiektoch (zamki, młyny), przedmiotów (np. cudowna laska, kije samobije, latające dywany); zbrojników beskidzkich (Janosik, Ondraszek, Proćpak, Targolik z Łomnej, Eliasz Piśtulka ze Śląska) [wycinki prasowe]	Wyświetl Trafność 100%
3	V2_LiLud_t1_w2	KADŁUBIEC Karol Daniel: Cieszyńskie opowieści ludowe / Daniel Kadłubiec. – 1: Zwierciadło życia regionu. 2: Od baśni do anegdoty. 3: Podania i opowieści z życia i bajki wierzeniowe. 4: Baśnie, legendy i bajki zwierzęce. 5: W karczmie i na jarmarku. 6: Szukaczki, bałe i pobaby // GZC. – 1967. nr 19-21. s. 4; nr 24-26. s. 4 Nadawanie rodzimych cech wątkom i motywom europejskim występującym w literaturze ludowej (np. śpiący rycerz, siłacz z Bukowca, rycarz Belke, postać Cygara) pod wpływem warunków społeczno-kulturalnych Śląska Cieszyńskiego [wycinki prasowe]	Wyświetl Trafność 100%

Źródło: baza wewnętrzna Książnicy Beskidzkiej

Spis układany jest według procentowego kryterium trafności. Dodatkowo opisy bibliograficzne zawierają wyróżnioną informację na temat kategorii danego dokumentu, co stanowi ułatwienie dla użytkowników. Podczas wyszukiwania w witrynie pojawiają się informacje o szukanej frazie, kryterium wyszukiwania i liczbie wyników. Użytkownicy mają także dostęp do całościowej liczby opracowanych dokumentów, dzięki czemu mogą śledzić ich przyrost.

Praca z programem od strony bibliotekarza jest czasochłonna i stawia wymagania określenia nowych granic tradycyjnej bibliografii, ponieważ jest połączeniem dziedziny bibliografii oraz informatyki, rodzajem pomocniczego podzbioru pozwalającego sortować informacje zawarte w plikach. W programie może pracować kilka osób jednocześnie na zasadzie odrębnych kont i logowania. Istnieje możliwość wyróżnienia osoby lub osób, które otrzymują uprawnienia redaktora, a zatem możliwość wglądu, nadzorowania i sprawdzania poprawności opisów bibliograficznych i załączanych plików. Redaktor zatwierdza poszczególne rekordy opisów, dzięki czemu przechodzą one ze statusu „oczekującego” w „gotowy” i są widoczne dla użytkowników zewnętrznych. Dostęp do niektórych funkcji, takich jak np. statystyka, modyfikacje, jest możliwy tylko dla osoby mającej statut redaktora.

Wprowadzanie danych do poszczególnego rekordu odbywa się etapami i polega na uzupełnieniu stałych pól generowanych przez system. Pierwszy to wy-

bór kategorii, a zatem typu dokumentu, z jakim pracujemy. Drugi etap polega na wpisaniu jego lokalizacji (nadaniu sygnatury). Kolejne pola zostały przeznaczone na opis bibliograficzny wprowadzany w całości oraz słowa kluczowe, których dobór zależy od zawartości treściowej dokumentu. W systemie przyjęto odgórną zasadę, iż są one wypisywane alfabetycznie, co ułatwia ich szybsze odnajdywanie i edytowanie. Ostatnim etapem wprowadzania danych jest załączenie pliku w formie PDF-u, który ma identyczną sygnaturę z polem lokalizacji, a następnie zatwierdzenie opisu (lub ewentualne anulowanie).

Niezwyczajnie istotnym jest mechanizm przeszukiwania bazy po słowach kluczowych. System przeszukuje ją zarówno po wpisaniu jednego wyrazu, jak i całej frazy, dlatego by zyskać 100% trafności, dobrze jest korzystać z form odnotowanych w słownikach. W przypadku wpisania innej formy gramatycznej niż założona przez autorów, system dobiera rekordy, sugerując się tematami wszystkich wyrazów, odrzucając ich końcówki. W sytuacji braku wyników, wybiera pierwszy wpisany wyraz lub jego temat. Procentowy dobór rekordów jest informacją jawną, która udzielana jest użytkownikowi podczas korzystania z bazy Regio-źródła.

Regio-źródła to rodzaj aplikacji serwerowej, dającej możliwość centralnego gromadzenia danych oraz ich wyszukiwania z wielu stanowisk komputerowych jednocześnie. Składa się z dwóch głównych elementów: programu przeznaczonego do gromadzenia, zbudowanego przy pomocy Visual Studio Community w języku C# i dynamicznej strony www, pozwalającej na wyszukiwanie i przeglądanie zdigitalizowanych materiałów oraz pobranie statystyk, dotyczących gromadzenia i wyświetlania. Centralny element pakietu stanowi MySQL, który jest najbardziej popularnym open source'owym systemem zarządzania relacyjną bazą danych. Podczas gromadzenia danych na serwer zostaje wysłany zdigitalizowany dokument wraz z pakietem danych potrzebnych do wyszukiwania opisu oraz otwarcia dokumentu.

Rozwiązania koncepcyjne i informacyjno-techniczne narodziły się z potrzeby i pasji tworzenia oraz szukania nowych ułatwień i rozwiązań. To także skracanie czasu na poszukiwanie informacji, zarówno dla bibliotekarzy, jak i czytelników. A wszelkie dążenie do ułatwień w grupowaniu i przeszukiwaniu danych jest swoistym rodzajem odpowiedzialności danej instytucji, ale i szansą na jej rozwój.

Baza kierowana jest do ogółu czytelników i użytkowników Książnicy Beskidzkiej: historyków, regionalistów, nauczycieli i młodzieży, pełniąc rolę mobilizującą i aktywizującą, dając szansę zaspokojenia ich poszukiwawczej aktywności. Stanowi także nośnik pamięci oraz depozyt druków ulotnych i wycinków prasowych, chroniący je przed zniszczeniem. Jest przykładem metody pracy z czytelnikiem, przy pominięciu kontaktu bezpośredniego.

Regio-źródła mają charakter otwarty, tzn. istnieje możliwość rozszerzania ich od strony programowej i technicznej. Dotąd nie zostały jeszcze opisane w żadnym naukowym czasopiśmie, zaledwie wspomniano o nich w artykułach o tema-

tyce bibliotekarskiej. Dlatego też w tekście brak odwołań i przypisów, gdyż ma on charakter wyłącznie autorski.

Baza została zawężona do tematyki regionalnej jako uzupełnienie tradycyjnej bibliografii, jednak sama w sobie jest rodzajem języka informacji, stanowiącego przestrzeń do gromadzenia wiedzy. Warto wspomnieć, że obok Regio-źródeł Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej dysponuje także innymi narzędziami wyszukiwawczymi, mianowicie Beskidzkim ABC oraz Datownikiem Regionalnym, współtworząc przestrzenne ścieżki indywidualnych poszukiwań, zarówno dla czytelników, jak i bibliotekarzy. Mają one charakter indywidualny, służąc promowaniu regionu i stanowiąc źródła wiedzy. Beskidzkie ABC funkcjonuje online i przypomina wirtualną encyklopedię o funkcji poznawczej i edukacyjnej. Zawarte w niej hasła tworzone przez bibliotekarzy wzorowane są na tradycyjnych definicjach, jakie można znaleźć w leksykonach lub słownikach. Ich cechą wyróżniającą są ciekawostki, do przewidywanej bowiem grupy ogólnych odbiorców włącza się dzieci i młodzież. Hasła przedmiotowe opatrzone są odsyłaczami, a także kategoryzowane tematycznie na wzór tradycyjnej bibliografii. Zawierają słowa kluczowe, ułatwiające wyszukiwanie. Wszystkie hasła opracowywane są na podstawie materiałów źródłowych i bibliografii regionalnej⁶.

Datownik Regionalny jest ogólnodostępną kroniką wydarzeń, ułożoną chronologicznie, przypominającą poszczególne kartki z kalendarza. Odsłaniając kolejne dni, znajdziemy w nim notki biograficzne osób związanych z regionem, które urodziły się lub zmarły danego dnia oraz wydarzenia historyczne i współczesne. Są też przysłowia, humorystyczne opowiadki i imiona solenizantów. Jednym słowem – wszystko, by w przyjemny sposób odkrywać historię Bielska-Białej i Podbeskidzia. Datownik Regionalny został stworzony na wzór dawnych kalendarzy i poradników, zawierających ciekawostki, wiadomości edukacyjne czy przestrogi na dany dzień roku⁷.

Z uwagi na coraz większe zasoby wiedzy i informacji kluczowym zagadnieniem stało się ich zapisywanie, udostępnianie i wykorzystanie. Nie można zaprzeczyć, że życie w przestrzeni cyfrowej i wirtualnej toczy się, jest powszechne, a nowe przecieranie szlaków w tworzeniu informacyjnych baz danych stało się konieczne, by użytkownika zainteresować, zaangażować, zaskoczyć i by zechciał on sięgnąć do tekstów i źródeł. Możliwości bibliotek publicznych oraz ich zasięg mogą wciąż przełamywać schematy ugruntowanego myślenia, że czytanie to nic innego jak siedzenie z książką, a szukanie informacji to kartkowanie stosów czasopism i publikacji. Twórcze zarządzanie biblioteką nierozzerwalnie wiąże się z odwagą, ale i ryzykiem wdrażania nowych i zmienionych form języka informacji, który kontynuując tradycję czytelniczą, tak naprawdę zmienia go i tworzy na nowo.

⁶ Dostęp: <http://abc.kszaznica.bielsko.pl/> [odczyt: 11 stycznia 2022].

⁷ Dostęp: <http://datownik.kszaznica.bielsko.pl/> [odczyt: 11 stycznia 2022].

Tempora mutantur...
Regionalism on the example of Regio-sources
– digital information base of Książnica Beskidzka
in Bielsko-Biala (The Beskid Library in Bielsko-Biala)

Abstract

This article presents the practical and technical side of the Regio-resources information search database created by the Książnica Beskidzka in Bielsko-Biala. It is a cognitive, research, educational and cultural database. The article outlines the library's activities in the context of promoting regionalism, taking into account the area of so-called regional humanism. It explains the name of the Regio-resources and discusses the content of the database using examples of documents of social life collected in Książnica Beskidzka. It presents the principles of the database, its possibilities and purpose as well as the mechanism of searching for information and the validity of archiving ephemera prints. It also mentions other original databases created and developed by Książnica Beskidzka.

Key words: archiving, information-searchable database, digitalization, documents of social life, digital access, regional humanism, information, Książnica Beskidzka in Bielsko-Biala, software, regionalism, computer technology, press clippings, library collections.

Anna Broda, Katarzyna Kulig
 Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu

Bibliografie specjalne Wojewódzkiej Biblioteki
Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska (WBP-KK) to instytucja o ugruntowanej pozycji na kulturalnej mapie Torunia. Od niemal stu lat działa na rzecz lokalnego środowiska i z powodzeniem uczestniczy w życiu naukowym miasta. Zbiory biblioteki to jedna z najcenniejszych regionalnych kolekcji. Wartościowe są prussica i copernicana, a także starodruki, przynależące niegdyś do najstarszych i najzasobniejszych lokalnych bibliotek – gimnazjalnej i radzieckiej. Z innych ważnych źródeł regionalnych wymienić należy: druki toruńskie z XIX i XX w., polskie i niemieckie czasopisma z tego okresu, komplety wydawnictw pomorskich instytucji naukowych, materiały poświęcone szkolnictwu protestanckiemu czy dziejom miast¹. Bogactwo zasobów biblioteki znalazło odzwierciedlenie w licznych publikacjach, zarówno o charakterze ogólnym, prezentujących przekrojowo historię Książnicy², jak i koncentrujących się na wybranym aspekcie jej funkcjonowania³. Opracowania dotyczące toruńskiej biblioteki i jej zbiorów, a także twórcza działalność pracowników stanowią przedmiot

¹ K. Tomkowiak, *Tworzenie i dystrybucja informacji regionalnej na przykładzie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej-Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, [w:] *Informacja regionalna w bibliotekach publicznych województwa kujawsko-pomorskiego*, [dokument elektroniczny] [Toruń 2006].

² Najważniejsze w nich: Z. Mocarski, *O Książnicy Miejskiej imienia Kopernika w Toruniu*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1925, R. 32, s. 259-284; A. Tujakowski, *Książnica Miejska im. Kopernika w XXX-leciu PRL: 1944-1974*, „Rocznik Toruński” 1974, t. 9, s. 75-104; *Informator o zbiorach i działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, kolegium redakcyjne: L. Pluta, T. Szymorowska, K. Wyszomirska; autorzy tekstów: Aleksandra Męczekalska, Lidia Pluta, Renata Skowrońska-Kamińska, Teresa Szymorowska, Katarzyna Tomkowiak, Krystyna Wyszomirska, Toruń 2008; *Księga pamiątkowa jubileuszu 75-lecia Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu: 10-11 grudnia 1998 r.*, [kol. red. T. Szymorowska et al.], Toruń 1999; K. Tomkowiak, *Biblioteki w Toruniu i Podgórzu w latach 1920-1939*, Toruń 2019.

³ Wybrane pozycje: A. Lewandowska, *Inkunabuły Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu*, Toruń 1979; J. Przybyłowa, *Książnica Miejska im. Kopernika w Toruniu wobec ławiny: sprawozdanie o stanie księgozbioru po okupacji niemieckiej w lutym 1945*, Toruń 1945; A. Tujakowski, *Wśród rękopisów i starodruków Książnicy Miejskiej*, „Rocznik Toruński” 1967, t. 2, s. 151-173; *Oprawy książkowe XIV-XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, cz. 1: *Rzeczpospolita, Prusy, Dolny Śląsk*, oprac. A. Wagner; współpr. B. Madejewska, A. Mazerska, [fotografie: T. Dorawa; przedmowa D. Ryszkowska-Mirowska], Toruń 2018; K. Wyszomirska, S. Wyszomirska, *Toruński ekslibris XVIII wieku w zbiorach Książnicy Miejskiej w Toruniu*, Toruń 1996; K. Konieczna, *Proces automatyzacji w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2010, nr 1, s. 58-67.

bibliografii zestawianych od kilku lat w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym: *Bibliografii Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu* (zwanej dalej: BWBP-KK) oraz *Bibliografii publikacji pracowników WBP-KK* (zwanej dalej: *Dorobkiem pracowników*).

Bibliografia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

Jedną z bibliografii powstających w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym jest *Bibliografia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*. Jest ona najmłodszym dziełem bibliografek z Torunia. Rozpoczęcie prac nad BWBP-KK było motywowane zbliżającą się rocznicą 100-lecia powstania biblioteki przypadającą na rok 2023, ale także ułatwieniem pracy przyszłym badaczom dziejów biblioteki, którzy tym samym spis źródeł informacji będą nie tylko mieli zgromadzony w jednym miejscu, ale i dostępny online. Pracownikom biblioteki zależało ponadto, by istnienie i działalność instytucji, z którą są zawodowo związani, nie zostały zapomniane, do czego może się przyczynić posiadanie ogólnodostępnej, kompletnej bibliografii przedmiotowej.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu została utworzona w dniu 19 lutego 1923 r. jako Książnica Miejska im. Kopernika w Toruniu. Powstała w wyniku połączenia Biblioteki Towarzystwa Copernicus Verein für Wissenschaft und Kunst, Biblioteki Miejskiej, księgozbioru Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Biblioteki Gimnazjalnej⁴. W okresie II wojny światowej funkcjonowała jako Stadtbücherei Thorn pod zarządem władz niemieckich. W roku 1945 wróciła pod polską administrację, ale także do starej nazwy, którą nosiła aż do 1975 r. W wyniku nowych podziałów administracyjnych w latach 1975 i 1999 Książnica zyskała dodatkowe funkcje, a wraz z nimi nowe miano: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. Kopernika w Toruniu. Ostatnia zmiana nazwy została uchwalona przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego w 2002 r. – od tego momentu biblioteka funkcjonuje w przestrzeni publicznej jako Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu⁵.

WBP-KK przez wszystkie lata swojej działalności zaspokajała potrzeby czytelnicze, informacyjne, edukacyjne, rozpowszechniała dostęp do zasobów nauki i kultury, prowadziła działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną⁶. Nie powinien zatem dziwić fakt, że Książnica Kopernikańska stała się tematem wielu prac naukowych i informacji prasowych. Jednak we wcześniejszych latach nie pokuszono się o rozpoczęcie systematycznego zbierania materiałów w celu utworzenia profesjonalnej bibliografii, gromadzącej informacje o tych wszystkich publikacjach.

Pomijając aktualne prace Działu Informacyjno-Bibliograficznego, w całym okresie działalności instytucji znajdujemy tylko jedno opublikowane zestawienie bibliograficzne, którego przedmiotem była Książnica. *Propaganda Książnicy w prasie* powstała z inicjatywy pierwszego dyrektora biblioteki Zygmunta Mocarskiego i zawiera niepełny spis publikacji o początkach biblioteki⁷. W późniejszym okresie widoczna była działalność niektórych pracowników, zwłaszcza z filii bibliotecznych, mająca na celu zabezpieczenie informacji o publikacjach dotyczących funkcjonowania instytucji poprzez zbieranie wycinków z lokalnej prasy w postaci kronik.

W 2018 r. pracowniczki Działu Informacyjno-Bibliograficznego w składzie: Anna Broda, Monika Kozłowska, Katarzyna Kulig rozpoczęły pracę nad *Bibliografią Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*. Na samym początku określono ściśle zakresy i zasięgi tworzonej bibliografii. BWBP-KK jest bibliografią przedmiotową, kompletną, czyli dążącą, o ile to możliwe, do zgromadzenia informacji na temat wszystkich, niezależnie od formy, materiałów dotyczących powstania i funkcjonowania Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej.

WBP-KK, choć pierwotnie powstała jako instytucja z prostą strukturą wewnętrzną, z czasem zmieniała się organizacyjnie. W okresie powojennym, wraz z narastającą liczbą zadań, zwiększała się liczba działów i pracowników. Pojawiły się filie biblioteczne rozsiane po całym Toruniu, których liczba w szczytowym momencie (1989 r.) przekraczała 18⁸.

W 1974 r. w murach biblioteki działalność rozpoczęła Oficyna Drukarska⁹. W 1984 r. powstał, będący fenomenem na skalę kraju, Ośrodek Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych, który do tej pory zbiera liczne laury za swoją działalność na rzecz osób z dysfunkcjami¹⁰. Wszystkie te struktury biblioteki oraz ich funkcjonowanie zostały uwzględnione w bibliografii.

Ze względu na brak wcześniejszych prac bibliograficznych poświęconych Książnicy, tworzona bibliografia jest zarówno bieżąca, jak i retrospektywna. Wszystkie dostępne nowo powstałe publikacje od razu są wprowadzane do bibliografii. Równocześnie cały czas trwa poszukiwanie materiałów dotyczących biblioteki od początku jej istnienia. Rok 1923 był datą powstania instytucji, lecz w prasie już wcześniej pojawiały się zapowiedzi utworzenia biblioteki i zostały one uwzględnione przy gromadzeniu bibliografii. Z tego też powodu do BWBP-KK wprowadzane są informacje o czterech, wcześniej wspomnianych, księgozbiorach zloka-

⁷ *Kronika Książnicy...*, s. 7-8. Spis zawiera tylko tytuł, rok i numer gazet, w których ukazały się wzmianki o bibliotece.

⁸ B. Radecki, *Historia i dzień dzisiejszy Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu*, [w:] *Księga pamiątkowa: jubileusz 70-lecia Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Toruń 1994, s. 77.

⁹ *Informator o zbiorach...*, s. 8.

¹⁰ K. Lisiecka, *Jubileusz 30-lecia Ośrodka Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych w Toruniu*, „Biuletyn EBIB” 2014, nr 5, s. 1.

⁴ *Kronika Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu z r. 1923-1924*, oprac. Z. Mocarski, Toruń 1925, s. 3.

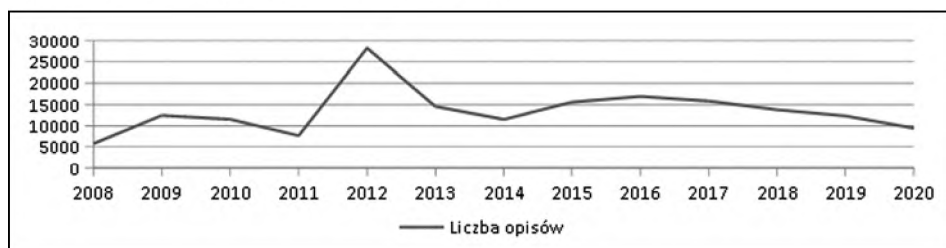
⁵ *Informator o zbiorach i działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, Toruń 2008, s. 7-9.

⁶ *Statut Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, dostęp: <http://bip.książnica.torun.pl/artykuly/107/statut-biblioteki> [odczyt: 4 grudnia 2021].

lizowanych na terenie Torunia, wraz z ich bogatą historią, o ile w publikacjach znajduje się wzmianka o włączeniu danego księgozbioru do WBP-KK.

BWBP-KK nie jest ograniczona przez język publikacji, miejsce wydania bądź typ dokumentów. Statystycznie najczęściej zarejestrowanych do tej pory wydawnictw jest w języku polskim, zdarzają się niemieckojęzyczne i anglojęzyczne¹¹. Główny trzon bibliografii stanowią artykuły z czasopism, gazet i prac zbiorowych, dokumenty życia społecznego (zaproszenia, medale), materiały ikonograficzne (fotografie, plakaty), wydawnictwa zwarte.

Wykres 1. Liczba nowych opisów w latach 2008-2020



Źródło: dane statystyczne systemu PROLIB w katalogu Integro WBP-KK w Toruniu.

Dostęp: <https://integro.ksiaznica.torun.pl>; ŚCIEŻKA DOSTĘPU: 1. Wyszukiwanie frazy „*” wg kryterium: Wszystkie pola; 2. Wybór – Źródło danych: Zasoby cyfrowe/Bibliografie; 3. Wybór – Podbaza: „ksiaznica”; 4. Wybór – Typ dokumentu [odczyt: 28 grudnia 2021]

BWBP-KK tworzona jest w formacie MARC 21 przy użyciu Deskryptorów Biblioteki Narodowej (DBN) w systemie PROLIB, jako PODBAZA, jest udostępniona online w OPACWWW. Znajdują się tu następujące indeksy: tytuł, autor, przedmiot, cytata wydawnicza, rok wydania, słowo z opisu. Możliwe jest także ograniczenie wyszukiwań do rodzaju kreatora: artykułu, książki, dokumentu życia społecznego (itd.). Od lipca 2021 r. BWBP-KK można przeszukiwać także poprzez nakładkę na katalog główny biblioteki w katalogu INTEGRO (wyszukiwanie poprzez zaznaczenie w wyszukiwaniu fasetowym ŹRÓDŁO DANYCH – Zasoby cyfrowe/Bibliografie i PODBAZA – Bibliografia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu). W INTEGRO użytkownik może zastosować następujące fasety: rok wydania, temat, autor, typ dokumentu, język.

Na 28 grudnia 2021 r. bibliografia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu zawierała 2486 opisów¹². Podstawę BWBP-KK stanowiła wcześniejsza praca bibliografek z Działu Informacyjno-Bibliograficznego w ramach tworzenia *Bibliografii regionalnej województwa kujawsko-pomor-*

*skiego (region toruńsko-włocławski)*¹³, czyli opisy bibliografii regionalnej dotyczące WBP-KK w Toruniu, uzupełnione o publikacje, które nie przeszły selekcji w przypadku bibliografii regionalnej ze względu na stopień szczegółowości. Następnie do BWBP-KK włączone zostały wyselekcjonowane opisy znajdujące się w module Opracowania/Katalogu Głównym biblioteki. W dalszym toku prac zarejestrowano wycinki prasowe zebrane przez pracowników WBP-KK w Toruniu podczas prac nad kronikami bibliotecznymi. Obecnie dla celów BWBP-KK trwa systematyczny przegląd prasy regionalnej, m.in. „Słowa Pomorskiego” (lata 1922-1939), „Nowości” (1967-2021)¹⁴. Ponadto baza uzupełniana jest o opisy znajdowane podczas bieżącej pracy nad bibliografią regionalną. Nad bibliografią WBP-KK pracują trzy osoby, dlatego, w celu uniknięcia dublowania przeglądanych wydawnictw zwartych, a także bieżącego monitorowania postępów, utworzony został specjalny arkusz w docs.google.com. Jest on dostępny do wglądu i modyfikacji dla wszystkich bibliografek i pozwala na bieżąco zapisywać stan opracowania wybranego tytułu i kontrolować postępy prac bibliograficznych.

Bibliografia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu stanowi niezwykle cenne źródło informacji na temat instytucji posiadającej unikatowe zbiory, nie tylko w skali regionu. Utworzenie bibliografii, która rejestruje materiały zawierające dane o niemal każdym przejawie istnienia biblioteki, było istotnym krokiem dla zachowania pamięci o niej. Praca nad BWBP-KK wpisała się na stałe w zakres działalności Działu Informacyjno-Bibliograficznego i stanowi coraz bardziej kompletne źródło wiedzy dla zainteresowanych nie tylko jej dziejami, ale też regionalistów badających kulturalne życie miasta, zarówno współcześnie, jak i na przestrzeni ostatniego stulecia.

Bibliografia publikacji pracowników Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu

Początki *Dorobku pracowników* sięgają lat 70. XX w. Zaczęto wówczas tworzyć w Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika kartotekę z bieżącymi publikacjami pracowników, dostępną w formie ręcznie wypełnionych fiszek z podstawowymi danymi o dokumencie, do wglądu na miejscu w Ośrodku Informacyjno-Bibliograficznym. Kartoteka ta stanowiła podwalinę pod późniejszy projekt gromadzenia tekstów autorstwa pracowników WBP-KK. W 2010 r., w związku ze stale poszerzającym się gronem osób publikujących, zarówno w wersji papierowej, jak i w bazach online, postanowiono zebrać informacje o dorobku piśmienniczym. W pierwszej wersji materiały, do których udało się dotrzeć, zostały umieszczone w Wordzie jako alfabetyczny (według autorów) spis podstawowych danych: auto-

¹³ Bibliografia Województwa Kujawsko-Pomorskiego (region toruńsko-włocławski): za lata 2005-2020 – system PROLIB (MARC 21, DBN); za lata 1995-1996, 1999-2004 – system MAK (MARC BN). Dostęp: <https://ksiaznica.torun.pl/dla-czytelnikow/katalogi-bazy/bibliografia-regionalna.html> [odczyt: 28 grudnia 2021].

¹⁴ Przeglądanie roczników wydawnictw ciągłych jest niekiedy powierzane osobom przebywającym na stażu bądź praktykach, jako nauka pracy nad zleconą kwerendą.

¹¹ Stan BWBP-KK na 28 grudnia 2021 – 2486 publikacji: 2475 publikacji w języku polskim, sześć w języku niemieckim, cztery w języku angielskim, jedna w języku włoskim, dostęp: <https://integro.ksiaznica.torun.pl> [odczyt: 28 grudnia 2021].

¹² Dostęp: <https://integro.ksiaznica.torun.pl> [odczyt: 28 grudnia 2021].

ra, tytułu, cytaty. Na tym etapie prac skupiono się jeszcze nie na formie prezentacji dorobku, ale na dotarciu do jak największej liczby tekstów. Podjęto jednocześnie decyzję o retrospektywnym charakterze bibliografii. Za daty graniczne przyjęto rok 1945 oraz 2010, z założeniem, że cały czas rejestrowana będzie bieżąca działalność piśmiennicza i druga data działowa ulegać będzie przesunięciu. Przygotowano do przeglądania bibliografię specjalnych, np. *Bibliografię miasta Torunia*, *Bibliografię Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku*, *Bibliografię Historii Polskiej*, *Bibliografię województwa kujawsko-pomorskiego*; bibliografię narodowej – *Przewodnika Bibliograficznego*, *Bibliografię Zawartości Czasopism*; wybranych roczników czasopism regionalnych, m.in. „Ilustrowanego Kuriera Polskiego”, „Nowości: gazety Pomorza i Kujaw” i „Gazety Pomorskiej”. Wykorzystano dane zawarte w kartotece oraz w zbiorach Książnicy, również w sprawozdaniach rocznych i materiałach z Archiwum Zakładowego. Autorzy prac, zatrudnieni w bibliotece, poproszeni zostali o dostarczenie jak najbardziej kompletnych zestawień swoich tekstów. Przeglądanie spisu możliwe wówczas było według autorów lub roku wydania. W momencie, gdy plik liczył ponad 200 pozycji, uznano, że, podobnie jak inne źródła informacji, powinien być udostępniony użytkownikom. Prace nad przeniesieniem zawartości zbioru rozpoczęły się na początku 2011 r. Pół roku później wszystkie pozycje z pliku znalazły się na docelowej platformie WordPress, na której, oprócz dotychczasowej zawartości bazy, umieszczone zostały zaległe opisy oraz publikacje bieżące, począwszy od 2011 r. Dostępne dwie kategorie wyszukiwawcze pozwalały dotrzeć do publikacji danego autora lub zapoznać się z materiałami opublikowanymi w konkretnym roku. Cały czas jednak kryteria wyszukiwania pozostawały niewystarczające. Dostrzeżono konieczność udostępnienia bibliografii w formie bardziej uszczegółowionej i zaawansowanej bazy, jednak musiało minąć kilka lat, aby możliwe było korzystanie z *Dorobku pracowników* w obecnym kształcie. Od października 2016 r. do sierpnia 2017 r. trwała retrokonwersja bazy *Dorobku pracowników*, umieszczonej na stronie internetowej Książnicy w formacie HTML, do podbazy w systemie PROLIB. Opracowano przez ten czas prawie 800 rekordów w formacie MARC 21.

Bibliografia obejmuje okres od 1945 i jest na bieżąco aktualizowana. Uwzględnia publikacje pracowników powstałe w czasie, kiedy byli zatrudnieni w Książnicy Kopernikańskiej. Wyjątkowo potraktowane zostały wydawnictwa dyrektora Janiny Huppenthal, która po przejściu na emeryturę nadal współpracowała z biblioteką, dlatego zamieszczono również prace powstałe po jej odejściu z instytucji. W bibliografii rejestrowane są: książki, artykuły, recenzje, referaty i komunikaty z konferencji naukowych, dokumenty życia społecznego i publikacje na nośnikach elektronicznych, w tym dostępne w internecie, także wywiady i artykuły z prasy o zasięgu lokalnym. W wykazie znajdują się prace licencjackie i magisterskie autorstwa pracowników poświęcone Książnicy.

Bibliografia nie jest kompletna, gdyż nie udało się dotrzeć do pomniejszych rozproszonych artykułów, zwłaszcza z lat wcześniejszych. Niektóre dane znalezione

w kartotekach, sprawozdaniach rocznych czy innych źródłach okazały się błędne i nie udało się ich zweryfikować. W przypadku nowych publikacji lub ustalenia właściwych danych rekordów zaległych bibliografia zostanie o nie uzupełniona.

Wydawnictwa zwarte opracowano, korzystając z normy PN-82-N-001152.01. Opis bibliograficzny artykułów oparto na pracy Marii Janowskiej *Opis bibliograficzny artykułów* (interpretacja postanowień PN-N-01152), Warszawa 1997¹⁵. Przy opracowaniu dokumentów elektronicznych zastosowano normę PN-N-01152-13:2000.

Przeniesienie danych do PROLIB-a zwiększyło liczbę indeksów wyszukiwawczych, a tym samym uczyniło bazę bardziej przyjazną użytkownikom, upubliczniło efekty wieloletniej pracy i poszerzyło zasięg potencjalnych odbiorców. Możliwe stało się wyszukiwanie nie tylko po autorze i roku wydania, ale także przy pomocy słowa z opisu, zagadnienia czy cytaty wydawniczej.

W 2017 r. zmianie uległ sposób opisu rzeczowego – dotychczasowy Język Hasel Przedmiotowych (JHP BN) został zastąpiony przez Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN)¹⁶. Duża liczba opisów wprowadzonych została do *Dorobku pracowników* na przełomie 2016 i 2017 r., a więc w czasie, gdy dokonywały się zmiany w opracowaniu przedmiotowym. Posługiwano się wówczas obowiązującym Językiem Hasel Przedmiotowych, który stanowi trzon opisu większości rekordów zamieszczonych do 2017 r. włącznie. Publikacje, jakie ukazały się w latach późniejszych lub informacja o których dotarła z opóźnieniem, zostały skatalogowane zgodnie z nową metodą opracowania rzeczowego.

Dorobek pracowników jest PODBAZĄ systemu PROLIB. Użytkownikom udostępniany jest w OPACWWW. Podobnie jak BWBP-KK dysponuje następującymi indeksami: tytuł, autor, przedmiot, cytata wydawnicza, rok wydania, słowo z opisu. Istnieje też możliwość wyszukiwania w katalogu INTEGRO w *Zasobach cyfrowych/ Bibliografiach* i *PODBAZIE Bibliografia publikacji pracowników WBP-KK (dorobek pracowników)*.

Bibliografia liczy 1099 opisów, z czego większość stanowią artykuły¹⁷. Najliczniejsze pochodzą z „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” (93 z lat 1952-1986), „Folia Toruniensia” (63 z lat 2000-2019) i „Poradnika Bibliotekarza” (63 z lat 1954-2021). Publikacje dotyczą m. in.: czytelnictwa dzieci i młodzieży, promocji czytelnictwa, pracy kulturalno-oświatowej w bibliotekach, wydarzeń kulturalnych, historii bibliotekarstwa, relacji i sprawozdań z krajowych oraz międzynarodowych konferencji, działalności Ośrodka Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych, organizacji pracy w poszczególnych działach Książnicy Kopernikańskiej, zbiorów bibliotecznych, ze szczególnym uwzględnieniem kolekcji historycznych. Od lat w orbicie

¹⁵ M. Janowska, *Opis bibliograficzny artykułów: (interpretacja postanowień PN-N-01152)*, Warszawa 1997.

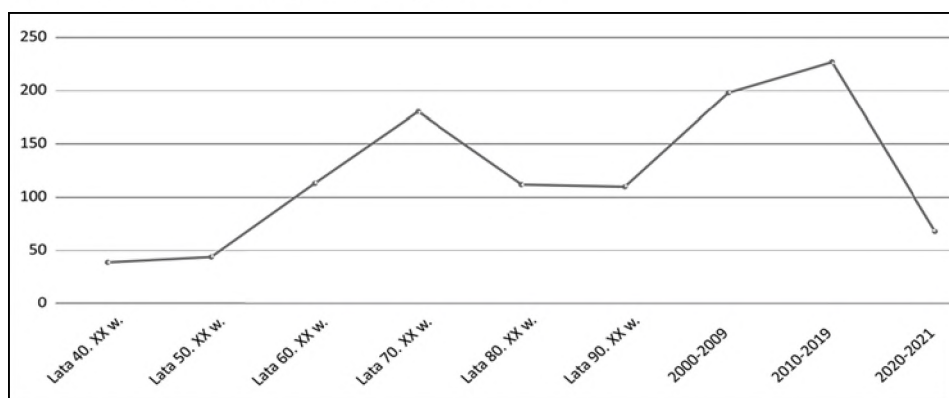
¹⁶ K. Mitus, *Deskryptory Biblioteki Narodowej – geneza, tło teoretyczne i krótkie omówienie nowego sposobu opisu rzeczowego*, dostęp: https://www.fides.org.pl/pdf/biuletyn/mitus_2017_1.pdf [odczyt: 27 grudnia 2021].

¹⁷ Stan „Dorobku pracowników” na 3 stycznia 2022 r. – 1099 publikacji, dostęp: <https://integro.ksiaznica.torun.pl> [odczyt: 3 stycznia 2022].

zainteresowań pracowników jest też szeroko pojęta regionalistyka, stąd liczne artykuły i książki dotyczące historii Torunia, województwa kujawsko-pomorskiego i Pomorza czy wspomnienia o zasłużonych mieszkańcach regionu.

Baza cały czas jest uzupełniana w dużej mierze dzięki pracownikom, którzy regularnie przekazują informacje o najnowszych publikacjach. Poza tym rokrocznie wysyłany jest do wszystkich zatrudnionych w bibliotece e-mail wzmiankujący o istnieniu *Dorobku* i konieczności bieżącej jego aktualizacji. Z perspektywy widać zmiany, jakie zaszły w postrzeganiu *Bibliografii publikacji* przez samych pracowników: w początkowym etapie niezbędne było systematyczne przypomnienie o potrzebie przekazywania danych o dokumentach, z czasem osoby regularnie publikujące zaczęły zgłaszać nowe publikacje. Dzisiaj system obiegu informacji między pracownikiem opracowującym bibliografię a pozostałymi pracownikami biblioteki uznać należy za funkcjonujący właściwie. Autorzy tekstów są zobowiązani do informowania o swojej działalności piśmienniczej, lecz jednocześnie rozumieją, że baza ma za zadanie dokumentowanie ich aktywności naukowej i stanowi źródło wiedzy dla potencjalnych użytkowników.

Wykres 2. Liczba publikacji w poszczególnych dekadach



Źródło: dane statystyczne systemu PROLIB w katalogu Integro WBP-KK w Toruniu [odczyt: 3 stycznia 2022]

Dorobek pracowników, jako bibliografia podmiotowa, stanowi część składową regionalnej informacji bibliotecznej. Wraz z BWBP-KK dopełnia przedmiotową *Bibliografię województwa kujawsko-pomorskiego*. *Bibliografia pracowników WBP-KK* różni się od np. bibliografii pracowników szkół wyższych. Brak tu ściśle określonych procedur w przyjmowaniu zgłoszeń opublikowanych materiałów. *Dorobek pracowników* nie pełni też funkcji narzędzia do badań bibliometrycznych i oceny naukowych osiągnięć¹⁸. Dokumentuje działalność piśmienni-

czą pracowników i jest źródłem informacji o ich aktywności. Stawia sobie za cel rozpropagowywanie wiedzy o Książnicy i twórczej pracy osób z nią związanych.

BWBP-KK i *Dorobek pracowników* są bibliografiami w dużej mierze pochodnymi powstającej od wielu lat *Bibliografii regionalnej woj. kujawsko-pomorskiego (część 2. region toruńsko-włocławski)* tworzonej w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym. Dzięki przyjętemu założeniu, że każda z bibliografii ma kłaść nacisk na nieco inny aspekt opracowywanych materiałów, powstaje kompletne zestawienie dotyczące regionu, funkcjonującej w jego ramach biblioteki i działalności piśmienniczej jej pracowników.

Special bibliographies of the Provincial Public Library – The Copernicus Library in Toruń

Abstract

The Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń, established in 1923, is an institution of great importance for the social and cultural life of Toruń and the whole region. Its Information and Bibliographic Department has set itself the task of recording information about the activities of the Copernicus Library, its impact on the local community and the people associated with it. The department's staff began compiling two special bibliographies: "Bibliography of the Provincial Public Library – the Copernicus Library in Toruń" and "Bibliography of the employees of the Regional Public Library – Copernicus Library in Toruń". Both bibliographies are to become a complete database of existing materials related to the library, thus serving both researchers of the history of the institution and users interested in the history of the Provincial Public Library – The Copernicus Library in Toruń.

Key words: Public libraries, special bibliographies, librarians, Toruń, the Provincial Public Library – The Copernicus Library in Toruń

¹⁸ A. Znajomski, *Bibliografie zespołów osobowych – instytucji. Stan i potrzeby*, [w:] *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka*, pod red. J. Woźniak-Kasperek i M. Ochmańskiego, Warszawa 2009, s. 117-129.

Grzegorz Grzenkowicz, Leszek Selin
Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego
w Gdańsku

Bibliografie i inne projekty Działu Regionalnego Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku

Biblioteki publiczne jako instytucje ściśle związane z lokalnymi społecznościami i najbliższym otoczeniem od lat podejmują działania na polu regionalizmu. Podstawową funkcją jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów o profilu regionalnym oraz służenie informacją o regionie. Szczególne obowiązki (wynikające z zapisów ustawy o bibliotekach) ciąży na bibliotekach wojewódzkich¹. W Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku zadaniami tymi zajmuje się przede wszystkim Dział Regionalny, a także jedna z filii bibliotecznych – Filia Gdańska.

W działalności WiMBP w Gdańsku kwestie związane z regionalizmem nabrały na znaczeniu w połowie lat 70. XX w. 1 września 1974 r. przejęto od Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk opracowywanie i wydawanie bibliografii regionalnej. W tym samym czasie zapadła decyzja, że biblioteka będzie gromadzić całość piśmiennictwa dotyczącego regionu. Od 1975 r. otrzymywany jest regionalny egzemplarz obowiązkowy². Duże zmiany nastąpiły na początku tego stulecia. Utworzony w listopadzie 2006 r. Dział Regionalny zajmuje się m.in. gromadzeniem i udostępnianiem zbiorów związanych z Pomorzem (na zasadzie czytelni, a ostatnio także wypożyczalni), digitalizacją (w ramach tworzenia Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej), pracami bibliograficznymi, udzielaniem informacji o regionie. Z kolei istniejąca od maja 2008 r. Filia Gdańska oferuje księgozbiór związany z miastem Gdańsk i regionem pomorskim, a ponadto prowadzi szeroko zakrojoną działalność edukacyjno-kulturalną (liczne imprezy, promocje książek, konkursy itp.)³.

¹ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, dostęp: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970850539/U/D19970539Lj.pdf> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

² M. Pośpiech, *Bibliografia Pomorza Gdańskiego. Problem gromadzenia piśmiennictwa o regionie*, „Bibliotekarz Gdański” 1975, marzec, s. 12-13.

³ G. Grzenkowicz, *Tradycje regionalne na Pomorzu*, „Regionalizm w Bibliotece – dodatek do Poradnika Bibliotekarza” [2014], s. 12-16, dostęp: https://czasopisma.sbp.pl/wpcontent/uploads/2018/10/regionalizm_w_bibliotece_net.pdf [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego

Klasyczne źródło wiedzy o piśmiennictwie stanowi bibliografia. Początki *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* wiążą się z ogólnopolską akcją tworzenia bibliografii regionalnych zapoczątkowaną po II wojnie światowej. Pierwszy tom ukazał się drukiem w 1967 r. Biblioteka Gdańska PAN odpowiada za opracowanie roczników 1961-1972. Tomy za lata 1973-1981 i pojedynczy za 1996 r. wydane zostały staraniem WiMBP w Gdańsku. W sposób tradycyjny zarejestrowano jeszcze piśmiennictwo z lat 1997-1998 (plik w formacie PDF na stronie internetowej biblioteki)⁴.

Stopniowo narastały opóźnienia w pracach bibliograficznych. Po 1989 r. znacząco wzrosła liczba publikacji regionalnych, przygotowywanie kolejnych tomów bibliografii stawało się więc coraz trudniejsze, bardziej czasochłonne. Jednocześnie postępowała komputeryzacja bibliotek. W różnych województwach zaczęły pojawiać się komputerowe bazy bibliograficzne. Powstawały one m.in. w programie MAK Biblioteki Narodowej. Nierzadko rezygnowano z wydawania bibliografii drukiem. W województwie pomorskim nowe perspektywy otworzyły się w związku z wprowadzaniem w poszczególnych bibliotekach systemu bibliotecznego PATRON gdyńskiej firmy MOL. Ostatnią publikacją wydaną drukiem była dwutomowa *Bibliografia Pomorza Gdańskiego czasów Solidarności (1980-1981)*⁵. Promocja książki miała miejsce w 2010 r., w 30. rocznicę porozumień sierpniowych. Wcześniej, w 2007 r., pracownicy Działu Regionalnego WiMBP zaczęli sporządzać opisy bibliograficzne w programie PATRON. Bazę *Bibliografia Pomorza Gdańskiego* udostępniono na stronie internetowej biblioteki.

Następnym etapem było podjęcie współpracy z innymi bibliotekami publicznymi z terenu województwa pomorskiego. Część bibliotek, głównie miejskich i powiatowych, tworzyła swoje bibliografie lokalne. Duże osiągnięcia w tej dziedzinie miały Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku oraz Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni. Ta pierwsza już w latach 90. XX w. stosowała program MAK, a później PATRON⁶. W 2012 r. połączono bazy bibliograficzne: gdańską i słupską. W ten sposób powstała *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego* opracowywana przez pracowników obu instytucji. W 2016 r. do projektu przystąpiło osiem bibliotek, w kolejnym jeszcze jedna. Obecnie bibliografię współtworzą:

1. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku;
2. Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni;
3. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. Fabiana Wierchowskiego w Gniewie;

⁴ *Ibidem*, s. 13; *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego*, dostęp: <https://wbpg.org.pl/tresci/bibliografia-pomorza-gdanskiego-i-srodkowego> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

⁵ *Bibliografia Pomorza Gdańskiego czasów Solidarności (1980-1981)*, t. 1-2, Gdańsk 2010.

⁶ D.M. Sroka, *Pracownia Regionalna MBP w Słupsku*, „Biblioteka Publiczna” 2020, nr 12, s. 36-37.

4. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Janusza Żurakowskiego w Kartuzach;
5. Miejska Biblioteka Publiczna w Malborku;
6. Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Nowy Dwór Gdański;
7. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Pruszczu Gdańskim;
8. Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku;
9. Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefa Wybickiego w Sopocie;
10. Miejska Biblioteka Publiczna im. ks. Bernarda Sychty w Starogardzie Gdańskim;
11. Powiatowa Biblioteka Publiczna w Wejherowie⁷.

Osiem bibliotek powiatowych z województwa pomorskiego pozostaje wciąż poza systemem. Bibliografowie z dziewięciu ośrodków wprowadzają opisy bibliograficzne na bieżąco, w trybie online do bazy posadowionej na serwerze WiMBP w Gdańsku. Biblioteka w Gdyni posiada własną bibliografię w systemie PATRON⁸. Trafiające tam opisy są następnie eksportowane do *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego*. W ten sam sposób przekazuje swoje rekordy biblioteka w Nowym Dworze Gdańskim.

Zasięg terytorialny bibliografii regionalnej zawsze ograniczał się i ogranicza do prac opublikowanych na terenie Polski. Bibliografia w wersji drukowanej rejestrowała jednak dokumenty różnych kategorii: druki zwarte, wydawnictwa ciągłe, dokumenty kartograficzne, artykuły z czasopism, jak i z prac zbiorowych. Kwerenda obejmowała setki tytułów czasopism. Nierzadko były to specjalistyczne periodyki, czasopisma fachowe. Wraz z inauguracją bazy komputerowej doszło do zmiany dotychczasowych założeń. Za najważniejsze uznano artykuły z czasopism. Opisy bibliograficzne wydawnictw zwartych o tematyce pomorskiej można znaleźć w katalogu WiMBP w Gdańsku oraz w katalogach innych bibliotek. Niemniej nie zrezygnowano zupełnie z książek. W bazie funkcjonują opisy artykułów z prac zbiorowych czy też dokumentów życia społecznego.

Aby prace bibliograficzne mogły przebiegać sprawnie i nie powstawały zaległości, zredukowano liczbę tytułów „rozpisanych” czasopism. Dużą wagę przywiązuje się do prasy regionalnej i lokalnej. Biblioteki odnotowują artykuły z gazet wydawanych na rodzimym terenie. Na bieżąco ekscerpowany jest np. materiał z głównego wydania „Dziennika Bałtyckiego” wraz z dodatkami – tygodnikami ukazującymi się w poszczególnych powiatach. Niestety, część dodatków musi być pomijana w opracowywaniu, ponieważ nie wszystkie biblioteki powiatowe współpracują w tworzeniu bibliografii. Pracownicy Działu Regionalnego WiMBP stwierdzili, że nie ma konieczności uwzględniania w niej czasopism wydawanych przez samorządy, ze względu na ich formalny styl, brak krytycznego podej-

⁷ *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego...*

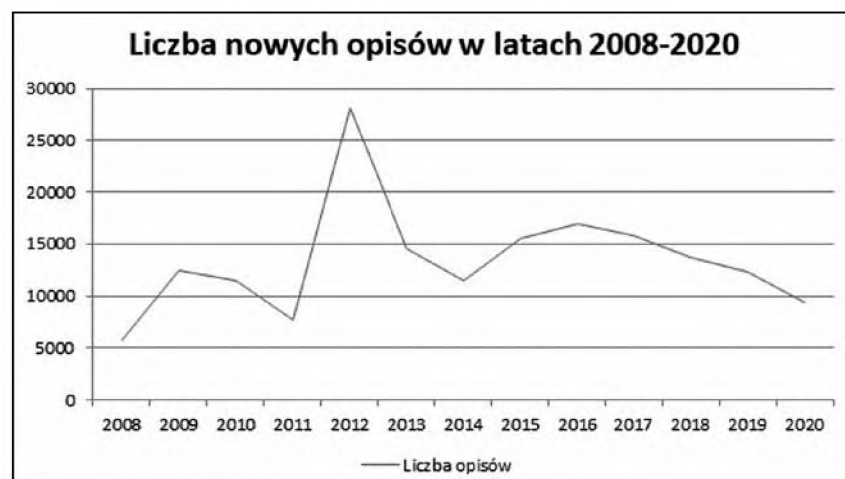
⁸ H. Pisiak, *Bibliografia Gdyni jako internetowa baza danych Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gdyni*, „Rocznik Gdyński” 2015, nr 27, s. 166-172.

ścia do przedstawianych spraw (oparcie się na jednym źródle) i dostępność w internecie. Bibliografowie z Gdańska, w odróżnieniu od bibliografów z większości pozostałych bibliotek, koncentrują się w swoich pracach także na czasopiśmie mających zasięg zarówno wojewódzki, regionalny (np. „Pomerania”, „Prowincja”), jak i ogólnopolski (np. „Rzeczpospolita”, „Polityka”). W pewnym stopniu włączane jest do bibliografii piśmiennictwo naukowe. Chodzi tu głównie o tytuły periodyków regionalnych (np. „Acta Cassubiana”, „Stutthof Zeszyty Muzeum”).

Publikowane od 2007 r. artykuły są na bieżąco rejestrowane w internetowej *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego*. Powstała jednak luka w bibliografii regionalnej obejmująca lata 1982-1995 oraz 1999-2006. Udało się ją po części wypełnić dzięki kartotekom, tj. opisom artykułów na kartkach, sporządzanym przez gdańskich bibliografów w latach 80., 90. XX w., a także krótko po roku 2000. Prace retrospekcyjne zasadniczo zakończono w 2020 r. W ich efekcie do bazy komputerowej trafiły z kartotek tysiące opisów. Zadanie wykonywane było systematycznie w Dziale Regionalnym WiMBP w Gdańsku.

Według stanu na 30 czerwca 2021 r. baza *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego* liczyła 180 531 rekordów⁹. Dla porównania – w drukowanej *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* ujęto w sumie 81 227 pozycji (część z nich to jednak pozycje zbiorowe – grupujące kilka czy kilkanaście artykułów). W poszczególnych latach przybywała następująca liczba opisów: 2007 – brak danych, 2008 – 5767, 2009 – 12 429, 2010 – 11 508, 2011 – 7 673, 2012 – 28 166, 2013 – 14 529, 2014 – 11 481, 2015 – 15 553, 2016 – 16 916, 2017 – 15 818, 2018 – 13 778, 2019 – 12 318, 2020 – 9423, 2021 (I półrocze) – 5172.

Statystyki dotyczące bazy *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego*



Źródło: statystyki programu PATRON

⁹ Wszystkie statystyki dotyczące bazy *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego* pochodzą z systemu PATRON.

W 2012 r. bibliografia wzbogaciła się o blisko 30 tys. nowych opisów. Była to sytuacja szczególna, związana z przejęciem bazy słupskiej. Dużo nowych opisów tworzono w latach 2015-2017 (każdego roku powyżej 15 tys.). W ostatnim czasie zauważalny jest pewien spadek. Może on wynikać ze stopniowego zakończenia retrospekcji.

Włączenie się do współtworzenia bazy w 2016 r. bibliotek powiatowych nie miało dużego wpływu na ogólną liczbę sporządzanych rekordów. Do połowy 2021 r. mniejsze biblioteki utworzyły w sumie ok. 5 tys. opisów. Najlepsze wyniki osiągnęły Gniew, Gdynia i Kartuzy (każda z bibliotek po ok. tysiąc rekordów). Tymczasem w bazie jest ok. 125 tys. opisów utworzonych przez WiMBP w Gdańsku i ponad 50 tys. przez MBP w Słupsku. Wkład mniejszych ośrodków należy mimo to docenić. Dzięki ich pracy w bibliografii wyraźniej uobecnia się problematyka małych społeczności lokalnych spoza Trójmiasta.

W *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego* dominują opisy artykułów z prasy codziennej. Do końca czerwca 2021 r. wprowadzono prawie 54 tys. opisów tekstów z „Dziennika Bałtyckiego” (w tym z dodatków lokalnych), ok. 36 tys. z redagowanego w Słupsku „Głosu Pomorza”, przeszło 28 tys. z „Gazety Wyborczej” (głównie z dodatku „Trójmiasto”), blisko 14 tys. z „Głosu Wybrzeża” (gazety zamkniętej w 2005 r.). Tylko z tych czterech tytułów pochodzi w sumie około 132 tys. opisów, co stanowi w przybliżeniu 73% wszystkich rekordów w bazie. Jeśli chodzi o inne przeglądane periodyki, należy wspomnieć o miesięczniku „Pomerania” – ponad 4 tys. opisów czy tygodniku „Gość Niedzielny” (wraz z dodatkiem „Gość Gdański”) – niemal 3 tys. opisów. Opracowanie jednego numeru „Dziennika Bałtyckiego” wiąże się ze sporządzeniem średnio 8-9 opisów artykułów (nie licząc dodatków). W przypadku „Gazety Wyborczej” przeciętnie jest to 4-5 rekordów. Z jednego numeru „Pomeranii” uwzględnia się w przybliżeniu 20-30 artykułów, nierzadko kaszubskojęzycznych.

Zakres tematyczny bibliografii jest wszechstronny. Informuje ona o piśmiennictwie z dziedziny kultury, historii, gospodarki, socjologii. Samorząd terytorialny, służba zdrowia, oświata, Kościół, ochrona środowiska to tylko niektóre obszary tematyczne. Ważna jest właściwa selekcja materiału. Przeważnie pomija się zapowiedzi imprez. Wyjątek stanowią artykuły obszernie, szczegółowo informujące o programie imprezy lub przygotowaniach do niej. Bibliografia w niewielkim stopniu wykazuje piśmiennictwo o charakterze interwencyjnym, nie rejestruje szeregu informacji z życia codziennego. Zazwyczaj odrzucane są felietony. Duże znaczenie ma wielkość artykułu. Czasami jednak uwzględnia się nawet krótkie informacje. Bibliografowie samodzielnie podejmują decyzję, który tekst należy zakwalifikować, a który można pominąć. Kierują się przy tym potrzebami czytelników. W Nowym Dworze Gdańskim przykładą się dużą wagę np. do życia sportowego. Oczekiwania czytelników zmuszają niekiedy bibliografów do refleksji nad bardziej wnikliwą ekscerpcją materiału po kątem pożądanых zagadnień.

Bibliografia Pomorza Gdańskiego od początku była bibliografią terytorialną przedmiotową. O doborze materiału decyduje kryterium administracyjne. Początkowo rejestracji podlegało piśmiennictwo dotyczące województwa gdańskiego. Po reformie administracyjnej w 1975 r. przedmiotem bibliografii stało się województwo gdańskie w zmienionych granicach oraz nowo utworzone województwo elbląskie. Od 1999 r. bibliografia obejmuje piśmiennictwo odnoszące się do województwa pomorskiego. Współcześnie zasada ta nie jest ściśle przestrzegana. W bazie można znaleźć opisy dokumentów związanych tematycznie z obszarami znajdującymi się poza województwem pomorskim. Dotyczy to zwłaszcza terenu województwa zachodniopomorskiego (co wynika z tradycji bibliografii słupskiej) oraz Elbląga i okolic (rezultat retrospekcji). Należy również zwrócić uwagę na występowanie opisów artykułów odnoszących się jednocześnie do Pomorza i innego regionu Polski bądź też zagranicy. Chodzi tu m.in. o występy gościnne pomorskich artystów, wystawy, sukcesy pomorskich sportowców, inwestycje pomorskich firm, partnerstwo między miastami, współpracę gospodarczą, kulturalną, emigrację i imigrację. *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego* może okazać się przydatna także osobom zainteresowanym innymi regionami Polski.

Centralne miejsce w województwie pomorskim zajmuje Gdańsk i szerzej Trójmiasto. Odzwierciedla to duża liczba opisów artykułów poświęconych Gdańskowi, Gdyni i Sopotowi. Wysoko pod względem liczby opisów bibliograficznych w bazie plasują się również Słupsk i Pomorze Środkowe. Najniższą pozycję zajmują południowe oraz wschodnie obrzeża województwa pomorskiego – powiaty chojnicki, człuchowski, sztumski, kwidzyński. Postęp w popularyzacji tych terenów mogłoby przynieść włączenie się tamtejszych bibliotek we wspólne prace bibliograficzne.

W obrębie województwa funkcjonują takie regiony czy krainy geograficzne jak Kaszuby, Kociewie, Żuławy, Powiśle. W *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego* wyraźnie wybrzmiewa problematyka kaszubska. Artykuły dotyczące kultury, historii i współczesnych problemów Kaszub publikowane są m.in. w czasopiśmie „Pomerania”, „Acta Cassubiana”, „Dziennik Bałtycki” (strona w piątkowym wydaniu – „Norda”). Ich tematyka wykracza niekiedy poza granice Polski – tak jest w przypadku sięgającej połowy XIX w. kaszubskiej emigracji w Kanadzie i USA. Silnie ugruntowany regionalizm kaszubski uwidacznia się m.in. w twórczości w języku regionalnym, której opisy również w bazie bibliograficznej występują. Słabiej reprezentowany jest region Kociewia. Do niedawna sztandarowym czasopiśmem był tutaj kwartalnik „Kociewski Magazyn Regionalny”. Pewne znaczenie ma także rocznik „Teki Kociewskie”. Niestety, południowa część Kociewia znajduje się już w województwie kujawsko-pomorskim i w zasadzie nie jest brana pod uwagę przy opracowywaniu bibliografii. W ostatnich latach wzrasta zainteresowanie Żuławami i sąsiednim Powiślem – terytorium położonym częściowo w województwie warmińsko-mazurskim. Dużą rolę odgrywa wydawany w Sztumie kwartalnik „Prowincja”. Niemniej artykułów o Żula-

wach, a zwłaszcza o Powiślu (w granicach województwa pomorskiego) powstaje wciąż stosunkowo mało, co ma swoje przełożenie na liczbę opisów w bibliografii.

Opisy bibliograficzne – w formacie MARC 21 – sporządzane są zgodnie z wytycznymi Biblioteki Narodowej. W opracowaniu rzeczowym do 2017 r. stosowano Język Hasel Przedmiotowych BN. Pod koniec wymienionego roku zaczęto wprowadzać Deskryptory BN. Zmiana nie była jednak pełna między innymi z przyczyn stricte technicznych. Przykładowo nie było możliwości wypełnienia pola 386. Hasło określające przynależność kulturową występowało w polu 655. Deskryptor rodzaju/gatunku zawsze trafiał do pola 655. W związku z tym nadal funkcjonowały hasła rozwinięte typu Powieść – historia. Stosowanie określników w każdym razie znacznie ograniczono. Pojawiały się one głównie przy hasłach geograficznych.

Wdrożenie w kwietniu 2021 r. nowej wersji programu PATRON 6.3.0 stworzyło nowe możliwości. Przepisy katalogowania BN zostały niemal w pełni zaadaptowane. Zapadła jednak decyzja, że deskryptor imprezy nie będzie przybierać ujednoliconej formy. Dla imprezy, która zmieniła swoją nazwę, zazwyczaj tworzy się nowe hasło. Zrezygnowano natomiast całkowicie z określników. Nastąpiła także zmiana dotycząca dopowiedzeń geograficznych w nawiasie przy nazwach miejscowości – przyjęto zasady BN. Korzystanie z bibliografii ułatwia obecnie system wyszukiwania fasetowego. Niemniej większość rekordów w bazie wciąż stanowią opisy utworzone według starych zasad. Sytuacja stopniowo ulega poprawie dzięki prowadzonej systematycznie tzw. melioracji hasel.

Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego jest częścią ogólnopolskiego systemu bibliografii regionalnych, które pełnią funkcję uzupełniającą w odniesieniu do narodowych wykazów piśmiennictwa. Materiał bibliograficzny rejestrowany jest prawie wyłącznie z autopsji. Nieduża część pokrywa się z materiałami trafiającymi do katalogu Biblioteki Narodowej. Opisy tych samych artykułów zwykle jednak różnią się w obu bazach. Bibliografowie regionalni, dysponując dużą wiedzą o Pomorzu i wycuciem spraw lokalnych, mogą trafniej dobierać hasła przedmiotowe, dbać o większą szczegółowość opisów. Ważną rolę pełnią adnotacje dotyczące treści (w polu 520). Poza tym niektóre teksty z prasy ogólnopolskiej, przeważnie krótkie, pominięte w katalogu BN, są brane pod uwagę przez twórców regionalnej bazy bibliograficznej.

„Nowości Regionalne”, „Pomorskie ciekawostki” i rankingi

W WiMBP zwrócono uwagę na brak w województwie pomorskim szerszej promocji literatury regionalnej. Stosunkowo dobrze przedstawiała się sytuacja, jeśli chodzi o spotkania autorskie, promocje książek i konkursy. Dużym zainteresowaniem cieszyły się np. imprezy organizowane przez Filię Gdańską WiMBP albo targi książki kaszubskiej i pomorskiej w Kościerzynie. Gorzej było z informacją w mediach na temat ukazujących się wydawnictw. Wiele publikacji przechodziło w nich bowiem zupełnie bez echa. Brakowało pogłębionych recenzji

książek. Przede wszystkim zaś informacja o książkach regionalnych była bardzo rozproszona.

W takich okolicznościach w 2014 r. zrodziła się inicjatywa tworzenia „Nowości Regionalnych” – internetowego kwartalnika poświęconego książkom o treści dotyczącej Pomorza¹⁰. Zadania tego podjęli się pracownicy Działu Regionalnego, którzy w ten sposób chcieli wypełnić lukę w *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego*, informującej głównie o artykułach z czasopism. Pod uwagę wzięto zwłaszcza potrzeby bibliotekarzy z terenu województwa. „Nowości Regionalne” miały ułatwić im orientację w rynku wydawniczym i zachęcić do wzbogacania księgozbiorów regionalnych. Zakładano, że informacja powinna być aktualna, przystępna i atrakcyjna. Wypracowany został schemat, zgodnie z którym podstawowym danym bibliograficznym (autor książki, tytuł, wydawnictwo, rok wydania, ISBN, adres internetowy wydawnictwa) towarzyszy krótki opis odnoszący się do treści (nierzadko pochodzący od wydawcy) oraz skan okładki. „Nowości” prezentowane są w poszczególnych działach: Beletrystyka, Książki dla dzieci i młodzieży, Poezja, Biografie, Wspomnienia, Historia, Etnografia, Kultura/sztuka, Literaturoznawstwo, Językoznawstwo, Społeczeństwo, Gospodarka, Środowisko, Religia, Przewodniki, Albumy.

Pierwszy numer „Nowości Regionalnych” (w postaci pliku PDF) opublikowany został na stronie internetowej WiMBP w maju 2014 r., kolejne w sierpniu, listopadzie, lutym itd. Do końca 2021 r. ukazało się w sumie 31 numerów kwartalnika. Stopniowo wzrastała liczba książek ujmowanych w jednym numerze. Na samym początku było ich tylko 20. Jednak już od 2016 r. liczba ta rzadko spadała poniżej 100. Rekordowy był numer z maja 2019 r. liczący 173 pozycje. Ta wyraźna różnica nie wynikała tylko z rozwijającej się oferty wydawniczej. Główny powód to zmiana pierwotnej koncepcji, według której „Nowości Regionalne” miały stanowić pewien wybór literatury (z naciskiem na popularną). Obecnie zazwyczaj nie są uwzględniane jedynie publikacje fachowe, adresowane do wąskiego grona specjalistów. Tematyka polecanych książek jest bardzo różna, a krąg ich potencjalnych czytelników niewątpliwie szeroki. Wybijają się przy tym beletrystyka, książki historyczne, wydawnictwa z dziedziny kultury i sztuki oraz dotyczące zagadnień społecznych.

Kwartalnik „Nowości Regionalne” spotkał się z dobrymi opiniami. Z biegiem lat przybywało mu odbiorców, m.in. wśród bibliotekarzy, wydawców, pracowników instytucji kultury, naukowców. Zainteresowały się nim lokalne media. W efekcie w marcu 2021 r. na czołowym w regionie portalu *Trojmiasto.pl* zaczął ukazywać się cykl „Zaczytane Trójmiasto”¹¹. Redaktor Magdalena Raczek poleca w nim nowo wydane książki miejscowych autorów oraz tematycznie związane z Trójmiastem. W poszczególnych odcinkach pisała o literaturze pięknej, obycza-

jowej, kryminałach i thrillerach, literaturze non-fiction i książkach popularnonaukowych, książkach dla dzieci i młodzieży, fantastyce, poradnikach i przewodnikach, poezji, biografiach, książkach historycznych oraz albumach i publikacjach o sztuce. Przy tworzeniu zestawień ważną rolę odgrywa współpraca z lokalnymi wydawnictwami. Bardzo pomocne okazują się tu również „Nowości Regionalne”. Oprócz redaktorki swoje rekomendacje przedstawiają wydawcy i WiMBP. Teksty z cyklu „Zaczytane Trójmiasto” publikowane są z dużą częstotliwością. Liczba promowanych jednorazowo tytułów książek jest jednak wielokrotnie mniejsza aniżeli w przypadku „Nowości Regionalnych” mających poniekąd szerszy, pomorski charakter.

Z „Nowościami Regionalnymi” wiąże się nieco wcześniejsza inicjatywa publikowania rankingów na najpopularniejszą w WiMBP beletrystykę o tematyce pomorskiej¹². W ciągu ostatniej dekady stale przybywa książek, których fabuła osadzona jest na Pomorzu Gdańskim lub Środkowym. Postanowiono sprawdzić, jakie tytuły najchętniej wypożyczają czytelnicy. Zestawienia standardowo obejmują roczne okresy. Źródłem danych statystycznych jest system PATRON. Jak należało się spodziewać, rankingi zdominowane są przez twórczość współczesnych powieściopisarek. Oprócz literatury obyczajowej, romansów wysoko plasują się kryminały. Niemniej warto śledzić, które nazwiska cieszą się aktualnie uznaniem czytelników, czy wśród nich pojawiają się debiutanci, autorzy spoza Pomorza itp. Informacje o rankingach beletrystyki pomorskiej dość szeroko rozpowszechniają media elektroniczne z terenu województwa.

Gdańscy bibliotekarze popularyzują wśród czytelników również zbiory pomorskie dostępne w sieci. Szczególne znaczenie ma tu promocja zasobów Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, współtworzonej przez WiMBP. Temu celowi służy cykl „Pomorskie ciekawostki z BBC” (pierwotnie „Pomorskie ciekawostki z BBC i innych bibliotek cyfrowych”), który wystartował w maju 2020 r. Raz w miesiącu na stronie internetowej gdańskiej biblioteki i na profilu facebookowym BBC pojawia się nowa informacja o tym, co interesującego można tam znaleźć. Tematy niekiedy nawiązują do bieżących wydarzeń, rocznic itp. Latem 2020 r. proponowano np. lekturę archiwalnych artykułów prasowych o Jarmarku Dominikańskim. Był też odcinek poświęcony walce z epidemiami grypy w latach 50. i 60. XX w. (w nawiązaniu do COVID-19). „Pomorskie ciekawostki” odnoszą się przede wszystkim do zbiorów czasopism regionalnych i lokalnych – głównie z okresu PRL-u, ale też czasem z lat wcześniejszych bądź późniejszych. Podawane są linki do konkretnych numerów gazet.

„Pomorskie ciekawostki” dotyczą nie tylko treści, które można znaleźć w czasopismach. Czytelnik informowany jest także o książkach (np. literaturze marynistycznej czy bibliografiach regionalnych), kolekcjach fotografii (np. autorstwa Mi-

¹⁰ *Nowości Regionalne*, dostęp: <https://wbpg.org.pl/tresc/nowości-regionalne> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

¹¹ M. Raczek, *Zaczytane Trójmiasto – lokalne powieści i opowiadania*, dostęp: <https://kultura.trojmiasto.pl/Zaczytane-Trójmiasto-lokalne-powieści-i-opowiadania-n154441.html> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

¹² *Beletrystyka pomorska – rankingi*, dostęp: <https://www.wbpg.org.pl/tresc/beletrystyka-pomorska-rankingi> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

chała Mielewczyka przedstawiających Gdańsk i Kaszuby przed wojną), obiektach muzealnych w 3D (np. wyrobach z bursztynu), dokumentach życia społecznego. Poza tym cykl ma za zadanie edukować czytelników w efektywnym wyszukiwaniu treści, a tym samym zachęcić do samodzielnych kwerend.

Słownik Pisarzy Pomorza Gdańskiego

Kolejnym z głównych zadań Działu Regionalnego WiMBP w Gdańsku związanych z działalnością promocyjną jest opracowywanie *Słownika Pisarzy Wybrzeża*. W roku 1976 Biblioteczny Ośrodek Informacji (obecnie funkcjonujący w strukturze Działu Regionalnego) opracował kartotekę „Pisarze Wybrzeża”. Od tej daty systematycznie rejestrowane są i opracowywane wszelkie publikowane informacje na temat życia i twórczości literatów pomorskich. Pierwszą i jedyną publikacją wydaną w formie książki był informator bibliograficzny pt. *Dorobek twórczy pisarzy Wybrzeża Gdańskiego 1945–1980*, wydany w 1981 r., zawierający 68 haseł.

W 1991 r. pracownicy gdańskiej biblioteki podjęli próbę opracowania dużego biobibliograficznego *Słownika Pisarzy Wybrzeża*. Ówczesna koncepcja zakładała pojawienie się słownika z szeroko rozwiniętą częścią bibliograficzną, który miał nawiązywać do *Słownika współczesnych pisarzy polskich* pod redakcją Jadwigi Czechowskiej. Jednak na skutek pojawiających się problemów finansowych i zmienionych przez dyrekcję planów nastąpiło zawieszenie tego projektu. Bibliografowie kilkakrotnie podejmowali kroki powrotu do pracy nad słownikiem, w dalszym ciągu gromadząc i opracowując materiały. Nową perspektywę przyniósł im proces rozwoju systemów informatycznych w instytucji i związane z nim upowszechnienie dostępu do internetu. Sieć komputerowa stanowi bowiem dobre rozwiązanie problemu aktualizacji danych¹³.

Korzystając z wyżej wymienionej możliwości, WiMBP przystąpiła do tworzenia elektronicznej bazy danych. Wsparcia od strony informatycznej udzieliła bibliografom firma Infoserve. Z początkiem grudnia 2003 r. baza obejmowała pełne biobibliografie 8 pisarzy. Założono wówczas, że *Słownik Pisarzy Wybrzeża* będzie zawierał dane biograficzno-bibliograficzne ok. 150 pisarzy działających na Wybrzeżu od 1945 r.¹⁴ W opracowywaniu internetowego źródła informacji nie kierowano się rygorystycznym kryterium geograficznym, aby uniknąć eliminacji niektórych literatów, a zatem przestrzeń określono jako „Wybrzeże Gdańskie”¹⁵.

Jak zaznaczył Leszek Rybicki, zakres słownika obejmuje „pełną twórczość poszczególnych autorów oraz wszelkie materiały dotyczące ich życia i twórczości, bez względu na miejsce, czas i język publikacji. Czyli, mówiąc językiem fachowym, są to bibliografie »dążące do kompletności«”¹⁶.

¹³ L. Rybicki, *Internetowy „Słownik pisarzy Wybrzeża”*, [w:] *Literatura Wybrzeża po 1980 roku*, pod red. T. Arendt i K. Turos, Pelplin 2004, s. 244.

¹⁴ *Ibidem*, s. 245.

¹⁵ *Ibidem*, s. 246.

¹⁶ *Ibidem*, s. 247.

Opracowana przez bibliografów i umieszczona na stronie instytucji internetowej baza danych dziś nosi nazwę *Słownik Pisarzy Pomorza Gdańskiego*, skupiając twórców związanych bezpośrednio z obszarem dawnego województwa gdańskiego, obecnie województwa pomorskiego z pominięciem ziemi słupskiej. Baza obejmuje również pisarzy mieszkających w regionie gdańskim tylko przez pewien okres swojego życia (np. Marek Bieńkowski, Zbigniew Żakiewicz, Zbigniew Janowski, Teresa Ferenc).

Podstawowym elementem w strukturze słownika jest – podobnie jak w słownikach tradycyjnych – hasło osobowe (pisarz). Każde hasło składa się z dwóch głównych części: (I) Biogramu, czyli informacji o życiu pisarza, ze szczególnym uwzględnieniem działalności literackiej. Większość biogramów opracowano w oparciu o ankiety autorskie; (II) Bibliografii – rejestrującej wszystko to, co autor napisał i co napisano o nim. Bibliografia została podzielona na działy i poddziały.

Schemat budowy Bibliografii:

1. Twórczość
 - 1.1. Wydawnictwa zwarte (książki);
 - 1.2. Scenariusze, utwory sceniczne, sluchowiska;
 - 1.3. Publikacje w antologiach i pracach zbiorowych;
 - 1.4. Publikacje w czasopismach;
 - 1.5. Przekłady;
 - 1.6. Adaptacje;
 - 1.7. Wstępy, prace redakcyjne;
2. Wywiady i wypowiedzi;
3. Opracowania
 - 3.1. Słowniki, historie literatury, encyklopedie;
 - 3.2. Opracowania ogólne;
 - 3.3. Opracowania poszczególnych utworów;
 - 3.4. Pomniejsze materiały biograficzne;
4. Utwory poświęcone pisarzowi;
5. Informacje inne.

W dziale „Twórczość” oprócz utworów należących do literatury pięknej uwzględnione są tzw. gatunki graniczne: eseje, reportaże, wspomnienia, felietony, a także artykuły publicystyczne, rozprawy, recenzje, tłumaczenia, noty, prace redakcyjne.

Piśmiennictwo traktujące o życiu i twórczości pisarza zgromadzono w dziale „Opracowania” (bibliografia przedmiotowa). W poddziale „Pomniejsze materiały biograficzne” znajdują się przede wszystkim krótkie noty z czasopism informujące o spotkaniach autorskich, nagrodach i inne wzmianki związane z uczestnictwem w życiu literackim.

Dział „Informacje inne” – to wybrane fragmenty wypowiedzi pisarza, a także fragmenty recenzji i opracowań dotyczących jego twórczości.

Opisy poszczególnych pozycji – sporządzane głównie z autopsji – zawierają pełną informację bibliograficzną oraz uwagi i adnotacje. Na przykład w wypadku zbioru opowiadań czy wierszy podawana jest zawartość. W uwagach znajdują się też informacje o ewentualnych wydaniach elektronicznych, adaptacjach, ekranizacjach, tłumaczeniach, nagrodach itp. A np. artykuły czy felietony literackie opatrzone bywają krótkimi adnotacjami określającymi tematykę.

W słowniku – który można traktować jako bibliografię literacką Pomorza Gdańskiego zorganizowaną w formie słownika osobowego pisarzy – znajduje się wiele danych biograficznych i bibliograficznych niedostępnych w innych źródłach, dzięki temu, że wielu pisarzy współpracowało lub współpracuje przy jego tworzeniu, przekazując bibliografom unikatowe często informacje i weryfikując opracowany materiał.

Obecnie w słowniku znajduje się ponad 25 tysięcy opisów bibliograficznych. Jeszcze nie wszystkie hasła zostały retrospektywnie wypełnione w jednakowym stopniu. Wiele wciąż czeka na opracowanie.

Bibliografia Kaszub

Poza tworzeniem baz informacyjnych obejmujących piśmiennictwo Pomorza Gdańskiego i Środkowego Dział Regionalny WiMBP w Gdańsku poszedł krok dalej, poświęcając szczególną uwagę zagadnieniom związanym z Kaszubami. Projekt *Bibliografia Kaszub* stanowi uzupełnienie dostępnych źródeł informacji na temat piśmiennictwa dotyczącego regionu i ludności kaszubskiej. Dotychczasowe adresy bibliograficzne obejmujące tę problematykę miały ograniczony zakres. Rolę informacyjną spełniają wprawdzie bibliografie regionalne, spośród których można wyróżnić *Bibliografię Pomorza Gdańskiego* i *Bibliografię Pomorza Zachodniego*, a także np. *Bibliografię historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku*, jednak materiał ten nie skupia wyczerpującej liczby zagadnień związanych z tematem. Jedną z przyczyn braku specjalistycznego, zawężonego terytorialnie źródła przekazu informacji było „rozproszenie materiałów”¹⁷. Próbę scalenia elementów bibliograficznych stanowiła praca Cezarego Obrachta-Prondzyńskiego pt. *Bibliografia do studiowania spraw kaszubsko-pomorskich* wydana w 2004 r. przez Instytut Kaszubski¹⁸. Ze względu na ogrom materiału autor ograniczył jednak zakres informacyjny do liczby zbliżonej do dziesięciu tysięcy pozycji, skupiając się na najważniejszych zagadnieniach¹⁹.

Docelowym założeniem zespołu bibliografów WiMBP jest zaprezentowanie piśmiennictwa z lat 1945-2010²⁰. Obecnie wydane są dwa tomy *Bibliografii Ka-*

szub. Owocem dotychczasowej pracy jest zestawienie artykułów wyekscerpowanych z wydawnictw ciągłych, zarówno regionalnych, jak i ogólnopolskich, związanych tematycznie bezpośrednio z Kaszubami oraz ludnością kaszubską.

W 2012 r. wydrukowano I tom bibliografii, obejmujący artykuły opublikowane w latach 1945-1956. Wykorzystano 126 tytułów czasopism i innych wydawnictw ciągłych. Wśród zestawionych periodyków znalazły się dwie popularne na Wybrzeżu gazety codzienne: „Dziennik Bałtycki” i „Głos Wybrzeża”²¹. W porównaniu z *Bibliografią Pomorza Gdańskiego* (za lata 1961-1981, 1996-1998) układ *Bibliografii Kaszub* nie jest specjalnie rozbudowany. W tomie I tworzy go 11 działów głównych, podczas gdy *Bibliografia Pomorza Gdańskiego* obejmowała ich 16, w następującym porządku merytorycznym:

- I. Dział ogólny;
- II. Środowisko geograficzne;
- III. Demografia;
- IV. Historia;
- V. Etnografia;
- VI. Zagadnienia gospodarcze;
- VII. Zagadnienia społeczne i polityczne;
- VIII. Zagadnienia prawno-administracyjne. Rady narodowe;
- IX. Wojsko. Marynarka wojenna. Milicja;
- X. Nauki medyczne. Służba zdrowia. Lecznictwo. Apteki;
- XI. Kultura. Nauka. Oświata;
- XII. Językoznawstwo;
- XIII. Literatura piękna. Historia literatury i krytyka literacka;
- XIV. Sztuka;
- XV. Kościół. Zagadnienia wyznaniowe i organizacyjne;
- XVI. Biblioteki. Archiwa. Sprawy książki i czytelnictwa²².

W *Bibliografii Kaszub* za lata 1945-1956 nie uwzględniono działów „Środowisko geograficzne”, „Demografia”, „Zagadnienia prawno-administracyjne. Rady narodowe”, „Wojsko. Marynarka wojenna. Milicja”, „Nauki medyczne. Służba zdrowia. Lecznictwo. Apteki”. Działy „Zagadnienia gospodarcze” i „Zagadnienia społeczne i polityczne” połączone zostały w jeden zakres: „Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze”. Powiązanie motywowane było stwierdzeniem, iż „pod przemożnym wpływem polityki kształtowały się stosunki gospodarcze i społeczne. Dlatego też zdecydowano się połączyć te zagadnienia w jeden dział, dokonując dużej selekcji i uwzględniając publikacje przedstawiające tło społeczno-poli-

¹⁷ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 1, Gdańsk 2012, s. VII.

¹⁸ C. Obracht-Prondzyński, *Bibliografia do studiowania spraw kaszubsko-pomorskich*, Gdańsk 2004.

¹⁹ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 1..., s. VII.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ L. Selin, *Jastarnia na stronach wydawnictw ciągłych w latach 1945-1954*, „Zapiski Puckie” 2020, nr 19, s. 130.

²² Informacje na ten temat uzyskano na podstawie przeglądu poszczególnych tomów *Bibliografii Pomorza Gdańskiego*.

tyczne życia codziennego ludności kaszubskiej²³. Wyodrębniony natomiast został rozdział „Kultura” obok tematu „Szkolnictwo. Oświata”²⁴. Podobnie jak w *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* książka zawiera indeksy autorski i przedmiotowy.

Tom I *Bibliografii Kaszub* obejmuje 2687 opisów z zastrzeżeniem, że „opisy artykułów na ten sam temat niekiedy łączono w jedną pozycję. Ten sposób prezentacji uwidocznił się zwłaszcza przy recenzjach i omówieniach książek”²⁵.

W pracy zarejestrowano 860 odnoszących się do twórców artykułów haseł autorskich²⁶. Pewna część uwzględnionych tekstów była anonimowa. Ponadto autorzy często używali pseudonimów (głównie kryptonimów). Między innymi z powyższych powodów oszacowanie w przybliżeniu liczby osób piszących w pierwszych latach powojennych o Kaszubach jest trudnym zadaniem.

W 2015 r. wydany został tom II *Bibliografii Kaszub* poświęcony piśmiennictwu z lat 1957-1970²⁷. Porządek działów został zmodyfikowany. W pracy uwzględniono dwa dodatkowe zakresy tematyczne. Strukturę bibliografii zaprezentowano w następujący sposób:

- I. Dział ogólny;
- II. Krajoznawstwo. Turystyka. Środowisko przyrodnicze;
- III. Ludność. Demografia. Antropologia;
- IV. Historia;
- V. Etnografia;
- VI. Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze;
- VII. Szkolnictwo. Oświata. Nauka;
- VIII. Kultura;
- IX. Językoznawstwo;
- X. Literatura piękna;
- XI. Sztuka;
- XII. Religia;
- XIII. Biblioteki. Czasopiśmiennictwo. Ruch Wydawniczy.

Jak zauważył prof. Cezary Obracht-Prondzyński, „modyfikacja w stosunku do tomu poprzedniego pokazuje, jak ewoluowało piśmiennictwo dotyczące tematyki kaszubskiej. Ale należy sądzić, że jest to też efekt rosnącej złożoności życia społecznego, specjalizacji, pojawiania się nowych form aktywności etc., które następnie były opisywane na łamach prasy i czasopism”²⁸.

²³ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 1..., s. VIII.

²⁴ *Ibidem*, s. V-VI.

²⁵ *Ibidem*, s. VIII.

²⁶ L. Selin, *op. cit.*, s. 130.

²⁷ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 2, Gdańsk 2015.

²⁸ C. Obracht-Prondzyński, [Bibliografia Kaszub, t. 2 – recenzja], „Acta Cassubiana” 2015, t. 17, s. 296.

Tom ten, w porównaniu z poprzednim, zawiera znacznie bogatszy materiał. Bibliografia składa się z 6913 pozycji. Uwzględniony w książce indeks autorski obejmuje 2022 hasła, w tym kryptonimy. Część publikacji, podobnie jak w poprzednim tomie, nie posiada hasła autorskiego.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że znaczna różnica w zasobach materiału pojawia się, mimo zastosowania większej selekcji. W II tomie w przeciwieństwie do I tomu zrezygnowano z krótkich, kilkudziesięciu informacji. Ponad dwukrotnie większa liczba opisów artykułów wynika nie tylko z dłuższego przedziału czasowego i pojawienia się nowych działów: „Krajoznawstwo. Turystyka. Środowisko przyrodnicze” oraz „Ludność. Demografia. Antropologia”, ale także z rozwoju szeroko rozumianej kultury oraz gospodarki.

Założenie w 1956 r. (na fali Października) Zrzeszenia Kaszubskiego, działającego od 1964 r. jako Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, wpłynęło istotnie na wzrost liczby podejmowanych inicjatyw o charakterze regionalnym, zwłaszcza w obszarze kultury. Angażowano się między innymi w tworzenie nowych ośrodków muzealnych. Wydano w latach 60. XX w., polski, wzbudzający wiele kontrowersji, przekład powieści Aleksandra Majkowskiego *Życie i przygody Remusa*. Dużo miejsca w prasie zajmowała problematyka budowy szkół i rozwoju szkolnictwa. Przedział chronologiczny II tomu *Bibliografii Kaszub* obejmuje okres aktywizacji kulturalnej wsi i miasteczek, a także wykorzystywanie walorów Kaszub pod kątem turystyki. Lata 1957-1970 przyniosły także rozwój służby zdrowia. W szczególności zwracano uwagę na duże projekty gospodarcze, np. budowę Zakładów Porcelany Stołowej „Lubiana”, a także na inwestycje komunalne, takie jak elektryfikacja czy budowa wodociągów. Zainteresowaniem dziennikarzy cieszyły się wydarzenia związane z upamiętnianiem kaszubsko-pomorskiej historii, jak odsłonięcie pomników: Hieronima Derdowskiego w Wielu oraz partyzantów kaszubskich na Złotej Górze. Odwiliż popaździernikowa wniosła do prasy kontrowersyjny temat dyskryminacji ludności kaszubskiej, w tym słowińskiej²⁹.

Należy ponadto zauważyć, że w 1957 r. pojawiła się na pomorskim rynku wydawniczym trzecia obok „Dziennika Bałtyckiego” i „Głosu Wybrzeża” gazeta codzienna, tj. „Wieczór Wybrzeża”. Początkowo redagowano ją jako popołudniowe wydanie „Głosu Wybrzeża”, a rok później jako odrębną gazetę³⁰.

Zawartość obu tomów *Bibliografii Kaszub* zróżnicowana jest nie tylko pod względem ilości materiału i liczby zakresów tematycznych. Po przeanalizowaniu zestawienia dostrzec można zaskakujące różnice w popularności poszczególnych tematów. Piśmiennictwo lat 1945-1970 stanowi świadectwo przemian politycznych, gospodarczych i kulturalnych w Polsce Ludowej.

Jeśli chodzi o najczęściej poruszane na łamach gazet i czasopism problemy Kaszub, pierwsze miejsce zajmuje dział „Zagadnienia społeczne, polityczne i gospo-

²⁹ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 2..., s. VII.

³⁰ M. Klat, *Wieczór Wybrzeża*, dostęp: https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=WIECZÓR_WYBRZEZA [odczyt: 15 lipca 2021].

darce”. Liczba informacji bibliograficznych na ten temat wynosi łącznie w obu tomach 2224, co stanowi 23,2% całości zestawienia. W pierwszym tomie odnaleźć można 589 lokalizacji, których liczba obejmuje 22% materiału tej publikacji, natomiast w drugim pojawia się 1635 pozycji, co jest równe 23,7%, a zatem częstość publikacji zakwalifikowanych do działu „Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze” w obu tomach *Bibliografii Kaszub* jest podobna. Popularność tekstów przypisanych do omawianego zakresu wynika przede wszystkim z różnorodności tematycznej działu bibliografii. Zakres ten należy określić jako bardzo szeroki. Uwzględnione w nim poddziały zróżnicowane są również w obu tomach. W pierwszym tomie pojawiają się następujące zagadnienia związane z tym tematem: „Zagadnienia ogólne”, „Zagadnienia administracyjne”, „Organizacje społeczne i młodzieżowe”, „Uroczystości. Obchody. Upamiętnianie”. Druga część zawiera wyżej wymienione problemy uwzględnione w następującym porządku: „Zagadnienia społeczno-polityczne”, „Zagadnienia gospodarcze”, „Zagadnienia administracyjne”, „Organizacje społeczne i młodzieżowe”, „Uroczystości. Obchody. Upamiętnianie”. Okazuje się, że już sama publicystyka gospodarcza stanowi szeroki temat. Wspomnianych zostało tu wiele gałęzi gospodarki, takich jak bankowość, handel, rzemiosło, przemysł, rolnictwo, melioracja, górnictwo, rybołówstwo, budownictwo, energetyka, transport, gospodarka mieszkaniowa. Warto nadmienić, że teksty publicystyczne i naukowe pisane były w czasach Polski Ludowej, co wiązało się z szerokim upolitycznieniem instytucji w kraju, a zatem tematy polityczne cieszyły się w mediach dużą popularnością.

Drugie miejsce pod względem liczby opisów zajmuje „Dział ogólny”, który w obu tomach składa się z czterech jednakowych podrozdziałów: „Prace ogólne dotyczące Kaszubów i regionu kaszubskiego”, „Poszczególne okręgi i miejscowości”, „Biografie”, „Pamiętniki. Wspomnienia”. Liczba zamieszczonych w nim adnotacji bibliograficznych wynosi w sumie 1296 i obejmuje 13,5% całkowitego zestawienia. W pierwszej części *Bibliografii Kaszub* „Dział ogólny” przy liczbie 322 informacji i 12-procentowej frekwencji znajduje się dopiero na piątym miejscu. Natomiast w II tomie zagadnienia ogólne z liczbą wystąpień 974 i 14-procentowym udziałem zajmują drugie miejsce.

Trzecią pozycję w popularności informacji bibliograficznych przypisać należy „Etnografii”. Wyróżniono tu 1141 punktów z przybliżoną 11,9-procentową częstością w stosunku do całości materiału. Rozdział ten, podobnie jak wyżej omówione „Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze”, także charakteryzuje się różnorodnością materiału. Uwzględnione zostały w obu wydawnictwach następujące tematy: „Zagadnienia ogólne”, „Zwyczaje. Obrzędy. Wierzenia”, „Literatura ludowa. Folklor słowny”, „Muzyka. Taniec”, „Rzemiosło i sztuka ludowa”, „Kultura materialna. Budownictwo”. Dział etnograficzny w I tomie stoi na drugiej pozycji. 483 opisy stanowią 18% wszystkich opisów ujętych w opracowaniu. W tomie II „Etnografia” zajmuje dopiero piąte miejsce z liczbą 658, która daje zaledwie 9,5-procentową frekwencję. Zatem popularność zagadnień etno-

graficznych w pierwszej części *Bibliografii Kaszub* jest blisko dwa razy większa niż w drugiej części.

Niewiele rzadziej od „Etnografii” pojawia się „Literatura piękna”. Dział ten znajduje się na czwartym miejscu pod względem frekwencji. Zarejestrowano w nim 1138 wystąpień. Do zestawienia „Literatury pięknej” wyeksцерpowano adresy bibliograficzne zarówno publikacji teoretycznoliterackich, jak i literackich w postaci poezji i prozy, które z kolei podzielono na teksty w języku polskim i teksty w języku kaszubskim. Liczba wszystkich publikacji przyporządkowanych do tego działu wynosi w przybliżeniu 11,9% rejestru bibliograficznego obu tomów. W tomie II obok obecnych już w tomie I poddziałów „Teksty literackie” i „Historia literatury. Życie literackie. Sylwetki i twórczość pisarzy” pojawia się zestawienie „Publicystyka literacka”, w której wyodrębnione zostały między innymi felietony i teksty satyryczne³¹. Frekwencja w bibliografii za lata 1945-1956, z liczbą 408, równa się 15,2% zawartego w książce materiału, sytuując dział na trzecim miejscu, natomiast w bibliografii za lata 1957-1970 informacje na temat „Literatury pięknej” pojawiają się 730 razy, co daje 10,6-procentową frekwencję i czwarte miejsce.

Piąte miejsce w powszechności pojawiania się informacji bibliograficznych zajmuje „Kultura” z 11,2-procentową częstością przy liczbie pozycji 1078. „Kultura” jest kolejnym działem, który charakteryzuje się różnorodnością tematyczną. Dział obejmuje poddziały: „Zagadnienia ogólne. Imprezy”, „Domy kultury. Kluby. Świetlice”, „Amatorskie zespoły artystyczne. Teatr ludowy”, „Radio i telewizja”, „Muzea”. W I tomie *Bibliografii Kaszub* tematykę z tej dziedziny zarejestrowano w 330 punktach, co w rezultacie daje 12,3-procentową frekwencję i czwarte miejsce w popularności. W tomie II „Kultura” znalazła się na wysokim, trzecim miejscu. Uzbierało się 748 opisów, które stanowią jednak tylko 10,8% zawartości publikacji.

Na pozycji szóstej jest dział historyczny. „Historia” zawiera 825 opisów bibliograficznych i obejmuje 8,6% frekwencji ogólnego zestawienia. W rozdziale tym poza pięcioma chronologicznymi podrozdziałami uwzględniono: „Zagadnienia ogólne”, „Heraldykę”, „Archeologię” i „Historię gospodarczą”. Interesujące jest, że tematyka historyczna w obu częściach bibliografii uobecnia się w podobny sposób do frekwencji w ogólnym zestawieniu. Tom I rejestruje 237 informacji, co stanowi frekwencję 8,8% i także szóste miejsce. 588 adresów bibliograficznych w tomie II (frekwencja 8,5%) przekłada się z kolei na miejsce siódme.

Pozycję siódmą zajmuje dział „Krajoznawstwo. Turystyka. Środowisko przyrodnicze” z liczbą 592 i frekwencją 6,2%. Tematy te, jak wyżej wspomniano, uwzględnione są wyłącznie w II tomie. Wydawnictwo rejestruje rozdział na miejscu szóstym z częstością 8,6%. Dział ten można określić jako szczególnie intrygujący. Zastanawiający jest fakt, że w latach 1945-1956 dziennikarze stosunkowo

³¹ A. Chelchowska (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 2..., s. VII.

rzadko opisywali walory turystyczne Kaszub. Turystyka i krajoznawstwo w pierwszych latach po II wojnie światowej z pewnością były mniej rozwinięte niż w późniejszym czasie, aczkolwiek wpisywały się w działalność gospodarczą niewielkiej części tutejszej ludności. Wynajem kwater przez mieszkańców Kaszub miał już swoją tradycję od okresu międzywojennego. Informacje na ten temat można znaleźć w opartej na faktach powieści Augustyna Necela pt. *W pogoni za ławicami*³². Artykuły o turystyce kaszubskiej w okresie II RP publikowano ostatnio m.in. w „Zapiskach Puckich”³³ i w „Pomeranii”³⁴. Jeśli chodzi o letnie wczasy w pierwszych latach powojennych, ich świadectwo pojawia się np. w opracowanym przez Janinę Krausową krótkim scenariuszu teatralnym *Nadmorskie wczasy. Sकेcz dla świetlic*, zamieszczonym w „Kalendarzu Rybackim” na rok 1949³⁵. W latach 1945-1956 piszący o gospodarce dziennikarze i publicyści skupiali się jednak przede wszystkim na sprawach rolnictwa oraz rybołówstwa. Problematyka turystyczna poruszana była raczej w kontekście krajoznawczym, generalnie nieczęsto. Teksty na ten temat odnaleźć można w I tomie *Bibliografii Kaszub* w „Dziale ogólnym”.

Miejsce ósme przypadło działowi obejmującemu edukację i wychowanie. Tu pojawia się rozbieżność między tomami, ponieważ w pierwszej części rozdział ma nagłówek „Szkolnictwo. Oświata”, a w drugiej wzbogacony został dodatkowo o „naukę”, brzmi zatem „Szkolnictwo. Oświata. Nauka”. Frekwencja zagadnień związanych ze szkolnictwem i oświatą dla obu tomów łącznie wynosi 324 pozycje – 3,4% całości materiału. W I tomie zakres tematyczny zajmuje 10 miejsc przy wyekscerpowanych 55 adresach bibliograficznych i 2-procentowej częstości, natomiast w II tomie stoi na pozycji ósmej z liczbą 269 i frekwencją 3,9%.

Miejsce dziewiąte to dział „Sztuka”. Liczba zebranych informacji bibliograficznych wynosi w sumie 300, dając obecność na poziomie 3,1%. I tom zawiera 61 opisów dotyczących sztuki (frekwencja 2,3%), a II 239 opisów (frekwencja 3,5%).

Dziesiąte miejsce pod względem liczby pozycji bibliograficznych zajmuje rozdział „Biblioteki. Czasopiśmiennictwo. Ruch wydawniczy”. 293 opisy stanowią 3% ogólnej objętości. Zestawienie za lata 1945-1956 zawiera 70 punktów z częstością wystąpień 2,6%. Pozwoliło to na zajęcie ósmej lokaty. W tomie II zostały uwzględnione 223 tego typu publikacje. 3,2-procentowy udział przełożył się jednak dopiero na 10 miejsce.

„Językoznawstwo” uplasowało się na 11. pozycji. W rozdziale tym zestawiono łącznie 169 adresów z frekwencją procentową 1,8. Zaobserwować tu można kolejne podobieństwo drugiej części *Bibliografii Kaszub* do całości materiału. W II tomie artykuły językoznawcze także zajmują 11. miejsce – 108 pozycji, frekwencja 1,6%. Interesujący jest też udział „Językoznawstwa” w I tomie. Ma ono

³² A. Necel, *W pogoni za ławicami*, Gdynia 1966, s. 52-67.

³³ K. Tucholska, *Rozwój letniska w Jastarni w dwudziestolecie międzywojennym na podstawie wspomnień ks. Pawła Stefańskiego*, „Zapiski Puckie” 2017, nr 16, s. 131-143.

³⁴ M. Herrmann, *Pawilon kąpielowy w Jastarni (1926-1945)*, „Pomerania” 2019, nr 7/8, s. 35-37.

³⁵ J. Krausowa, *Nadmorskie wczasy. Sकेcz dla świetlic*, „Kalendarz Rybacki” 1949, s. 106-115.

identyczną pozycję jak „Sztuka”. Oba działy zajmują ex aequo dziewiąte miejsce z liczbą wystąpień 61 i częstością 2,3%.

Miejsce 12. zajmuje dziedzina „Religia”. Pojawia się tu 78 punktów z frekwencją 0,8%. Zaskoczeniem jest znaczna przewaga publikacji z lat 1945-1956 w stosunku do artykułów pisanych w latach 1957-1970. Liczba informacji z tej dziedziny w I tomie wynosi aż 71, natomiast tylko siedem zarejestrowano w części drugiej. Nagłówek w pierwszym wydawnictwie rozszerzony został o określenie „Kościół”. Tytuł rozdziału w tej książce brzmi „Religia. Kościół”. W pierwszej części *Bibliografii* zagadnienia z religii stanowią 2,6% zestawienia, stojąc na pozycji siódmej, natomiast w drugiej części mają zaledwie 0,1% udziału, zajmując ostatnie, 13. miejsce. Różnica w popularności tematyki religijnej związana jest z chronologią wydarzeń politycznych Polski Ludowej. Zestawienie bibliograficzne obu tomów stanowi świadectwo, jak zmieniała się sytuacja polityczna w kraju, w tym stosunek państwa do Kościoła. Wszystkie prace zawarte w pierwszym tomie, dotyczące religii, opublikowane zostały przed rokiem 1952, który przyniósł nową konstytucję, oddzielającą państwo od Kościoła. Na 71 wyżej wymienionych artykułów aż 36 wydrukowano w 1946 r., a więc przed datą sfalszowanych przez komunistów wyborów parlamentarnych. Dwa spośród siedmiu zestawionych w II tomie artykułów mają ponadto charakter antagonistyczny względem duchowieństwa katolickiego. Treści zawarte w drugiej części *Bibliografii Kaszub* wskazują na brak przychylności Kościołowi w ocenianych mediach PRL-u.

Na 13. miejscu znalazł się dział „Ludność. Demografia. Antropologia”. Jak wyżej wspomniano, problematyka uwzględniona została wyłącznie w II tomie. Liczba zarejestrowanych pozycji wynosi 58, a częstość wystąpień 0,6%. Frekwencja procentowa w stosunku do zestawienia w drugiej części *Bibliografii* równa się 0,8%, co oznacza 12. miejsce.

Bibliografia Kaszub w przeciwieństwie do *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* oraz *Bibliografii Pomorza Zachodniego* ma charakter etniczny. Chociaż niektóre adresy artykułów pokrywają się w zbiorach, jednak ich odbiór będzie się różnił. Wynika to m.in. ze stosowanych adnotacji uwypuklających aspekt kaszubski, dzięki którym czytelnik wglębia się w problematykę mniejszości etnicznej.

Historyk regionu pomorskiego, Bogusław Breza wypowiedział się na temat *Bibliografii Kaszub* w następujący sposób: „[...] stanowi ona pewien fenomen, bo nawet nie czytając jej od deski do deski, a wędrując po wzbudających ciekawość nazwiskach, datach, miejscach, przegląda się ją z wypiekami na twarzy. Jest tylko jeden warunek: minimum wiedzy o Kaszubach i chęci ich poznania!”³⁶.

Zdaniem Cezarego Obrachta-Prondzyńskiego: „[...] samo zestawienie przebogatego materiału bibliograficznego skłania do refleksji i pobudza do dalszych

³⁶ B. Breza, *Kultura i dzieje Kaszub*, „Pomerania” 2015, nr 11, s. 51.

badań. W tym sensie książka spełnia swoje podstawowe funkcje: informacyjną, tożsamościową, ale też inspirującą³⁷.

Obecnie trwają prace nad wydaniem III tomu *Bibliografii Kaszub*, obejmującego lata 1971-1981. Podczas ekskserpcji materiału zaobserwowano kolejny wzrost zainteresowania dziennikarzy tematyką kaszubską w stosunku do lat poprzednich. Jak już wyżej wspomniano, docelowe plany Działu Regionalnego WiMBP zakładają w przyszłości prezentację tematyki kaszubskiej do roku 2010. Opracowywanie kolejnych części bibliografii stanowić będzie próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób zmieniała się popularność zagadnień związanych z Kaszubami w publicystyce i piśmiennictwie naukowym.

Podsumowanie

Zagadnienia związane z kulturą regionu zostały ujęte w oficjalnej strategii Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gdańsku na lata 2021-2030³⁸. W dokumencie podkreślono m.in. wagę prac bibliograficznych, dokumentowania życia i dorobku literatów pomorskich oraz innych działań służących popularyzacji wiedzy o regionie. W tym obszarze najdłuższe tradycje posiada *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego*. Na przestrzeni lat podlegała ona różnym zmianom. Przełomem było odejście od formy drukowanej, wdrożenie systemu komputerowego PATRON i podjęcie współpracy z bibliotekami powiatowymi. Ważną rolę odgrywa nawiązywanie kontaktów w grupie osób współtworzących bazę bibliograficzną. Odbывают się szkolenia i indywidualne konsultacje. Aby *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego* mogła w dalszym ciągu, w sposób efektywny, spełniać swoją rolę, poszukuje się nowych rozwiązań. Unowocześnienia wymaga *Słownik Pisarzy Pomorza Gdańskiego*. Nie przewiduje się natomiast większych zmian w sposobie opracowania i prezentacji *Bibliografii Kaszub*. Zamieszczenie w Bałtyckiej Bibliotece Cyfrowej *Bibliografii Kaszub*, jak i niektórych, wydanych drukiem, tomów *Bibliografii Pomorza Gdańskiego* stanowi jednak próbę dotarcia z treściami regionalnymi do szerszego grona odbiorców.

By pogłębić swoją wiedzę, bibliotekarze z Gdańska uczestniczą w spotkaniach Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy Zarządzie Głównym SBP, organizowanych w miarę regulaminie w różnych bibliotekach w Polsce. Udział w nich to nie tylko okazja do wymiany informacji i doświadczeń z bibliografami i regionalistami pochodzącymi z innych części kraju. Konferencje te są również źródłem inspiracji do kreowania nowych bibliotecznych inicjatyw/działań w dziedzinie regionalizmu pomorskiego.

W artykule nie przedstawiono wszystkich zadań Działu Regionalnego WiMBP w Gdańsku. Zrezygnowano m.in. z prezentacji działalności wydawniczej i związanej z tworzeniem wystaw planszowych dotyczących Pomorza Gdańskiego, np.

o pisarzach z regionu i jubileuszowych: w 2020 r. z okazji 100. rocznicy powrotu Pomorza w granice Rzeczypospolitej czy w 2022 r. – z okazji 100-lecia utworzenia Gimnazjum Polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku. Pominięto też temat digitalizacji (w ramach Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej), któremu w tym zeszycie „Zielonogórskich Studiów Bibliotekoznawczych” poświęcony został osobny tekst.

Bibliografia

Beletrystyka pomorska – rankingi, dostęp: <https://www.wbpg.org.pl/tresc/beletrystyka-pomorska-rankingi> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Bibliografia Pomorza Gdańskiego czasów Solidarności (1980-1981), t. 1-2, Gdańsk 2010.

Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego, dostęp: <https://wbpg.org.pl/tresc/bibliografia-pomorza-gdanskiego-i-srodkowego> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Breza B., *Kultura i dzieje Kaszub, „Pomerania”* 2015, nr 11, s. 51-52.

Chelchowska A. (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 1, Gdańsk 2012.

Chelchowska A. (i in.), *Bibliografia Kaszub. Artykuły z czasopism*, t. 2, Gdańsk 2015.

Grzenkowicz G., *Tradycje regionalne na Pomorzu*, „Regionalizm w Bibliotece – dodatek do Poradnika Bibliotekarza” [2014], s. 12-16, dostęp: http://czasopisma.sbp.pl/wpcontent/uploads/2018/10/regionalizm_w_bibliotece_net.pdf [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Herrmann M., *Pawilon kąpielowy w Jastarni (1926-1945)*, „Pomerania” 2019, nr 7/8, s. 35-37.

Klat M., *Wieczór Wybrzeża*, dostęp: https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=WIECZOR_WYBRZEZA [odczyt: 15 lipca 2021].

Krausowa J., *Nadmorskie wczasy. Słecz dla świetlic*, „Kalendarz Rybacki” 1949, s. 106-115.

Necel A., *W pogoni za ławicami*, Gdynia 1966.

Nowości Regionalne, dostęp: <https://wbpg.org.pl/tresc/nowości-regionalne> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Obracht-Prondzyński C., *Bibliografia do studiowania spraw kaszubsko-pomorskich*, Gdańsk 2004.

Obracht-Prondzyński C., [Bibliografia Kaszub, t. 2 – recenzja], „Acta Cassubiana” 2015, t. 17, s. 294-298.

Pisiak H., *Bibliografia Gdyni jako internetowa baza danych Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gdyni*, „Rocznik Gdyni” 2015, nr 27, s. 166-172.

³⁷ C. Obracht-Prondzyński, [Bibliografia Kaszub...], s. 298.

³⁸ *Strategia rozwoju*, dostęp: https://wbpg.org.pl/sites/default/files/zalaczniki/Strategia_WiMBP_2021.pdf [odczyt: 3 listopada 2021].

Pośpiech M., *Bibliografia Pomorza Gdańskiego. Problem gromadzenia piśmiennictwa o regionie*, „Bibliotekarz Gdański” 1975, marzec, s. 12-14.

Raczek M., *Zaczytane Trójmiasto – lokalne powieści i opowiadania*, dostęp: <https://kultura.trojmiasto.pl/Zaczytane-Trojmiasto-lokalne-powieści-i-opowiadania-n154441.html> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Rybicki L., *Internetowy „Słownik pisarzy Wybrzeża”*, [w:] *Literatura Wybrzeża po 1980 roku*, pod red. T. Arendt i K. Turos, Pelplin 2004, s. 243-252.

Selin L., *Jastarnia na stronach wydawnictw ciągłych w latach 1945-1954*, „Zapiski Puckie” 2020, nr 19, s. 128-137.

Sroka D.M., *Pracownia Regionalna MBP w Słupsku*, „Biblioteka Publiczna” 2020, nr 12, s. 36-39.

Strategia rozwoju, dostęp: <https://wbpg.org.pl/sites/default/files/zalaczniki/Strategia WiMBP 2021.pdf> [odczyt: 3 listopada 2021].

Tucholska K., *Rozwój letniska w Jastarni w dwudziestolecie międzywojennym na podstawie wspomnień ks. Pawła Stefańskiego*, „Zapiski Puckie” 2017, nr 16, s. 131-143.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, dostęp: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970850539/U/D19970539Lj.pdf> [odczyt: 29 sierpnia 2021].

Bibliographies and other projects of the Regional Department of the Joseph Conrad Korzeniowski Regional and City Public Library in Gdańsk

Abstract

Since the mid 1970s the Regional Library in Gdańsk has carried out more extensive activities related to regionalism. Among the tasks of the Regional Department is the creation of a bibliography, initiated by the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences. Volumes of the Bibliography of the Gdańsk Pomerania for the years 1961-1981 and 1996 were published in print. The next step was the implementation of the PATRON programme in 2007 to create an electronic Bibliography of Gdańsk and Central Pomerania. First, the Regional Library in Gdańsk established cooperation with the Słupsk City Library, and then, in 2016, with district libraries. Material is excerpted from the press, as well as from scientific journals. Changes were made to the descriptions due to the transition of the National Library from subject headings to descriptors in 2017. The new version of PATRON, implemented in 2022, allows faceted searching. The editing of the quarterly journal Regional News was undertaken in 2014 to supplement the Bibliography of Gdańsk and Central Pomerania. This online periodical has gained considerable popularity. Information sources related to the Pomeranian region also include the biobibliographical Dictionary of Writers of Gdańsk Pomerania, covering authors directly related to the area of the Gdańsk Region from 1945-1975. In addition to the broad bibliography of Pomerania, the Library is also working on a Bibliography of the Kashubia area. So far, 2 volumes have been published in print. The Library's information bases are subject to constant evaluation and verification. Work is underway to improve the sources in terms of their content and methodology.

Key words: Regionalism, Territorial bibliography, Database, Bibliographic database, Electronic journal, Ranking, Readership, Promotion of readership, Bibliography of Gdańsk and Central Pomerania, Bibliography of Kashubia, Dictionary of Writers of Gdańsk Pomerania, Baltic Digital Library, Joseph Conrad Korzeniowski Regional and City Public Library (Gdańsk).

Dokumenty Życia Społecznego z kolekcji Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – wyzwania i potencjały

Dokumenty Życia Społecznego (DŻS) jako kategoria materiałów bibliotecznych

Dokumentami Życia Społecznego (DŻS) określa się druki wydawane dla osiągnięcia doraźnych celów informacyjnych, propagandowych, reklamowych i normatywnych. Odzwierciedlają one wewnętrzną działalność różnego rodzaju organizacji, stowarzyszeń, instytucji i grup społecznych. Zawarte w nich wiadomości są często efemeryczne, unikatowe oraz niedostępne w innych materiałach. Zwykle przeznaczone są one dla określonego kręgu odbiorców i najczęściej do pozaskięgarskiego sposobu rozpowszechniania. Charakteryzując się różnorodną formą i szatą graficzną, występują w postaci druków ulotnych, zwartych i ciągłych¹. W literaturze przedmiotu wśród tego typu dokumentów wymienia się zarówno materiały graficzne (afisze, broszury, druki reklamowe, foldery, gazetki, informatory, programy, ulotki, zaproszenia itp.), dokumenty oglądowe (fotosy, plakaty, pocztówki, zdjęcia, filmy), dokumenty słuchowe (taśmy), jak i słuchowo-oglądowe (kasety wideo i płyty kompaktowe)². Miejscami gromadzenia tego typu kolekcji są m.in. placówki biblioteczne. Szczególną rolę w procesach tych zarezerwowano dla bibliotek wojewódzkich. Wiąże się to ze zdefiniowaną ustawowo rolą tego typu podmiotów w procesach gromadzenia oraz ochrony lokalnie powstałych materiałów, mających znaczenie dla kształtowania, a także zachowania tożsamości i dziedzictwa regionalnego. Jak wskazuje bowiem ustawodawca, do zadań wojewódzkiej biblioteki publicznej należy: gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy³. Jak wskazują badacze tej formy zbiorów bibliotecznych,

¹ Szerzej zob. A. Firlej-Buzon, *DŻS. Dokumenty Życia Społecznego*, Warszawa 2002, s. 19-46.

² *Ibidem*, s. 123 i s. 182.

³ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 o bibliotekach*, „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85, poz. 539.

DŹS „oferują wiedzę specyficzną i niejednokrotnie niepowtarzalną, są ważnym narzędziem społecznej komunikacji. Naukowcy doceniają je jako fenomen życia publicznego oraz źródło historyczne wysokiej rangi. Znajdują się w kręgu zainteresowania historyków, historyków literatury, sztuki, muzyki, językoznawców, etnologów, teologów, a także nauk politycznych i społecznych”⁴. I choć część z gromadzonych dokumentów ma znikomą wartość materialną (zwłaszcza w momencie gromadzenia), są bez wątpienia i takie, których wartość jako materiału źródłowego dla następnych pokoleń badaczy trudno przecenić. W najnowszej literaturze przedmiotu wskazać możemy publikacje, w których ten typ bibliotecznych zbiorów ujmowany jest jako „zasób autentycznie niepowtarzalny”, ponieważ będący „odbiciem lokalnej unikatowości oraz pamiątką po niej dla przyszłych pokoleń”; zbiór, w oparciu o który „nawet najmniejsza biblioteka może zbudować własną markę”⁵. Szczególną rolę w procesie tym przypisuje się działom regionalnym. Jak wskazuje Bożena Lech-Jabłońska, badaczka DŹS, „ich znaczenie informacyjne wzrasta, są szczególnie doceniane w informacji regionalnej. Z tego powodu musi wzrastać zainteresowanie dŹs-ami ze strony bibliografii regionalnych, które stanowią element systemu informacji o regionie i narzędzie zachowania, popularyzacji, ochrony dziedzictwa kulturowego”⁶.

Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na niezwykle interesujący zasób zbiorów bibliotecznych, jakim są Dokumenty Życia Społecznego (DŹS). Podstawą prowadzonych tu analiz są rozpoznane z autopsji materiały, stanowiące kolekcję DŹS zgromadzoną w Dziale Informacji Regionalnej i Bibliograficznej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Tekst składa się z dwóch części: pierwsza z nich ma celu charakterystykę formalną i ukazanie specyfiki zielonogórskiej kolekcji Dokumentów Życia Społecznego, druga służy przedstawieniu, stworzonej przez autorkę niniejszego opracowania, koncepcji wyzwań i wiążących się z tym zasobem potencjałów: informacyjnego, estetycznego, kooperacyjnego i więziotwórczego. W opracowaniu niniejszym wykorzystano ilustracyjnie wybrane materiały z analizowanego zasobu.

Zasób DŹS Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej (WiMBP) im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – charakterystyka

Pierwsze dokumenty, inicjujące zielonogórską kolekcję (105 egzemplarzy jednodniówek z lat 1959-1973), zostały wprowadzone do księgi akcesji 5 listopada 1973 r. Na koniec roku 2021 zasób liczy ponad 45 tys. jednostek. Składają się na niego zarówno dokumenty graficzne (m.in. broszury, druki reklamowe, foldery,

⁴ B. Lech-Jabłońska, *Dylematy odbioru i opracowania dokumentów życia społecznego w bibliografii regionalnej*, [w:] *Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie*, red. A. Firlej-Buzon, Warszawa 2017, s. 136.

⁵ A. Rau, *DŹS-y dla praktyków*, Olsztyn 2020, s. 12.

⁶ B. Lech-Jabłońska, *Dylematy odbioru i opracowania dokumentów życia społecznego...*, s. 136.

gazetki, informatory, katalogi, mapy, programy, przewodniki, ulotki, zaproszenia), jak i dokumenty oglądowe (m.in. plakaty, pocztówki).

Tabela 1. DŹS – zestawienie wpływów rocznych w latach 1973-2021

Rok	Liczba	Rok	Liczba
1973	1503	1998	839
1974	615	1999	838
1975	330	2000	949
1976	1287	2001	741
1977	948	2002	820
1978	733	2003	909
1979	727	2004	903
1980	751	2005	1121
1981	743	2006	1101
1982	390	2007	921
1983	661	2008	1301
1984	653	2009	947
1985	681	2010	176
1986	328	2011	881
1987	599	2012	567
1988	500	2013	740
1989	545	2014	704
1990	441	2015	985
1991	552	2016	806
1992	556	2017	760
1993	449	2018	840
1994	356	2019	8670
1995	585	2020	720
1996	660	2021	1593
1997	848	Łącznie	45273

Opracowanie własne

Gromadzone materiały przechowywane są w teczkach introligatorskich z opisanymi grzbietami (wskazującymi numer działu) oraz w metalowych szafach, mogących pomieścić przechowywane na płasko duże formaty (do formatu A0). Wpływające do działu dokumenty poddawane są selekcji pod względem ich przydatności dla potrzeb potencjalnego użytkownika, następnie nanoszony jest przyjęty dla zbioru znak klasyfikacji. Dotychczas obowiązujący system klasyfikacyj-

ny DŻS składa się z 14 działów. W obrębie działów dokumenty układane są alfabetycznie i/lub chronologicznie.

Dział I poświęcony jest zagadnieniom ogólnym (w tym pamiątkom biograficznym). W nim gromadzone są materiały dotyczące zarówno całości regionu (związane z promocją województwa lubuskiego, np. pocztówki, widokówki, foldery, ulotki, mapy, jednodniówki i proporzki), te poświęcone poszczególnym miejscowościom, jak i związane z biografiami zasłużonych dla województwa lubuskiego osób, np.: kojarzonego z zielonogóorską sceną teatralną Hieronima Mikołajczaka i Bolesława Kostkiewicza – leśnika, nestora myślistwa lubuskiego, pułkownika Wojska Polskiego.

Dział II tworzą trzy poddziały: w pierwszym gromadzone są materiały związane z ochroną przyrody i środowiska, parkami narodowymi i krajobrazowymi znajdującymi się na terenie województwa lubuskiego oraz te dotyczące Ogrodu Botanicznego w Zielonej Górze. Poddział drugi to problematyka krajoznawstwa, trzeci: turystyki i sektora agroturystycznego.

W dziale IV gromadzone są DŻS związane z historią regionu (w tym te dotyczące cmentarzy wojskowych i pomników walki), dział V to przestrzeń kolekcjonowania materiałów etnologicznych.

Dział VI jest niezwykle rozbudowany. Składający się z jedenastu poddziałów, pozwala na zbieranie wydawnictw dotyczących: techniki, gospodarki, zróżnicowanych dziedzin przemysłu (m.in. maszynowego, energetycznego, włókienniczego, spożywczego, skórzanego czy budownictwa), poszczególnych podmiotów w ramach danego obszaru przemysłowego funkcjonujących, zakładów: produkcyjnych, usługowych i rzemieślniczych – historycznie i współcześnie obecnych w województwie lubuskim, spółdzielczości, handlu, finansów, bankowości, problematyki komunikacyjnej, transportowej i łącznościowej, gospodarki komunalnej i administracji, hotelarstwa, gastronomii oraz produktów regionalnych. Jednym z najważniejszych i obecnie najsilniej rozbudowanych w całej kolekcji zielonogórskich DŻS jest poddział siódmy, obejmujący obok m.in. problematyki leśnictwa, rybactwa i im pokrewnych obszar VI 76, który dotyczy winiarstwa (najważniejszego historycznie i współcześnie wyznacznika tożsamości regionalnej). W obszarze tym gromadzone są zarówno materiały związane z poszczególnymi lubuskimi winnicami (39 teczek), Winnicą Samorządową w Zaborze, jak i podmiotami działającymi w obszarze współczesnej promocji kultury winiarskiej (VI 7611 – Fundacja Tłocznia).

Dział VII poświęcony jest zagadnieniom społeczno-politycznym. W nim również zebrane są dokumenty dotyczące istotnych uroczystości i obchodów związanych z lokalnie znaczącymi wydarzeniami oraz te odnoszące się do funkcjonowania miejscowych organizacji i instytucji. Tym samym poszczególne poddziały dotyczą tu m.in.: partii politycznych oraz euroregionów (łącznie z materiałami wyborczymi do roku 1958), organizacji społecznych i związków zawodowych, lokalnych mniejszości narodowych (m.in. Lubuskiej Fundacji Judaika), a także

innych zagadnień socjologicznych. Na szczególną uwagę w dziale tym wydaje się zasługiwać poddział VII 4 – będący przestrzenią gromadzenia materiałów dotyczących lubuskich uroczystości i obchodów. Na ten fragment kolekcji składają się dokumenty dotyczące np. Wydarzeń Zielonogórskich, Bachanaliów czy dni poszczególnych miejscowości. Przede wszystkim jednak zebrane są tu zróżnicowane w formie DŻS odnoszące się do Winobrania, najważniejszego, największego i najstarszego święta związanego z zielonogóorskimi tradycjami winiarskimi⁷. W poddziale VII 41 – Dni Zielonej Góry Winobranie – znajdziemy m.in. zbierane systematycznie (począwszy od materiałów dokumentujących imprezę w 1964 r.) plakaty, afisze winobraniowe, okolicznościowe pocztówki, foldery i ulotki, stanowiące najprawdopodobniej jedyną tego typu kolekcję instytucjonalną na Ziemi Lubuskiej⁸.

Działy VIII i IX służą odpowiednio dokumentowaniu funkcjonowania: instytucji administracji publicznej i samorządowej oraz gromadzeniu materiałów wyborczych (VIII) i tych dotyczących lecznictwa i ochrony zdrowia (IX).

Kolejnym dużym obszarem jest dział X – związany z działaniami w zakresie nauki, edukacji (poddziały X 1 i X 2), kultury i muzealnictwa (X 3 wraz z rozszerzeniami). Każdy z funkcjonujących tu poddziałów ma dodatkowo rozbudowaną wewnętrzną strukturę, co czyni poszczególne elementy tej kolekcji potencjalnie samodzielnymi bytami (w zakresie możliwości ilustracyjnych i eksplanacyjnych) dla dokumentowanych zjawisk. Na szczególną uwagę (ze względu na potencjalne odniesienia do rysów charakterystycznych lubuskiej kultury) wydają się w dziale tym zasługiwać obszary dokumentujące funkcjonowanie lokalnych kabaretów (X 33), domów kultury oraz instytucji i pozostałych podmiotów upowszechniania kultury instytucjonalnej (X 34 wraz z rozbudowaniami) i pozawodowej – od amatorskich zespołów artystycznych, przez plastykę, muzykę, film i teatr (X 344 – X 348). Duży i równocześnie interesujący poznawczo jest w obszarze tym poddział X 36, dotyczący poszczególnych lubuskich instytucji muzealnych, w tym: Muzeum Ziemi Lubuskiej, Lubuskiego Muzeum Wojskowego w Drzonowie, Muzeum Etnograficznego w Ochli i Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy. Mieszczący się tu również poddział X 38 ukazuje funkcjonowanie zielonogórskich instytucji radiowo-telewizyjnych (osobna teczka – X 38/1 – została w poddziale tym wydzielona dla materiałów dotyczących Tomasza Florkowskiego, zielonogóorskiego architekta, poety, radiowca).

⁷ Pierwsza wzmianka o zielonogórskich winnicach pochodzi z roku 1314. Wielowiekowa tradycja uprawy winorośli zrodziła zróżnicowane obyczaje, m.in. hucznie świętowaną zabawę związaną ze zbiorem winogron. Od 1852 r. ten świąteczny dzień urzędowo ogłaszany przez Radę Miejską do czasów obecnych przetrwał jako najbardziej huczna promocja winnego grodu. Szerzej zob. A. Toczewski, *Zielonogóorskie winobrania*, Zielona Góra 2005, s. 5.

⁸ Kolekcje instytucjonalne – kolekcje prowadzone przez instytucje w odróżnieniu od kolekcji prywatnych, prowadzonych przez osoby indywidualne.

Dział XI obejmuje w poszczególnych poddziałach (XI 1 – XI 6) zagadnienia dotyczące działalności poszczególnych klubów i zrzeszeń sportowych – zarówno zawodowych, jak i amatorskich (w tym zielonogórskiego, żużlowego klubu „Falubaz”), materiały dokumentujące organizowane lokalnie imprezy sportowe oraz podmioty i instytucje świadczące usługi w zakresie sportu oraz rekreacyjnej kultury fizycznej (Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji w Drzonkowie, Centrum Rekreacyjno-Sportowe i Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Zielonej Górze).

W ramach Działu XII wydzielono pięć poddziałów prezentujących zagadnienia obszaru literackiego: od materiałów traktujących o literaturze lubuskiej i organizacjach zrzeszających lokalnych pisarzy (ze szczególnym uwzględnieniem zielonogórskiego Stowarzyszenie Jeszcze Żywych Poetów), przez dokumenty ukazujące życie literackie, konkursy w przedmiotowym zakresie, aż po DŻS odnoszące się do poszczególnych pisarzy i ich tekstów.

Dział XIII to kolejny niezwykle rozbudowany fragment zielonogórskiej kolekcji. Obejmuje on swoim zakresem osiem, wewnętrznie ustrukturyzowanych, poddziałów dotyczących sztuki: od zabytków, architektury, urbanistyki, rewitalizacji, sztuki sakralnej, przez sztukę plastyczną (w tym instytucjonalne podmioty związane ze wspieraniem i prezentacją działań w tym obszarze), teatr (gromadzone tu są materiały związane z funkcjonowaniem placówek teatralnych w obu miastach wojewódzkich: Państwowym Teatrze Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze i Teatrze im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim oraz podmiotów mieszczących się w nurcie amatorskiego ruchu teatralnego), muzykę (od Filharmonii Zielonogórskiej po lokalne towarzystwa i imprezy muzyczne), aż po kino, działania i wydarzenia związane ze sztuką kinową (XIII 8). W ramach tego ostatniego poddziału wydzielono osobne obszary pozwalające na gromadzenie wśród zielonogórskich DŻS tych dotyczących kluczowych z perspektywy lubuskiej sztuki filmowej imprez, m.in.: Lubuskiego Lata Filmowego (XIII 82) czy Kozzi Gangsta Film (XIII 86), oraz lokalnych instytucji filmowych, np. Dyskusyjnego Klubu Filmowego „Megaron” w Gorzowie Wielkopolskim (XIII 811).

Zielonogórską kolekcję DŻS w sensie strukturalnym zamykają: dział XIV – dotyczący zagadnień wyznaniowych i dział XV – grupujący materiały poświęcone informatyce, archiwom i bibliotekom. Ten ostatni, przez wzgląd na biblioteczne osadzenie zielonogórskiej kolekcji DŻS, stanowić może niezwykle interesujące źródło wiedzy o funkcjonowaniu lubuskich bibliotek. Na szczególną uwagę wydają się zasługiwać tu materiały zgromadzone w poddziale XV 1 z rozszerzeniami, dotyczące funkcjonowania, macierzystej dla kolekcji zielonogórskich DŻS, Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. W poszczególnych poddziałach znaleźć możemy materiały ukazujące funkcjonowanie poszczególnych agend zielonogórskiej księżnicy oraz te dokumentujące organizowane przez placówkę imprezy, m.in.: Zielonogórski Salon Poezji (XV 16), Czytelnię Dramatu (XV 19), Festiwal Literacki im. Anny Tokarskiej. Proza Poetów (XV 21) i Krakowski Salon Poezji w Zielonej Górze (XV 22).

Zielonogórskie DŻS – wyzwania i potencjały

Według internetowego *Słownika języka polskiego* wyzwanie to „trudne zadanie, nowa sytuacja itp. wymagające od kogoś wysiłku, poświęcenia itp., będące sprawdzianem czyjejś wiedzy, odporności itp.”⁹, potencjał zaś definiowany jest m.in. jako „czyjeś możliwości w jakiejś dziedzinie”¹⁰. Pojęcia te potraktowane zostały przez autorkę jako punkt wyjścia dla sposobu myślenia o zielonogórskich DŻS. Dzięki nim, a także codziennemu obcowaniu z zielonogórską kolekcją wypracowana została koncepcja dualnego obszarowo ujmowania tych materiałów. Nakreślona w niniejszym opracowaniu, pierwszy raz została zaprezentowana publicznie podczas odbywającego się w Zielonej Górze w dniach 30 września – 1 października 2020, 40. Spotkania Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP „Potencjał informacyjny regionalnych zbiorów i baz danych – narzędzia i metody ich wykorzystania”. To ogólnopolskie spotkanie, pozwalające na wymianę doświadczeń bibliotekarzy – bibliografów i regionalistów, było szansą do wygłoszenia wystąpienia „Dokumenty Życia Społecznego z kolekcji Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – wyzwania i potencjały”¹¹. Doświadczenie to, przede wszystkim zaś pozytywny środowiskowy odbiór takiego spojrzenia na Dokumenty Życia Społecznego – przez pryzmat trudności i możliwości tkwiących w tym zasobie, spowodowały dalsze prace nad proponowanym ujęciem.

Zielonogórskie DŻS – wyzwania

W 2017 r. Biblioteka Narodowa wyznaczyła nowy trend w katalogowaniu zbiorów bibliotecznych, zastępując Język Hasel Przedmiotowych (JHP) – Deskryptorami Biblioteki Narodowej (DBN). Język ten, jako bardziej intuicyjny i mniej sztuczny, miał za zadanie ułatwić użytkownikom katalogów bibliotecznych szybsze dotarcie do poszukiwanych informacji. Dokumenty opracowane w języku DBN, miały być opracowane bardziej szczegółowo przez bibliotekarzy katalogujących i w związku z tym – dać więcej relewantnych odpowiedzi na zapytanie czytelnika. W styczniu 2018 r. język DBN wprowadzony został do opracowania bibliograficznego dokumentów bazy *Bibliografia Ziemi Lubuskiej* (było to zadanie trudniejsze o tyle, że wcześniej zielonogórska biblioteka nie pracowała na JHP BN, a jedynie wewnętrznej Klasyfikacji Regionalnej). Stanowiło to pierwszy krok dostosowywania standardów wypracowanych przez Bibliotekę Narodową do zielonogórskich zasobów bibliotecznych.

Krok kolejny stanowić ma implementacja tej drogi do zasobu Dokumentów Życia Społecznego. W 2020 r. w Dziale Informacji Regionalnej i Bibliograficz-

⁹ Wyzwania, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, dostęp: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/wyzwania.html> [odczyt: 15 października 2021].

¹⁰ Potencjał, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, dostęp: <https://sjp.pwn.pl/sjp/szukaj/potencja%C5%82> [odczyt: 15 października 2021].

¹¹ B. Lech-Jabłońska, 40. Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP „Potencjał informacyjny regionalnych zbiorów i baz danych – narzędzia i metody ich wykorzystania”, „Bibliotekarz Lubuski” 2021, nr 2, s. 30-34.

nej powołany został zespół roboczy, mający stworzyć koncepcję elektronicznego skatalogowania i zbibliografowania tego potężnego zasobu, na który składają się DŹS. Zadanie to od początku traktowane było jako szeroko zakrojone, wielowymiarowe, wymagające gruntownego przygotowania przedsięwzięcie. I choć prace zespołu robczego w punkcie wyjścia dotyczyły wypracowania zasad odnoszących się do procesu opracowania rzeczowego zielonogórskich DŹS, ostateczne ustalenia odnoszą się do wszystkich etapów prac wiążących się z biblioteczną obecnością tego typu zbiorów: od działań związanych z gromadzeniem i przechowywaniem, przez zagadnienia dotyczące ich opracowania, aż po stworzenie założeń związanych z szerszą, zewnętrzną obecnością DŹS. W zarysie dają się one sprowadzić do następujących twierdzeń:

- Bezwzględnie potrzebne jest zapewnienie optymalnych warunków przechowywania oraz ochrony zgromadzonych zasobów z uwzględnieniem napływu przyszłego;
- Istotne jest rozwiązywanie problemów techniczno-infrastrukturalnych (związanych m.in. z zapewnieniem zaplecza technicznego, zabezpieczającego możliwość digitalizacji);
- Perspektywicznie ważna jest zmiana kształtu polityki gromadzenia DŹS (polegająca na usystematyzowaniu procesu napływu dokumentów);
- Niezbędne jest opracowanie strategii skatalogowania zasobu DŹS za pomocą DBN;
- Każdy ze stanowiących zasób dokument musi zostać opracowany jednostkowo, w oparciu o język DBN;
- Punktem wyjścia, tak jak w przypadku *Bibliografii Ziemi Lubuskiej*, muszą być przepisy katalogowania sporządzone, udostępnione i stosowane przez Bibliotekę Narodową¹²;
- Całość prac katalogowych przeprowadzona zostanie w systemie bibliotecznym w oparciu o format MARC 21: większość dokumentów opracowana zostanie za pomocą normy dla druków ulotnych, pozostałe nieliczne wyjątki – książki, czasopisma, oparte zostaną odpowiednio o normy dla wydawnictw zwartych i ciągłych. Katalogowanie DŹS rozpocznie się po wdrożeniu systemu zarządzania zasobami bibliotecznymi ALMA, który planowany jest na lata 2022-2025;
- Poza powołaniem głównego zespołu robczego ds. DŹS istnieje potrzeba zbudowania i przeszkolenia szerszego zespołu mającego zająć się opracowaniem przedmiotowych dokumentów (ze względu na objętość zasobu DŹS czekającego na skatalogowanie niezbędne staje się przygotowanie do tego działania większej liczby bibliotekarzy stanowiących powołany zespół opracowujący,

¹² *Przepisy katalogowania BN*, dostęp: <https://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/normy,-formaty,-standardy/katalogowanie/przepisy-katalogowania-bn> [odczyt: 7 grudnia 2021].

co pozwoli na przeprowadzenie całego procesu możliwie najdokładniej i w jak najkrótszym czasie);

- Konieczne jest ustalenie możliwości digitalizacyjnych z uwzględnieniem kwestii formalno-prawnych w odniesieniu do poszczególnych dokumentów;
- Należy dopracować kryteria selekcji materiałów (pod kątem digitalizacji);
- Istnieje potrzeba określenia zasad postępowania z materiałami nieumieszczonymi w bazie;
- Ważne z perspektywy podejmowanych działań jest wypracowanie zasad informacji o Dokumentach Życia Społecznego podmiotów otoczenia zewnętrznego (w tym działań popularyzatorskich i promocyjno-marketingowych)¹³.

Zielonogórskie DŹS – potencjały

Potencjał informacyjny

Zielonogórskie DŹS traktować można jako cenne źródło informacji o zróżnicowanych przejawach życia społecznego. Będąc zarówno odbiciem rzeczywistości, w której powstają, jak i rezerwuarem pamięci historycznej – przestrzenią zamieszczania informacji dotyczących minionych dziejów z historii regionu bądź postaci dla województwa lubuskiego kluczowych – stanowią materiał o wysokim potencjale informacyjnym. Funkcjonując w zróżnicowanej formie: od niewielkich formatowo wizytówek, pocztówek, przez kilkustronicowe foldery, aż po plakaty – są nośnikami wielości treści.



Wizytówka – Winnica Marcinowice – 90 × 50 mm – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

¹³ A. Urbaniak, A. Urbaniak, *Opracowanie rzeczowe zbioru Dokumentów Życia Społecznego przez Dział Informacji Regionalnej i Bibliograficznej WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – zarys strategii*, „Bibliotekarz Lubuski” 2020, nr 2, s. 29-31.



Karta win, Winnica Żelazny – format A4 – nieskładany – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze



Plakat. Winobranie 2020, format A0 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

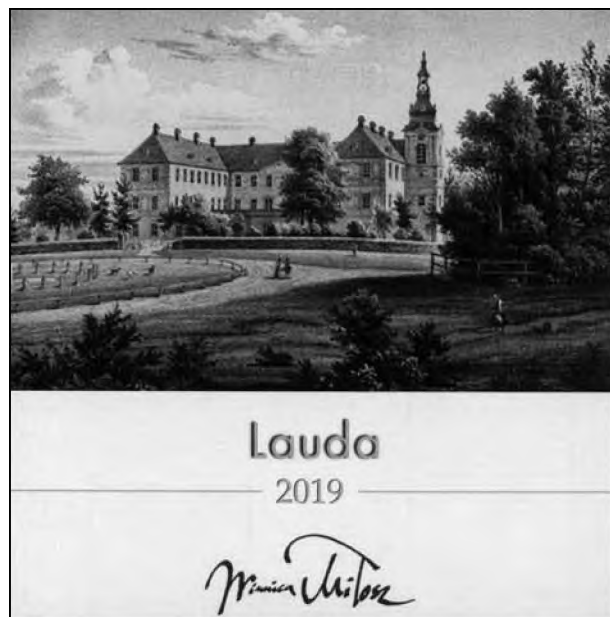
Potencjał informacyjny analizowanych DŻS widoczny jest również w aspekcie historycznym, kiedy materiały te stają się przestrzenią intencjonalnego umieszczania treści o znaczeniu istotnym dla zachowania dziedzictwa kulturowego i podtrzymywania tożsamości regionu. Na potrzeby niniejszego opracowania wybrano dwie tego typu manifestacje: przednie etykiety z win produkowanych w lokalnej winnicy Miłosz w Łazie koło Zielonej Góry. Każda z nich jest bowiem nie tylko nośnikiem informacji o roczniku i typie trunku, ale również stanowi nawiązanie do treści istotnych regionalnie. Prezentowana poniżej etykieta wina Zweigelt & pinot noir przedstawia sylwetkę Carla Friedricha Eduarda Engmana, portretu Carla Seiferta z 1835 r. (portret ten znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Lubuskiej), winiarza, właściciela jednej z lokalnych winiarni, jednego z największych kupców winnych w XIX-wiecznej Zielonej Górze¹⁴. Druga z etykiet nawiązuje do przedstawiającej Pałac w podzielonogórskim Zaborze litografii ze zbioru tek berlińskiego wydawcy Alexandra Dunckera. Teki te, powstałe w latach 1857-1883, to artystycznie wykonane rysunki, ukazujące wiejskie dwory, pałace i rezydencje szlachty pruskiej owego okresu¹⁵.



Etykieta winiarska. Winnica Miłosz. Zweigelt 2018, format 100 × 100 mm – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

¹⁴ Szerzej zob. M. Kuleba, *Enographia Thalloris*, Zielona Góra 2013, s. 210-217.

¹⁵ Teki A. Dunckera, dostęp: <https://duncker.fandom.com/pl/wiki/Zab%C3%B3r>. [odczyt: 10 listopada 2021].



Etykieta winiarska. Winnica Miłosz. Lauda 2019, format 100 × 100 mm – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

Potencjał estetyczny

Zielonogórskie Dokumenty Życia Społecznego to przestrzeń ekspresji twórczej, forma obecności związanych z lokalnym środowiskiem artystów plastyków. Obecność tę widać szczególnie mocno w dziedzinie plakatu – tworzonego na potrzeby święta Winobrania, gdzie wśród twórców wskazać można licznych artystów plastyków: Witolda Michorzewskiego, Andrzeja Gordona, Irenę Bierwiazzonek, Agatę Buchalik-Drzyzgę, Monikę Łakomską i wielu innych. Osobny nurt wydają się stanowić tu odmienne w formach wytwory, powstające w związku z dynamicznie rozwijającym się lokalnie rynkiem usług enoturystycznych: etykiety winiarskie, wizytówki, foldery i inne materiały ukazujące działalność poszczególnych winnic – również projektowane przy współpracy z artystami plastykami. Na następnej stronie plakat winobraniowy z roku 1977 autorstwa Witolda Michorzewskiego oraz awers folderu reklamowego Winnicy Adam Płoński z Wojsławic, autorstwa artysty plastyk Anny Zawadzkiej-Dziudy.



Witold Michorzewski, plakat winobraniowy, 1977, format A0 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze



Anna Zawadzka-Dziuda, Winnica Adam Płoński, folder, format A5 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

Potencjał kooperacyjny

Zielonogórskie DŻS traktować można również jako dokumenty o znaczącym potencjale kooperacyjnym, rozumianym jako przestrzeń współpracy międzyinstytucjonalnej, pojawiającej się w związku z nimi. Największą część tej aktywności stanowią kontakty utrzymywane z otoczeniem instytucjonalnym biblioteki, związane z procesem pozyskiwania wytwarzanych lokalnie dokumentów. Wśród instytucji tych wskazać należy podmioty kluczowe dla życia społecznego Ziemi Lubuskiej (instytucje kultury, sztuki, sportu, polityki, gospodarki, promocji) – mające swoje odniesienia w strukturze, wcześniej omawianej kolekcji zielonogórskich dokumentów. Poniżej dwa wybrane przykłady plakatów pozyskanych od współpracujących z biblioteką w procesie przekazywania DŻS instytucji: Lubuskiego Centrum Produktu Regionalnego i Lubuskiego Centrum Winiarstwa.



Lubuskie Centrum Produktu Regionalnego, plakat, format A0 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze



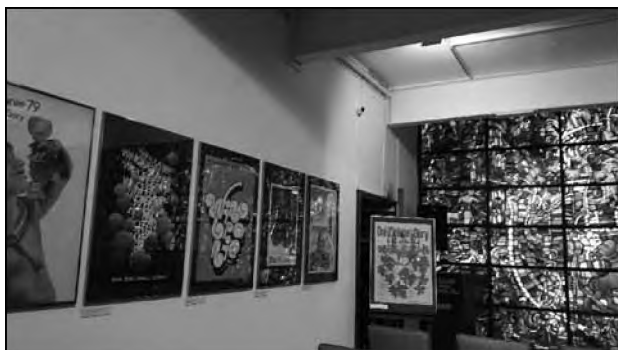
Lubuskie Centrum Winiarstwa, plakat, format A0 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

Odmienny charakter stanowią działania będące efektem takiej współpracy międzyinstytucjonalnej. Podejmowane bądź samodzielnie przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze, bądź w partnerstwie z instytucjami – pierwotnymi dostarczycielami dokumentów do kolekcji – owocują przedsięwzięciami o zróżnicowanym charakterze i zasięgu oddziaływania społecznego. Poniżej plakat stworzony przez zielonogórską bibliotekę na potrzeby wystawy „Lubuskie Smaki Dziedzictwa”, zorganizowanej w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa, w trakcie której w gmachu głównym biblioteki zaprezentowano 211 różnych DŻS z kolekcji Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej – dostarczonych przez lubuskie podmioty sektora kulinarnego.



Lubuskie Smaki Dziedzictwa, WIMBP, plakat, format A0 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

Najciekawsze jednak wydają się być działania podejmowane w ścisłym partnerstwie organizacyjnym z otoczeniem instytucjonalnym książki. Przykład takiego partnerstwa stanowić może wystawa zorganizowana we współpracy z Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, w dniach 9 września – 31 października 2020 r., kiedy to 14 DŻS (plakatów winobraniowych) ze zbiorów bibliotecznych zostało zaprezentowanych w salach zielonogórskiego muzeum w ramach wystawy „Plakat winobraniowy z lat 1965-2020”. Wydarzenie to nie tylko stało się jednym z centralnych punktów obchodów zielonogórskiego święta Winobrania, ale też, a może przede wszystkim, było doskonałą okazją do zaprezentowania zielonogórczom oraz licznie odwiedzającym w tamtych dniach miejskim gościom, bogactwa zasobu, jakim jest kolekcja Dokumentów Życia Społecznego Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Poniżej zdjęcie ukazujące plakaty z kolekcji bibliotecznej wyeksponowane w salach zielonogórskiego muzeum i okładka folderu, autorstwa Muzeum Ziemi Lubuskiej, powstałego jako efekt wystawy, który następnie wzbogacił zbiory zielonogórskiej kolekcji DŻS.



Wystawa „Plakat winobraniowy”, źródło fot. z prywatnych zbiorów autorki



Folder wystawy „Plakat winobraniowy”, MZL, format A5 – źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

Potencjał więziotwórczy

W Dokumentach Życia Społecznego dostrzec można również potencjał więziotwórczy, stanowić mogą one bowiem przyczynek działań służących integracji środowisk bibliotekarzy. 27 stycznia 2021 r. odbyło się spotkanie online promujące książkę *DŻS-y dla praktyków* autorstwa Anny Rau, bibliotekarki z Pracowni Regionalnej i Informatorium Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie. Wydarzenie to prowadzone przez Annę Gromkowską z Biblioteki Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie w interesujący sposób prezentowało tę wyrosłą z trzynastoletniego doświadczenia Anny Rau w pracy z Dokumentami Życia Społecznego publikację. Jeden z egzemplarzy wzbogacił zbiory Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Jego lektura, ale też dotychczasowe doświadczenie wcześniejszego wirtualnego spotkania z autorką, stały się inspiracją do zaproszenia Anny Rau do wygłoszenia wystąpienia, dotyczącego poruszanych w książce zagadnień w ramach organizowanych w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze konwersatoriów bibliotekoznawczych. Poprzedzone wspólnym zwiedzaniem Zielonej Góry spotkanie (finalizujące dziesiątą edycję imprezy) odbyło się 16 czerwca 2021 r. w bibliotecznej Sali im. Janusza Koniusza. Wygłoszona wówczas prelekcja „DŻS-y dla praktyków bez tajemnic, czyli o bibliotecznej praktyce Dokumentów Życia Społecznego” spotkała się z dużym zainteresowaniem odbiorców obecnych w zielono-

górskiej księżnicy, a także tych, którzy mogli brać udział w wydarzeniu dzięki internetowej transmisji. Wystąpienie to pozwoliło nie tylko na ukazanie bogactwa olsztyńskiego zbioru Dokumentów Życia Społecznego. Było ono również znakomitą okazją do zwrócenia uwagi na ten niezwykle ważny, choć często niedoceniany typ zasobu bibliotecznego i cenną wymianę doświadczeń z przedstawicielem innego ośrodka posiadającego swoją kolekcję DŻS¹⁶. Obok plakat ze zbiorów zielonogórskich DŻS, dokumentujący imprezę.



Konwersatorium bibliotekoznawcze – A. Rau, WMBP, plakat, format A0. Źródło: zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

¹⁶ A. Urbaniak, *Spotkania wokół dżs-ów z Anną Rau*, „Bibliotekarz Lubuski” 2021, nr 2, s. 15-17.

Documents of Social Life from the Collection of the Cyprian Norwid Regional and City Public Library in Zielona Góra – Challenges and Potentials

Abstract

The aim of this study is to draw attention to an extremely interesting type of library resources, namely Documents of Social Life (DŹS). The materials comprising the collection gathered in the Regional and Bibliographic Information Department of the Cyprian Norwid Regional and City Public Library in Zielona Góra constituted the basis for the analyses carried out here. The text characterizes the collection in question with regard to its formal features, shows its specificity resulting from regional references and draws attention to the challenges connected with the library presence of Documents of Social Life. The analyses carried out here also serve to present the concept created by the author of this study of the potentials inherent in this type of library collection: informational, aesthetic, co-operative and bonding.

Key words: libraries, Documents of Social Life (DŹS), collections, library collections, potentials, regionalism, challenges, library resources, library collections, special collections

Danuta Maria Sroka

Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku

Bałtycka Biblioteka Cyfrowa (BBC) – informacja regionalna w sieci

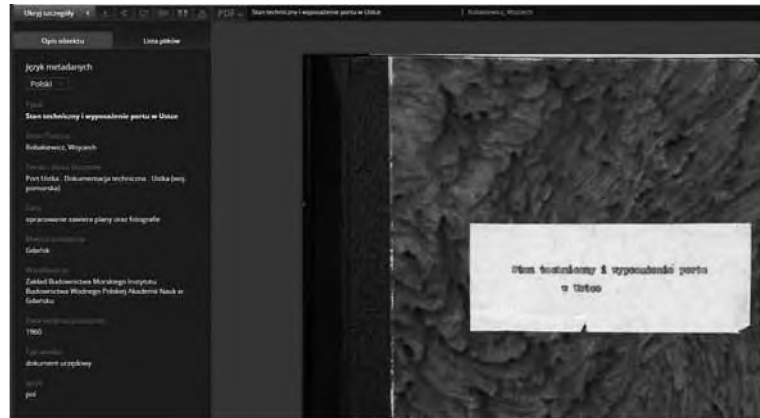
Formy dokumentów regionalnych oraz ich digitalizacja

Przeobrażenia kulturowe, rozwój technologiczny i zmiany organizacyjne zachodzące w rozmaitych sektorach dookreślają przekształcenia, jakim ulegają biblioteki w Polsce. Ważnym elementem ich działalności jest regionalizm upowszechniany jako idea wyrastająca z potrzeb zachowania i rozwoju cech kultury właściwej danemu regionowi. Biblioteki gromadzą, selekcjonują, opracowują i upowszechniają dokumenty będące wyrazem utrwalania myśli konkretnych pokoleń, są kopalniami wiedzy o przeszłości, historii poszczególnych obszarów i ich teraźniejszości. Nie ulega wątpliwości, że wraz z rozwojem sieci telekomunikacyjnej wzrosło znaczenie digitalizacji, co zdecydowanie zwiększyło dostęp do dóbr kultury poszczególnych regionów.

Działalność regionalna Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku przeniosła się w dużym stopniu z fizycznego budynku do przestrzeni wirtualnej, gdzie odnaleźć można już nie tylko informacje o zbiorach regionalnych gromadzonych w bibliotece (katalogi online, *Bibliografia Pomorza Gdańskiego i Środkowego*), ale również dokumenty pełnotekstowe pochodzące z innych podmiotów, a dostępne – poprzez Bałtycką Bibliotekę Cyfrową (BBC) – z każdego miejsca na świecie.

Istotną kwestią są standardy techniczne wypracowane przez lata w procesie rozwoju bibliotek cyfrowych w Polsce. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na niejednorodność form dokumentów występujących w poszczególnych instytucjach partnerskich tworzących zasób BBC, są to m.in.: dokumentacja aktowa, techniczna, audiowizualna, fotograficzna (szklane negatywy, rolki negatywów, odbitki), plany i mapy wielkoformatowe, obiekty muzealne 2D i 3D. Każda z tych form wymaga indywidualnego spojrzenia, a co za tym idzie – przygotowania odpowiedniej ścieżki digitalizacyjnej od wyboru standardu opisu obiektu, przez wybór narzędzi do digitalizacji, techniki do przygotowania odpowiedniej formy lub wielu form prezentacyjnych uwzględniających kluczowe wartości informacyjne digitalizowanego obiektu. Jednym z takich przykładów może być dokumentacja techniczna portu w Ustce, publikowana w Bałtyckiej Bibliotece Cyfrowej. W opisie obiektu zawarto datę fizycznego powstania tego dokumentu (rok 1960), poda-

no twórcę i współtwórców: Wojciecha Robakiewicza oraz Zakład Budownictwa Morskiego Instytutu Budownictwa Wodnego Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku. W tym przypadku obiekt cyfrowy przyporządkowano do dokumentacji urzędowej.



Ilustracja 1. Stan techniczny i wyposażenie portu w Ustce, 1960. Z prawej strony widoczna jest okładka opracowania wraz z tytułem, z lewej znajdują się metadane obiektu wraz z typem zasobu. Wycinek ze strony Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/71870/edition/65446/>

Innym przykładem są czasopisma i gazety. Niewątpliwie te formy dokumentów mają złożoną strukturę, znajdują się w nich: artykuły, ilustracje, reklamy i ogłoszenia. Skład takiego dokumentu jest wieloszpaltowy i dość skomplikowany w układzie strony. Treści współdzielone są między stronami, artykuły powiązane z ilustracjami, występuje cykliczność (współdzielenie między numerami). Obsługa cyfrowa takiej postaci dokumentów wymaga szczególnego podejścia m.in. rozszerzenia metadanych, uważności podczas procesu digitalizacji, produkcji postaci cyfrowych o wysokiej jakości, nawet wówczas gdy materiały wyjściowe/analogowe są w złym stanie zachowania. W Pracowni Digitalizacji w Słupsku możliwe jest wytworzenie plików wzorcowych o wyższych parametrach, niż wymagają tego podstawowe standardy digitalizacji, w celu uzyskania lepszego automatycznego rozpoznania treści przez oprogramowanie do OCR.

Zarówno dokumentacja techniczna, planistyczna, czasopisma, gazety czy występujące w rozmaitych formach dokumenty życia społecznego wymagają indywidualnego podejścia do kwestii związanej z ich digitalizacją i opracowaniem. Poniżej zamieszczono przykład opisu obiektu stanowiącego czasopismo: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/72132/edition/65913/>.

Głos Słupski 1965-1976 ; Głos Słupski Tygodnia, 1965, wrzesień, nr 212 (4038)

Temat i słowa kluczowe:

Czasopisma regionalne i lokalne polskie ; Gazety polskie ; Głos Słupski (czasop.)

Opis:

Gazeta codzienna miast Koszalin i Słupsk ; wcześniej Głos Koszaliński ; od 1977 wydawany jako Głos Pomorza

Wydawca:

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

Miejsce wydania:

Koszalin

Data wydania/powstania:

1965.09.04-1965.09.05

Typ zasobu:

czasopismo

Źródło:

Miejska Biblioteka Publiczna w Słupsku

Język:

pol

Licencja:

Licencja instytucjonalna

Redaktor, zanim przystąpi do tworzenia metadanych danego obiektu, zapozna się z jego treścią i określa formę/strukturę opisu publikacji. Reasumując powyższe, wielość typów i form publikowanych dokumentów wymusza uwzględnienie zawartych w nich treści, określenia formy, klasyfikację do stworzenia danych opisowych (zwanych również danymi nieprzestrzennymi lub atrybutami). Gdy dokument zostanie prawidłowo opracowany, szanse związane z jego odnalezieniem zwiększają się znacznie.

Rozwój specjalistycznych narzędzi tworzenia i zarządzania zasobami cyfrowymi stał się tak powszechny, że wymusza zmiany strategii w tworzeniu programów dotacyjnych dedykowanych bibliotekom. Korzystanie z narzędzi informacyjnych oraz tworzenie metod ich wykorzystania zależą w dużej mierze od potencjału twórczego osób pracujących w danej bibliotece oraz od programów dedykowanych rozwojowi infrastruktury informatycznej przez rozmaite podmioty administracji rządowej czy samorządowej, w tym: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) czy Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN).

Biblioteki publiczne mają obecnie problem z dynamicznym rozwojem, związane jest to ze strategią przyjętą przez MKiDN ograniczającą odbudowanie infrastruktury informatycznej niezbędnej do prowadzenia biblioteki cyfrowej. Na szczęście Unia Europejska motywuje do wysiłku w zakresie digitalizacji dorobku kulturowego poszczególnych regionów, zachęcając m.in. sektor prywatny do włączania się w proces cyfryzacji. Jednym z sześciu priorytetów Komisji Europejskiej, występującego pn. „Europa na miarę ery cyfrowej”¹, jest rozwój tech-

¹ Komisja Europejska. Europa na miarę ery cyfrowej, dostęp: <https://ec.europa.eu/info/strategy/>

nologiczny, co stanowi o możliwości aplikowania o środki związane m.in. z tworzeniem innowacyjnych systemów informatycznych, łączeniem zasobów i tworzeniem archiwów cyfrowych czy wreszcie wdrożenia technologii mobilnej piątej generacji. Organizacje pozarządowe również podejmują starania związane z rozwojem bibliotek w kontekście upowszechniania informacji regionalnej poprzez dostęp do nowoczesnych technologii, taką organizacją jest m.in. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego².

Biblioteki cyfrowe, tak jak inne źródła elektroniczne, oprócz oferowania przydatnych i dobrze kształtowanych zasobów, muszą również charakteryzować się użytecznością i funkcjonalnością, o których w dużej mierze decyduje przygotowanie odpowiednich postaci prezentacyjnych, doskonalenie oraz rozwój narzędzi wyszukiwania, interfejsu systemów informacyjnych, telekomunikacji i kolekcji multimedialnych. Za prawidłowy rozwój oraz utrzymanie zasobów biblioteki cyfrowej odpowiedzialny jest przede wszystkim człowiek, a dokładnie zespół specjalistów, który w swej pracy wykorzystuje środki finansowe przekazane mu na ten cel przez organizację założycielską³.

Bibliotekarstwo cyfrowe jest dość skomplikowane i wielopłaszczyznowe, wymaga sporej wiedzy z zakresu: informatyki, archiwizacji, architektury systemów informatycznych, prawa autorskiego i praw pokrewnych, projektowania czy organizacji stanowisk pracy, ale również upowszechniania informacji o zasobach. Wspomina się o tym dlatego, by wskazać na potrzebę jakości w tworzeniu dokumentów cyfrowych oraz na obecność odpowiednich narzędzi i metod wyszukiwawczych.

Obszary informacji regionalnej

Biblioteki coraz częściej dokonują konwersji swoich zbiorów do postaci cyfrowej. Otrzymywane w procesie digitalizacji obrazy rastrowe są przechowywane w archiwach cyfrowych, wcześniej stanowią podstawę do przygotowywania postaci prezentacyjnych których wyszukiwanie odbywa się dzięki wprowadzanych do systemu metadanych. Dziś biblioteki cyfrowe nazywane są systemami kompleksowymi, w których kluczową rolę odgrywają procesowość i szereg elementów składowych: zasoby, infrastruktura techniczna i środowisko. Zapewniają one otwarty dostęp do dóbr kultury w kontekście ochrony i prezentacji zasobów regionalnych. Władysław Marek Kolasa w swojej pracy pt. „*dLibra*” *Digital Library Framework – platforma do budowy bibliotek cyfrowych* pisze: „[...] nowoczesna biblioteka cyfrowa nie jest li tylko uporządkowanym zasobem, lecz także zbiorem standaryzowanych procedur [...]”⁴. Tych procedur jest wiele, zostaną one opisane w niniejszym artykule na podstawie Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej.

priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age_pl [odczyt: 13 grudnia 2021].

² Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, dostęp: <https://frsi.org.pl/> [odczyt: 13 grudnia 2021].

³ D. Sroka, *Bałtycka Biblioteka Cyfrowa jako warsztat informacyjny bibliotekarza*, [w:] *Mobilna biblioteka*, red. M. Wojciechowska, Warszawa 2021, s. 90.

⁴ W.M. Kolasa, „*dLibra*” *Digital Library Framework – platforma do budowy bibliotek cyfrowych*, dostęp:

W obszarze informacji biblioteki cyfrowe są kolekcją usług i obiektów cyfrowych, „[...] wspierają użytkowników w wykorzystaniu obiektów informacyjnych i organizacji oraz prezentacji tych obiektów dostępnych bezpośrednio lub pośrednio przy użyciu elektronicznych/cyfrowych środków [...]”⁵. Stanowią zorganizowaną przestrzeń wirtualną, posługują się odpowiednim językiem wyszukiwawczym, który z kolei traktowany jest jako narzędzie pozwalające na przeszukiwanie ich zasobów. W zasobach bibliotek cyfrowych można znaleźć również obiekty już wytworzone cyfrowo, czyli treści typu *digital born*.

Wiele definicji bibliotek cyfrowych bazuje na porównaniu tychże do klasycznych bibliotek czy archiwów w kontekście gromadzonych, opracowywanych, przechowywanych i udostępnianych w nich zbiorów. Już w roku 2002 w raporcie zatytułowanym „*Digital Library Trends*” firma Sun Microsystems Inc. zdefiniowała bibliotekę cyfrową, „[...] jako elektroniczne rozszerzenie funkcji, które zazwyczaj dostarcza użytkownikom tradycyjna biblioteka i zasobów, z których użytkownicy w takiej bibliotece korzystają [...]”⁶. Do wspomnianego raportu odwołuje się Marcin Werla w 2008 r., lider Zespołu Bibliotek Cyfrowych Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego (PCSS). Specjaliści PCSS są twórcami dLibry, platformy do budowy bibliotek cyfrowych w Polsce. Wymienione centrum naukowo-badawcze jest afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN⁷.

Porównanie biblioteki cyfrowej do klasycznej biblioteki nie jest do końca właściwe, bowiem struktura bibliotek cyfrowych jest zdecydowanie odmienna, składa się z szeregu komponentów⁸, na pewno jest złożonym procesem, bowiem jej rozwój uzależniony jest nie tylko od dostępu do różnorodnych dokumentów tradycyjnych, które poddawane są digitalizacji i publikowane w wielu formatach, ale również od pojawiania się na rynku najnowszych technologii, programów, sprzętów i oprzyrządowań dedykowanych digitalizacji. Zdarza się, że sprzęty w istniejących od lat pracowniach ulegają awariom, ich wydajność spada, dlatego potrzebny jest stały program dedykowany rozwojowi bibliotekarstwa cyfrowego w Polsce, dający możliwość aplikowania o środki na zakup skanerów, technologii fotograficznej, jednostek komputerowych, nośników danych czy nowej wersji oprogramowania dla istniejących pracowni.

<http://eprints.rclis.org/16562/1/dlibra.pdf> [odczyt: 28 grudnia 2021].

⁵ M. Werla, *Co to jest „biblioteka cyfrowa”? Dział bibliotek cyfrowych i platform wiedzy. Pion usług sieciowych – Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, dostęp: <https://dl.psnc.pl/co-to-jest-biblioteka-cyfrowa/> [odczyt: 14 grudnia 2021].

⁶ *Ibidem*.

⁷ Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN, dostęp: <https://www.pcsc.pl/> [odczyt: 14 grudnia 2021].

⁸ *Tagged Image File Format*, Wikipedia. *Wolna Encyklopedia*, dostęp: https://pl.wikipedia.org/wiki/Tagged_Image_File_Format [odczyt: 27 grudnia 2021].

BBC hybrydowa

Odnosząc się do Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, jest ona zdecydowanie biblioteką hybrydową, uczestniczącą w różnych formach prezentacji i zachowania obiektów cyfrowych. Stanowi model biblioteki regionalnej. Jest nie tylko metodą wyszukiwawczą czy usługą internetową, ale również archiwum cyfrowym, w którym przechowywane są kopie wzorcowych plików w bezstratnym formacie TIFF (ang. Tagged Image File Format)⁹. Wspomniany format służy do zapisu grafiki rastrowej, w skład której wchodzi m.in. fotografie. Ów format jest bardzo elastyczny, można w jednym pliku umieścić kilka obrazów oraz dane tekstowe. Wszystko to umożliwia zastosowaniu tagów w nagłówku pliku, które „[...] określają postać całego pliku, wskazując np.: na jego wymiary lub definiując jak rozłożone są informacje o obrazie oraz czy użyto kompresji dla pliku [...]”¹⁰.

Proces związany z dostępnością do zbiorów cyfrowych jest tak skonstruowany, by użytkownik nie tylko mógł, ale również chciał korzystać z usług biblioteki cyfrowej. BBC wyróżnia wieloformatowość postaci prezentacyjnych. Może być wykorzystana do prezentacji jednego obiektu w różnych formatach, np. PDF, DjVu, EPUB, MOBI, TXT.

Zbiory udostępniane są w postaciach dostosowanych do kluczowych wartości informacyjnych digitalizowanego obiektu w wysokiej rozdzielczości plików graficznych z wykorzystaniem strumieniowania obiektów cyfrowych IIIF (International Image Interoperability Framework)¹¹. Poniżej przedstawiono jeden z przykładów takiego dokumentu dostępnego w BBC.



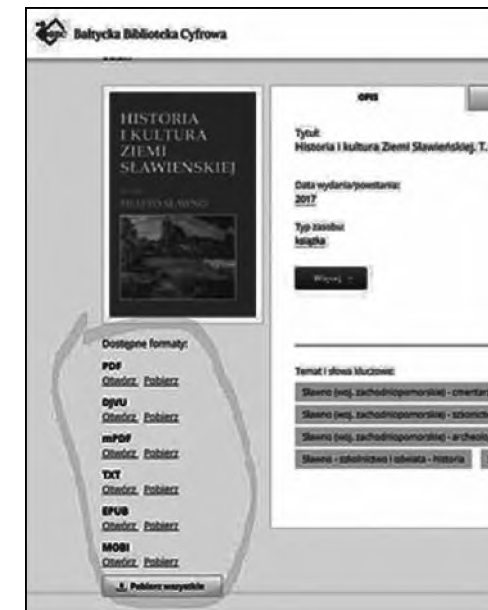
Ilustracja 2. Graduał Żarnowiecki L4. Typ zasobu: rękopis. Źródło: Muzeum Opactwa Mniszek Benedyktynek w Żarnowcu. Ilustracja przedstawia zbliżenie detalu (inicjału) znajdującego się na stronie rękopisu. Wycinek ze strony Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej: <https://bibliotekacyfrowa.eu/publication/71631>

⁹ *Optyczne.pl*, dostęp: <https://www.optyczne.pl/122-s%C5%82ownik-TIFF.html> [odczyt: 17 grudnia 2021].

¹⁰ *International Image Interoperability Framework*, Wikipedia. *Wolna Encyklopedia*, dostęp: https://pl.wikipedia.org/wiki/International_Image_Interoperability_Framework [odczyt: 29 grudnia 2021].

¹¹ *Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC)*, dostęp: <https://fbc.pionier.net.pl/> [odczyt: 17 grudnia 2021].

Kolejnym przykładem przedstawionym poniżej jest obiekt poddany procesowi optycznego rozpoznawania tekstu. Takie obiekty mogą być publikowane w postaci plików PDF z warstwą tekstową, plików TXT oraz EPUB i MOBI (te dwa ostatnie na potrzeby czytników ebooków).



Ilustracja 3. Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej, t. 12: Miasto Sławno. Pod okładką książki widoczne są formaty, w jakich obiekt jest dostępny dla użytkowników. Wycinek ze strony Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej: <https://bibliotekacyfrowa.eu/publication/60524>

Kolejnym przykładem wieloformatowości w BBC jest obiekt dostępny w HTML.



Ilustracja 4. Oprawa srebrna do książki, Jan Konstanty Lange, 1749. Typ zasobu: obiekt muzealny. Źródło: Muzeum Opactwa Mniszek Benedyktynek w Żarnowcu. Obiekt prezentowany jest w HTML 360 stopni. Wycinek ze strony Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej: <https://bibliotekacyfrowa.eu/publication/71782>

Dostęp do zdigitalizowanych dokumentów następuje poprzez skomunikowane ze sobą systemy informacyjne: wyszukiwarki internetowe, stronę WWW oraz metody zintegrowane m.in.: Federację Bibliotek Cyfrowych (FBC)¹² czy sieć Europeana¹³. FBC jest serwisem informacyjnym bazującym na opisach (metadanych) publikacji cyfrowych dostępnych w bibliotekach cyfrowych oraz repozytoriach współpracujących z FBC. Wymiana danych z bibliotekami cyfrowymi współpracującymi z FBC odbywa się poprzez otwarty protokół OAI-PMH. Koordynatorem FBC jest Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.

Bałtycka Biblioteka Cyfrowa współpracuje z Federacją Bibliotek Cyfrowych od 2007 r. Europeana zaś powstała w ramach inicjatywy unijnej 20 listopada 2008 r. Celem jej powstania było udostępnienie w postaci cyfrowej dziedzictwa kulturowego i naukowego Europy – książek, muzyki, dzieł sztuki i innych – z narzędziami do wyszukiwania i filtrowania. Od 2010 r. Europeana działa na rzecz bibliotek cyfrowych¹⁴, stanowi wspólny punkt dostępu do opracowanych zbiorów cyfrowych Europy. W portalu gromadzone są informacje na temat zbiorów udostępnianych online przez instytucje kultury, jest też siecią instytucji kultury, które współpracują ze sobą pod przewodnictwem Fundacji Europeana¹⁵. Niewątpliwie portal wspiera sektor dziedzictwa kulturowego w jego cyfrowej transformacji, co jest ważne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa Europy, współpracy międzynarodowej, dzielenia się wiedzą i doświadczeniem, łączenia kultur i współtworzenia zasobu.

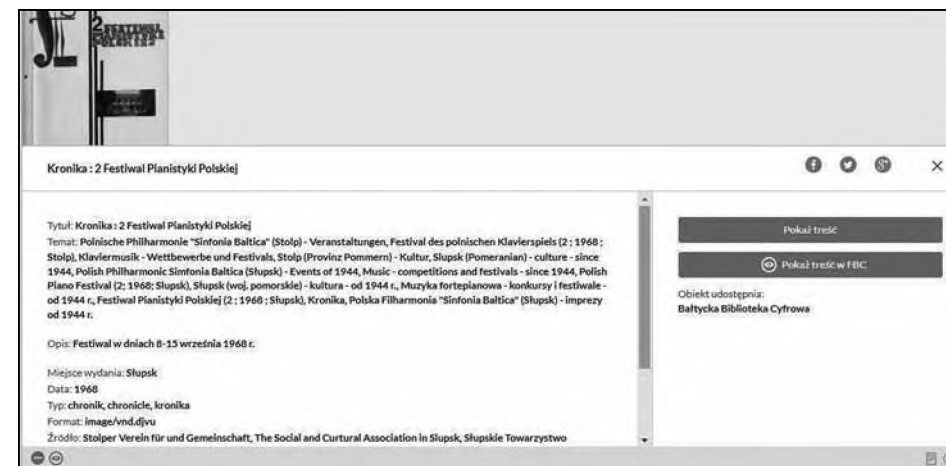
Zbiory cyfrowe dostępne są również za pomocą tradycyjnych wyszukiwarek, takich jak Google czy Bing. Jednakże największy potencjał wyszukiwawczy zawarty jest w mechanizmach wbudowanych w oprogramowanie samej biblioteki cyfrowej, w przypadku BBC takim oprogramowaniem jest system dLibra. Wersja obsługująca BBC posiada funkcję pełnotekstowego wyszukiwania i filtrowania obiektów cyfrowych. Zasoby cyfrowe BBC udostępniane są poprzez internet według określonych zasad. Zbiory z domeny publicznej oraz te, do których pozyskano licencje twórcze czy wydawnicze, oraz metadane wszystkich zdigitalizowanych przez MBP obiektów udostępniane są w otwartym internecie. Zbiory BBC, z uporządkowanym prawem autorskim czy prawami pokrewnymi, mogą być kopiowane i powtórnie wykorzystane na platformie internetowej. Z takiej możliwości korzystają internauci z całego świata. Poniżej przedstawiono wycinek ze strony FBC prezentujący kronikę Festiwalu Pianistyki Polskiej w Słupsku z roku 1968, co sprawia, że ów dokument jest dostępny dla internautów z całej Europy.

¹² Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC), dostęp: <https://fbc.pionier.net.pl/> [odczyt: 17 grudnia 2021].

¹³ Europeana, dostęp: <https://www.europeana.eu/pl> [odczyt: 17 grudnia 2021].

¹⁴ D. Sroka, op. cit., s. 90.

¹⁵ Europeana Pro, dostęp: <https://pro.europeana.eu/about-us/mission> [odczyt: 17 grudnia 2021].



Ilustracja 5. [Drugi] Festiwal Pianistyki Polskiej [w Słupsku], 1968. Źródło: Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. Obiekt udostępniony przez Bałtycką Bibliotekę Cyfrową. Wycinek ze strony Federacji Bibliotek Cyfrowych: https://fbc.pionier.net.pl/search#fq={!tag=dterms_accessRights}dterms_accessRights%3A%22Dost%C4%99p%20otwarty%22&q=id%3AAnnHzVWqt

Należy zaznaczyć, że biblioteki cyfrowe często tworzone są i administrowane przez biblioteki tradycyjne, traktowane przez nie jako filie biblioteczne bądź odrębne działy. O bibliotece publicznej, w której struktura organizacyjna zawiera bibliotekę cyfrową, mówi się, że jest ona biblioteką nowoczesną, spełniającą normy biblioteki hybrydowej, wieloaspektowej. W takiej bibliotece formy dokumentów nie wykluczają się wzajemnie, zaś dostępne nowe formy mediacji i komunikacji – w tym cyfrowej – są coraz częściej stosowane. Z tego też względu wielu specjalistów z zakresu bibliotekoznawstwa odnosi się do wielosemiotyczności medium komunikowania (ang. multisemiotic Communications Medium) i do wspomnianej hybrydyzacji. Do tych wartości należy dodać kontekst współpracy, tworzenia zasobu regionalnego na zasadzie klastra, wówczas na jakość mają wpływ czynniki wewnętrzne dopełnione czynnikami zewnętrznymi. Niewątpliwie takie działanie buduje strategię przyszłości.

System dLibra

W Polsce najbardziej popularnym systemem do budowy bibliotek cyfrowych jest dLibra, oprogramowanie tworzone przez – wspomniane już w tym artykule – Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe. Jest to środowisko do budowy profesjonalnych repozytoriów dokumentów cyfrowych oraz udostępniania ich innym osobom i systemom w internecie. Inaczej, służy do zarządzania treścią i udostępniania kopii obiektów cyfrowych. Po udostępnieniu dzieła w internecie istnieje możliwość wprowadzania poprawek i publikacji kolejnych wydań. Ów system wspiera cały proces publikacji Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, składa się z trzech modułów: administratora, redaktora i czytelnika.

Moduły administratora i redaktora służą do zarządzania i obsługi aplikacji oraz wprowadzania metadanych obiektów cyfrowych. Wymiana danych następuje w oparciu o powszechnie uznane standardy i protokoły: RSS, RDF, MARC, DublinCore oraz OAI-PMH¹⁶. Obsługiwane są na zasadzie systemu zarządzania treścią (ang. Content Management System, CMS). CMS jest oprogramowaniem umożliwiającym tworzenie, edytowanie i aktualizację treści oraz informacji bez znajomości HTML, CSS, PHP czy JS¹⁷.

Aplikacja czytelnika dostępna poprzez stronę internetową BBC: www.bibliotekacyfrowa.eu pozwala użytkownikom na korzystanie i pobieranie zasobów zgromadzonych w repozytorium. Czytelnik, korzystając z przeglądarki WWW, może na kilka sposobów przeszukiwać zawartość BBC i przeglądać wybrane publikacje. Mechanizm wyszukiwawczy pozwala m.in. na odszukanie obiektów zawierających żadaną przez użytkownika informację, np. poszukiwanie książki o konkretnej tematyce, jak również akapitów traktujących o zadanym temacie. Inaczej, aplikacja czytelnika pozwala na: przeszukiwanie treści zasobów, przeszukiwanie opisów bibliograficznych z wykorzystaniem słownika synonimów, grupowanie publikacji cyfrowych i nawigację w ich strukturze.

System dLibra umożliwia wyszukiwanie pełnotekstowe i w atrybutach metadanych, zapewnia odpowiednie mechanizmy zarządzania treścią, posiada system autentykacji i autoryzacji¹⁸. Czasem występują trudności w posługiwaniu się wyszukiwarką, szczególnie przez mniej doświadczonych użytkowników. Korzyści dla użytkowników to dostępność materiałów regionalnych przez całą dobę, szybka aktualizacja informacji oraz możliwość przeszukiwania i przeglądania zasobów pochodzących z wielu instytucji czy od osób prywatnych. BBC zyskuje coraz większą liczbę czytelników, udostępnia ok. 70 tys. obiektów cyfrowych, realizuje kolejne projekty. Jedną z cech BBC jest łatwość dostępu do obiektów cyfrowych, prostota wyszukiwania oraz wydajność i skalowalność (ang. scalability), możliwość powiększania obiektu. Nie ma problemu z obsługą dużej liczby publikacji.

BBC – obiekty regionalne w sieci

Rok 2008 był równie ważny dla rozwoju bibliotekarstwa cyfrowego w Słupsku, bowiem 8 grudnia 2008 r. powstała Bałtycka Biblioteka Cyfrowa¹⁹, utworzona na mocy porozumienia pomiędzy Miejską Biblioteką Publiczną im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku (MBP), Archiwum Państwowym w Koszalinie oraz Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. BBC utworzono na gruncie tradycyjnych procesów bibliotecznych, tj.: gromadzenia, opracowania, udostępniania, upowszechnia-

nia i archiwizacji, ale również na podstawie niestandardowych procesów zachodzących w bibliotekarstwie, jakimi są: współpraca partnerska w kontekście pozyskiwania dokumentów regionalnych do digitalizacji, selekcja źródeł zewnętrznych (wybór obiektów muzealnych i materiałów archiwalnych itp.), opracowanie licencji twórczych i licencji wydawniczych, przestrzeganie praw autorskich i praw pokrewnych w kontekście publikowania dzieł w internecie, projektowanie, digitalizacja, obróbka dokumentów cyfrowych, tworzenie metadanych, zarządzanie kolekcjami cyfrowymi, archiwizacja obiektów cyfrowych itp.

Zasób i centralną infrastrukturę zlokalizowano w budynku głównym MBP przy ul. Grodzkiej 3 w Słupsku, która utrzymuje także domeny BBC, zapewnia internetowe łącze oraz administruje systemem²⁰. Pierwszymi zdigitalizowanymi dokumentami, które opublikowano w BBC, były dokumenty życia społecznego związane z Festiwałem Pianistyki Polskiej oraz dzieła Mariana Majkowskiego z Ustki, również te publikowane w języku kaszubskim. Trudność sprawiły duże formy plakatów festiwalowych oraz ciężkich kronik, w formacie zbliżonym do A2. Z czasem – dzięki wiedzy i możliwościom specjalistów podmiotów partnerskich – następowało tworzenie i wyposażanie kolejnych pracowni digitalizacji, m.in. w Archiwum Państwowym w Koszalinie oraz w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku (WiMBP).

W momencie tworzenia BBC ustalono pewien kanon podstawowych jej funkcji i norm, by mogła spełniać określone standardy związane m.in. z formatowością, opracowaniem, udostępnianiem i archiwizacją obiektów cyfrowych. Zawarte w niej cyfrowe publikacje reprezentują wszystkie typy dokumentów: książki, czasopisma, rękopisy, cymelia, stare druki, dokumenty życia społecznego, grafikę i rysunki, muzykalia, muzealne obiekty przestrzenne 3D, kartografia, ikonografia i e-publikacje. Pracownia Digitalizacji w Słupsku wyposażona jest m.in.: w skanery dzielowe, skanery do negatywów, dokumator zintegrowany z aparatem cyfrowym, skaner płaski wysokich rozdzielczości, mobilne stanowisko do fotoreprodukcji, stanowiska do fotografii dookólnej 360 stopni oraz głowice do panoram i gigapanoram umożliwiającą tworzenie wirtualnych spacerów i prezentację obiektów w ultrawysokich rozdzielczościach. Wykorzystanie technologii fotograficznej w BBC odgrywa znaczącą rolę, dzięki temu możliwa jest digitalizacja obiektów przestrzennych od niewielkich (1 × 1 × 1 cm) do dużych (150 × 150 × 200 cm) oraz tworzenie spacerów wirtualnych. Wspomniana technologia umożliwia również digitalizację „w terenie” (poza pracownią) oraz digitalizację z obrazowaniem przekształcenia odbicia, umożliwiającą kontrolowaną symulację oświetlenia jego powierzchni: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/71683/edition/65384/>.

Bez wątpienia digitalizacja z wykorzystaniem technologii fotograficznej wymaga więcej procesów technologicznych, by za jej pośrednictwem móc uzyskać pliki wzorcowe na odpowiednim poziomie, jest trudniejsza w realizacji, ale bar-

²⁰ D. Sroka, *op. cit.*, s. 92.

¹⁶ dLibra. *Digital Library Framework*, Pionier. Polski Internet Optyczny, dostęp: <http://www.pionier.net.pl/online/pl/projekty/20/dlibra.html> [odczyt: 27 grudnia 2021].

¹⁷ Co to jest CMS, KS, dostęp: <https://ks.pl/slownik/co-to-jest-cms> [odczyt: 15 grudnia 2021].

¹⁸ Systemy do zarządzania bibliotekami cyfrowymi, SBP Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, dostęp: <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=4921&prev=648> [odczyt: 28 grudnia 2021].

¹⁹ Bałtycka Biblioteka Cyfrowa, dostęp: <https://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra> [odczyt: 14 grudnia 2021].

dziej elastyczna, przy odpowiednio rozbudowanej infrastrukturze oraz specjalistycznej wiedzy.

Typ obiektu w procesie digitalizacji odgrywa znaczącą rolę, każdy dokument jest osobno traktowany i analizowany, np. wszystkie stronicowane dokumenty piśmiennicze o niezmiennym układzie traktowane są jako zbiór obszarów zawierających treść. Jeśli istnieje kilka wariantów – tak jak w typologii dokumentów analogowych – to znaczy, że jest różnicowanie. Bywa również tak, że te same obiekty opublikowane przez inne podmioty w internecie różnią się od siebie kompletnością odwzorowania, wówczas bibliotekarze cyfrowi BBC podejmują decyzję o ich powtórnej digitalizacji w celu zachowania jakości. Jeśli zaś dokumenty posiadają te same cechy, to nie ma potrzeby tworzenia ich kolejnych wariantów.

BBC szybko stała się popularna, zarówno wśród osób poszukujących, jak i udostępniających informację regionalną. Materiały do digitalizacji pozyskiwane są głównie przez dwa podmioty: Miejską Bibliotekę Publiczną im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku, również w ramach różnorodnych projektów, kierowanych m.in. do MKiDN. Dzięki twórczej pracy bibliotekarzy cyfrowych z obu podmiotów zasób BBC został wzbogacony o dokumenty pomorskie pochodzące z Gdańska i okolic. W kolekcjach tematycznych pojawiły się m.in. *Cassubiana*²¹, na bieżąco uzupełniane są kolekcje czasopism i gazet, druków ulotnych, marynistyki, pocztówek, przybywa cennych publikacji zwartych. Jednym z przykładów dokumentu pochodzącego z zasobów WiMBP w Gdańsku jest wartościowy album fotograficzny pt. *Pomorze [album ze zdjęciami]*. W albumie nie uwzględniono chronologii, niemniej dzięki publikacji w BBC możliwe jest uzupełnienie opisu metadanych obiektu cyfrowego za pośrednictwem jej użytkowników. Uzupełniają oni opisy m.in. na podstawie własnych doświadczeń, zdobytej wiedzy, badania regionu, pasji historycznej czy kolekcjonerskiej. Współpraca z użytkownikami jest niezwykle ważna z punktu widzenia dokładności w opracowywaniu dokumentu cyfrowego. Ich opinie i sugestie są istotne i pożądane. Liczy się bowiem nie tylko jakość i zachowanie dokumentu w określonym formacie, ale również jego dostępność i użyteczność²².



Ilustracja 6. Pomorze [album ze zdjęciami]. Typ zasobu: fotografia. Źródło: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku. Ilustracja przedstawia fotografię z albumu: *Hel. Pawilon główny*. Wycinek ze strony Bałtycka Biblioteka Cyfrowa: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/71580/edition/64551/>

Obok popularyzowania w internecie i zachowania danych regionalnych, BBC pełni wiele innych funkcji m.in.: informacyjną, wyszukiwawczą, poznawczą i edukacyjną. Niewątpliwie głównym jej celem jest budowa regionalnego warsztatu informacyjnego, również warsztatu badawczego, zestawienie i prezentacja w internecie dokumentów dotyczących Pomorza, zapewnienie wszystkim jej użytkownikom dostępu do regionalnych źródeł informacji, wsparcie edukacji, dydaktyki oraz wielu dziedzin i dyscyplin naukowych. Bez wątpienia rozwój technologii warunkuje transformacje w otoczeniu nauki, wpływając na zmiany w sposobach publikowania literatury naukowej. Coraz częściej w sposób otwarty podkreśla się znaczenie cyfrowych zasobów piśmienniczych w kontekście rozwoju nauki, zwłaszcza nauk humanistycznych.

Korzyści cyfrowego klastra

Bałtycka Biblioteka Cyfrowa od początku swej działalności funkcjonuje w przestrzeni klastra instytucjonalnego, skupiając wokół siebie relewantne instytucje dysponujące dokumentami regionalnymi oraz wyspecjalizowaną kadrą merytoryczną. Współpracuje z 39. podmiotami współtworzącymi pomorski zasób cyfrowy, są to m.in.: pomorskie muzea (Słupsk, Koszalin, Darłowo, Sopot), archiwa (Koszalin, Słupsk), wydawnictwa (Słupsk, Miastko, Borowy Młyn, Bytów, Lębork, Gdynia), teatr (Słupsk), galerie sztuki (Słupsk, Gdańsk), organizacje pozarządowe (Słupsk, Ustka, Gdańsk), klasztor (Żarnowiec), ośrodek naukowy (Słupsk) czy biblioteki (Słupsk, Gdańsk, Kobylnica, Sopot). W ramach działań zabezpieczających i upo-

²¹ Bałtycka Biblioteka Cyfrowa, dostęp: <https://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/collectiondescription/20> [odczyt: 23 grudnia 2021].

²² D. Sroka, *op. cit.*, s. 94.

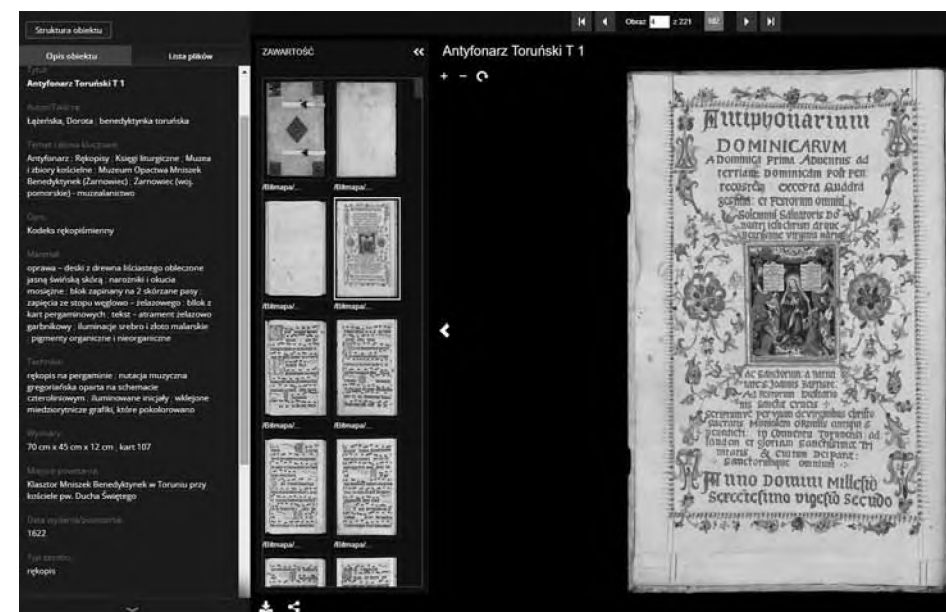
wszechniających zbiory tradycyjne bibliotekarze cyfrowi współpracują również z wieloma podmiotami w celu tworzenia i realizacji tzw. projektów miękkich, a dotyczących edukacji, piśmiennictwa czy wystawiennictwa. Przykładowym projektem związanym z edukacją i prezentacją materiałów historycznych jest projekt pn. „Tropem chrześcijan w wielokulturowym Słupsku” kierowany do programu „Patriotyzm Jutra” zarządzanego przez Muzeum Historii Polski²³. Jednym z etapów wspomnianego konceptu była digitalizacja szat liturgicznych pochodzących z archiwum ks. prałata Jana Gariatowicza, wieloletniego proboszcza parafii św. Jacka w Słupsku. Poza tym projekt dotyczył przygotowania spacerów wirtualnych po słupskich świątyniach²⁴. W ramach projektów zdigitalizowano również obiekty pochodzące z podmiotów stowarzyszeniowych m.in. z Muzeum Ziemi Usteckiej czy Izby Historii Kolei. Niezwykle ważnym projektem związanym z digitalizacją materiałów archiwalnych jest projekt związany z wirtualizacją muzeum lalkarstwa. To wspólny projekt MBP i Państwowego Teatru Lalki „Tęcza” w Słupsku. Galerię podzielono według scenografów m.in.: Adama Kiliana, Jana Zielińskiego, Romualda Strzeleckiego czy Ali Bunscha. Najstarsza lalka, którą poddano procesowi digitalizacji, pochodzi z 1966 r. Zadanie zrealizowano ze środków MKiDN w ramach programu Kultura Cyfrowa 2017 oraz Kultura Cyfrowa 2020²⁵.

W BBC dostępne są również szaty liturgiczne i rękopisy pochodzące z Muzeum Opactwa Mniszek Benedyktyn w Żarnowcu oraz artefakty dotyczące miasta Słupska będące własnością prywatnego Muzeum Miasta Słupska. Przykładem niezwykle interesującego dokumentu jest m.in. *Antyfonarz Toruński*, rękopis na pergaminie zawierający nutację muzyczną gregoriańską opartą na schemacie czteroliniowym z iluminowanymi inicjałami i wklejonymi miedziorytniczymi kolorowanymi grafikami. Właścicielem tego niezwykle interesującego obiektu jest Opactwo Mniszek Benedyktyn w Żarnowcu na Pomorzu. Publikację udostępniono w domenie publicznej.

²³ *Patriotyzm Jutra*, Muzeum Historii Polski, dostęp: <https://muzhp.pl/pl/c/1532/patriotyzm-jutra> [odczyt: 27 grudnia 2021].

²⁴ *Detektywi historii*, dostęp: <http://www.detektywihistorii.mbp.słupsk.pl/wirtualne-spacery/> [odczyt: 27 grudnia 2021].

²⁵ *Wirtualne Muzeum Lalkarstwa. Teatr Lalki „Tęcza” w Słupsku*, dostęp: <https://teatrlalkitecza.pl/wirtualne-muzeum-lalkarstwa/> [odczyt: 27 grudnia 2021].



Ilustracja 7. Antyfonarz Toruński, t. 1, Dorota Łążeńska, benedyktynka toruńska, 1622. Typ obiektu: rękopis. Miejsce powstania dokumentu: Klasztor Mniszek Benedyktyn w Toruniu przy kościele pw. Ducha Świętego. Źródło: Muzeum Opactwa Mniszek Benedyktyn w Żarnowcu. Wycinek ze strony Bałtycka Biblioteka Cyfrowa: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/71632/edition/65471/?fbclid=IwAR1ZQ-RdLZthrTCqNUKJi5R2sWkNgpFNfYyNjCu60KI-3UMzIbEDAO1qtqE>

Dzięki zróżnicowaniu instytucjonalnemu mamy do czynienia z bogactwem uporządkowanego zasobu regionalnego, do którego dostęp ma każdy użytkownik BBC. Powstałą strukturę nazwano klastrem instytucjonalnym, który funkcjonuje na zasadzie *Porozumienia o współtworzeniu Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej*²⁶. Wspomniany dokument określa m.in.: zasady związane ze współtworzeniem BBC oraz zadania wspólne uczestników. Cyfrowa dystrybucja materiałów pochodzących z różnych instytucji w znacznym stopniu rozwiązuje problem zachowania oraz obiegu informacji regionalnej. Pomorskie archiwa, teatry, galerie sztuki, kościoły, klasztory, muzea czy biblioteki – podejmując decyzję o współtworzeniu zasobu cyfrowego – otworzyły swoje cenne archiwa z bogatymi zasobami, które przez dziesiątki lat udostępniane były nielicznym. Takimi obiektami są m.in.: rękopisy, graduały i antyfonarze, starodruki, cymelia, zabytkowe lalki i kostiumy teatralne, dzieła sztuki zabezpieczone w magazynach muzealnych, proporce, historyczne szaty liturgiczne, kroniki, obrazy, plany miast czy średniowieczne mapy. Choć wielość i różnorodność zbiorów obecnych w tradycyjnych archiwach daje duże możliwości doboru dokumentów do digitalizacji, niezbędne jest określe-

²⁶ *Porozumienie o współtworzeniu BBC, Bałtycka Biblioteka Cyfrowa*, dostęp: https://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/text?id=porozumienie_o_wspoltworzeniu_bbc [odczyt: 14 grudnia 2021].

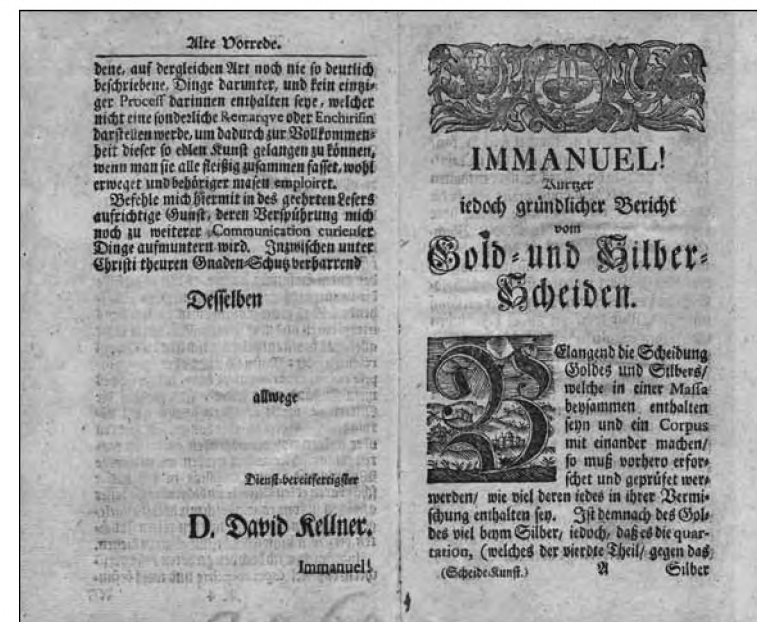
nie podstawowych priorytetów w typowaniu obiektów oraz ustalenie kolejności w sporządzaniu ich kopii cyfrowych.

Zanim jednak nastąpi prezentacja w internecie, każdy zbiór jest skrupulatnie selekcjonowany, zaś wybrane dokumenty oceniane są pod względem praw autorskich i praw pokrewnych, ważne jest miejsce ich powstania oraz źródło pochodzenia. Po analizie następuje podpisanie licencji twórczej bądź licencji wydawniczej, by publikacja mogła być udostępniona w internecie²⁷. Zasób przeznaczony do digitalizacji pochodzący od współuczestników lub taki, do którego nie wygasły majątkowe prawa autorskie, publikowany jest dopiero po otrzymaniu zgody od właścicieli majątkowych praw do dzieła. Spora część zbiorów cyfrowych to obiekty z obszaru nieformalnie określanego jako domena publiczna. Chodzi o dzieła, dla których wygasły majątkowe prawa autorskie. W BBC zamieszczane są również prace na różnego rodzaju licencjach, które czasem problematycznie ograniczają dostęp do danej publikacji. Bibliotekarze nie mają wpływu na takie działania, bowiem właściciel majątkowych praw autorskich sam ustala warunki dostępu do swojego dzieła.

Dziś można wyrazić przekonanie, że BBC jest w pewnym znaczeniu metodą informacyjno-wyszukiwawczą, bowiem posiada nie tylko zróżnicowany zasób, ale również szereg narzędzi zintegrowanych z jej systemem, m.in. możliwość rozpoznawania tekstu dzięki technologii OCR (ang.: Optical Character Recognition)²⁸. Wspomniana technologia pozwala na konwersję dokumentów z postaci obrazu rastrowego do przeszukiwalnego i edytowalnego tekstu. Inaczej ujmując, pozwala szybko i łatwo odnajdywać obrazy i zdigitalizowane dokumenty poprzez wyszukiwanie tekstu w plikach graficznych. Współczynnik właściwego rozpoznania tekstu jest zależny m.in. od jakości materiału wejściowego. Jednym z istotnych parametrów jest rozdzielczość (standardowa do większości zastosowań 400 dpi). Do digitalizacji obrazów mniej widocznych, zamazanej czcionki czy innych problemów związanych z jakością dokumentu wejściowego, rozdzielczość jest większa.

Zdarza się, że automatyczne rozpoznanie tekstów wielu publikacji cyfrowych jest niedogodne, tak jak w przypadku dokumentów pisanych szwabachą (niem. Schwabacher). Rozpoznawanie utrudnia również jakość materiału analogowego/wyjściowego: rozmiar czcionki, zamazane znaki, niestaranny druk. Z kolei niska gramatura papieru powoduje przebijanie druku, co utrudnia rozpoznanie tekstu. Z doświadczeń bibliotekarzy cyfrowych wynika, że problem stwarzają również materiały źle przechowywane, zawilgocone, ze śladami zagrzybienia czy zakwaszenia. Takie dokumenty mają ubytki, tracą linię prostą, są pofalowane, druk przebija z obu stron, zlewa się ze sobą. Tylko specjalistyczne wersje programu rozpoznają dawne kroje pisma. „[...] Jednym z podstawowych sposobów wspomagających proces rozpoznania tekstu jest korekta słownikowa (często w czasie rzeczywi-

stym). Biblioteki coraz częściej korzystają ze społecznej, zbiorowej korekty danych post-OCR (collaborative OCR text correction). Cechuje się ona m.in. wysoką trafnością oraz niskim nakładem kosztów [...]”²⁹. Bez wątpienia niedokładny OCR można skorygować, niemniej wiąże się to często z wykonaniem go od nowa.



Ilustracja 8. Erneuert, verbessert und vermehrte, sehr nutz – und erbauliche Sheide – Kunst..., 1727. Typ obiektu: starodruk. Źródło: Akademia Pomorska w Słupsku. Po lewej stronie widoczne są przebiecia czcionki, dokument drukowany czcionką gotycką. Wycinek ze strony Bałtycka Biblioteka Cyfrowa: <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/65832/edition/59234/>.

Złożoność kolekcji i precyzja w opisie obiektu

W 2022 r. minie 14 lat od powstania Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej, warto zatem po tych latach pochylić się nad jej znaczeniem w kontekście potencjału informacyjnego. Niewątpliwie jej struktura jest złożona i składa się z kilku znaczeń. Do tej złożoności zaliczyć należy przede wszystkim zakres kolekcji. Jak pisze Bożena Bednarek-Michalska z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu: „Wartościowe kolekcje, jeśli mają przetrwać kolejne rewolucje technologiczne, stanowić wspólne europejskie dziedzictwo, muszą oprzeć się o kilka zasad, pozwalających stworzyć profesjonalne archiwum cyfrowe z zapewnioną interoperacyjnością, stabilnością, możliwością powtórnego użycia i weryfikacji zasobów, zabezpieczenia obiektów oraz zgodnością z prawem autorskim czy pra-

²⁷ D. Sroka, *op. cit.*, s. 93.

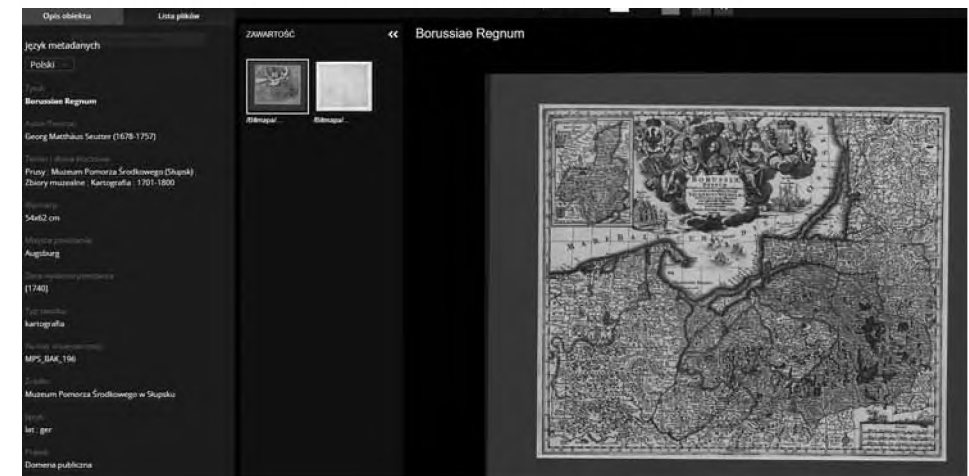
²⁸ *Optyczne rozpoznawanie znaków*, Wikipedia. *Wolna Encyklopedia*, dostęp: https://pl.wikipedia.org/wiki/Optyczne_rozpoznawanie_znak%C3%B3w [odczyt: 21 grudnia 2021].

²⁹ R. Lewandowski, *Spoleczna korekta post-OCR w bibliotekach cyfrowych*, [w:] *Język, Komunikacja, Informacja*, red. I. Koutny, P. Nowak, Poznań 2010–2011, s. 123–134. Dostęp: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/43571/11-Lewandowski.pdf> [odczyt: 21 grudnia 2021].

wem o ochronie danych osobowych³⁰. Najogólniej rzecz biorąc, zasoby cyfrowe BBC można podzielić m.in. na: elektroniczne wersje dokumentów tekstowych (książek, czasopism i gazet, rękopisów, starodruków, materiałów dydaktycznych, dokumentów urzędowych, artykułów z czasopism, artykułów z periodyków naukowych, prac akademickich, druków ulotnych, książek adresowych i telefonicznych, plakatów i afiszy itd.), druki muzyczne, materiały kartograficzne, obrazy czy materiały ikonograficzne (grafiki, fotografie, pocztówki itd.), obiekty filmowe, dźwiękowe i multimedialne, obiekty przestrzenne (medale, historyczne przedmioty codziennego użytku, szaty liturgiczne, lalki teatralne, kostiumy teatralne itp.). Uporządkowanie zbioru polega na przyporządkowaniu określonych dokumentów do konkretnej kolekcji na podstawie zawartości treści, formy dokumentu, nośnika, obszaru geograficznego itp.

W zakresie funkcji informacyjnej BBC gromadzi – tak jak napisano wyżej – zasób o zróżnicowanym charakterze wraz z metainformacją (metadanymi opisowymi i strukturalnymi). Metadane są przede wszystkim opisem danego obiektu, co zdecydowanie upraszcza jego wyszukiwanie oraz zarządzanie określonym zbiorem danych. W celu zwiększenia szans wyszukiwawczych metadane w BBC tworzone są w trzech językach: polskim, angielskim i niemieckim. Dobry opis sprawia, że obiekt jest łatwy do odnalezienia, zatem jest użyteczny dla czytelnika. Zdarzają się różnice w standardach opisu metadanych, mogą one wynikać z funkcji, jakie pełni dana instytucja oraz profilu i kategorii zbiorów, które gromadzi. Jak wspomniano wyżej, BBC jest instytucją klastrową, współpracującą z wieloma różniącymi się od siebie podmiotami, dlatego też musi uwzględniać w zapisie metadanych standardy tworzone przez muzealników czy archiwistów. Normy opisu metadanych uwzględniają rolę danego elementu (kategorię opisu). W takim opisie brane są pod uwagę słowa kluczowe na których pozycjonuje się tworzone dane, odsyłające do kolekcji czy konkretnego dokumentu. Każdy element jest interpretowany, zdarza się, że definiowane są zasady umieszczania wyrażen lub fraz w konkretnym detalu opisu. Z kolei format opisu pozwala na uszczegóławianie danych charakterystycznych dla konkretnego obiektu, np. do zdigitalizowanej książki powinny odnosić się co najmniej dwie daty: data publikacji i data digitalizacji. Istnieje również inna kategoria metadanych wykorzystywanych do opisu kolekcji. Na stronie FBC czytamy: „[...] Kolekcje są elementami składowymi, wokół których mogą być tworzone usługi cyfrowe. Powinny być opisane w taki sposób, aby użytkownik mógł wyszukać ważne dla kolekcji cechy, takie jak charakter materiałów zawartych w danej kolekcji, format, prawo własności oraz ograniczenia w dostępie. Opis pozwala również na zinterpretowanie istniejących kolekcji pochodzących z różnych bibliotek cyfrowych w nowych usługach. Metadane strukturalne, a niekiedy także techniczne mogą być

tworzone automatycznie przez oprogramowanie do tworzenia bibliotek cyfrowych lub programów do archiwizacji materiałów cyfrowych³¹. Poniżej przedstawiono mapę przyporządkowaną do typu zasobu kartografia.



Ilustracja 9. Borussiae Regnum. Typ obiektu: kartografia. Źródło: Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Wycinek ze strony Bałtycka Biblioteka Cyfrowa: <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/68052/edition/61812/>

Zakończenie

Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Słupsku – oferując zbiory tradycyjne i cyfrowe – określana jest mianem biblioteki hybrydowej, która w sposób racjonalny kształtuje przestrzeń informacyjną związaną z regionalizmem. Działalność Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej przynosi korzyści dzisiejszym użytkownikom, oferując szereg rozbudowanych możliwości wyszukiwawczych. Cechuje ją również bezpieczeństwo długotrwałego przechowywania dokumentów cyfrowych, kontrola spójności danych i tworzenie kopii bezpieczeństwa. Takie działanie pozwala na zabezpieczenie zbiorów regionalnych dla przyszłych pokoleń.

³⁰ B. Bednarek-Michalska, *Standardy i dobre praktyki budowania kolekcji cyfrowych*, Toruń 2007, dostęp: www.repozytorium.umk.pl [odczyt: 16 grudnia 2021].

³¹ FBC, dostęp: <https://fbc.pionier.net.pl/pro/tworzyc-repozytoria-cyfrowe/opisywanie-obiektow-cyfrowych/> [odczyt: 22 grudnia 2021].

Baltic Digital Library (BBC) – regional information on the web

Abstract

The paper presents tools and methods related to the creation and dissemination of regional information on the basis of the Baltic Digital Library (BBC). The usefulness of the BBC in the context of information retrieval is pointed out, and the author attempts to define the digital library as a regional digital repository, which is only used when there is an appropriate mechanism for organizing and searching its resources. Its functions are outlined as well as the roles it plays in the digital information space.

The first part discusses the changes that have taken place in the functioning of traditional libraries, points out the values of regionalism, the variety of types and forms of regional documents and the cooperation in acquiring a resource for digitization. The second part underlines the development of the Baltic Digital Library and presents the factors influencing its effectiveness and efficiency in terms of automatic information processing and transmission. Attention is also paid to methods of digital presentation.

Key words: Baltic Digital Library, digital library, digitization, networking, public library, archiving, knowledge, Slupsk, metadata, information, digital book, IT architecture, digital services, hybridization, multi-format, Digital Library Federation, Europeana, dLibra, regionalism, digital objects.

VARIA

Umiejętności w zakresie kształtowania strategii personalnej oraz realizowania polityki kadrowej jako kluczowe wyznaczniki identyfikujące kandydata na stanowisko dyrektora biblioteki

Wstęp

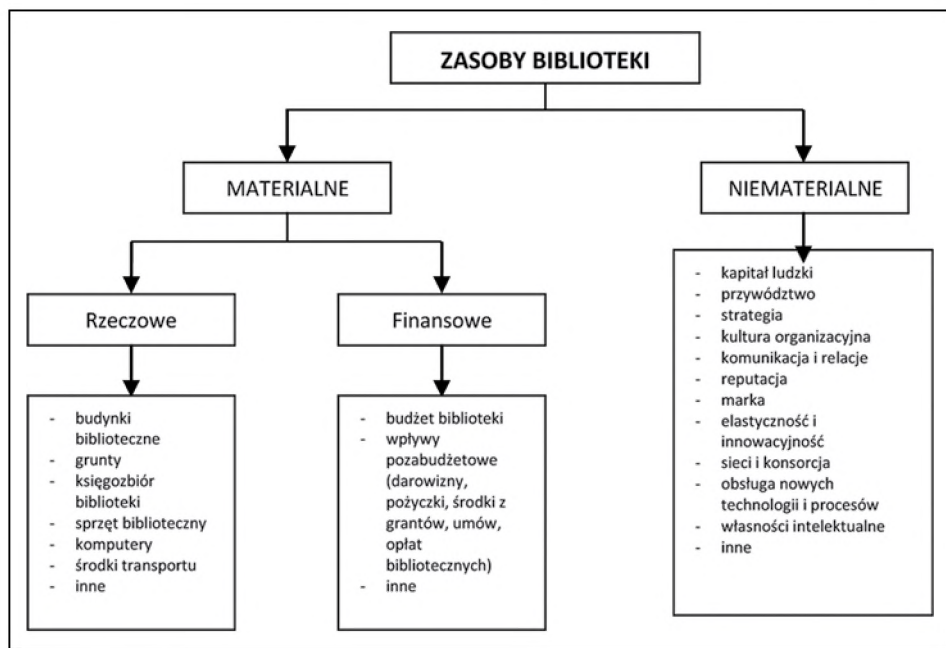
Aplikowanie na stanowisko dyrektora biblioteki wymaga posiadania określonej wiedzy, kompetencji, umiejętności oraz doświadczenia, co zostało już szeroko omówione w literaturze przedmiotu¹. W zależności od typu placówki różne mogą być także wymogi formalne, które musi spełniać kandydat. Jednak posiadanie oczekiwanych cech oraz spełnianie określanych przepisami warunków coraz częściej nie wystarcza. Rola dyrektora biblioteki nie ogranicza się już bowiem wyłącznie do administrowania. Ma on pełnić funkcję lidera, który potrafi zmotywować personel, ale przede wszystkim posiada koncepcję rozwoju biblioteki, opracowuje konkretne strategie personalne oraz chce realizować ukierunkowaną politykę kadrową. Preferencje w zakresie strategii komunikacyjnych, wartości organizacyjnych i systemów motywacyjnych określają do pewnego stopnia charakter kandydata na stanowisko dyrektora. W artykule, stanowiącym studium teoretyczne, przedstawione zostaną wybrane aspekty pracy menedżera oraz funkcje i strategie, które może on realizować jako dyrektor biblioteki.

¹ Zob. S. Kubów, *Kompetencje menedżerów bibliotek w opinii pracowników*, [w:] *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Rzeszów – Czama, 1-3 czerwca 2005 r.*, Rzeszów 2005, s. 59-66; idem, *Kryteria i narzędzia oceny jakości kadry menedżerskiej bibliotek naukowych*, „*Studia Bibliologiczne*” 2006, t. 16, s. 69-77; Idem, *Menedżer w bibliotece – kim jest?*, „*Bibliotekarz*” 2006, nr 3, s. 9-12; E. Ostrowska, *Menedżer w bibliotece pedagogicznej*, *Edukator* [Dokument elektroniczny]. Dostęp: <http://www.edukator.org.pl/2007/biblioteka/biblioteka.html> [odczyt: 14 lutego 2014]; B. Urban, A. Obrzut, *Wpływ menedżera na rozwój biblioteki uczelnianej*, [w:] *Menedżer w bibliotece – profesjonalista, aktor, lider* [Dokument CD], Wrocław 2005; M. Wojciechowska, *Nowe role kadry kierowniczej bibliotek wobec zmieniających się warunków i oczekiwań społecznych w świetle ogłoszeń konkursowych na stanowiska dyrektorów bibliotek*, [w:] *Multibibliotekarstwo*, pod red. M. Wojciechowskiej, Warszawa 2018, s. 49-60; eadem, *Przywództwo i role menedżerskie*, [w:] *Zarządzanie biblioteką*, pod red. M. Wojciechowskiej, Warszawa 2019, s. 311-333; eadem, *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*, wyd. 2, poprawione, Gdańsk 2016.

Obszary działań dyrektora biblioteki

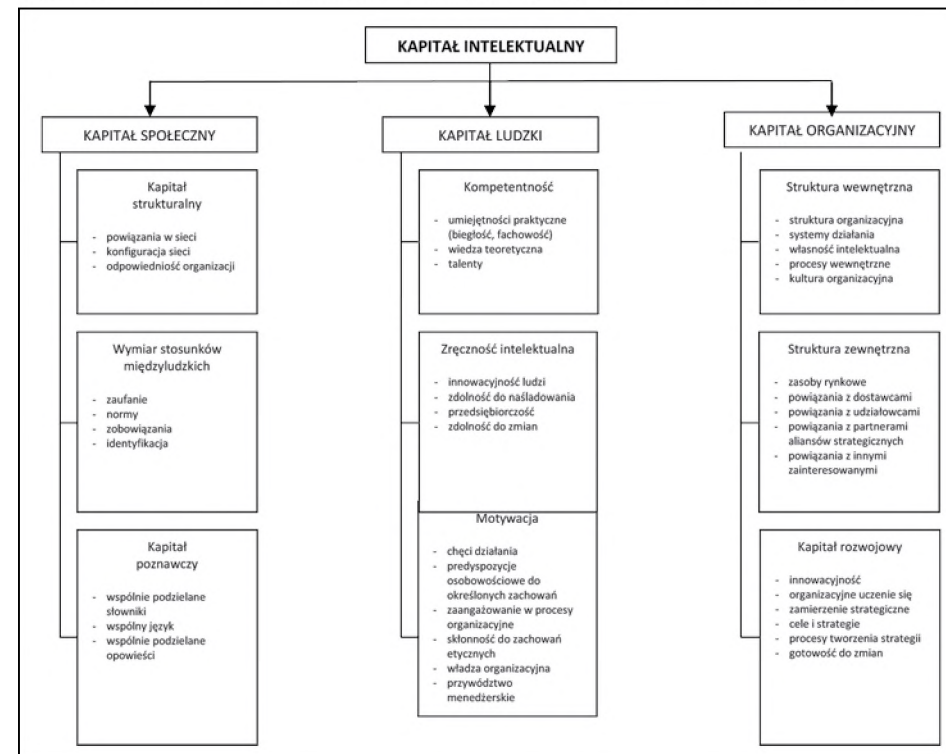
Skuteczne zarządzanie biblioteką wymaga, jak już wcześniej wspomniano, szeregu kompetencji i umiejętności, którymi powinien legitymować się kandydat na stanowisko dyrektora. Część z nich można skontrolować w toku procesu rekrutacyjnego, na podstawie załączonych dokumentów, testów bądź rozmowy kwalifikacyjnej. Inne – możliwe będą do zweryfikowania wyłącznie w toku pracy. Niezależnie od poziomu wiedzy, doświadczenia i kompetencji każdy dyrektor jest odpowiedzialny za zarządzanie trzema typami zasobów biblioteki. Są to: zasoby finansowe, rzeczowe i zasoby niematerialne, do których można najogólniej zaliczyć: kapitał ludzki, strategie realizowane przez bibliotekę, kulturę organizacyjną, komunikację i relacje, elastyczność oraz innowacyjność, a także wartości bezpośrednio związane z działaniami marketingowymi, jak reputacja i marka (szerz. zob. rys. 1). W najnowszych koncepcjach zarządzania szczególnie mocno podkreśla się rolę kapitału intelektualnego, w skład którego wchodzi kapitał społeczny, kapitał ludzki oraz kapitał organizacyjny biblioteki² (por. rys. 2).

Rysunek 1. Zasoby materialne i niematerialne biblioteki zarządzane przez dyrektora



Opracowanie własne

Rysunek 2. Kapitał intelektualny biblioteki, nad którym nadzór sprawuje dyrektor



Opracowanie na podstawie *Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny: praca zbiorowa*, red. M. Bratnicki, J. Strużyńska, Katowice 2001, s. 70.

Wszystkie zasoby, którymi dysponuje biblioteka, a zarządza dyrektor, wpływają na skuteczność działań tej instytucji i stopień realizacji jej założeń programowych. Jednakże, jak pokazują liczne badania, dużą rolę odgrywają zasoby ludzkie, które wymagają szczególnej pieczy i zaangażowania, aby mogły skutecznie przyczyniać się do budowania wartości organizacyjnych. Nadzór nad działaniami związanymi z zarządzaniem personelem biblioteki sprawuje dyrektor i od jego kompetencji oraz doboru strategii personalnych i przyjętej polityki kadrowej będzie zależało, w jakim stopniu zostanie wykorzystany potencjał tego zasobu.

Strategia personalna jako narzędzie kształtowania biblioteki przez dyrektora i kadre kierowniczą

Strategia personalna to koncepcja, która integruje zarządzanie zasobami ludzkimi z zarządzaniem strategicznym, a więc służy do strategicznego postrzegania i zarządzania kapitałem ludzkim. Określa cel oraz zasady i kierunki gospodarowania zasobami ludzkimi biblioteki. Należy do grupy najważniejszych instrumentów, którymi może posłużyć się dyrektor w procesie zarządzania zasobami niematerialnymi biblioteki, stanowiąc zarazem kryterium oceny jego kompetencji do kie-

² Szerzej zob. D. Bubel, *Zarządzanie kapitałem intelektualnym w organizacjach non-profit. Studium przypadku dla bibliotek publicznych*, Częstochowa 2016.

rowania biblioteką. Jest pochodną, przyjętej przez dyrektora, filozofii zarządzania stosowanej w procesie kierowania biblioteką. Ponieważ w dużym stopniu wpływa na cele biblioteki, jej charakter, atmosferę i wizerunek oraz na realizację zadań, jej projekt lub chociaż ogólny zarys powinien zostać poddany ocenie już na etapie rekrutacji. Kandydat na dyrektora biblioteki musi bowiem być świadom:

- Kogo aktualnie zatrudnia biblioteka i kto miałby być zatrudniany w przyszłości? (Np. specjaliści po studiach bibliotekoznawczych czy absolwenci innych kierunków; osoby młode, pełne zapału czy raczej bibliotekarze z doświadczeniem itp.);
- Czy personel biblioteczny w wystarczającym stopniu realizuje cele biblioteki, wykonuje powierzone mu zadania i przestrzega norm oraz wartości organizacyjnych? (Jak można wzmocnić motywację personelu oraz pomóc mu w osiągnięciu założonych celów);
- Jaka konkretnie wiedza, doświadczenie, umiejętności i kompetencje są potrzebne w bibliotece? (Czy pracownicy posiadają je w wystarczającym zakresie, jeśli nie, to czy są w stanie je nabyć oraz czy można na rynku pracy łatwo pozyskać nowych pracowników, którzy będą charakteryzowali się tymi walorami).

Zatem strategia personalna w przypadku biblioteki będzie oznaczała takie zarządzanie zasobami ludzkimi, które pozwoli na osiągnięcie jej celów strategicznych dzięki perspektywicznemu spojrzeniu na kwestię kapitału ludzkiego. Będzie więc uwzględniała takie komponenty, jak analiza pracy i planowanie zasobów ludzkich, rekrutacja nowych pracowników, selekcja, szkolenie, ocenianie, wynagradzanie czy motywowanie, lecz z myślą o realizowaniu zadań ustalonych w dłuższej perspektywie czasowej. Wymienione zakresy zadań, w ramach strategii personalnej, powinny zostać zdefiniowane w ten sposób, by ustalić związek między poszczególnymi obszarami, np. system podnoszenia kwalifikacji przez bibliotekarzy, mający na celu pozyskiwanie nowych i utrzymywanie dotychczasowych czytelników, powinien być zintegrowany z systemem motywacyjnym, a system rekrutacji z systemem szkoleń i uzupełniania kompetencji.

Niekiedy w literaturze można spotkać się z twierdzeniem, że strategia personalna tworzy powiązania między twardymi i miękkimi elementami organizacji, gdzie przez elementy twarde będzie rozumiana strategia biblioteki, jej struktura i system, w którym działa, zaś przez elementy miękkie: kultura organizacyjna, style zarządzania, wartości, kwalifikacje personelu itp. Na składniki te do pewnego stopnia wpływa dyktator biblioteki. Część z nich można ukształtować w toku pracy, inne powinny być powiązane z ogólną koncepcją zarządzania dyrektora już na wczesnych etapach decyzyjnych. Rozwiązaniem stosowanym przez niektóre instytucje prowadzące biblioteki jest pytanie o koncepcję zarządzania wybranymi elementami już podczas rozmowy kwalifikacyjnej. Zdarza się również,

iż kandydat na stanowisko dyrektora jest proszony o przygotowanie na rozmowę koncepcji zarządzania biblioteką, w tym zarysu strategii personalnej i preferowanej polityki kadrowej.

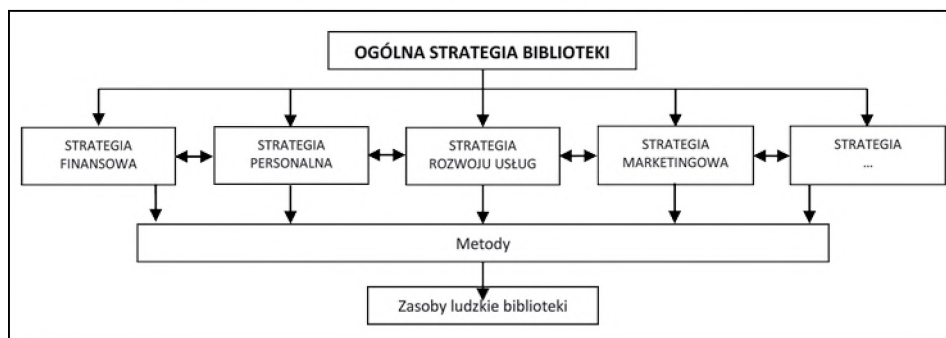
Przez wiele lat organy prowadzące biblioteki nie przykładaly wagi do strategii personalnych w podległych im instytucjach. W wielu bibliotekach takich strategii wręcz nie było. Jednak intensywne zmiany w sektorze bibliotek spowodowały, iż coraz trudniej ograniczać się wyłącznie do działań z zakresu polityki personalnej, zaś od kandydatów na stanowisko dyrektora coraz częściej oczekuje się przemyślanej strategii personalnej, którą będzie można zaimplementować w celu realizacji najważniejszych funkcji, które ma pełnić biblioteka. Jak pisze Małgorzata Dąbrowicz: „Przez politykę personalną (kadrową) rozumie się zespół celów, zasad i środków wynikających ze strategii personalnej (kadrowej), mającej służyć jej realizacji, dzięki odpowiednim wskazówkom w stosunku do operacyjnego zarządzania ludźmi w organizacji. Celem polityki personalnej jest zadbanie o to, aby przy podejmowaniu decyzji personalnych uwzględniano metody zgodne z wartościami organizacji”³ – o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Podsumowując, dyrektor będzie odpowiedzialny za ustalenie długofalowych kierunków filozofii zarządzania zasobami ludzkimi, która będzie sprzyjała optymalnemu gospodarowaniu tymi zasobami, zmierzała do realizacji celów strategicznych, ważnych dla biblioteki w określonym przedziale czasu. Cele te mogą być zmienne i będą wynikały z bieżącej sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej biblioteki, jej typu, wielkości i innych czynników. W zależności od sytuacji, perspektyw rozwojowych i stanu zasobów, dyrektor będzie mógł przyjąć strategię ofensywną lub strategię defensywną. Podczas gdy strategię ofensywną dobrze sprawdzają się w bibliotekach dynamicznie się rozwijających, potrzebujących kreatywnego i dynamicznego personelu, zdolnego do budowania nowych wartości (tworzenia nowych usług, pozyskiwania nowych czytelników itd.), to strategię defensywną nastawioną na lojalność, długoterminową współpracę z personelem oraz ocenę pracy w oparciu o systemy wartościowania pracy, nie zaś wyniki. W bibliotekach, w których przyjęto strategię defensywną, pracowników częściej pozyskuje się w wyniku rekrutacji wewnętrznej, panuje też mniejsza akceptacja w stosunku do kandydatów o niebibliotekarskich kwalifikacjach i bez doświadczenia zawodowego. I tak Małgorzata Dąbrowicz reprezentuje pogląd, iż w bibliotece, jako niekomercyjnej instytucji usługowej, najlepiej sprawdzają się strategię personalnej nakierowane na właściwe motywowanie pracowników, optymalne wykorzystanie ich potencjału oraz wzrost jakości ich kompetencji (a więc tzw. strategię jakościowe) oraz strategię umożliwiające pracownikom rozwój i swobodę działania (strategie autonomizacyjne)⁴. Miejsce strategii personalnej w ogólnej strategii ogólnej biblioteki przedstawiono na rysunku 3.

³ M. Dąbrowicz, *Od misji do strategii personalnej biblioteki. Studium teoretyczne*, „Biblioteka” 2010, nr 14, s. 122.

⁴ *Ibidem*, s. 127.

Rysunek 3. Strategia personalna jako substrategia biblioteki



Opracowanie własne

Jak wynika z rysunku 3, aktualną koncepcję realizacji funkcji personalnej biblioteki konkretyzuje zarządzanie zasobami ludzkimi, którego zadaniem jest dostosowanie cech (charakteru) zasobów ludzkich do celów biblioteki, te zaś powinny być zharmonizowane z potrzebami pracowników. W tym kontekście system zarządzania zasobami ludzkimi, na którego czele stoi dyrektor biblioteki, można opisać jako celowo dobrany zbiór elementów, wzajemnie ze sobą powiązanych i nastawionych na pozyskiwanie, kierowanie oraz rozwój zasobów ludzkich biblioteki, gdzie głównymi celami tak opisanego systemu są:

1. Pozyskanie, utrzymanie i rozwój utalentowanych pracowników o kompetencjach odpowiadających bieżącym i przyszłym potrzebom biblioteki.
2. Umożliwienie kierownictwu biblioteki osiągnięcia wyznaczonych celów organizacyjnych poprzez zaangażowanie personelu.
3. Wykorzystanie w pełni możliwości i umiejętności wszystkich zatrudnionych w bibliotece pracowników⁵.

Anna Donnersberg i Maria Szczygiel listę tę rozwinęły do siedmiu punktów, a mianowicie:

1. Pozyskiwanie i zatrzymywanie wykwalifikowanych, zaangażowanych i dobrze zmotywowanych pracowników.
2. Podnoszenie i rozwijanie wrodzonych możliwości ludzi – ich potencjału i zdolności – poprzez zapewnienie szkoleń i ciągłych szans rozwoju.
3. Umożliwienie kierownictwu osiągnięcia wyznaczonych celów poprzez zaangażowanie personelu.

⁵ Zarządzanie zasobami ludzkimi: tworzenie kapitału ludzkiego organizacji, red. H. Król, A. Ludwiciński, Warszawa 2010.

4. Stworzenie klimatu umożliwiającego utrzymanie produktywnych i harmonijnych relacji między kadrą kierowniczą a pracownikami, sprzyjających rozwijaniu się poczucia wzajemnego zaufania.
5. Stworzenie warunków sprzyjających pracy zespołowej.
6. Spajanie i integracja zasad polityki dotyczącej zasobów ludzkich z planami rozwoju biblioteki.
7. Wpajanie odpowiedniej kultury organizacyjnej, czyli przekazywanie nieformalnego wzoru wartości, określonych norm, przekonań, postaw i założeń, które kształtują zachowanie ludzi i sposoby realizacji zadań⁶.

Wartości organizacyjne w bibliotece

Wartości organizacyjne stanowią istotny element kultury biblioteki. System wartości oraz wynikające z niego zachowania organizacyjne, w tym zachowania komunikacyjne, wpływają na sposób działania całej instytucji, tworząc określony system relacji wewnętrznych i zewnętrznych. Dzięki przyjętym zasadom i preferowanym wartościom biblioteka tworzy swój wizerunek jako instytucji usługowej, ale buduje również wizerunek pracodawcy. Czynniki te mają więc nie tylko znaczenie marketingowe, lecz wpływają również na stosunki wewnętrzne.

W procesach rekrutacyjnych bardzo często zapomina się, iż poza umiejętnościami technicznymi dyrektor powinien posiadać system wartości i zasad zbieżny z polityką i celami instytucji prowadzącej bibliotekę, ponieważ to on będzie w przyszłości kreował określoną kulturę instytucji, determinującą dalsze działania mające wpływ na całokształt pracy placówki. To dzięki zasadom przyjętym przez dyrektora możliwe jest kontrolowanie i rozwijanie w określony sposób procesów komunikacyjnych ze środowiskiem zewnętrznym. Zasady te wynikają z wartości, ale też zasady mogą określać wartości budować, co jest konieczne, jeśli chce się kreować bibliotekę o silnej tożsamości, mocno zintegrowanej i zdeterminowanej by realizować przyjęte cele.

W procesie rekrutacyjnym na stanowiska kierownicze powinna zatem zostać uwzględniona analiza wartości, którymi kieruje się kandydat, chcący w przyszłości zarządzać placówką biblioteczną. Dyrektor, w myśl rozumienia najnowszych koncepcji personalnych, to nie tylko administrator, ale osoba o wyrazistej osobowości, jasnym systemie wartości i preferencjach, zdolna do wprowadzenia ukierunkowanych zmian, zmierzających do nadania bibliotece określonego statusu, charakteru i przyszłości. W tym kontekście można więc mówić o czterech kategoriach wartości. Są to:

1. Wartości kluczowe – główne, naczelne, o największym znaczeniu, które wskazują na filozofię działania dyrektora, kadry kierowniczej, organu pro-

⁶ A. Donnersberg, M. Szczygiel, *Personal Management w bibliotece?*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19-21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 119-120.

wadzącego; uwzględniane w całej strukturze organizacyjnej biblioteki; będące punktem wyjścia do działań strategicznych, marketingowych i wizerunkowych. Stanowią przedmiot uwagi i bezpośrednich działań dyrektora biblioteki.

2. Wartości pożądane – wartości, które są szczególnie potrzebne bibliotece. Wartości pożądane mogą, lecz nie muszą pozostawać w dyspozycji biblioteki. Biblioteka może odczuwać deficyt określonych wartości, pomimo iż są one cenne i ważne w realizacji przyjętych celów. Do zadań dyrektora należy takie stosowanie instrumentów kierowania personelem, by przyczyniły się one do budowania pożądanych wartości. Wartości pożądane mogą mieć różną rangę i wartość – od kluczowych po uzupełniające.
3. Wartości minimalne – elementarne, progowe. Są bezwzględnie wymagane i egzekwowane w toku pracy. Ich brak może wiązać się z sankcjami, przyjmującymi nawet formę zwolnienia z pracy. Od dyrektora biblioteki zależy, które z wartości będą uznawane za minimalne i jak będzie wyglądał sposób ich egzekwowania. Przykładem wartości minimalnej może być pewien poziom kultury osobistej, poniżej którego nie jest możliwe zatrudnienie w bibliotece.
4. Wartości przypadkowe – powstają w sposób niecelowy, bez aktywnych działań dyrektora, w wyniku zaistniałych warunków organizacyjnych. Wartości powstałe w sposób przypadkowy mogą być zbieżne z linią działania kierownictwa, lecz mogą również stać w sprzeczności z niektórymi zasadami i uregulowaniami. Konieczne są wówczas szybkie działania zapobiegające ich utrwaleniu.

W zależności od doboru wartości biblioteka zmienia swoje oblicze. Nie każda jednak instytucja musi dążyć do budowania takich samych wartości, a wręcz może się zdarzyć, że w zależności od typu i charakteru biblioteki preferowane będą odmienne wartości (np. otwartość i wielokierunkowość działań biblioteki publicznej *versus* silna specjalizacja, a nawet hermetyzacja związana z doskonaleniem oferty biblioteki fachowej na rzecz wąskiego środowiska specjalistów). Beata Żołędowska-Król wskazuje, że wartości mogą być wykorzystywane do kształtowania takich elementów, jak:

- misja i strategia biblioteki,
- kultura organizacyjna biblioteki,
- motywowanie i integrowanie pracowników,
- rozwój biblioteki;
- zarządzanie kryzysem⁷.

Dyrektor biblioteki, wedle przyjętej strategii i filozofii działania, może preferować różne wartości o zróżnicowanym natężeniu, co będzie skutkowało kreowaniem określonego wizerunku w otoczeniu społecznym biblioteki, a ponadto będzie miało wpływ na relacje wewnątrzorganizacyjne i komfort pracy bibliotekarzy. W związku z tym ważne wydaje się, by na etapie zatrudniania kadry kierowniczej, a zwłaszcza dyrektora posiadać wiedzę o preferowanych wartościach i filozofii działania biblioteki. Równocześnie kandydat na stanowisko dyrektora uczestniczący w procesie rekrutacyjnym powinien mieć jasno określony i zdefiniowany system wartości, który jest w stanie przedstawić w formie spójnego programu. Wiele nowoczesnie zarządzanych placówek bibliotecznych zabiega o jasne komunikowanie przyjętego systemu wartości, który w formie dokumentu lub jakiejś formy ogłoszenia bądź komunikatu przekazywany jest do wiadomości publicznej jako element kontraktu psychologicznego (jako przykład może posłużyć Library University of Chicago, Library Indiana State University, Library the George Washington University, ale też biblioteki krajowe, jak WiMBP w Gdańsku). Jak pisze Beata Żołędowska-Król: „wizja odpowiada na pytanie »co?«, dając obraz przyszłości, którą biblioteka chce stworzyć. Cel lub misja odpowiadają na pytanie »dlaczego?«. Podstawowe wartości dają odpowiedź na pytanie »jak« chcemy działać, aby zgodnie z naszą misją zmierzać w kierunku realizacji naszej wizji? W misji zawarte są podstawowe wartości danej kultury, które mogą być określane jako równość szans, lojalność, etyczność, satysfakcja użytkownika, jakość, praca zespołowa, zaangażowanie. Definiują one to, jak biblioteka chce działać”⁸ – oraz w jaki sposób chce działać jej dyrektor odpowiedzialny za kierunek zmian. Nadmienić jednak należy, iż do zadań dyrektora, poza komunikowaniem wartości, należy również przekonywanie do nich i wpajanie ich kadrze biblioteki, dzięki wykorzystaniu różnych instrumentów wpływu. Personel biblioteczny powinien bowiem do wartości zostać przekonany, musi również mieć szanse je zrozumieć i uznać za optymalne w działalności biblioteki oraz istotne we własnym systemie wartości. Dopiero wówczas mogą one zostać utrwalone. Jest to niekiedy zadanie trudne, wymagające zaawansowanych technik menedżerskich oraz znajomości narzędzi z obszaru polityki personalnej. Pozwala jednak jasno określić charakter i miejsce biblioteki we współczesnym społeczeństwie.

Komunikacja interpersonalna w bibliotece i zachowania komunikacyjne menedżerów

Komunikacja interpersonalna ma w bibliotece szczególne znaczenie. Z jednej strony pozwala na harmonijne realizowanie procesów pracy, prawidłowe interakcje na linii przełożony-podwładny, a także w relacjach z partnerami. Z drugiej zaś strony stanowi integralny element pracy z użytkownikiem, która stanowi sedno działań tej instytucji. Pomimo iż komunikacja opiera się na interakcjach pomię-

⁷ B. Żołędowska-Król, *Wartości organizacyjne w kulturze jakości*, [w:] *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*, red. J. Kamińska, B. Żołędowska-Król, Warszawa 2009, s. 171.

⁸ *Ibidem*, s. 172.

dzy nadawcami i odbiorcami przekazu, to znaczący wpływ na jej charakter, przebieg, stosowane narzędzia i warunki ma dyrektor biblioteki. Dyrektor odpowiada bowiem za efektywność procesu komunikacji w aspekcie organizacyjnym, a ponadto przekazuje informacje na temat wykonywanych przez bibliotekarzy zadań, warunków pracy, wynagradzania oraz awansów i planów strategicznych biblioteki. Ponieważ od skuteczności komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej zależy prawidłowe funkcjonowanie biblioteki i jej relacje z partnerami i klientami, a także atmosfera panująca wśród personelu bibliotecznego, to istotne jest, jak zostanie ona zorganizowana, tj. jakim zasadom formalnym oraz normom będzie podlegała. Zarówno treść komunikatów, jak i ich forma w pewnym zakresie mogą być definiowane przez wymogi organizacyjne, zaś pieczę nad systemem komunikowania i regulacjami dotyczącymi kontaktów służbowych sprawuje dyrektor biblioteki. Proces komunikacji w bibliotece obejmuje takie elementy, jak:

- przekazywanie informacji,
- oddziaływanie (wywieranie wpływu),
- wyrażanie oczekiwań i prezentowanie postaw,
- budowanie kultury organizacyjnej biblioteki – tworzenie wspólnoty (dzięki powszechnemu stosowaniu wspólnych norm, wytycznych, standardów i koordynacji działań).

Przyjmuje się, że formy komunikacji organizacyjnej mogą przybierać różne konfiguracje:

- komunikacji pośredniej lub bezpośredniej,
- komunikacji jedno- lub dwukierunkowej,
- komunikacji pionowej lub poziomej,
- komunikacji formalnej lub nieformalnej.

Każda z nich zmienia stosunki interpersonalne i reguluje charakter pracy. A więc – komunikacja pozwala kształtować postawy pracowników, może wpływać na ich zachowania, stosowane normy i wyznawane wartości. Umożliwia budowanie tożsamości zawodowej i organizacyjnej oraz tworzy poczucie wspólnoty. Dzięki zaprezentowaniu celów i planów dalszej działalności ułatwia również integrację kultury organizacyjnej ze strategią biblioteki. Wpływa na wyniki pracy personelu i motywację bibliotekarzy. Dlatego w wielu instytucjach ta tak ważna sfera działań poddawana jest pewnym ogólnym regulacjom, których autorem jest zwykle dyrektor biblioteki i kadra kierownicza, choć dbałość o wysoki poziom komunikacji powinna spoczywać na każdym pracowniku zatrudnionym w bibliotece.

Mówiąc o standardach komunikacyjnych, które ustala dyrektor i kierownictwo biblioteki, należy mieć na myśli pewne wzorce zachowań związane z wykonywaniem obowiązków służbowych. Formalne i nieformalne więzi komunikacyj-

ne mają wpływ na skuteczność funkcjonowania całej biblioteki i w konsekwencji poziom zadowolenia jej użytkowników. Skuteczna komunikacja jest warunkiem harmonijnej współpracy, ale także realizacji funkcji przewodzenia, oceniania, motywowania, uczenia i adaptacji nowych pracowników. Dyrektor oraz kadra kierownicza decydują zarówno o formalnych wytycznych, są też źródłem wzorców w postępowaniu z użytkownikami i partnerami biblioteki, wynikających ze sprawności interpersonalnej. Każda biblioteka powinna dążyć do uporządkowania sfery komunikacji, w niezbędnym dla siebie zakresie. Formalne uregulowania i wskazówki mogą dotyczyć różnych sfer komunikowania, i opisane być na różnym poziomie szczegółowości, przy czym biblioteki duże – o rozbudowanej strukturze organizacyjnej i dużej liczbie użytkowników – zwykle kładą na tę sferę większy nacisk. Ustalenia te dotyczyć mogą:

- standardów w prowadzeniu komunikacji elektronicznej (np. czas odpowiedzi na list, struktura odpowiedzi i użycie zwrotów grzecznościowych itp.);
- sposobów prowadzenia rozmów telefonicznych (np. szybkość odbioru rozmowy, sposób przedstawienia się pracownika, zasady przekazywania rozmowy do innej agendy itp.);
- bezpośrednich rozmów z klientami (np. scenariusz rozmowy w punkcie obsługi);
- zasad zwoływania zebrań pracowniczych, narad, prowadzenia konsultacji i powoływania zespołów problemowych;
- sposobów przekazywania poleceń podległym pracownikom i raportowania zadań bezpośrednim przełożonym.

Oczywiście regulacje dotyczące komunikacji interpersonalnej nie ograniczają się do wymienionych przykładów, ponadto poza wskazówkami i wytycznymi, dla personelu bibliotecznego mogą organizowane być programy rozwijające jego kompetencje i zdolności w tym zakresie. I ponownie od dyrektora będzie zależało, czy będzie chciał zapewniać swoim pracownikom profesjonalne wsparcie w postaci warsztatów pokazujących np. jak zachować się w trudnej sytuacji komunikacyjnej, czy wobec „trudnego” klienta, jak przyjąć postawę asertywną wobec użytkownika biblioteki itp.

Warto również zwrócić uwagę, iż jak pokazują badania, kadra kierownicza spędza od 60 do 80% swojego czasu pracy właśnie na komunikowaniu się z innymi osobami⁹. Zapewne w przypadku tzw. pracowników obsługi może być to wynik jeszcze wyższy. Zatem zarówno umiejętności interpersonalne, jak i zdolność zarządzania procesami komunikowania należy uznać za cechy niezbędne dla kandydata na stanowisko dyrektora biblioteki. Jak sygnalizuje Izabella Gielnicka – dy-

⁹ J. Stankiewicz, *Komunikowanie się w organizacji*, Wrocław 1999, s. 48.

rektor ma istotną rolę w kształtowaniu procesów i norm komunikacyjnych, istotne są również jego kompetencje i zdolności do kształtowania tej sfery organizacji:

- komunikowanie dwukierunkowe wymaga większych umiejętności od menedżerów i bardziej partnerskiego nastawienia obu stron;
- umiejętnie zorganizowana sieć komunikacji dwustronnej (kadra kierownicza – pracownicy biblioteki, bibliotekarze – kadra kierownicza) lepiej integruje organizację i kształtuje pozytywne nastawienie wśród jej członków;
- w sytuacji wymagającej szybkiego działania lub potrzeby podkreślenia autorytetu kierownictwa bardziej odpowiednia jest komunikacja jednokierunkowa;
- przewaga komunikacji jednostronnej w bibliotece powoduje, że kierownikom brakuje wiedzy o nastrojach i ideach podwładnych, dlatego na ogół dążą do ułatwiania dwustronnej komunikacji między „górami” a „dołami”, a nie jej ograniczania;
- nieformalna komunikacja pozioma zwiększa zadowolenie z pracy i sprzyja integracji zespołów;
- rozwój komunikacji nieformalnej w wielu wypadkach usprawnia funkcjonowanie biblioteki, uzupełniając formalne kanały porozumiewania się;
- przerost komunikacji nieformalnej może być traktowany przez dyrektora jako wskaźnik wadliwości formalnego systemu komunikowania się;
- w strukturach scentralizowanych przełożeni zachowują kontrolę nad przepływem informacji, co jest efektywne przy prostych zadaniach oraz takich, które wymagają precyzyjnej wymiany informacji – w systemach zdecentralizowanych przy realizowaniu zadań o złożonym charakterze, wymagających informacji z różnych dziedzin, skuteczniejsza jest swobodna wymiana informacji, wówczas znaczenia nabiera funkcja koordynacyjna, a nie kontrolna menedżera¹⁰.

Ponadto do zadań dyrektora biblioteki, związanych z komunikacją, będzie należało eliminowanie lub – gdy jest to niemożliwe – ograniczanie barier komunikacyjnych. Mogą one wynikać ze:

- zbyt dużej liczby szczebli w strukturze organizacyjnej biblioteki;
- zbyt skomplikowanej organizacji biblioteki (niezbyt klarowny podział na filie, agendy, zakłady, oddziały itp. oraz brak przejrzystości w zakresie uprawnień decyzyjnych kadry kierowniczej);
- braku jasnego stanowiska dyrektora i kadry kierowniczej, bądź braku konsekwencji w zakresie podejmowanych decyzji;

- niedostosowania narzędzi i kanałów komunikacyjnych do aktualnej sytuacji i potrzeb biblioteki;
- braku dialogu z personelem bibliotecznym (ignorowania lub blokowania jego manifestacji własnych przekonań, wiedzy, pomysłów, propozycji; braku uważnego słuchania podwładnych);
- ignorowania potrzeb komunikacyjnych personelu bibliotecznego i czytelników;
- braku angażowania czytelników w procesy komunikacyjne;
- różnic kulturowych i cech osobowościowych jednostek.

Umiejętność motywowania jako kompetencja menedżerska

Motywowanie jako jedna z funkcji menedżerskich może być rozpatrywana w ujęciu czynnościowym, i wówczas definiowana jest jako proces oddziaływania na ludzi w celu spowodowania ich pożądanego zachowania lub w ujęciu rezultatowym, kiedy rozumiana jest jako chęć zachowania się w określony sposób¹¹. W obu przypadkach kluczową rolę odgrywa dyrektor biblioteki oraz kadra kierownicza, która oddziałuje na bibliotekarzy przy pomocy określonych bodźców (materialnych i niematerialnych), przy czym jako elementy pozafinansowego systemu motywacyjnego, który powinien być stosowany w bibliotekach, wymieniana się:

- częste wyrażanie pracownikom uznania (także publicznie);
- podtrzymywanie na duchu;
- poszerzanie przestrzeni dla samodzielności i kreatywności (m.in. poprzez zwiększanie zakresu odpowiedzialności);
- zwiększanie prawdopodobieństwa awansu;
- zwalczanie nudy w pracy (poprzez wprowadzanie modyfikacji w procesie pracy);
- zwalczanie anonimowości (każda funkcja ma swojego wykonawcę, który powinien być znany z imienia i nazwiska);
- dbanie o prestiż instytucji i jej dobre imię;
- szacunek dla życia prywatnego¹².

Dobór wspomnianych bodźców jest związany z przyjętym przez dyrektora stylem kierowania, ale także jego osobowością oraz autorytetem, który posiada wśród personelu biblioteki. Jak pisze Ewa Otremba: „Zadaniem menedżera jest rozpoznać cechy określające motywacje działania pracownika (wybór kierunków, celu, sfery potrzeb i uznawanych wartości, stosunek do standardów moralnych). Powinien posiadać umiejętność określenia charakteru człowieka, rozumianego

¹¹ A. Czermiński, M. Czerska, B. Nogalski, R. Rutka, *Organizacja i zarządzanie*, Gdańsk 1996, s. 92-110.

¹² A. Donnersberg, M. Szczygiel, *op. cit.*, s. 122.

¹⁰ I. Gielnicka, *Komunikacja wewnątrz firmy*, [w:] *Kultura organizacyjna*, red. G. Aniszewska, Warszawa, 2007, s. 91-92.

jako zespół cech, osobowości, poprzez który wyraża się stosunek do otoczenia”¹³. Motywacja wewnętrzna w połączeniu ze stymulowaną przez kierownictwo motywacją zewnętrzną pełni bowiem istotną rolę w uruchamianiu i podtrzymywaniu działań pracowników, zgodnych z misją i strategią biblioteki. Diagnoza potrzeb i oczekiwań personelu biblioteki połączona z analizą strategiczną instytucji daje punkt wyjścia do budowania spójnego i efektywnego systemu motywacyjnego, który wymaga ponadto włączenia opisanych wcześniej elementów – a więc wartości organizacyjnych i skutecznej komunikacji.

Zaimplementowany w bibliotece system motywacyjny, poza czynnikami zewnętrznymi, niepodlegającymi wpływom ze strony kadry kierowniczej, będzie uwarunkowany kompetencjami dyrektora, który podejmie decyzję, w jakim stopniu koncentrować się na motywacji pozytywnej, a w jakim na motywacji negatywnej. Nie każdy dyrektor potrafi wzbudzić w swoich pracownikach tzw. twórczą energię, pobudzić i ukierunkować załogę na realizowanie określonego celu oraz przekonać do zmian. Jest to zatem kolejny aspekt, który może być przedmiotem dyskusji w ramach rozmowy rekrutacyjnej.

Podsumowując zagadnienia przedstawione w artykule, należy stwierdzić, iż opracowanie strategii personalnej oraz szeroko rozumianej koncepcji komunikowania się z zespołem i otoczeniem zewnętrznym stanowi podstawę do rozwoju biblioteki jako organizacji. Ponieważ stanowisko menedżera personalnego jest w polskich bibliotekach rzadkością, to można przyjąć, iż zadanie to będzie realizował dyrektor lub kierownik biblioteki. To od jego kompetencji, motywacji i wiedzy będzie zależało, czy funkcja personalna będzie rozwijana w bibliotece w sposób prawidłowy. Z uwagi na dużą różnorodność instytucji bibliotecznych, nie można mówić o jednej, najbardziej optymalnej strategii personalnej. Dlatego celowe wydaje się skontrolowanie już na etapie rozmowy rekrutacyjnej, jakie poglądy reprezentuje i jaką koncepcję chciałby rozwijać kandydat na dyrektora biblioteki. Jest to tym bardziej celowe, że na dyrektorze biblioteki spoczywa obowiązek współpracy z kadrą kierowniczą oraz nadawania kierunku jej działaniom, a to przecież kadra kierownicza pełni istotne funkcje w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi.

¹³ E. Otremba, *Motywowanie w bibliotece – jedno z zadań menedżera*, [dokument elektroniczny], dostęp: www.//E:/referaty/Motywowanie%20%20%w%20bibliotece%20-jedno%20z%20zadań%20%20menedżera.pdf [odczyt: 10 sierpnia 2018].

Bibliografia

- Bubel D., *Zarządzanie kapitałem intelektualnym w organizacjach non-profit. Studium przypadku dla bibliotek publicznych*, Częstochowa 2016.
- Czermiński A., Czerska M., Nogalski B., Rutka R., *Organizacja i zarządzanie*, Gdańsk 1996.
- Dąbrowicz M., *Od misji do strategii personalnej biblioteki. Studium teoretyczne*, „Biblioteka” 2010, nr 14, s. 119-136. ISSN 0551-6579.
- Donnersberg A., Szczygiel M., *Personal Management w bibliotece?*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19-21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 117-127.
- Gielnicka I., *Komunikacja wewnątrz firmy*, [w:] Aniszewska G. (red.), *Kultura organizacyjna*, Warszawa 2007, s. 86-107.
- Król H., Ludwiczynski A. (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi: tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, Warszawa 2010.
- Kubów S., *Kompetencje menedżerów bibliotek w opinii pracowników*, [w:] *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich: materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Rzeszów – Czarna, 1-3 czerwca 2005 r.*, Rzeszów 2005, s. 59-66.
- Kubów S., *Kryteria i narzędzia oceny jakości kadry menedżerskiej bibliotek naukowych*, „Studia Bibliologiczne” 2006, t. 16, s. 69-77.
- Kubów S., *Menedżer w bibliotece – kim jest?*, „Bibliotekarz” 2006, nr 3, s. 9-12.
- Ostrowska W., *Menedżer w bibliotece pedagogicznej. Edukator* [dokument elektroniczny], dostęp: <http://www.edukator.org.pl/2007/biblioteka/biblioteka.html> [odczyt: 14 lutego 2014].
- Otremba E., *Motywowanie w bibliotece – jedno z zadań menedżera* [dokument elektroniczny], dostęp: www.//E:/referaty/Motywowanie%20%20%w%20bibliotece%20-jedno%20z%20zadań%20%20menedżera.pdf [odczyt: 10 sierpnia 2018].
- Stankiewicz J., *Komunikowanie się w organizacji*, Wrocław 1999.
- Urban B., Obrzut A., *Wpływ menedżera na rozwój biblioteki uczelnianej*, [w:] *Menedżer w bibliotece – profesjonalista, aktor, lider*, [dokument CD], Wrocław 2005.
- Wojciechowska M., *Nowe role kadry kierowniczej bibliotek wobec zmieniających się warunków i oczekiwań społecznych w świetle ogłoszeń konkursowych na stanowiska dyrektorów bibliotek*, [w:] *Multibibliotekarstwo*, pod red. M. Wojciechowskiej, Warszawa: 2018, s. 49-60.
- Wojciechowska M., *Przywództwo i role menedżerskie*, [w:] *Zarządzanie biblioteką*, pod red. M. Wojciechowskiej, Warszawa 2019.
- Wojciechowska M., *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*, wyd. 2, popr., Gdańsk 2016.
- Żołędowska-Król B., *Wartości organizacyjne w kulturze jakości*, [w:] Kamińska J., Żołędowska-Król B. (red.), *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*, Warszawa 2009, s. 167-174.

Skills in developing personnel strategy and implementing personnel policy as key determinants identifying a candidate for the position of the library director

Abstract

This article presents the issue of shaping personnel strategy and implementing personnel policy as a competency important for those aspiring for the position of a library director. The library director's activities are discussed, including the range of tangible and intangible resources under his or her control, the assumptions of personnel strategy as a tool for shaping the library by the director and managers, organizational values in the library, the issue of interpersonal communication and communication behaviour of managers, and the problem of motivational skills as a managerial competence.

Key words: library director, personnel strategy, personnel policy, library management

Noty o autorach

Przemysław Bartkowiak – dr nauk humanistycznych, historyk, od 2006 r. pracownik Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. W latach 2012-2023 kierownik Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej zielonogórskiej WiMBP. Od 1 marca 2023 roku I Zastępca Dyrektora Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Koordynator m.in. projektów finansowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Kultura Cyfrowa 2016, 2018, 2020, 2021, 2022” dotyczących digitalizacji „Gazety Zielonogórskiej” i „Gazety Lubuskiej” za lata 1950-2000 oraz starodruków, rękopisów, w tym silesiaców, poloniców ze zbiorów WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze i manuskryptów, starodruków, poloniców ze zbiorów Zielonogórsko-Gorzowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu. Wszystkie zdigitalizowane publikacje znajdują w Zielonogórskiej Bibliotece Cyfrowej. Członek Rady Naukowej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze oraz Komisji Informacji Naukowej O/PAN w Poznaniu. Wieloletni koordynator Lubuskich Wawrzynów. Naukowo zajmuje się historią najnowszej Polski, głównie dziejami harcerstwa oraz historią regionalną Środkowego Nadodrza po 1945 r. Autor dwóch monografii: *Dzieje harcerstwa na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1989* (Zielona Góra 2012; publikacja nagrodzona Lubuskim Wawrzynem Naukowym za najlepszą książkę naukową 2012 r.) i *Harcerstwo w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1915-2005* (Grodzisk Wielkopolski 2008) oraz współredaktor 13 innych opracowań książkowych, dotyczących m.in. historii Środkowego Nadodrza i Zielonej Góry, a także 46 artykułów naukowych i 15 popularnonaukowych opublikowanych w różnych wydawnictwach naukowych i popularnonaukowych.

Anna Broda – absolwentka filologii polskiej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracuje na stanowisku kustosza w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej. Współtworzy *Bibliografię regionalną województwa kujawsko-pomorskiego (region toruńsko-włocławski)*, *Bibliografię Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu* i *Bibliografię publikacji pracowników WBP-KK*.

Zdzisław Gębołyś – doktor habilitowany nauk humanistycznych. Profesor nadzwyczajny w Instytucie Filozofii w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Redaktor Kroniki w „Przeglądzie Bibliotecznym” (2005-2009), członek polsko-niemiecko-czeskiego Zespołu Bibliografii Historii Śląska (1997-), członek zespołu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich ds. opracowania kodeksu etyki zawodowej bibliotekarza i pracownika informacji (2005). Autor czterech książek: *Miejska*

Biblioteka Publiczna w Oświęcimiu 1948-1998. Zarys dziejów, Oświęcim 1998 (współautor); *Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871. Teoria i praktyka* (2002); *Bibliografia zawartości „Ekspresu Zagłębiowskiego”* (2004); rozprawa habilitacyjna: *Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej* (Katowice 2012) oraz ok. 300 artykułów. Autor i redaktor użytkowego programu komputerowego *Dokumentacja w bibliotece* (2007), redaktor skryptu *Biblioteki szkół wyższych w społeczeństwie wiedzy* (2010). Redaktor poradnika dla dyrektorów, kierowników oraz pracowników bibliotek (2008), współredaktor kompletnej antologii narodowych kodeksów etyki bibliotekarskiej w języku polskim (2008) i angielskim (2012); członek zespołu informatora o polskich bibliotekach i księgozbiorach na świecie (2009). Tłumacz i redaktor wydania krytycznego *Katechizmu biblioteki Paula Ladewiga* (Bydgoszcz 2016), redaktor pracy zbiorowej pt. *Wokół „Katechizmu biblioteki” Paula Ladewiga*, będącej pokłosiem międzynarodowej konferencji w 2017 r. Autor kilkunastu bibliografii, w tym *Bibliografii druków w języku polskim wydanych na Litwie od 1944 do 2014 r.* (Sosnowiec, Wilno 2015). Główne zainteresowania naukowe: zawód bibliotekarza – historia, współczesność, problemy etyki zawodu bibliotekarza; bibliografia – metodyka i teoria; organizacja i zarządzanie w bibliotekach; biblioteki mniejszości polskiej na Litwie i w Republice Czeskiej oraz biblioteki mniejszości niemieckiej w Polsce.

Grzegorz Grzenkowicz – starszy kustosz, pracownik Działu Regionalnego Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku, bibliograf. Absolwent historii i podyplomowych studiów w zakresie bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Gdańskim, członek Pomorskiego Towarzystwa Genealogicznego. Jest współautorem opracowywanego w Dziale Regionalnym WiMBP w Gdańsku kwartalnika internetowego „Nowości Regionalne”.

Beata Kania – absolwentka filologii polskiej (specjalność nauczycielska) na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz nauczania wczesnoszkolnego w Wyższej Szkole Administracji w Bielsku-Białej. Nauczyciel polonista i bibliotekarz w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Mazańcowicach. Autorka monografii *Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej w zarysie*, a także legend i opowiadań dla dzieci, ukazujących się w miesięczniku „Anioł Stróż”, artykułów z zakresu bibliotekarstwa, a także materiałów metodycznych dla nauczycieli, współautorka publikacji *Literackie i historyczne ścieżki przez Beskidy*.

Monika Kozłowska – absolwentka bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracuje na stanowisku kustosza w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. Jest współautorką Bibliografii regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego (region toruńsko-włocławski) i Bibliografii Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej - Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu.

Katarzyna Kulig – absolwentka historii, specjalności archiwistyka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracuje na stanowisku kustosza w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej. Współtworzy *Bibliografię regionalną województwa kujawsko-pomorskiego (region toruńsko-włocławski)* i *Bibliografię Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*.

Bożena Lech-Jabłońska – absolwentka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ukończyła kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa (1986). Pracownik Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (1986-2022), kierownik Działu Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie. Autorka blisko 80 publikacji z zakresu historii i metodyki bibliografii regionalnej Lubelszczyzny i regionalizmu lubelskiego. Pod jej redakcją ukazało się siedem tomów *Bibliografii Lubelszczyzny* (za lata 1976-2000). Kieruje zespołem, który tworzy bazy bieżącej (2000-) oraz retrospektywnej (1801-1944) *Bibliografii Lubelszczyzny*. Specjalistka w zakresie metodyki bibliograficznej. Prelegentka na ogólnopolskich konferencjach. Wykładowca, trener na szkoleniach i warsztatach dla pracowników bibliotek publicznych i pedagogicznych województwa lubelskiego. W latach 2005-2022 sekretarz Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Od 2012 r. współpracownik Centrum Badawczego Bibliografii Polskiej Estreicherów (UJ, Wydział Polonistyki).

Leszek Selin – absolwent studiów polonistycznych na Uniwersytecie Gdańskim, a także studiów podyplomowych z zakresu oligofrenopedagogiki, studiów podyplomowych na kierunku bibliotekoznawstwo oraz filologicznych studiów doktoranckich. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych uzyskał w dziedzinie językoznawstwa. Zatrudniony jest w Dziale Regionalnym Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku. Do jego głównych zadań należy opracowywanie *Bibliografii Pomorza Gdańskiego i Środkowego*, *Bibliografii Kaszub* oraz digitalizacja (w ramach Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej).

Danuta Maria Sroka – bibliotekoznawca, pedagog, publicystka, animatorka społeczna, absolwentka Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Szkoły Liderów PAFW. Publikuje w wydawnictwach naukowych oraz czasopismach regionalnych i ogólnopolskich, m.in.: w „Edukacji i Dialogu”, „Bibliotece Publicznej”, „Pomeranii”. Współtworzyła i koordynowała szereg projektów regionalnych m.in. Bałtycką Bibliotekę Cyfrową, Społeczną Pracownię Digitalizacji, Klub Czarnego Krążka. Publikacje zwarte: *Fotografia chłopów pomorskich* (Słupsk 2012), *Przypomnienie* (Słupsk 2019). Jej artykuły pojawiły się w wydawnictwach zwartych, m.in.: *Mobilna biblioteka*, pod redakcją Mai Wojciechowskiej (Warszawa 2021);

Znaczenie udostępniania kopii cyfrowych regionalnych zbiorów bibliotecznych w sieci, pod redakcją Andrzeja Puławskiego (Stargard Szczeciński 2014); *Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym*, pod redakcją Mai Wojciechowskiej (Gdańsk 2011); *Książka elektroniczna – przeszłość czy przyszłość?*, pod redakcją Beaty Taraszkiewicz (Ślupsk 2011).

Agnieszka Urbaniak – socjolog kultury, pedagog, regionalista, wieloletni dydaktyk akademicki. Współtwórczyni Pracowni Rewitalizacji Społecznej Uniwersytetu Zielonogórskiego. Bibliotekoznawca, bibliograf związana z Działem Informacji Regionalnej i Bibliograficznej WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Opiekunka zasobu Dokumentów Życia Społecznego zielonogórskiej ksiąźnicy, inicjatorka powołania Centrum Edukacji Regionalnej. Publikuje m.in. na łamach „Bibliotekarza Lubuskiego”.

Anna Urbaniak – absolwentka historii Uniwersytetu Zielonogórskiego i podyplomowych studiów z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UZ, autorka felietonów poświęconych roli książki i literatury w życiu człowieka oraz publikacji z zakresu bibliografii regionalnej. Pracuje na stanowisku starszego kustosa w Dziale Informacji Regionalnej i Bibliograficznej w WiMBP w Zielonej Górze, współtworzy i koordynuje elektroniczną bazę *Bibliografia Ziemi Lubuskiej*.

Maja Wojciechowska – dr hab., profesor w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego; zainteresowania naukowe: zarządzanie bibliotekami, marketing instytucji kultury, niematerialne zasoby organizacyjne, zarządzanie zasobami ludzkimi, kapitał społeczny. Redaktor naczelna czasopisma „Zarządzanie Biblioteką”, organizator Bałtyckiej Konferencji Zarządzanie i Organizacja Bibliotek, członek sekcji IFLA Management and Marketing, przewodnicząca Komisji Zarządzania i Marketingu SBP, w latach 2006-2013 dyrektor biblioteki Ateneum – Szkoły Wyższej w Gdańsku. Autorka i redaktor licznych prac, w tym m.in. *Intangible organizational resources: Analysis of resource-based theory and the measurement of library effectiveness* (Springer 2016), *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie* (SBP, 2019), *Zarządzanie biblioteką* (SBP, 2019), *Kształtowanie kapitału społecznego: ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej* (Difin, 2019), *Social capital, trust and social activity among librarians: Results of research conducted in 20 countries across the world* („Library and Information Science Research”, 2020).